Ratko Perić

STADLEROV TRNOVITI PUT DO OLTARA

Sarajevo, 2025.

Ratko Perić

STADLEROV TRNOVITI PUT DO OLTARA

Sarajevo, 2025.

„Spes non confundit“ („Nada ne razočarava“)

JUBILEJ 2025

HODOČASNICI NADE

Biblioteka „Stadlerov put“ - 13

Nakladnik:
Medijski centar Vrhbosanske nadbiskupije, Sarajevo
Postulatura Sluge Božjega Josipa Stadlera, Rim

Za nakladnika:
Miroslav Ćavar

Urednik:
Pavo Jurišić

Grafički urednik:
Davor Krajinović

Stručni pregled (recenzije)
Prof. dr. Agneza Szabo
Prof. dr. Milenko Krešić

Slika naslovnice:
Anto Mamuša, Sluga Božji Josip Stadler,
vitraj u crkvi Presv. Srca Isusova u Pećinama

Jezična lektura:
Nataša Kelić

Naklada: 1500

CIP:
ISBN 978-9958-659-72-0
CIP zapis dostupan u COBISS sistemu
Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH pod
ID brojem 65261062

Ratko Perić

STADLEROV
TRNOVITI PUT DO OLTARA

MCVN
Sarajevo,
2025.

BIBLIOTEKA „STADLEROV PUT“ - 13

1. Josip Koprivčević, *Život i rad dr. Josipa Stadlera, Prvog nadbiskupa vrhbosanskog 1843.- 1918.*, Zagreb, 1997.

2. *Sveti budite! Crtice iz života nadbiskupa Josipa Stadlera,* Zagreb-Sarajevo, 1997.

2. Siate santi. Episodi della vita del 1° *arcivescovo di Sarajevo Josip Stadler*, Como-Sarajevo 1997.

3. *Utemeljiteljeva pisma sestrama,* Zagreb- Sarajevo, 2000.

4. S. M. Krescencija, Marija Zwiefelhofer, *Povijest Družbe sestara Služavaka Maloga Isusa,* Zagreb - Sarajevo, 2000.

5. Josip Stadler, *Josip Stadler u središtu Božanske ljubavi,* Zagreb -Sarajevo, 2004.

6. Josip Stadler, *Euharistija- Bog s nama, Euharistijska duhovnost sluge Božjega dr. Josipa Stadlera, vrhbosanskoga nadbiskupa,* Zagreb - Sarajevo, 2005.

7. Cvjetko Rubetić, *Dr. Josip Stadler, Prvi nadbiskup u Bosni i Hercegovini,* Sarajevo - Zagreb, 2010.

8. Agneza Szabo, *Josip Stadler, Prvi vrhbosanski nadbiskup i utemeljitelj Družbe sestara Služavki Maloga Isusa*, Zagreb, 2015.

9. Pavo Jurišić, *Moja je snaga u Gospodinu.* Razmatranja uz Stadlerove dane 1, Sarajevo 2016.

10. Pavo Jurišić, *Vjerni Kristov sluga.* Razmatranja uz Stadlerove dane 2, Sarajevo 2016.

11. Marko Tvrtković, *Josip Stadler, prvi vrhbosanski nadbiskup. Iz mojih zapamćenja,* Zagreb, 2017.

12. Henryk M. Jagodziński, *Priča o Josipu Stadleru, prvom sarajevskom nadbiskupu,* Sarajevo 2025.

13. Ratko Perić, *Stadlerov trnoviti put do oltara*, Sarajevo 2025.

UVODNA RIJEČ

Već više vremena prolazi mi glavom misao da pokušam objediniti razne članke o vrhbosanskom nadbiskupu Josipu Stadleru, objavljivane od 1987. po nekim našim časopisima i zbornicima, kao što su splitska *Crkva u svijetu,* mostarska *Crkva na kamenu*, sarajevska *Vrhbosna* i *Vrhbosnensia*, zbornik *Josip Stadler. Život i djelo* i drugi, te dadnem u tisak zbirku o trnovitu hodu Sluge Božjega na stogodišnjoj putanji do časti oltara. Od spomenute godine, osobito od 2002. kada je otvoren dijecezanski proces a 2008. predan Svetoj Stolici u vidu nadbiskupove beatifikacije, studij o Stadlerovu životu i radu razgranao se u više značajnih djela kojima su autori i crkvene i laičke osobe. Navodimo ih nekoliko kronološkim redom na više jezika:

– *Stadler na tragu triju kultura* dr. don Pave Jurišića,[1] doktorska radnja na Sveučilištu u Münchenu

– *Religija i politika* dr. don Petra Vrankića,[2] habilitacijska radnja na Sveučilištu u Augsburgu

---

[1] Pavo JURIŠIĆ, *Erzbischof Josip Stadler auf den Spuren dreier Kulturen. Entwicklung der religionspädagogischen Tätigkeit der katholischen Kirche in Bosnien und Herzegowina während der österreichisch-ungarischen Regierung (1878. – 1918.)*, St. Ottilien, 1992., St. Ottilien, 1992., 480 stranica.

[2] Petar VRANKIĆ, *Religion und Politik in Bosnien und der Herzegowina (1878. – 1918.)*, Paderborn, 1998., habilitacijska radnja na Sveučilištu u Augsburgu (1995.) od 895 stranica, a Stadler je spomenut na više od 170 stranica.

– monumentalan Stadlerov zbornik pod vodstvom dr. don Jurišića[3] s 34 sudionika

– Stadlerove crkvene okružnice priređene nastojanjem dr. don Jurišića,[4] postulatora

– Stadlerova *Politička djelatnost* dr. Zorana Grijaka[5]

– *Obnova redovite hijerarhije* don Mate Drlje,[6] doktorska radnja na Urbanijanskom sveučilištu u Rimu prevedena na hrvatski

– *Il Servo di Dio* dr. don Milenka Krešića,[7] osobito vrijedan Stadlerov životopis na talijanskom jeziku.

Dvije su radnje u ovoj zbirci koje obrađuju nadbiskupa Stadlera u odnosu na dvije crkvene institucije u Rimu: na Svetu Stolicu i na Zavod sv. Jeronima. Budući da su rađene na temelju arhivske građe, ovdje nije trebalo nekih zapaženijih zahvata.

Članak *Zaljubljenik u Bosnu* zamišljen je kao podloga za eventualni film o kojemu se 90-ih godina govorilo među zainteresiranim crkvenim krugovima. Taj je govor bio povod pristupu temi

---

[3] Pavo JURIŠIĆ (prir.), *Josip Stadler. Život i djelo*, Sarajevo, 1999., 960 stranica.

[4] Pavo JURIŠIĆ (prir.), *Josip Stadler*. *Pod zastavom Srca Isusova*. Pastoralne poslanice svećenstvu i puku Sarajevo, 2001., 85 okružnica od 1882. do 2018. na 812 stranica.

[5] Zoran GRIJAK, *Politička djelatnost vrhbosanskoga nadbiskupa Josipa Stadlera*, Zagreb – Sarajevo, 2001., 790 stranica.

[6] Mato DRLJO, *Obnova redovne crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini i pitanje pravnog uređenja župa (1881. – 1883.),* Sarajevo, 2001., 279 stranica, a na više od 100 stranica spominje se nadbiskup Stadler.

[7] Milenko KREŠIĆ, *Il Servo di Dio Josip Stadler, primo Arcivescovo di Vrhbosna*, Sarajevo, 2023., život i djelo, 596 stranica.

slobodnijim stilom, a ne znanstvenom akribijom, ali se svi dijalozi u radnji mogu svesti na povijesne okvire i Stadlerov duh i mentalitet.

Ostali članci, koji dokazuju Stadlerove bogoobličnе krjeposti vjere, nade i ljubavi i stožerne krjeposti savjesno prakticirane u najvišem stupnju razboritosti i pravednosti, te jakosti i umjerenosti, imaju prigodan karakter, ponekada ne zazirući ni od polemičkoga tona. A to su bitni uvjeti jednoga kandidata da bi se otvorio njegov dijecezanski proces koji vodi prema beatifikaciji. Ti članci u ovom izdanju imaju određenih dopuna, preinaka, ispravaka u skladu s povijesnom spoznajom istine.

- Uključena su i tri osvrta: na latinsko-hrvatsko izdanje apostolskoga pisma *S ove uzvišene Stolice*, na odnos nadbiskupa Stadlera prema bosanskim franjevcima i na temeljit Stadlerov životopis na talijanskom jeziku.

Na kraju donosimo i bibliografiju koja nam je bila pri ruci u izradbi ove zbirke. Prema crkvenim pravilima, bitno je to da Bog na svoj način progovori o njemu, tj. da svojim čudom potkrijepi kandidatovu svetost i uživanje nebeskoga blaženstva te da takva kandidata Gospodin želi staviti na oltar nama za uzor. Za beatifikaciju se traži jedno, a za kanonizaciju i drugo čudo koje Sveta Stolica mjerodavno priznaje čudom. Ako Gospodin kuće ne gradi, uzalud se graditelji muče. Mi ovakvim radovima želimo kao beskorisni sluge prikupiti malo povijesne građe da Gospodin dovrši započeto djelo.

VELIKOMU STADLERU

Presvijetli nadbiskupe Josipe!

Godine 2023. navršilo se 180 ljeta od Tvoga rođenja u Slavonskom Brodu 24. siječnja 1843., a 8. prosinca obilježila se 105. obljetnica Tvoje sretne smrti u Sarajevu godine 1918. Rođendan na početku, a smrtovdan na svršetku spomenute godine. Radujemo se u Gospodinu što ovim prilogom možemo malo pridonijeti Tvomu hodu prema oltaru.

Nitko ne može osporiti da si Ti bio „velik čovjek”, kako se općenito drži među našim domaćim klerom. I „velik biskup”, kao što nam je svima iz naše bliže povijesti poznato. Osobito si poznat po ove tri značajke:

Ljubav prema Malomu Isusu. Ne znam ima li ijedan ljuti problem koji si Ti proživljavao, a da ga i mi danas ne doživljavamo. Teška sirotinja na koju se god stranu okrenemo. Kao i u Isusovu životu i vremenu! „Uvijek ćete imati siromaha uza se” (Iv 12,8), proročki nam reče Gospodin. Strahovit Prvi svjetski rat pratio Te u posljednjim godinama života. Kao što je bilo burno i u doba Maloga Isusa koji je morao bježati ispred Herodovih krvnika u daleki Egipat, i u nas je bilo bježanja po raznim „egiptima”. U Tebe je u životu uvijek bilo božićno raspoloženje: čas žalost, čas radost, želja da pomogneš svakomu sirotanu gledajući u njemu Maloga Isusa. Tu si ljubav najviše čitao u Božjemu Srcu, kojemu si posvetio i katedralu u Sarajevu i cijelu svoju nadbiskupiju u Bosni.

Ljubav prema Gospi. U životu Te resila pobožnost prema Blaženoj Djevici Mariji. Možda i zato što si rano ostao bez rođene majke. Kao nadbiskup, posvetio si Gospi Žalosnoj prekrasnu crkvu u Čardaku. Ti se na Marijinu svetkovinu Bezgrješnoga začeća 1918. oprosti od svoga Sarajeva, svoje Bosne i od ovoga svijeta u kojem provede 75 godina burna života, od toga 37 godina biskupovanja u gradu na Miljacki, pod Marijinom zaštitom.

Ljubav prema redovništvu. Bio si prvi dijecezanski biskup iz redova svjetovnoga klera nakon 13 franjevačkih apostolskih vikara, biskupa, od Matije Delivića 1735. do Paškala Vujičića 1881. Osobitim si poštovanjem pratio djelo sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskoga koje su došle u Sarajevo prije Tebe, još 1871. Pozvao si sestre Kćeri Božje ljubavi u Bosnu, 1882. Utemeljio si novu redovničku žensku zajednicu: Služavke Maloga Isusa, 1890.

Doveo si oce isusovce najprije u Travnik i povjerio im gimnaziju i dječačko sjemenište, 1882., zatim u Sarajevo i povjerio im odgoj u bogosloviji i studij na teologiji, 1893.

Unatoč svoj ljubavi, pažnji i obzirnosti, s ocima franjevcima, koje si zatekao u Bosni, teško bijaše naći zajednički nazivnik. Ti: po crkvenom pravu – oni: po povijesnom. Ti: mjesna Crkva – oni: Franjevačka zajednica. Ti: župa kao biskupijska jedinica – oni: župa kao franjevačka jedinica. Ti u čavô, oni u ploču! Borba oko župa, za župe. I tako od 1882. do 1918. godine. Na tisuće pisama sitnih, krupnih, višestraničnih, dijaloških, polemičnih; po Zagrebu, Beču, Pešti, Sarajevu, Rimu, Vatikanu; na njemačkom, latinskom, hrvatskom, talijanskom. Ljubav Te poticala

da se neke stvari i osobe dovedu u pravi red. Osobe sve odoše, brojni problemi ostadoše kao kamen kušnje dok se Bogu ne svidi sve riješiti na svoj način.

O Tebi i o Tvome djelu već je izrađeno nekoliko magistarskih i doktorskih teza. Izravno ili neizravno. A o Tebi i protiv Tebe napisano je, i još se uvijek piše, valjda više nego i o jednom drugom katoliku na području BiH u njezinoj povijesti.[8]

---

[8] Navodimo samo neka takva djela, bilo objavljena, bilo u rukopisu:
- Philadelphus JELENEŽ, *Jura specialia* [Posebna prava], Đakovo, 1883.
- Philadelphus PHILALETHES [fra Radoslav Glavaš), *Politika bosanskih i hercegovačkih franjevaca u prošlosti i sadašnjosti,* Mostar, 1904.
- Prosperus DALMATA [fra Ante Cikojević), *Nadbiskup Stadler i franjevci,* Split, 1909., pretisak, 2003.
- George DANDIN [fra Ante Cikojević], *Odziv profesoru Hiptmairu* (Osvrt na spor u Bosni), Šibenik, bez navoda godine.
- Jeronim VLADIĆ, *Memorandum* Kongregaciji za javne crkvene poslove (sastavljen u 14 točaka kao odgovor Stadleru na njegovo pismo kard. Rampolli od 27. ožujka 1898., vidi str. 7.). Na posljednjoj stranici, 57., Vladićev potpis i godina 1910.
- [ANONYMUS], *Pismo franjevaca Provincije Bosne Srebrene* (nepotpisano) apostolskomu delegatu Pierreu Bastienu u Sarajevu, (rukopis, 15 stranica), 1911.
- Berislav GAVRANOVIĆ, *Uspostava redovite katoličke hijerarhije u Bosni i Hercegovini 1881 godine*, Beograd, 1935.
- [ANONYMUS], *Condicio iuridica paroeciarum in Bosna a Franciscanis administratarum* [Pravni položaj župa u Bosni kojima upravljaju franjevci], 1936.
- Fra Ignacije GAVRAN, *Lucerna lucens? Odnos Vrbosanskog ordinarijata prema bosanskim franjevcima*, Visoko, 1978., Drugo izdanje Sarajevo, 2012.

Možda je kroz tu vatru i došlo da Te se smatra velikim biskupom, odnosno da se ne zna ima li ga većega na ovim prostorima.

Pokušavalo se nekoliko puta pomaknuti Te iz Sarajeva. Uvijek si bio nekomu trn u oku, osobito tadašnjoj političkoj nomenklaturi. Da navedemo dva primjera. Tebe Leon XIII., papa (1878. – 1903.), kanio vratiti u Zagreb nakon smrti kardinala Josipa Mihalovića (1891.) i učiniti Te kardinalom. Ali bijahu moćni i utjecajni Mađari kod kojih Ti ne imade nikakve milosti. A onda godine 1908. zaprijeti Ti da će Te Pio X., papa (1903. – 1914.), ukloniti s vrhbosanske katedre. Ali upravo taj Papa reče one svečane i čuvene riječi: „Manet et manebit!" (Ostaje i ostat će!) I ostao si do smrti na svojoj službi u Sarajevu.

O Tebi je otvoren dijecezanski postupak za proglašenje blaženim godine 2002. Nakon prouke na dijecezanskoj razini svi su spisi poslani u Rim na Kongregaciju za proglašenje svetih godine 2008. Molimo se Bogu da Te ova partikularna Crkva što prije ugleda s aureolom blaženika.

SPOMEN STADLEROVA ROĐENJA I KRŠTENJA

Postupak za proglašenje blaženim. Godine 2002. otvoren je u Sarajevu biskupijski proces za beatifikaciju Josipa Stadlera, prvoga vrhbosanskoga nadbiskupa. Vicepostulatorom imenovan je dr.

Pavo Jurišić, profesor na Katoličkom bogoslovom fakultetu. Ujedno je počeo izlaziti časopis pod naslovom *Stadler.* Završivši dijecezanski proces, kardinal Vinko Puljić, vrhbosanski nadbiskup, predao je sve spise Kongregaciji za proglašenje svetaca u Vatikan, 2008. godine.

Župa sv. Stjepana kralja. U Stadlerovo vrijeme bila je župa sv. Stjepana kralja u Brodu. Brod se spominje 1244. i tako se zove sve do 1871. kada se preimenuje u Brod na Savi, a od 1934. Slavonski Brod. U Brodu je najprije samo jedna župa, osnovana 1790., ova spomenuta, s istoimenom crkvom iz 1754. Razvojem grada Slavonskoga Broda danas je deset župa s naslovom Slavonski Brod od 1 do 10, svaka sa svojim patronom.

Župa Gospe Brze Pomoći. Godine 1957. u župu dolaze sestre uršulinke i s velikodušnom pomoću župnika Vida Mihaljeka (1921. – 1989.) šire pobožnost prema Gospi Brze Pomoći. Svetište Gospe se tim naslovom naziva od 1971., a cijela župa sv. Stjepana, na molbu msgr. Ćirila Kosa (1919. – 2003.), đakovačkoga biskupa (1974. – 1997.), i župnika Mihaljeka, dopuštenjem Svete Stolice iz veljače 1977. radi duhovnoga dobra vjernika nosi novi naslov Gospe Brze Pomoći. Ne samo župi, nego i župnoj crkvi zamijenjen je dotadašnji naslov sv. Stjepana novim naslovom. Sv. Stjepan drugotni je naslovnik crkve i drugotni je zaštitnik župe. U crkvenom dvorištu podignut je pastoralni centar koji prima puno više župljana i hodočasnika nego župna crkva.

Bezgrješno začeta. Još jedna dragocjena pojedinost iz pera župnika Ivana Lenića: „Prije je uz ti-

tulara sv. Stjepana kralja, suzaštitnica župe bila bezgrješno začeta Blažena Djevica Marija. Zato je u crkvi pokrajnji oltar bio sa slikom Bezgrješne koju su slikali umjetnici koji su oslikavali đakovačku katedralu. A inicijativu za tu sliku dao je vrhbosanski nadbiskup Josip Stadler kao dar za svoju župnu crkvu krštenja i djetinjstva." Župnik je prije više godina tu sliku našao na tavanu župne kuće, dao je urediti i stavio je iznad oltara u pastoralnom centru. Dodajmo i to da je sluga Božji Stadler umro na svetkovinu Bezgrješne 1918.

Sestre Služavke Maloga Isusa, duhovne kćeri koje je 1890. kao družbu utemeljio nadbiskup Stadler, danas razgranate u tri hrvatske provincije sa sjedištima u Sarajevu, Splitu i Zagrebu, gdje je također i vrhovna uprava redovničke zajednice, dale su se na prikupljanje građe i širenje poznavanja Stadlerova imena i djela. Sarajevskoj provinciji osobita je briga bila da se što više približe rodnoj kući svoga utemeljitelja i župnoj crkvi u kojoj je Stadler kršten, pristupio prvoj svetoj ispovijedi, primio prvu svetu pričest i svetu potvrdu.

Tako su sestre još devedesetih godina prošloga stoljeća pribavile jednu kuću, a 2018. blagoslovljen je novi Dom sluge Božjega Josipa Stadlera u Brodskom Vinogorju u blizini Slavonskoga Broda.

Usporedo s otvaranjem biskupijskoga procesa 2002. počeo se i na izvanjski način obilježavati spomen rođenja i krštenja Josipa Stadlera u crkvi i župi sv. Stjepana kralja, danas crkvi i župi Gospe Brze Pomoći u Slavonskom Brodu.

Spomen Stadlerova rođenja i krštenja – 24. siječnja 1843. Tako je 2020. godine župnik i dekan Ivan Le-

nić, u dogovoru s đakovačko-osječkim nadbiskupom Đurom Hranićem i sa sestrama Služavkama Maloga Isusa, pozvao biskupa iz Mostara da u Nedjelju Božje Riječi, 26. siječnja 2020., predvodi svetu misu u Pastoralnom centru Gospe Brze Pomoći. Koncelebrirao je župnik i dvojica susjednih svećenika, uz mnoštvo sudionika župljana i hodočasnika, među kojima je bilo više od 30 sestara s vrhovnom poglavaricom s. Marijom Banić iz Zagreba. Na objedu biskup se susreo s nadbiskupom Hranićem i pomoćnim biskupom Ivanom Ćurićem.

STADLER PUTOVIMA PROVIDNOSTI

Nedjelja Božje Riječi. Po odredbi pape Franje (30. rujna 2019.), danas, na Treću nedjelju kroz godinu, Katolička Crkva slavi Nedjelju Božje Riječi. Što to znači? Evo jednoga primjera: U nekoj javnoj razmjeni mišljenja jedan je katolik iznio ovaj svoj problem: *Idem već 30 godina u crkvu. U tom sam razdoblju slušao oko 3000 propovijedi* (*uključujući svibanjske i listopadske nagovore*). *Ali u svome se životu ne mogu sjetiti ni jedne jedine propovijedi. Zato, meni se čini da ja gubim vrijeme idući u crkvu, kao što i propovjednici i svećenici apsolutno gube vrijeme propovijedajući. Žali, Bože, vremena!*

Na to jedan drugi katolik iznese svoj primjer: *Ja sam u braku već 30 godina. Kroz ovo vrijeme moja je supruga pripremila oko 32 000 obroka. Ali,*

u svemu tom vremenu, ne mogu se sjetiti niti jednoga jedinoga cjelovita jelovnika tih obroka. Ipak, znam ovo: svi su me ti obroci hranili i davali mi snagu potrebnu za obavljanje posla. Da mi supruga nije pripremila ove obroke, danas bih bio fizički mrtav. Isto tako, da nisam htio ići u crkvu i slušati propovijedi, ja bih danas bio duhovno mrtav! Kada sam klonuo, nisam ni za što, a Bog me podiže i kaže mi da nešto vrijedim. Vjera vidi nevidljivo, vjeruje u nevjerojatno i prima nemoguće! Hvala Bogu na fizičkoj i duhovnoj hrani! To znači da su tolike riječi iz tolikih nedjeljnih propovijedi bile duhovna hrana tomu zahvalnu katoliku. Te su svećenikove propovijedi prenosile i tumačile Božju Riječ, Evanđelje, navještaj Kraljevstva Božjega.

Papa želi istaknuti upravo tu nužnost Božje Riječi za naš duhovni i vječni život, pa je odredio jedan dan, Treću nedjelju kroz godinu, da nas i liturgijski podsjeća na tu prevažnu činjenicu.

Sv. Pavao u poslanici Korinćanima veli da ga Isus nije poslao krstiti – to će drugi činiti – nego navješćivati Evanđelje, i to ne mudrošću ljudskom, nego mudrošću Božjom. Uostalom i sam piše da je krstio Krispa i Gaja i Stefanin dom (1 Kor 1,14–17). I u današnjem odlomku sv. Mateja za Isusa se veli da je obilazio Galilejom „propovijedajući Evanđelje o Kraljevstvu Božjem“ (Mt 4,23). A apostoli su Isusovom odlukom ovlašteni i krštavati i navješćivati Božju Riječ: „Dana mi je sva vlast na nebu i na zemlji. Pođite dakle i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga i učeći ih čuvati sve što sam vam zapovjedio” (Mt 28,18–20).

Rođenje – krštenje. Godine 1843., u utorak 24. siječnja, u hrvatskoj katoličkoj obitelji Đure Stadlera i Marije rođ. Balošić ovdje u Slavonskom Brodu došlo je na svijet šesto dijete – od njih devetero – kojemu je istoga dana na krštenju u ovoj crkvi dano ime Josip. Ovo je spomen na taj dan. Krstio ga je brodski kapelan Petar Brašnić, a kumovao Antonije Böhm. Koliko je važno naravno rođenje za ljudski život na ovome svijetu, još je neprocjenjivo važnije milosno preporođenje za vječno stanje naše duše nakon smrti i priključenje našega uskrsnula tijela duši nakon Sudnjega dana u Kraljevstvu nebeskom. Kao vjernici vjerujemo da se krsnim činom uklanja iskonski grijeh s duše svakoga djeteta, ujedno se daruje milost posvetna i nerazoriv pečat da pripadamo Božjoj obitelji. Po toj smo milosti posvećena djeca Božja dok ne počnemo požudom tijela, požudom očiju i ohološću života onečišćavati tu izvornu milost. Što mi po rođenju nosimo u sebi, u svojoj glavi i u svome srcu? Nosimo umnu sposobnost shvaćanja, pamćenja i razmišljanja. Nosimo slobodnu volju. Kako tjelesno rastemo, tako se i pamet u nama postupno razvija. U prvom razredu naučimo imena djece u klupama, vežemo slova i riječi. U drugom razredu razlikujemo riječi od rečenice. Ne pišemo više samo velikim pismenima, nego i pisanim slovima, malim i velikim. I tako redom. Slično se razvija i ona milost koju smo primili u krštenju, gdje je svećenik pitao roditelje:

– Što tražite od Crkve Božje za dijete?

– Krštenje – oni su odgovorili.

– Što krštenje daje? – opet će svećenik.

– Krštenje daje vjeru – vele roditelji.

– Što vjera daje? – pita krstitelj.

– Vjera daje život vječni – odgovaraju roditelji.

Što znači vjerovati? Eto to da ima života i nakon smrti i da je to čak vječni život, a ne smrtni. I tijelo je određeno za život vječni, ali po uskrsnuću. Isus je podnio gorku muku, križ i smrt, ali je treći dan uskrsnuo od mrtvih. To njegovo uranjanje u smrt i izranjanje u uskrsnuće predstavljeno je u sakramentu krštenja. Kao kada majka uroni nečisto dijete u vodu i ono izroni iz vode očišćeno, nasmijano. Život se vječni stječe ako živimo po vjeri, po Božjim zapovijedima:

– ako ne idemo psovkom protiv Imena Božjega

– neposluhom roditeljima protiv poštovanja roditelja

– besramnim riječima i djelima protiv čistoće jezika i srca

– mržnjom i ubojstvom protiv života kao dara Božjega

– lažima i klevetama protiv istine

– krađom protiv tuđe imovine, pa i u mislima i željama.

U krštenju primamo ne samo bogooobličnu vjeru, nego i ufanje i ljubav, ali u klici, u zametku. Sve tri se krjeposti razvijaju usporedo, kao prsti na ruci, kao ruke, lijeva i desna. Te krjeposti dolaze od Boga i potiču nas da budemo mudri, dobri i radišni.

Te su krjeposti tijekom odrastanja oblikovale u Josipu Stadleru pravoga kandidata za oltar kao sjemeništarca i bogoslova puna vjere; kao đakona i svećenika puna ljubavi prema Bogu i drugima; kao nadbiskupa i metropolitu u Bosni puna nade u život Katoličke Crkve i pouzdanja u Božju pro-

vidnost. U njemu krsna milost vjere, nade i ljubavi nije ostala zaludna, prazna.

Ispovijed – pričest. Iako nabrajamo sedam svetih sakramenata tako da kažemo: 1. krštenje, 2. potvrda: 3. ispovijed, 4. pričest, tj. krizma na drugom mjestu, ipak u našem praktičnom životu ispovijed je na drugom mjestu, pričest na trećem pa tek na četvrtom krizma ili potvrda. Jer na svetu krizmu treba ići skrušena i čista srca; ako si griješio, a nisi se ispovjedio ni pokajao, kako će ti srce biti čisto. I kako ćeš na svetu pričest ako nisi čist? Pravo govoreći, ne znamo kada je u Stadlerovu životu bila ispovijed i sveta pričest. Pretpostavljamo: u njegovoj sedmoj ili osmoj godini života, dok su mu roditelji bili još živi. Pričest se daje kada dijete može razlikovati običan kruh od svete pričesti. U kruhu primamo hranu za tijelo, a u svetoj pričesti primamo Tijelo Isusovo kao hranu za život vječni.

Pitam jednoga maloga u Duvnu prije sv. krizme:

– Znaš li ti, Srećko, razliku između obična kruha i sv. pričesti?

– Znam, kako ne znam.

– De, reci!

– Kruh je kruh, a pričest je pričest!

Tako je. Ni ja ne znam više od tebe. Od dana prve pričesti Josip se družio s Isusom: u crkvi, u kući, u igri s djecom. Uvijek se pitao: da je s nama dječak Isus, kako bi se on ponašao? Rastao bi u mudrosti i milosti kod Boga i ljudi. Rasti i ti, Josipe, u mudrosti i milosti pred Bogom i pred ljudima! Roditelji su Josipa usmjeravali pravim putom. Nije ni sramota ni grjehota biti siromašan. Sramota je svađati se s djecom, krasti voće u su-

sjeda, lagati učitelju i roditelju. Grjehota je tući mlađega bracu i seku, ne učiti iz knjige koja ti je nabavljena, ne slušati tatu i mamu koji ti žele samo dobro u životu.

Krizma. U ovoj istoj crkvi sv. Stjepana, danas svetištu Gospe od Brze Pomoći, godine 1851. bosansko-đakovački i srijemski biskup Josip Juraj Strossmayer (1815. – 1905.) podijelio je dječaku Josipu Stadleru sakrament svete krizme. Opet je Bog na djelu, Duh Sveti, koji

daje *mudrost* da obuhvatimo život od početka do svršetka, da se ne stidimo u starosti što smo radili u mladosti;

udjeljuje nam dar *razboritosti* da razabiremo što je za nas po vjeri najbolje u životu;

ulijeva nam *znanje* božanskih stvari, potrebno za spasenje;

daje dar *savjeta* kako postupiti mudro i znalački u pojedinim nezgodama života;

daje nam *jakost* da izdržimo pod teretom nevolje i križa;

daje dar *pobožnosti* da sve usklađujemo po Božjoj volji i zapovijedi;

daje dar *strahopoštovanja* prema Bogu. A strah Gospodnji početak je mudrosti.

Evo dječaka Josipa opremljena naravnim sposobnostima najboljega učenika i nadnaravnim darovima najboljega krizmanika da s Duhom Božjim surađuje.

Životne kušnje i pobjede. Njemu, dječaku od jedanaest godina, u lipnju 1853. umire majka Marija; u kolovozu najmlađi četverogodišnji brat Mijo; u rujnu najstarija dvadesetgodišnja sestra Rozalija i u veljači 1854. otac Đuro. Pravi pomor. U

osam mjeseci četvero kućne čeljadi, među njima i roditelji koji su najpotrebniji djeci. Osta petero siročića kao pet ptića u gnijezdu, a majke ni za lijeka da donese hrane. Providnost je Božja na djelu taknuvši srca Brođana i Brođanki. Raspoređivanje je djece po obiteljima: 28. veljače 1854. Gradonačelnik Maksimilijan Wegheimer pobrinuo se da žensku djecu dadne imućnijim obiteljima, a mušku rasporedi na zanate. Ali nema Josipa. Nitko ne zna kamo je nestao. Ljudima svašta pada na pamet, kao ono davno Mariji i Josipu kada izgubiše dvanaestogodišnjega dječaka Isusa u Hramu ili ispred Hrama. Tako se i brodski Josip bio „zagubio“ u ovoj crkvi, klečeći pred oltarom, gdje je u krštenju primio vjeru; u ispovijedi oproštenje osobnih grijeha; u svetoj pričesti živoga Isusa; u krizmi sedam darova Duha Svetoga. Evo ga sada u ovoj istoj crkvi, na pravoj adresi, moli Maloga Isusa da primi njegove umrle roditelje i pokojnu braću i sestre u raj, a one žive da rasporedi po svetoj volji Oca svojega.

Obitelj Julije i Matije Oršića, krojača, posvaja Josipa koji je pokazao dara za školu. Tako gradski načelnik Maksimilijan i gradski krojač Matija odluče poslati darovita dječaka Josipa, ne na zanat, nego u požeški orfanotrofij s gimnazijom koju su vodili oci franjevci, a uzdržavala ga je Zagrebačka nadbiskupija. Od toga trenutka Josip postaje zahvalan stipendist koji je svojim talentom i karakterom obećavao da se svaka investicija nadbiskupa Jurja Haulika (1837. – 1869.), u njega uložena, može stostruko vratiti, tj. može biti postavljen nad 100 gradova!

Kao što je njegov duhovno-sakramentno-milosni život započeo u ovoj župnoj crkvi, tako ga je

Božji zov ponio iz ovoga grada, preko sirotišta u Požegi (1855. – 1859.) i onoga u Zagrebu (1859. – 1862.) i bogoslovnoga odgoja u Germanicumu i studija na Gregorijani u Rimu (1862. – 1869.). I kao što su mu se simetrično fizički, u igri i radu, razvijale ruke i noge i pokazao se sav njegov intelektualni, moralni i afektivni sklad mozga, jezika i srca, tako mu se razvijalo zrnje vjere, ufanja i ljubavi otvarajući mu stalno nove životne vrhunce. Da si ti upitao dječaka Josipa: – Čiji si ti, mali? – on bi sigurno odgovorio: – Božji! Pa i jest tako!

Božji po ocu Đuri i majci Mariji!

Božji po sakramentno-krsnim milostima i darovima!

Božji po bogoobličnim krjepostima vjere, ufanja i ljubavi!

Božji po sedam krizmenih darova Duha Svetoga od mudrosti do strahopoštovanja!

Božji po daru posvojenja snagom ljubavi Julke i Matije Oršića!

Božji po pomoći gradonačelnika u Brodu i franjevaca i isusovaca u Požegi!

Bistrina Josipova uma uočavala se od prvoga razreda. I ocjene su to pokazivale. Ako nije bio prvi, nije bio ni treći. Ocjene u učenju u svim razredima vazda pri vrhu. Ocjene vladanja nikada ispod vrha. Ocjene u marljivosti i pobožnosti uvijek pri samom vrhu, s pohvalom. Pa kakvo ti je onda čudo da ga je u providnosti Božjoj čekala i jedna biskupija koja se nazvala vrh-bosanskom! Nitko nije mogao tako lako uočiti sirotinju oko sebe kao svećenik Josip koji je poniknuo iz sirotinjske obitelji, prošao sirotišta odgoja i škole u

Požegi i Zagrebu, doživljavao siromaštvo do kraja i do vrha. I onda Bog preda nj 1881. stavi kao vrhunsku kušnju jednu cijelu zemlju, od Neretve do Save, od Vrbasa do Drine, koja je grcala u siromaštvu i bijedi. Josipe, izvedi narod moj iz ropstva zlopatna! Izvedi ga s braćom u Bosni u slobodu katoličke vjere i Crkve, u prostranstva bratske i ljudske ljubavi! Samo jedan tako opremljen i osposobljen Nadbiskup mogao je obuhvatiti umom i srcem „zemlju Bosnu" koju je kao svećenik u knjigama proučavao, kao Nadbiskup uzduž i poprijeko križao, na konju i pješice, u pogibli od rijeka, u pogibli od razbojnika, u pogibli od lažne braće; u trudu i naporu, često u nespavanju, u gladu i žeđi, često u postovima, u studeni i golotinji! Osim toga, uz drugo, salijetanje svakodnevno, briga za sve župe, sjemenište i bogosloviju, kaptol i katedralu (vidi sv. Pavla: 2 Kor 11,26–28).

Nije prošlo ni deset godina, Nadbiskup se pobrinuo osnovati sestarsku Družbu kojoj će povjeriti sirotinju srcu mu priraslu da nastavi mudro i s ljubavlju providnosno djelo u karitativno-pastoralnoj skrbi njegove Nadbiskupije.

ZALJUBLJENIK U BOSNU

Josip Stadler – prijatelj malenih i siromašnih

Prvi put u Bosni

U ponedjeljak, 24. kolovoza 1872. godine, šest sestara milosrdnica: Krescencija, Hijacinta, Fererija, Valburga, Oktavija i Klotilda, u pratnji svoga superiora opata Fidelisa Höppergera (1822. – 1896.) i mladoga profesora teologije velečasnoga dr. Josipa Stadlera iz Zagreba, pođoše u Hercegovinu. I to, gle, kojim putom: u utorak bijahu u Trstu, u srijedu u Zadru, u četvrtak u Makarskoj, u petak u Gradcu na moru, u subotu u Metkoviću. U nedjelju na prijelazu iz Dalmacije u Hercegovinu dođe k njima turski carinik sa sjekirom u ruci da pregleda prtljagu u kojoj su se nalazile uglavnom knjige. „Sveti nam Josip pomogao, te sretno prošla ta premetačina." „Pa i što bi jednome zaptiji te naše knjige? Više je volio naš bakšiš", raduje se s. Klotilda i opisuje nastavak putovanja: „Za večerom u Gabeli govorili oni da se do Mostara mora jašiti. Mi sestre mislile da se oni samo šale. Ali eto drugi dan mnoštvo konja pred kućom. Bilo je tu podosta muke, jer se sestre nisu nikako mogle odlučiti na konje, osobito sestra Hijacinta. No sveti posluh nadvladao sve poteškoće. A mladi Stadler jašio na bijelom kao snijeg konju, jašio brzo i uvijek bio prvi sokoleć nas: 'Samo veselo i junački, sestre'." U ponedjeljak navečer putnici stigoše u Mostar, novo sestarsko boravište. „Uz nevidljive naše anđele čuvare dao nam je za put i

vidljive: našega blagopokojnoga Höppergera i dr. Stadlera, koji sada vodi i čuva sve katolike Bosne i Hercegovine kao Nadbiskup u Sarajevu. A tko bi to onda bio rekao? Božji Promisao!" divi se sestra Providnosti Božjoj.[9] Dvojica vjernih suputnika, anđela, kako bi rekla s. Klotilda, Fidelis i Josip, produžiše putovanje u Bosnu. Pohodiše katoličkoga glavara u Brestovskom, apostolskoga vikara biskupa fra Paškala Vujičića,[10] koji je godinu dana prije toga uspio dovesti sestre milosrdnice iz Zagreba u Sarajevo (14. studenoga 1871.). Posjetiše i sestre koje te jeseni otvoriše svoju prvu školu u Bosni. Od vikara Vujičića gosti primiše na dar 200 forinti za budući *Glasnik svetog Josipa*, koji će Stadler pokrenuti u siječnju 1873. i uređivati ga do svoga konačnog dolaska u Bosnu 1882. Bijaše to plemenit prilog iz Bosne i Hercegovine, kao neko simbolično uzdarje za dar onih šest bijelih golubica koje sletješe u mostarsku valu. Bit će te forinte plodan talent bosanski koji će sv. Josip znati umnožiti Isusovim vrhunaravnim zahvatom tisuću puta više u osobi svoga imenjaka Josipa Stadlera vrhbosanskoga.

Putnici i pohoditelji odoše iz Bosne obogaćeni višednevnim iskustvom i novom kvalitetom koju stekoše: evanđeoska sućut prema bosanskom

---

9 Usp. prikaz s. KLOTILDE, u: *Spomenica vrhbosanska*, Sarajevo, 1932., str. 49–51.

10 Biskup Paško Vujičić rođen je u Imotskom 3. travnja 1826., član Provincije Bosne Srebrene, apostolski vikar u Bosni od 6. kolovoza 1866. do oproštajne poslanice 11. studenoga 1881., preminuo u Imotskom 18. ožujka 1888.

pučanstvu i istinska ljubav prema Bosni. Osobito se mladi tridesetgodišnji svećenik i profesor teologije Stadler osjećao u duši iskrenim prijateljem te dotad neviđene zemlje. Što: prijateljem? Pravim zaljubljenikom u Bosnu! Napuštajući Sarajevo, Stadleru se preko usana preli tiha zavjetna molitva: *Neka mi se jezik za nepce prilijepi, ako spomen tvoj, o Bosno, smetnem ja ikada u molitvi svojo*j (Ps 137,6). *Bosno naša, neka bude mir u zidinama tvojim i pokoj u tvojim daščarama. Radi braće i sestara svojih za sreću tvoju ja ću moliti* (Ps 122). Bože, ne zaboravi nam Bosne! I neka Bosna ne zaboravi tebe!

Vozeći se prema Slavonskom Brodu, rodnom zavičaju, naviru Stadleru sjećanja iz nacionalne povijesti: Bosna, banovina Kulina bana i kraljevstvo bosanskih krstjana. Zemlja izumrlih bogumila i živih stećaka. Bosna – široko polje rada davnih dominikanaca i franjevaca koji preživješe na tom svetom tlu zalijevanu znojem, krvlju i kostima nepobjedivih ujaka, unatoč nemilosrdnu osvajaču. Zemlja zagonetna i čarobna, svim i svačim potencijalno bogata, i ujedno svim i svačim stvarno siromašna. I u tomu je sva njezina zanimljivost i paradoksnost. Mozaik-zemlja nacijâ i religijâ. Kroz bosanske planine i doline stoljećima teku krupne suze Bosne, Une, Vrbasa i Drine.

– Je li taj višestoljetni turski vilajet na izdisaju svoje moći i slave? – glasno će Josip svomu suputniku Fidelisu.

– Bog zna – tiho će vjerni Fidelis.

U široko Stadlerovo srce uvukla se cijela Bosna i Hercegovina kao neka njegova nježna simpatija,

neizbrisivo sjećanje i istinsko suosjećanje s ljudima, ljubav nezaboravna. Pa, zapravo, i on je svjestan da u sebi nosi bosanske krvi preko bake Katarine Čaić. Još kao dječak bacao je svoj nevin pogled na Bosansku Posavinu iz Broda, s tih ulaznih vrata u Osmansko Carstvo. Čitav jedan nepoznat svijet. I evo ga ponovno u Brodu, s prijateljem Bosne Fidelisom, na tim istim vratima, ovaj put dolazeći iz dalekoga Sarajeva.

Odsjeli su kod obitelji Oršić. Gospođa Julka, koja je već zašla u godine, ali se dobro drži, ne mogaše zaustaviti suza radosnica. Iznijela je meze i dva fildžana kave pred najdraže goste, da počasti svoje nekadašnje zlatno brodsko dijete i opata Fidelisa, Tirolca. Sjedeći za stolom velečasni Josip počinje priču svomu dragom suputniku kojega je od milja zvao Čičom i koji ga rado prati i uhom i duhom, kao što je i ovaj njega pratio Hercegovinom i Bosnom „na bijelome kao snijeg konju".

Sjećanje na dječje dane

– Velik je Bog naš, čiča Fidelise – otpoče Josip svoju priču. – I neizmjerna je milost Njegova, kao što su neshvatljivi putovi Providnosti Njegove. Ja sam rođen u onoj kući što joj se sljeme vidi – pokazuje Josip rukom prema Mesićevoj ulici. – Bog je volio moje roditelje, inače ih ne bi tako rano ni uzeo k sebi. Mi smo djeca zarana osjetili neshvatljivu patnju i još neshvatljiviju smrt svojih najbližih. Godine 1853. kuću nam pohodi teška kušnja: 6. lipnja smrt nam pokosi majku Mariju rođenu

Balošić u njezinoj 42. godini života.[11] Bog joj se smilovao duši! A majka nam je umrla pobožno i čudesno. Kada smo mi djeca ujutro polazili u školu, bolesna nam mati reče da se brzo vratimo kući, jer će ona doskora prijeći u vječnost. I, doista, mi smo se na vrijeme okupili oko majke koja bijaše bolesna i smirena. Reče nam da kleknemo. Kleknusmo, k'o na Podizanje. Ona se podiže iz postelje i jedno po jedno dijete poče blagoslivljati i ljubiti. Mi joj poljubismo ruku i jednoglasno zaplakasmo. Ona domalo Bogu predade svoju ispaćenu dušu pred našim očima. Dva i pol mjeseca poslije toga, 24. kolovoza, umrije nam četverogodišnji brat Mijo. Do tjedan dana, 2. rujna, umrije nam i najstarija 20-godišnja sestra Rozalija, koja nam je dotada zamjenjivala pokojnu majku. Napokon 14. veljače 1854., bio sam tada u trećem osnovne, utrnu se i patnički mladi život oca nam Đure. Bile su mu 44 godine. I njegova mi se smrt duboko urezala u sjećanje. Rekao je nama: 'Djeco,

---

[11] U Matici umrlih župe u Slavonskom Brodu stoji da je majka nadbiskupa Stadlera umrla u dobi od 38 godina. Prema Matici vjenčanih stoji da je imala 19 godina kada se vjenčala s mužem Đurom koji je tada imao 21 godinu. Za Đuru Stadlera u Matici krštenih navodi se da je rođen 8. travnja 1810. Usporedivši podatke o rođenju i smrti nadbiskupova oca, može se ustanoviti da je prilikom preminuća imao 44 godine. Kako je od supruge, koja je umrla pola godine prije muža, bio dvije godine stariji, može se ustvrditi da se navod (38 godina) u Matici umrlih prilikom njezina preminuća ne slaže s onim što se usporedbom s godinama smrti njezina muža može izračunati.

sada kleknite i sklopite ruke i molite Boga, ja ću sada umrijeti.‘ Nismo mu vjerovali, iako smo navikli na već tri smrti. Djelovao nam je kao Mojsije iz biblijske čitanke. Mi se prepadosmo i na pod popadosmo. Molim vas, ovako je moj otac umro – i pokaže velečasni Josip kretnjom glave i sklapanjem očiju, s rukama na prsima kao nekoć njegov otac. Velika je tuga obavila našu kuću i dječje duše.

– Do nekoliko dana po očevoj smrti bijahu Poklade. Dani ludovanja i griješenja, i ništa drugo, brate mili. A naša četica sirotana proživljava neprebolne dane. Brodski kapelan govori nama djeci u školi: ‘Ovih pokladnih dana ljudi najviše vrijeđaju Boga.‘ Zato je u župnoj crkvi kroz te dane upriličio posebne sate klanjanja kao zadovoljštinu za grijehe. Kapelanove riječi i geste duboko se dojmiše nas djece, jer smo ionako bili potreseni smrću svojih ukućana, koji su otišli upravo tomu Bogu kojega ljudi vrijeđaju.

– Pokojni brodski gradonačelnik Wegheimer, od Boga mu plaća a od mene hvala, gledao da nas, siročiće, zbrine. Odlučio je trećeg dana Poklada, 28. veljače 1854. godine bubnjevima po ulicama pozvati građane dobra srca da preuzmu nas siromaške. Tužna reklama tužnih sirotana! Za kratko vrijeme nađoše se dobročinitelji i novi roditelji. U vrijeme predaje djece i prodaje kuće nije mene bilo doma, pa je obitelj Matić umjesto mene, povela mi brata Petra. Ja sam bio u crkvi. Molio se Bogu koji mi je nedavno uzeo roditelje, brata i sestru. Klečim u crkvi pred Svetootajstvom. Suza suzu sustiže: dubok se doživljaj odvijao u mojoj duši. Iako ne znajući, ali sam praktično osjećao psalmistove ri-

ječi moleći na svoj dječji način, pun boli i nade: ‘Vrabac sebi log nalazi i lastavica gnjezdašce‘ (Ps 84,4), a kamo ću ja, Gospodine Bože? ‘Ako me otac i mati ostave, Gospodin će me primiti‘ (Ps 27,10). Bilo bi možda i meni bolje da i mene uzmeš k sebi!

– Ali, eto, Božje misli nisu naše misli, Božji puti nisu naši puti (Iz 55,8).

– I jesi li tu, velečasni, osjetio Božji zov na svećeništvo? – priupita čiča Fidelis Josipa, kojemu Julka dolijeva kavu i ne može ga se nagledati.

– Možda. Ali gdje su putovi do svećeništva, brate moj? Školovanje, stanovanje, hrana, knjige, odjeća, obuća? Pa i kada su oba roditelja na životu, zna biti teško. A ovako? Sirotinjo, komu nisi teška?

– A nama, velečasni, nisi bio težak – povika Julka radosnim glasom.

– I tako ja, vrativši se iz crkve, stanem pred zaključana vrata naše kuće. I gorko zaplačem. Susjeda Julka sa svojim mužem Matom, krojačem – *hvala ti, Jule, i hvala tvomu Mati* – postadoše moji novi roditelji. Trivijalku sam završio u Brodu i bilo mi je jedanaest godina. A zatim me dobri ljudi poslaše u Požegu gdje sam, stanujući besplatno u orfanotrofiju, završio četiri razreda niže gimnazije, i konačno u Zagrebu, boraveći u nadbiskupskom sirotištu, najprije peti i šesti gimnazije na Gornjogradskoj i sedmi u Nadbiskupskoj gimnaziji. Oslobodiše me i osmoga razreda i mature, i dalje znate putove Providnosti Božje – završi svoju priču o djetinjstvu mladi suputnik, očito ganut i u grlu i u srcu.

Pozdraviše se gosti s bakom Julkom koja reče mladomu Josipu: – Jozo, iz Bosne si došao i u Bosnu ćeš se vratiti. Ali oni ne razumješe te riječi.

Izvrstan kolega i student

Posebno je to poglavlje, providnošću ispisano. Ali Josip o tomu ne priča. Drugi su pozvaniji da reknu svoju. Kardinal Juraj Haulik pročitao je izvješće o klericima Nadbiskupskoga sjemeništa u Zagrebu 1861./62. gdje su donesene ove karakteristike o sedmoškolcu 19-godišnjaku Josipu Stadleru: „Pobožan i ponizan, ozbiljne i mirne ćudi, uzornog vladanja, prema pretpostavljenima čedan i poslušan, s drugovima blag, uzoran u vršenju kućnoga reda, čestit bez pogovora, vrlo nadaren, neumoran, u naukama i u svim predmetima izvrstan i odličan."[12] Tko ne bi poželio ovakve ocjene svomu djetetu! Kardinal se nije nimalo dvoumio da ga pošalje zajedno s Jurjem Žerjavićem, premda je Josip završio tek 7. razred /danas 3. razred/ gimnazije, dakle bez mature, u rimski isusovački zavod Germanicum-Hungaricum. Tu su od početka (1552.) i Hrvati iz Austro-Ugarske Monarhije imali pravo na nekoliko mjesta. A te godine bijahu slobodna dva mjesta. Požurio se Haulik. A Bog je imao svoje planove. Josip je pohađao Papinsko učilište Gregoriana. U Rimu je proboravio 7 godina (od listopada 1862. do srpnja 1869.). Nakon 3. godine postigao je doktorat iz filozofije (6. listopada 1865.), a nakon 4. godine doktorat iz teologije (3. rujna 1869.). Za njega je 7 rimskih godina značilo 7 zlatnih talenata

---

[12] Ante PARADŽIK, *Dr. Josip Stadler, prvi vrhbosanski nadbiskup*, Sarajevo, 1968., str. 27.

koje je mladi bogoslov i mladomisnik Stadler uz pomoć Božju udesetostručio u duhovnom, intelektualnom i moralnom pogledu. Svjedoci su toga i njegovi kolege: „Stadler je bio uzor u obdržavanju kućnoga reda, savjestan, pobožan, a Hrvat dušom i srcem (*Croata ex toto corde*). Mi smo zajednički obavljali svoje molitve, krunicu, a kasnije i časoslov. U praznicima, kada bi germaničari bili na ljetovanju u San Pastoru pokraj Rima, Stadler je bio vrlo veseo, a kada se radilo o kakvu izletu, bio je veoma poduzetan." Jedan se drugi kolega sjeća: „Stadler je došao kao mladić veoma živahna karaktera u Collegium Germanicum. A osobito je štovao Presveto Srce Isusovo."[13] Njegov rektor p. Andreas Steinhuber napisa o njemu da je bio „živi uzor svojim drugovima, izvrstan pitomac, vrlo radin, ozbiljno se vježbao u duhovnom životu, te se držao kućnoga reda i onda kada su mu to kolege prigovarali."[14] Za svećenika ga je zaredio kardinal Costantino Patrizi Naro, vikar Rima, 6. lipnja 1868. u lateranskoj bazilici, majci svih crkava. Stadler se pod misnim mementom sjetio svoje majke i svoga oca i još im jednom rekao hvala što su ga na ovaj svijet donijeli i odgojili, a zahvaljivao je i Majci Crkvi koja ga je za svećenika pripremila i zaredila. Na svetkovinu Presvetoga Trojstva, 7. lipnja 1868., slavio je Mladu misu u prabazilici sv. Petra. Asistirao mu je don

---

[13] Franjo Ks. HAMMERL, „Dr. Josip Stadler, prvi nadbiskup vrhbosanski", u: *Spomenica vrhbosanska*, Sarajevo, 1932., str. 25–45, cit. 27.
[14] PARADŽIK, str. 30.

Ivan Črnčić, kanonik Kaptola sv. Jeronima, i dvojica germaničara: Anđelko Voršak i Bartol Matković. Sljedećega je ljeta Stadler bio na raspolaganju svojoj zagrebačkoj dijecezi, spreman na svako dobro djelo. Njegov sud o rimskom boravku: „Nikada neću biti kadar da zahvalim, kako treba, Bogu na ovom neiskazivu dobročinstvu."[15]

Priprema za apostolsko djelo u Bosni

Mladi profesor Stadler stajao je pred Bosnom kao što pred Korintom stajaše apostol Pavao koji je čuo Isusove riječi: – Ja imam mnogo naroda u ovome gradu (usp. Dj 18,9–10). Koliko ima Božjega puka u onoj siromašnoj i dragoj Bosni – uzdahnuo bi profesor pred svojim kolegama na fakultetu u Zagrebu. A profesorska mu služba bijaše neobično blistava. Najprije dolazi za prefekta studija u zagrebačko sjemenište, a 17. lipnja 1870. imenovan je vjeroučiteljem u Gornjogradskoj gimnaziji, gdje je i sam bio učenik. Od 1870. do 1874. u nadbiskupskom liceju predaje metafiziku i dogmatiku. Godine 1874. postaje izvanrednim profesorom fundamentalne teologije[16] na Bogoslovnom fakultetu novo-

---

[15] Marko TVRTKOVIĆ, *Iz mojih zapamćenja*, Arhiv Provincije Služavki Maloga Isusa, Sarajevo, prijepis-strojopis, str. 13. Tiskano izdanje: Marko TVRTKOVIĆ, *Josip Stadler prvi vrhbosanski nadbiskup. Iz mojih zapamćenja*, Zagreb, 2017., str. 32.

[16] Željko PAVIĆ, *Philosophia fundamentalis Josipa Stadlera*, Sarajevo, 2006., pod kojom obrađuje: *Ontologiju, Metafizičku antropologiju i Naravno bogoslovlje*.

osnovanoga Sveučilišta u Zagrebu, a ubrzo i redoviti. U godinama 1877./78. i 1880./81. obavlja službu dekana na fakultetu.

Ali dr. Stadler ostaje povezan s Bosnom ne samo srcem molitve i mislima, nego i radom u okviru svojih profesorskih zaduženja. Providnost je opet znakovito na djelu. Godine 1880. bečki nuncij Serafino Vannutelli primio je od Svete Stolice nalog da dade prevesti na hrvatski jezik djelo vatikanskog arhivara Pietra Balana (1841. – 1893.) *Katolička Crkva i slavenski narodi*.[17] Već 4. srpnja 1881. nuncij šalje u Rim gotov prijevod knjige[18] s popratnim riječima: „Ovaj rad povjerih izvrsnu profesoru Stadleru u Zagrebu, a da mi ni na kraj pameti nije bilo da bi njega vlada kasnije predložila za novu nadbiskupsku stolicu u Sarajevu. Prijevod je malo pomalo objavljivan u jednom zagrebačkom katoličkom časopisu i sada je sabran u jedan svezak."[19] Bog je izdaljega pripremao i um i srce Stadlerovo za Bosnu u kojoj bijaše mnogo Isusova naroda, samo je trebalo široka Pavlova srca.

Pripremivši u svojoj tajnoj providnosti Josipov duh i srce, Bog je prepustio svojoj Crkvi da ona provede ljudski proces, carski i papinski, koji će očitovati davno smišljen Božji plan. Nezaboravan je događaj iz Antiohije, gdje bijaše pet kandidata:

---

[17] Petar BALAN, *Delle Relazioni fra La Chiesa Cattolica e gli Slavi della Bulgaria, Bosnia, Serbia, Erzegovina,* Rim, 1880.

[18] Petar BALAN, *Katolička Crkva i Slaveni u Bugarskoj, Srbiji, Bosni i Hercegovini*, preveo J. Stadler, Zagreb, 1881.

[19] S. Congregazione per gli Affari Straordinari (AA.EE.SS.), Anno 1881, Rub. 247. Fasc. 2, f. 143r.

Barnaba, Šimun, Lucije, Manahen i Savao, između kojih Duh Sveti reče: *De mi odlučite Barnabu i Savla za djelo na koje sam ih pozvao* (Dj 13,2). Prvi i peti! Za sarajevsku stolicu bilo je predloženo mnogo kandidata. Franjevci: Martin Nedić, Grga Martić, Paškal Vujičić, Paškal Buconjić, Ilija Ćavarović, Bonaventura Milišić, Anđeo Ćurić, zatim dijecezanski svećenici: Alojzije Boroš, dr. Antun Kržan, dr. Franjo Rački, pa trapist Mavro Vestenek, sve Ruben do Rubena, Elijab do Elijaba, a na onoga koji je bio „po srcu" Božjem (1 Sam 13,14) možda se najmanje mislilo. Tko bi na njega i mislio kada je mlad ko kap, tek mu 37 godina. Ali njega je Bog predvidio, pripremio i osposobio da se uzmogne krstiti krstom kojim se Krist krstio i piti čašu koju je On pio (Mt 22,23).

Dne 25. lipnja 1881. godine nuncij Vannutelli piše državnom tajniku kardinalu Lodovicu Jacobiniju: „Izvrsni svećenik Josip Stadler, nekadašnji pitomac njemačko-ugarskoga zavoda a sada profesor dogmatske teologije u sjemeništu u Zagrebu, stigao je prekjučer u Beč da porazgovori s gosp. Szlavyjem upravo o crkvenim stvarima Bosne. Spomenutoga svećenika, kao što Vaša prečasna Uzoritost zna, Vlada je označila za novu nadbiskupsku stolicu u Sarajevu, i oni koji ga poznaju jednodušni su u izjavi da ovaj put Vladin izbor nije mogao biti sretniji. Njegovo službeno imenovanje ne će moći biti, vjerujem, prije slanja bule kojom se stvara crkvena pokrajina u Sarajevu. Kada bi moglo drukčije, jučer mi reče gospodin Stadler, on bi rado produžio nekoliko dana svoga boravka u Beču da pričeka odgovor Svete Stolice, onda se dati na vođenje kanonskoga

procesa. Njegova je čvrsta nakana poći u Rim i tu primiti biskupsko posvećenje."[20]

Državno je tajništvo na to odgovorilo da se izbor sviđa Svetom Ocu jer se radi „o osobi zaslužnoj i koja nalazi nepodijeljene simpatije, pa zato postoji nada za budućnost važne Nadbiskupije."[21] Nakon službenoga Vladina označenja, 18. kolovoza 1881., nuncij piše 25. kolovoza državnom tajniku: „Budući da sam imao prilike u svojim drugim prethodnim izvješćima govoriti Vašoj prečasnoj Uzoritosti o ovom vrijednom crkvenjaku, smatram suvišnim bilo što dodati u njegovu pohvalu. Svi dobri katolici smatraju da je ovo imenovanje vrhunski sretno."[22]

O Bosni u Beču

Stadler stvara dalekosežne planove za Bosnu, a da još nije službeno ni stupio u nju nogom. Možda je Bosni, obilježenoj duhom otomanskoga vezira i askera, najviše nedostajalo one evanđeoske ljepote, majčinske i sestrinske topline u odgoju, školstvu, zanatstvu, napose ženskoga svijeta koji je bio zanemaren i ostavljen na nemilost nevremena i neljudi. Nalazeći se u Beču prije svoga biskupskog ređenja 1881. godine, kao već od cara označeni nadbiskup, Stadler iznosi bečkim isusovcima misao

---

[20] AA.EE.SS., Pos. 506, Fasc. 236, f. 72rv.

[21] Obavijest Državnoga tajništva, *ibidem*, f. 74r.

[22] AA.EE.SS., Anno 1882, Rubr. 247, f. 322r.

da bi želio sestre u misijsku Bosnu. Isusovci mu sugeriraju mladu Družbu Kćeri Božje ljubavi, koju je trinaest godina prije toga (1868.) u Beču osnovala Franziska Lechner[23] sa svrhom: „Odgoj i školovanje ženske mladeži iz siromašnih i građanskih obitelji i svestrana briga za kućne pomoćnice."[24]

– Upravo bi mi takva Družba trebala – usklikne oduševljeni Stadler.

I označeni nadbiskup posjeti glavaricu Franzisku koja velikodušno prihvati novo misijsko polje. U audijenciji kod Franje Josipa, car upita Stadlera:

– Komu kanite povjeriti buduće sjemenište?

– Ocima isusovcima, Vaše Veličanstvo – odgovori Stadler.

Odgovor se svidje njegovu carskom Veličanstvu.

O Bosni u Rimu

Nakon uspostave redovite crkvene hijerarhije, apostolskim pismom *Ex hac augusta* od 5. srpnja 1881. godine, car Franjo Josip službeno je označio, a papa Leon XIII. 18. studenoga iste godine potvrdio ili prekonizirao dr. Josipa Stadlera vrhbosanskim nadbiskupom i metropolitom. Biskupsko ređenje podijelio mu je vikar Njegove Svetosti

[23] O sestri Utemeljiteljici otvoren je u Beču 2005. dijecezanski postupak za proglašenje blaženom, a godine 2021. svi su dokumenti predani Svetoj Stolici.

[24] Alojzija CARATAN – Božena MUTIĆ, *Provincija Božje providnosti Družbe Kćeri Božje ljubavi*, Split – Zagreb, 1982., str. 12.

kardinal Rafaelle Monaco la Valetta 20. studenoga 1881. u crkvi sv. Klementa, gdje počivaju kosti sv. Ćirila, apostola Slavena, u Rimu. Poslije ređenja Nadbiskup je ostao još nekoliko dana u Vječnome Gradu, raspravljajući o rješenjima crkvenih bosanskih pitanja. Jedno od tih bijaše i ono župno. U vrijeme uspostave redovite biskupske hijerarhije u Bosni po župama ne bijaše nijednoga biskupijskog svećenika. Svim su župama upravljali oci franjevci. Nadbiskup je 13. studenoga 1881., prije svoga biskupskog ređenja, predložio Papi određene reforme franjevaca kako bi se mogla provesti *Ex hac augusta*. Isti je prijedlog uputio deset dana poslije, 23. studenoga 1881., generalu Franjevačkoga reda, posavjetovavši se prethodno s Državnim tajništvom. Franjevci su držali da sve župe i sva njihova dobra bijahu vlasništvo samostanâ. To je bilo u očitoj suprotnosti s apostolskim pismom koje je dokinulo sve ukaze i odredbe, sva prava i povlastice franjevaca u budućnosti, te se nalaže da se bez odlaganja osnuje sjemenište odakle će izlaziti novi župni pastiri. Ali kako će na župe ako su samo franjevačke? Stadler je molio u sva tri svoja pisma, dok se nalazio u Rimu (13. studenoga, 3. prosinca i 4. prosinca 1881.), da Papa proglasi sve župe na slobodno raspolaganje biskupu, osim onih gdje se nalaze samostani. I uspio je. Pošao je iz Rima 1881. godine noseći u džepu dekret odobren od pape Leona XIII. *Cum providentia*. Po toj odredbi župama raspolaže mjesni biskup, a ne provincijal; na one župe koje budu ispražnjene, osim samostanskih, nakon godine dana, biskup će moći postaviti svećenike koje želi. O ostalome do-

govarat će se na terenu. Dogovori su zadali puno jada nadbiskupu Stadleru.

Drugi put u Bosni

Vrativši se iz Rima u Zagreb, polovicom prosinca 1881. godine, Nadbiskup se spremao na put u Bosnu. U utorak, 10. siječnja 1882., oproštajni banket u Brodu. Srijeda, 11. siječnja, polazak u Bosnu. Na rastanku baka Julka poljubi ruku novoposvećenu Nadbiskupu i reče mu kroza suze: „Jesam li ti kazala da ćeš se ti vratiti u Bosnu. Znala sam ja to."[25] Četvrtak, 12. siječnja, dolazak u Zenicu. Pred župnim dvorom novoga pastira pozdravlja u ime franjevačke provincije definitor fra Marijan Marković, budući biskup u Banjoj Luci. Pozdravlja ga svetopisamskim i proročanskim tekstom primjenjujući na Stadlera Božje riječi upućene Abrahamu, ocu vjere: „Idi iz zemlje svoje, iz zavičaja i doma očinskog, u krajeve koje ću ti pokazati. Velik ću narod od tebe učiniti, blagoslovit ću te, ime ću ti uzveličati, sam ćeš biti blagoslov" (Post 12,1–2). U petak, 13. siječnja, preko Busovače stigoše na večeru u Kiseljak. U subotu, 14. siječnja,

---

[25] „A tek što je bio jedva mjesec dana u Sarajevu, stigao mu je telegram da je stara pomajka umrla", vidi Franjo Ks. HAMMERL, *Dr. Josip Stadler erster Erzbischof von Vrhbosna,* rukopis na njemačkom jeziku u Arhivu Družbe SMI u Zagrebu, 1925., str. 4.: „Doch kaum war Dr. Stadler einen Monat in Sarajevo, so bekam er ein Telegramm, die alte Ziehmutter sei gestorben." Kopija ovjerena u Postulaturi Sluge Božjega Josipa Stadlera u Sarajevu.

ugledaše Sarajevo. Nadomak šeheru, ispod Igmana, gdje nekoć bijaše crkva i biskupija, drevna Vrhbosna, izađe Nadbiskup iz kočije, kleknu i poljubi zemlju i izmoli Vjerovanje. „Bosno moja, od sada sam tvoj, i samo tvoj", prostruji Nadbiskupovim srcem misao, koja će mu biti vodiljom života. U Sarajevu, u nedjelju 15. siječnja, svečano je ustoličen za Nadbiskupa. Glavna mu je misao pod misom bila: „Pasite povjereno vam stado Božje, nadgledajte ga – ne prisilno, nego dragovoljno, po Božju; ne radi prljava dobitka, nego oduševljeno; i ne kao gospodari Baštine nego kao uzori stada. Pa kad se pojavi Natpastir, primit ćete neuveli vijenac slave" (1 Pet 5,2–4). Na svršetku obreda Nadbiskup se oglasi posvetnom molitvom: „I, evo, ja, najmanji od braće svoje, nevrijedan stanovati u Srcu Gospodina mojega, ipak pozvan od Njega, stavljam sebe i svu braću svoju i sav puk svoj cijele Vrhbosanske nadbiskupije u Srce Njegovo... Ja za to proglašujem da je glavni naš Čuvar i Patron ove nadbiskupije SRCE ISUSOVO." Potom posveti Nadbiskupiju, također, Bezgrješnom začeću Marijinu i sv. Josipu. Talenti su investirani na pravo mjesto. Vidjet ćemo kamate i plodove, misli novi Nadbiskup.

Kućni domaćin u Bosni

A sada *ora et labora*: „Svemu se od Boga nadaj, a sam se nikakva truda ne boj." To mu je bilo vjerničko i radničko načelo, kojega se uvijek držao.

„Niti se smatram strancem, niti mi je išta strano u ovoj zemlji", mislio je u sebi novi Nadbiskup. „To je moja zemlja, odvajkada bila. Niti bi me drugi smjeli smatrati Kanaancem, niti je itko

u Bosni i u Crkvi Božjoj stranac, pa došao iz Beča, Pešte ili Trsta. Bosna je strana i pusta zemlja samo onda kada u njoj Bog ne stoluje i ljubav ne stanuje. A svi oni koji Boga zazivaju, koji čine dobro jedni drugima, imaju mjesta u Bosni!"

Da dokaže istinitost toga načela, Nadbiskup doziva biskupijske svećenike iz drugih dijeceza da uzmu mjesto kanonika u novoosnovanom Kaptolu. Dolaze prvi kanonici: dr. Antun Bonaventura Jeglič iz Ljubljane, dr. Andrija Jagatić iz Zagreba, don Josip Bezić iz Splita, dr. Ivan Košćak iz Senja, a prije njegova dolaska došao mu je tajnik iz Zagreba Ivan Göszl. Kada bude blagoslivljao zgradu Kaptola, u kućnoj će kapelici u propovijedi reći: „Ja bih u četiri kuta ove kuće napisao četiri riječi koje trebaju resiti ove muževe: krjepost, molitva, učenost i bratska ljubav." Dne 28. travnja 1882. nadbiskup Stadler dočekuje u Sarajevu tri kćeri Božje ljubavi iz Beča: majku Franzisku i sestre Helenu i Rihardu. Nakon kratka odmora i okrjepe, odvede ih na Banjski brijeg da vide kuću i bašču koje je za njih kupio za 2500 forinti. Stadler raste u ljubavi prema Bogu i prema živoj Crkvi. Stepenicu po stepenicu. Prije deset godina dopratio je skupinu sestara milosrdnica, a evo sada doziva drugu redovničku zajednicu i kupuje im kuću i bašču, kao vlastiti otac vlastitim kćerima. Sestre su još uvijek na svom Brijegu, kao grad na gori, blagoslov gradu, svjetiljka koja svijetli unaokolo. Godinu dana poslije, 1883., Nadbiskup ne zaboravlja ni sestre milosrdnice, nego im kupuje „svojim novcem zemljište u Ćemaluši za 5900 forinti za gradilište osnovne škole sa željom da zavod uvijek uz-

država besplatno troje siromašne djece."[26] Obje ove redovničke zajednice stavile su se u službu podizanja pismenosti i kulture, te jačanja vjere u narodu, osobito u mladima. Veličina Nadbiskupova izbija najviše u činjenici što je otvoren različitim idejama, raznim osobama koje kao svoje suradnike, pomoćnike i produženu ruku stavlja i uokviruje u misijsko djelovanje Crkve, u izgradnju Tijela Kristova. Savršeno se okorišćuje dušama raspoloživim za Boga.

Navedimo stenografski nekoliko njegovih pothvata trajne vrijednosti koje je poduzeo u svojoj 37-godišnjoj pastirskoj i kulturnoj djelatnosti:

– Godine 1882. isusovcima povjerava sjemenište u Travniku, gdje podiže zgradu za gimnaziju i zavod. Prva crkvena klasična gimnazija u BiH. Sjemenište mu je prvo na srcu. Godine 1890. proradila je i bogoslovija, te je time započeo sveučilišni rad u Bosni i Hercegovini. Godine 1893. bogoslovi prelaze iz Travnika u novu zgradu u Sarajevu.

– Od godine 1882. izlazi službeno glasilo *Srce Isusovo*, koje će se 1887. preimenovati u *Vrhbosnu,* koja izlazi i danas.

– Od godine 1882. pa sve do 1945. Kćeri Božje ljubavi vode prvu žensku učiteljsku školu u Bosni i Hercegovini.

– Godine 1884. udara temelje katedrali koju završava 1889. Najljepši vanjski spomenik Srcu Isusovu u Sarajevu. Unutrašnja izrada dar je raznih dobročini-

---

[26] „Kroz šezdeset godina (1871. – 1931.)", u: *Katolički tjednik*, Sarajevo, 20/1932., str. 1.

telja. Glavni oltar dar Hrvata, a jedan prozor u bojama dar je samoga Nadbiskupa. Prikazano je kako Gospa vodi jednoga Bošnjanina Presvetomu Srcu Isusovu.

– Od 1891. do 1902. maksimalno se zauzima za preobrazbu ilirskoga zavoda sv. Jeronima u Rimu i bori se za njegov hrvatski naslov. Ne uspijeva. I to mu ne da živa mira pa 1907. godine šalje u Rim svoga tajnika Antuna Buljana s nalogom: „Saberite ondje hrvatske svećenike i bogoslove, koji su na študijama, uzmite bilo koju kuću i stanujte u njoj, a nazovite je 'Hrvatski zavod sv. Jeronima', a doći će vrijeme kad ćete moći unići u naš 'Sveti Jeronim'!"[27] I došlo je vrijeme: ušlo se za 4 godine, a pod hrvatsko ime do 60 godina. Ali ne u novu kuću nego u stari vjekovni zavod!

– Godine 1892. utemeljuje u Sarajevu *Glasnik Srca Isusova,* koji i danas izlazi u Zagrebu.

– Godine 1895. dovršeni su kaptolski dvori, u kojima je stanovao i Nadbiskup. A nadbiskupsku palaču ostavlja svomu nasljedniku u zadaću.

– Godine 1896. posvećuje sjemenišnu crkvu sv. Ćirilu i Metodiju, slavenskim apostolima, označujući time svrhu i samoj bogosloviji u vidu kršćanskoga jedinstva. Tada ga biskup Strossmayer javno naziva čudotvorcem-thaumaturgos[28], a Sve-

---

[27] Antun BULJAN, *Zapamćenja*, rukopis, Zagreb, 3. XII. 1954. Ovjerena kopija dokumenta, kao i transkribirani tekst, u Postulaturi Sluge Božjega Josipa Stadlera u Sarajevu.

[28] Usp. Josip PAZMAN, „Dr. Josip Stadler", u: *Katolički list*, 50/1918., str. 570. Vidi Strossmayerovo pismo Stadleru, 1. 3. 1900. u: *Spomenica vrhbosanska*, 1932., str. 94.

toj Stolici piše da se u Stadlerovim rukama 'kruhovi i ribe umnožavaju'.[29]

– U godinama od 1896. do 1902. izlazi ekumenski časopis *Balkan,* jedinstven pothvat u to doba na ovim prostorima, koji u Stadleru ima najjačega podupiratelja.

– Od 1906. do 1918. izlazi *Hrvatski dnevnik*, utemeljen na katoličkim vjerskim i hrvatskim nacionalnim načelima.

Spisateljska djelatnost bila mu je gotovo iznad svega:

– 8 pastirskih knjiga i 85 pastirskih poslanica

– 13 duhovnih spisa, što prevedenih što izvorno napisanih

– 15 znanstvenih radova izvornih i prevodilačkih.

Nisu mu na posljednjem mjestu *Pravila za služavke siromaha*, za novu Družbu kojom počinje organizirani karitas u Bosni.

Utemeljitelj samaritanske zajednice

Dojmljiv doživljaj iz djetinjstva, siroče bez oca i majke, označit će životnu putanju i oplemenjivati Stadlerovu dušu. Škola autentične patnje bit će daleko jača od ugodna i besplatna smještaja u nadbiskupskom požeškom i zagrebačkom sirotištu te sigurne opskrbe u Germanicumu u Rimu. Komu Bog namjenjuje svoje zadaće, njega provodi kroz razne životne nedaće. Ako je Stadler i prema

[29] Arhiv Đakovačke biskupije, pismo, br. 1119/1896.

komu imao razumijevanja i srca, to je bila sirotinja, evanđeoski sirotani koji sve očekuju od Boga posredstvom dobrih ljudi na zemlji. Oni su mu bili povlaštena klasa, miljenici njegovi.

Ugledan profesor, dekan fakulteta, priznat teološki pisac, pokazao je istančan osjećaj za kulturu i prosvjetu i puka i intelektualna svijeta u novoj sredini. Ali on, koji bi se lakše snalazio u kabinetskom studiju nego u pastoralnom radu, postavši Nadbiskupom, savršeno se spustio do najnižih slojeva pučanstva, bosanske raje. Nadbiskup okuplja oko sebe vojsku sirotana kao da nikada nije pisao teoloških knjiga i bavio se teorijskom znanošću. Ulazi u živo i praktično Evanđelje:

– Što god ste učinili jednomu od moje najmanje braće i sestara, meni ste učinili: dolazite, blagoslovljeni Oca mojega u mjesto osvježenja, svjetlosti i mira. I što god niste učinili njima, niste učinili ni meni: odlazite, neblagoslovljeni u oganj vječni – reći će sudački Isus (usp. Mt 25).

Od prve godine Stadlerova biskupovanja uvijek su se mogle naći pred vratima njegova stana siromašne osobe bez obzira na vjeru i narodnost, a sam im je nastojao pribaviti mjesto, počevši od one daščare u dvorištu svoga nadbiskupskog dvora do velikih kuća ubožnica „Betlehema" i „Egipta". Uvijek mu bijahu otvorena ne samo vrata kuće nego i vrata srca. Na vratima daščare oni evanđeoski oštrovidiji mogoše pročitati riječi: „Svi vi koji ste umorni i opterećeni, dođite i ja ću vas okrijepiti" (Mt 11,28).

Gledajući po župama zapuštene starice, Nadbiskup je nastojao osigurati im pristojan smještaj

u Sarajevu. I išao za tim da im osigura osoblje koje će se za njih brinuti. Najprije se obraća milosrdnicama sv. Vinka, zatim Kćerima Božje ljubavi, ali obje zajednice, s drugim svrhama, bijahu u oskudici sestara te se ne mogoše prihvatiti novoga posla. Poslao je, čak, i svoga kanonika Jagatića u Francusku jer je čuo da ondje ima slična zajednica koja se bavi siromasima. Ali ni to ne bijaše po volji Božjoj. Odlučuje kupiti kuću i okupiti djevojke koje će imati ljubavi za služenje siromašnima i zapuštenima. Na taj se novi financijski posao daje nakon što se do dna džepa istrošio oko sjemeništa i katedrale. Božjom providnošću na blagdan sv. Ane, 26. srpnja 1890., primi vijest iz Moravske da mu se šalje povoljan zajam za novi pothvat. „To je prvi početak našoj ubožnici i našoj Kongregaciji Služavki Malog Isusa u Sarajevu", zapisat će te riječi sam Nadbiskup na primljeni telegram. Živio Mali Isus! Od toga novca kupio je za 4000 forinti kuću u Mjedenici u Sarajevu i u njoj otvorio nadbiskupsku ubožnicu. Odmah su se javile dvije djevojke Slovenke, kasnije sestre Marta i Franciska. Nadošle su još četiri. Nadbiskup je na blagdan arkanđela Rafaela, 24. listopada 1890. godine, svečano otvorio ubožnicu, u koju je smješteno 25 siromašnih starica, i odredio da se taj dan slavi kao začetak Družbe Služavki Maloga Isusa, iako se Družba nije ni egzistencijalno ni pravno rodila. Taj je dan namjerno izabran „da bude i pod pokroviteljstvom sv. arkanđela Rafaela, koji se onako očinski pobrinuo za obitelj staroga i mladoga Tobije, ne bi li svojim nebeskim milostivim pogledom gledao i na sirotane ženske u ubožnici i na

njihove odgojiteljice.”[30] Ubožnica je prozvana „Betlehemom”, a iznad ulaznih vrata stajao je natpis: „Otac moj i mati moja ostaviše me, Gospodin me uze” (Ps 27,10).

Ljeti 1891. godine kanonik Petar Flego (1848. – 1910.) iz Trsta upozorio je Nadbiskupa na ondašnju sličnu tršćansku ubožnicu kojom je upravljala gospođa Giovanna Sorman (1836. – 1922.), nekadašnja sluškinja, koja se posvetila sirotim djevojkama. Nadbiskupu je sinula ideja da zamoli Giovannu da pošalje u Sarajevo nekoliko svojih gojenica, koje bi u suradnji s djevojkama skrbile o djeci i staricama. Uskoro je Giovanna dovela dvije svoje gojenice iz Trsta na ispomoć. U travnju 1892. došla je gospođa Giovanna u Sarajevo pohoditi svoje djevojke. Susrela se i s Nadbiskupom:

– Preuzvišeni, zašto ne biste primili u sirotište i napuštenu žensku djecu?

– Gospođo Giovanna, vidite li da nema mjesta ni za starice? Skučen prostor.

– Zašto ne biste kupili onu kuću pokraj Vaše ubožnice?

– Kupili bismo, ali odakle nam šoldi, gospođo?

– Ne znam, sve mi nešto kazuje, da kupim tu drugu kuću, da uzmognete i siromašne ženske djece primiti, ali nemam ni prebijene pare – reče Giovanna.

– Kada je to plemenito nadahnuće Vaše, trebalo bi to ostvariti darežljivo srce Vaše, pa ćemo se

---

[30] Krescencija ZWIEFELHOFER, Povijest kuće matice, Sarajevo, 1924., str. 15.

ovako dogovoriti: ja ću uzajmiti novac za kuću i kupiti je, a Vi obećajte da ćete je do kraja svibnja ove godine isplatiti.

– Moglo bi tako, preuzvišeni. Obećajem. I obećanje – izvršenje.

Prva djevojčica bila je primljena u sirotište na sv. Josipa 1893. godine.

Budući da je većina djevojaka u Mjedenici bila voljna stupiti u novu redovničku zajednicu, godine 1893. sedam je djevojaka položilo prve zavjete: sestre Marta, Franciska, Alfonza, Antonina, Rafaela, Bernardina i Jozefina. A 1895. počele su nositi redovničko odijelo.

Nadbiskup je novoj Družbi napisao *Pravila za služavke siromaha ili malenoga Isusa*. Svrha je Družbe: „U siromašnim, bolesnim i slabim ljudima služiti samom Isusu, jer je siromaštvo sa zimom prvo bilo, što je Utjelovljeni Sin Božji trpio, kad se je od Bl. Djevice Marije rodio", napisao je Stadler.[31]

Ta je kuća ubrzo postala pretijesna pa su sestre 24. listopada 1898. preselile u novi dom „Betlehem", koji je Nadbiskup podigao za žensku čeljad, a gdje se smjestila i glavna kuća matica nove Družbe. Godinu dana poslije kupio je u susjedstvu kuću koju je pretvorio u ubožnicu u koju su prešle starice i djevojčice, a te su se godine počeli primati i dječaci. Kuća je prozvana „Egipat". S godinom 1899. počinje prva godina novicijata u „Betlehe-

---

[31] *Pravilo za služavke siromaha ili malenoga Isusa*, rukopis, Arhiv Družbe SMI, Zagreb.

mu". Nadbiskup je 1901. godine kupio veliko imanje u Čardaku, oko 1000 jutara zemlje, koje naziva „Sv. Filomena", namijenjeno za uzdržavanje sestara i njihovih sirotišta. Zatim 1908. godine kupuje još 200 jutara gdje daje sagraditi crkvu Gospi Žalosnoj, po kojoj naziva i cijelo imanje. Gospina crkva divan je biser i Stadlerova srca i ljudskoga umijeća. Sestre su na Dolorozi od 1911., a od 1916. otvoren je samostan i osnovna škola koja je radila sve do 1949. Nadbiskup ostavlja sestrama oporučno želju da svaka služavka svojim radom zaslužuje zaradu kojom će uzdržavati samu sebe i još dvije sirote!

Ono što nadbiskupa Stadlera resi s obzirom na Družbu jest činjenica da nije ljubomorno čuvao da ona ostane biskupijskoga prava, prema tomu da on imadne vrhovnu vlast nad Kongregacijom, nego je sam tražio od Svete Stolice dekrete i odobrenje za novu zajednicu. I zadobio ih. Prvo odobrenje Konstitucija i Družbe od Svete Stolice bilo je 2. ožujka 1906. godine. A konačno odobrenje 25. travnja 1912. Posebna je svrha Družbe: odgajati izloženu djecu ili siročad, brinuti se za žene sirote i milosrdno pomagati zapuštene siromahe.

Povijest nam priča da je sv. Ignacije Lojolski u početku bio poglavar i nekolicine redovnica. Čak su dvije-tri članice položile i zavjete. Ali kada je general uvidio da njima trima mora posvećivati više vremena nego trima muškim provincijama, ukinuo je žensku granu. Stadler je ustrajao upravo u toj svojoj karizmi u podržavanju ženske Družbe unatoč mnoštvu poslova, obveza, zauzetosti, briga: kaptol i kanonici, župe i župnici, provincija i fra-

njevci, sjemenište i gimnazijalci, profesori i bogoslovi; samostani i časne, pravoslavni, muslimani, tuđinska vlast – austrougarska. Borba za *Hrvatsku katoličku udrugu*, *Hrvatski dnevnik*, nastojanje oko hrvatske Bosne, diplomatski rat za hrvatsko ime zavoda sv. Jeronima u Rimu. Gotovo pet godina boravio mu je apostolski delegat p. Pierre Bastien u metropoliji (1910. – 1914.). Godine 1913. kleveta do klevete sa svih strana: iz Beča, iz Pešte, iz Bosne. Vlada ga poziva u Beč i pilatski pita:

– Narod tvoj i starješine svećeničke optužuju te. Što si učinio?

– Više se treba pokoravati Božjim negoli carskim zakonima – odgovara smioni Nadbiskup i poziva se na Papu u pitanju prijelaza osoba iz religije u religiju.

Dolazi k Papi u Rim. Svatko u uvjerenju da će biti uklonjen sa sarajevske stolice. Papa Pio X., nakon što je primio prave vijesti i porazgovorio s Nadbiskupom, izgovara glasovite riječi: *Manet et manebit. (Ostaje i ostat će.)*[32] A povrh svega bolest, kao stalna pratilja rada i života, *stimulus carnis* (2 Kor 12,7). Još godine 1896. silno se prehladio u bijeljinskom kraju, gdje je bila strahovita poplava, pa je zadobio upalu pluća, koju je na čas prebolio, ali je ostala zaduha ili astma koja ga je dopratila do groba.

---

[32] Ivan DUJMUŠIĆ, „Prva dva nadbiskupa vrhbosanska prema Svetoj Stolici", u: *Spomenica vrhbosanska*, str. 198.

Sam se zadužuje
da drugima život produžuje

Druga Božanska Osoba, Vječna Riječ, dolazi na ovaj svijet na kojem posuđuje bezgrješnu utrobu Djevice Marije da se rodi, a na kraju posuđuje i prazan Arimatejčev grob da ga u nj polože. Ništa nije imao svoga. I ptice imaju svoja gnijezda i lisice svoje jazbine... Siromah nad siromasima. Slično siromaštvo, osobito u smislu zaduženosti, doživljavao je Stadler kroza svih 37 godina svoga biskupovanja. On se zadužuje da drugima život produžuje.

Na Badnjak jedne godine nadbiskup Josip i vlč. Marko Tvrtković (1868. – 1940.), njegov tajnik (1900. – 1905.), pokraj mutne Miljacke. Večer se spustila nad Sarajevom, a i u Nadbiskupovoj duši gusti mrak. Njih dvojica u šetnji i šutnji. Stadler zabrinut i zamišljen. Ljudi žure kući da spreme božićnice, a on vjerojatno misli o svojoj ubožnici i onoj djeci. Naglo stane i duboko uzdahne.

– Možda Vam nije dobro? – upita vlč. Marko.

– *Stiamo sempre lì* [Još uvijek smo na istom mjestu] – reče talijanski.

– Da zovnem kočiju, preuzvišeni.

– Brate moj, nikada u životu nisam tako osjetio gorčinu one poslovice: ‘Dužan i na Božić tužan’ – i zagrca Nadbiskup od zagrcanosti dugova. Potekoše suze niz Markove obraze.

Nadbiskup podigne oči k nebu i zavapi: – O mali Isuse, spasi mi sjemenište, zjenicu oka moga, i ubožnicu, to utočište bijednika i beskućnika!

– Ajme, zar je dotle došlo, zgrozim se u sebi. Nikad mi nije bilo teže do tada. Ništa nisam mogao

pomoći prijatelju, osim podijeliti bol, i to takvu prijatelju kojega sam najviše volio poslije Boga.

– Presvijetli, svaki dan molimo u brevijaru: *Deus, in adiutorium meum...* [Bože, u pomoć mi priteci…]

– Imaš pravo, velečasni. Hvala Bogu, i Majci Božjoj. A kolike potrebe i molbe, a pomoći niotkud. Dugovi do grla, i umjesto da rješavam ove dosadašnje, ja na leđa uprtio nove.

– Jeste li, preuzvišeni, vidjeli u novinama popis europskih dužnika. Mala Crna Gora s najviše duga: 1.150.000 kruna.

– Šuti, ne znaju oni za me, a bio bih u novinama prvi ja... Bože dobri, izbavi me od ovoga duga, pa me odmah uzmi k sebi. Radosno bih zapjevao: Sad otpuštaš slugu svoga u miru. Nastavismo do obližnje trgovine u kojoj Nadbiskup kupi slatkiša da sutra na Božić podijeli djeci u ubožnici, i s njima zapjeva: u štalici na slamici.

Kakvo je siromaštvo podnosio zajedno sa sestrama vidi se iz njegovih brojnih pisama. Piše s. Brigiti, glavarici u Sv. Filomeni: „U subotu sam Vam opet poslao pet sto Kruna za Vaše potrebe. Štedite što više možete, jer nam je zaista teško."[33] Godinu dana kasnije: „Ja sam i preč. g. Palunki tako bio kazao, da je od potrebe prodati toliko, da se može platiti porez, jer ja to ne mogu učiniti, jer upravo ništa nemam. Vi morate znati, da što god sam ja Vam lane slao, i što god Vam se sada svaki mjesec šalje, to je sve uzaj-

---

[33] Nadbiskupovo pismo s. Brigiti, Samostan sv. Filomene, 18. studenoga 1901.

mljen novac. Možete si dakle misliti, kako mi je... Kako vidite mi i te kako zlo stojimo [...].” Nakon ove jadikovke predaje se u Božje ruke: „Molite se Gospodinu Bogu, presv. Srcu Isusovu, Majci Mariji, sv. Josipu i sv. Filomeni, da nam se smiluju ter se strašnoga duga riješimo, koji mi i te kako velikih muka zadaje, tako da mi ni u noći ne da mira.”[34]

Dana 8. lipnja 1918. godine Nadbiskup je proslavio svoj zlatni jubilej misništva. Marko, nekadašnji tajnik, ostao je na večeri kod velikoga Prijatelja.

– Zbilja, preuzvišeni, kako ste sada s onim famoznim dugovima?

– Baš mi je drago da ti mogu ispričati nevjerojatnu priču. Bilo je to 1913. godine. Naš prijatelj Đuro Vrinjanin dovede mi nekoliko svojih znanaca trgovaca iz Dubrovnika. Jedan odmah reče razlog dolaska.

– Mi smo odlučili sagraditi jedan parobrod, pa bismo željeli da i Vi budete dioničar u tom društvu – vele oni meni.

– Brate moj, kriva adresa, nemam ti ja nikakva kapitala.

– Pravo govoreći, mi ni ne tražimo kapitala, mi bismo Vaše ime, reklamu.

– Ako je tako, ne bježim od sudjelovanja. Ali pod jednim uvjetom. Neka se parobrod krsti na ime Imakulate – predložim ja, radostan što će Imakulatino ime ploviti svijetom. Njoj, Bezgrješnoj, posvetio sam cijelu nadbiskupiju na dan svoga ustoličenja.

---

[34] Nadbiskupovo pismo s. Brigiti, Samostan sv. Filomene, 29. studenoga 1902.

– E ne može tako, preuzvišeni. Ako Vi želite krstiti parobrod, onda mu morate osigurati većinu dionica – oni će meni.

Bio sam veoma zagrijan za ideju, ali kako ću opet u nove dugove. Prekrižim se, *Deus, in adiutorium meum intende*, i zagazim u novi dug. Trgovački parobrod radi, zarađuje i rate otplaćuje. I svi dugovi oko Imakulate ubrzo bijahu isplaćeni. Izbio I. svjetski rat, a Imakulata u Grušku luku, kroz sve četiri godine. Bez dinara zarade, ali i bez ratnog oštećenja. Završio rat, Imakulata treba u svijet. Pratim cijenu brodova i vidim da bi naša Imakulata mogla dosegnuti visinu od 1.200.000 kruna. Taman koliko mi treba. Oni isti trgovci dolaze kupiti brod. Ja izbacim cijenu. Oni se zaprepaste.

– Vi ćete na brodu zaraditi 100.000 kruna, ja vam poklanjam 50.000 i opet ste na dobitku – uvjeravam ja njih. I oni pristadoše. Ugovor potpisan, brod isplaćen, sav dug vraćen, i to na Gospin blagdan Svijećnice,[35] 2. veljače ove godine, a ja s biskupskom kapicom pod strop, od veselja. Živio Mali Isus!

– Imakulato, koja si me spasila od vremenitih dugova, vječna Ti hvala!

Zaključak

Dne 8. prosinca 1918., na svetkovinu Bezgrješnog začeća, otpjevavši *Sad otpuštaš slugu svoga*, Nadbiskup uzme svoj šešir, tiho napusti svoj nad-

[35] Vidi TVRTKOVIĆ, str. 79–80.

biskupski dvor, još jednom baci pogled na Sarajevo i na Bosnu svoju, te se uputi prema Imakulatinu parobrodu da se nepovratno preveze na drugu obalu Modre rijeke. Kapetan parobroda arkanđeo Rafael na ulazu pozdravi uglednoga gosta i ponudi mu posebnu kabinu, dostojnu patrijarha Tobita. Njegove duhovne kćeri ostadoše zacakljenih očiju na obali Miljacke, s buketima mališana, mašući rupcima na posljednji zemaljski pozdrav i ispraćaj svomu utemeljitelju Ocu Josipu. Proteklo je 75 godina čudesnoga hoda od Slavonskog Broda do ovoga Imakulatina parobroda. A kroz sve to vrijeme Gospodin bijaše s Josipom brodskim i vrhbosanskim, i što god bi on poduzeo, Gospodin bi to uspjehom okrunio (usp. Post 39,23). Stadlerova duhovna kruna – Družba Služavki Maloga Isusa – rasla je u milosti i ljubavi i pred Bogom i pred ljudima. Ali i trpjela udarac za udarcem. Ponekad teži i žešći i od onih koji Stadleru zadavahu njegovi nemili dušmani. Jedan od gorih bijaše onaj 1949. kada sestre bijahu protjerane iz svoje i Stadlerove Bosne. Oduzeta im je sva imovina. Ali Bog se, po Stadlerovoj riječi, sjeti Bosne. Nakon 25 godina izgnanstva u Ninivu, godine 1974. sestre ponovno posvetiše Družbu Srcu Isusovu u Stadlerovoj katedrali i bijaše blagoslovljen novi „Betlehem” u Ljubljanskoj u Sarajevu. Družba se pokazala živom i autentičnom izvršiteljicom Utemeljiteljeve duhovne oporuke, govoreći Stadlerovim jezikom i osjećajući srcem njegove ljubavi ne samo prema Bosni i njezinoj raji, nego širom bijeloga svijeta do Afrike crne. Evo, kroz cijelo jedno stoljeće.

STADLEROVA LJUBAV PREMA SRCU ISUSOVU

Otkucaji ljudskoga srca. Već oko šestoga tjedna nakon začeća, kako kaže medicinska znanost, počinje kucati dječje srce, koje se oblikuje kao prvi od svih organa. I ne prestaje kucati dok je čovjek u životu. Netko je izračunao prosjek: 70 otkucaja u jednoj minuti, 4200 otkucaja u jednome satu, 100.000 u jednome danu, 367.000.000 u jednoj godini i oko 256.900.000.000 (milijardi) otkucaja u 70 godina života. Sve neovisno i o komu. Mi ne upravljamo svojim srcem: ne možemo ga pomaknuti ako je stalo, ni zaustaviti kako se nama sviđa. Srce kao živi vidljivi organ u Božjoj je ruci. Kao i naša nevidljiva savjest. Nismo mi gospodari savjesti, da zlo nazovemo dobrom, a dobro zlom, nego netko drugi našom savješću ravna tako da istinu nazivamo istinom, a klevetu klevetom. Tako nam srce postaje tjelesno sjedište ili središte naše duhovne savjesti. I daje joj pohvalu ako dobro čini, a grižnju ako zlo radi. Tko upravlja nama? I srcem i savješću? Je li netko savršenije upozorio na tu pojavu od sv. Augustina: „Bože, stvorio si nas za sebe i nemirno je srce naše dok se ne smiri u tebi?”[36] Kako je prvim kucajem prokucalo i tako se zaljuljalo, kroza sav se naš život nalazi kao na morskim valovima. Ne molimo Gospu od Brze Pomoći da Gospodin samo „sve-

---

[36] *Ispovijesti,* I.,1. *Quia fecisti nos ad Te, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in Te.*

ćenstvo čuva na nemirnom tlu", nego i biskupe, redovnike, vjernike. Svi tzv. smiraji u ekonomskoj pohlepi, u političkoj pohoti i svakovrsnoj požudi samo još više uznemiruju to jadno ljudsko srce, koje ostaje to praznije što ga se više želi grijehom nagrcati. A postaje to smirenije što se više ravna po savjesti: dobro čini, zla se kloni! Istinu reci, a laži se odreci! Pošteno radi, a ne kradi! Isus je rekao: „Neka se ne uznemiruje srce vaše! Vjerujte u Boga, i u mene vjerujte!" (Iv 14,1). „Vjerujem" na latinskom kaže se: *credo*, a tumače nam da *credo* dolazi od *cor-do* = „srce dajem" Bogu Ocu, Sinu, Duhu Svetomu. Vjerujmo u Boga i Sina njegova i Duha njihova!

„Crna" kutija. Kada nekada neki zrakoplov nepredviđeno padne, obično se dogodi teška nesreća, a nerijetko se dogodi da gotovo svi putnici poginu. Užasna katastrofa. Odmah se zrakoplovni stručnjaci daju u potragu za „crnom" kutijom. Nije ona crna, nego fluorescentno crvena da se lakše nađe, nego se ona tako zove što nas ta katastrofa zavije „u crno". Ona, ta „crna“ kutija, snima sve tehničke vijesti i pilotove riječi, uzdahe, krikove i jauke, i ne samo u pilotskoj kabini. I kažu da je ta „crna“ kutija neuništiva i kada se avion zapali.

Ljudsko je srce poput te kutije. Evo što sve sadrži: „Iz srca čovječjega izlaze zle namisli, bludništva, krađe, ubojstva, preljubi, lakomstva, opakosti, prijevara, razuzdanost, zlo oko, psovka, uznositost, bezumlje" (Mk 7,21–22), sva ona nečistoća koju čovjek u sebi nosi i po njoj čeprka. Eto trinaest zala nabrojenih, sve jedno gore od drugoga, i nijedno ne vodi u Kraljevstvo Božje. Isus je došao uništiti i pobrisati grijeh, nečistoću, pomoći čovjeku u uklanjanju sva-

koga zla iz njegova srca i života, otvarajući mu put spasenja. Ovisi o čovjeku hoće li prihvatiti Božju ponudu i ozdravljenje. Ne dao nam Bog umrijeti s tom nečistom kutijom prije nego je obraćenički ispraznimo i čestito se ispovjedimo i pokajemo.

Samo Isusovo Srce nema nikakva zla u sebi, ni zlih namisli, ni zla oka. Isus je nekom zgodom rekao: „Uzmite jaram moj na sebe, učite se od mene jer sam krotka i ponizna srca i naći ćete spokoj dušama svojim" (Mt 11,29). Isus nas sve poziva, i svećenike i vjernike, da uzimamo od njegove milosti i molitve, od njegova razmišljanja i življenja. On nam daje svoj jaram, tj. svoj zakon po kojemu nam je živjeti, Boga spoznati i ljubiti i tako u nebo doći. On nas hrabri da je on „krotka i ponizna srca". On savršeno nadzire svoju ljudsku narav. On nam daje primjer, ali i pomoć. Samo je On kadar dati spokoj, savršen mir, zdrav san, pravo osvježenje srcima našim i odušak dušama našim. Ono je Presveto Srce.

Dà, Gospino srce nazivamo prečistim, bezgrješnim, neporočnim, bez ikakve zle misli, volje, želje i djela, i to sve Božjom povlasticom, i njezinom suradnjom.

Suvremeno čudo. Sedamdesetih godina prošloga stoljeća pronađeno je načelo ili program modernoga tehničkog pomagala zvanog računalo, latinski: computor ili engleski: computer. Potom se ta računala uvezuju u Internet, umreženje svega svijeta, to jest snimaju se u datoteke cijele biblioteke, ljudske bibliografije i enciklopedije. Izmišljen je i izrađen onaj dodatak, prijenosnik, na koji možeš presnimiti sve s kompjutora. Utipkaš, presnimiš, upamtiš i nosiš kuda hodiš. Možeš i jednim potezom sve pobrisati. I što god više ima materijala, to

se izrađuju manji i obuhvatniji aparatići i dodatci, tako da ćemo uskoro moći staviti na vrh pera sve knjižnice svijeta. Pa, ipak, iako imaš sve enciklopedije u džepu, nemaš ih u glavi, u pameti. Ali možeš se poslužiti kompjutorom i zovnuti koju god hoćeš riječ, osobu, događaj i godinu s dotičnim opisom. Zaista čudesno i neobično korisno.

Još je veće čudo mozak i srce. I prije ovoga tehničkoga računala, zapravo na samome početku svijeta, Bog je stvorio mali živi kudikamo savršeniji ljudski mozak od 1300 grama, udahnjujući mu dušu, program da materijal prima, slaže i pamti, razmišlja i donosi zaključke. Slobodno i odgovorno. Stvorio je, također, sićušno ljudsko srce, od 300 grama, koje registrira sve ljudske osjećaje i nakane, radosti i žalosti, ljubavi i strahove, nade i razočaranja; svih onih sedam glavnih grijeha, od oholosti do lijenosti, koje čovjek želi pustiti u svoje srce. Ali u čovjekovu se srcu nalaze i darovi Duha Svetoga, od mudrosti do bogobojaznosti, odnosno plodovi Duha, kako ih navodi sv. Pavao: „(...) ljubav, radost, mir, velikodušnost, uslužnost, dobrota, vjernost, blagost, uzdržljivost” (Gal 5,22–23).

Stadler i Božansko Srce Isusovo. Jedan Stadlerov kolega sa studija u Rimu, u razdoblju od 1862. do 1869. godine, sjeća ga se i piše: „Stadler je došao kao mladić veoma živahnog karaktera u Collegium Germanicum. Osobito je štovao Presveto Srce Isusovo.”[37] Možda je tu pobožnost ponio iz Požege u Zagreb, iz Zagreba u

---

[37] HAMMERL, „Dr. Josip Stadler prvi nadbiskup vrhbosanski”, u: *Spomenica vrhbosanska*, str. 27.

Rim. Kako lijepa karakteristika za jednoga mladića! Biblija veli da nema ništa podmuklije i podlije od ljudskoga srca (Jr 17,9). Mene moje vlastito srce vara i prevari, a da me ne prevari tuđe srce! Stadler je pazio na svoje srce i ravnao se prema Srcu Isusovu.

Nadbiskup pod zastavom Srca Isusova. Odakle uopće zastava, stijeg, barjak kao simbol mjesta, grada, države? U starome svijetu, kada nije bilo vojne uniforme, nego je svaki vojnik bio obučen kako je mogao, da bi se znalo kojoj strani pripada, svrstao bi se pod svoju zastavu i pod njom išao u boj.

Sveti Pavao govori o dva svijeta: o Kristovu kraljevstvu istine, dobrote i ljepote, i o vražjem svijetu laži, zloće i ružnoće. Sotona poduzima svoje prevarantske akcije i makinacije (2 Kor 2,11), služi se „lukavštinom" (Ef 6,11), „zamkama" (2 Tim 2,26), štoviše, apostol tvrdi da se sotona „prerušava u anđela svjetla" (1 Kor 11,14) da zavede Kristove izabrane.

Početkom 5. stoljeća sv. Augustin, biskup hiponski u sjevernoj Africi, tadašnjem Rimskom Carstvu, današnjem Alžiru, govori o dvjema ljubavima i dvama/dvjema gradovima/državama na ovome svijetu: „I tako dvije su ljubavi stvorile dva grada: zemaljski grad ljubav prema sebi, sve do prezira Boga, i nebeski grad ljubav prema Bogu, sve do prezira sebe."[38] Eto dvije zastave za dvije države: bogoljubna i sebeljubna.

---

[38] Sv. AUGUSTIN, *O Državi Božjoj*, Zagreb, 1995., XIV., br. 28: *Fecerunt itaque civitates duas amores duo, terrenam scilicet amor sui usque ad contemptum Dei, caelestem vero amor Dei usque ad contemptum sui.*

Sv. Ignacije Lojolski u 16. stoljeću govori o dvjema zastavama u Drugom tjednu duhovnih vježbi. Zastava Kristova i zastava Antikristova ili Luciferova. Na ovom zemaljskom bojnom polju: Krist na jeruzalemskom bojištu, a Antikrist na babilonskom polju. I stalno se te dvije zastave i njihovi vojnici sudaraju.

U nedjelju, 15. siječnja 1882. Stadler se u Sarajevu svrstao pod zastavu Kristovu, točnije pod zastavu Presvetoga Srca Isusova. Svečano je ustoličen za nadbiskupa pod tom zastavom. Na kraju obreda Nadbiskup se oglasio posvetnom molitvom: „I evo najmanji od braće svoje, prem nevrijedan stanovati u srcu Gospodina moga, ipak pozvan od njega, stavljam sebe i svu braću svoju i sav puk ciele Vrhbosanske nadbiskupije u Srce njegovo […]. Ja za to proglašujem, da je od danas glavni čuvar i patron ove nadbiskupije: Srce Isusovo."[39]

Te iste 1882. svoju prvu pastoralnu poslanicu svećenstvu i puku naslovljava *Pod zastavom Srca Isusova*.[40] U njoj obrazlaže zašto je izabrao Srce Isusovo:

„Neprijatelj naših duša razvio zastavu i na njoj napisao: Ljubav prema sebi, sve do prezira Boga! Pod tu se zastavu skupljaju djeca tmine, ljudi, kojima se više mili tama negoli svjetlo, jer su njihova djela zla, jer sebe ljube, a Boga mrze. I ja, braćo, razvijam zastavu, i pozivam vas, da se skupa sa svojim pukom

---

39 Josip STADLER, poslanica „Pod zastavom Srca Isusova", u: JURIŠIĆ (prir.), *Josip Stadler. Pod zastavom Srca Isusova*, str. 18.
40 *Isto*, str. 17–22.

pod njom skupljate; na njoj je Srce Isusovo, istina, trnjem okrunjeno, ali plamen se ljubavi širi na sve strane; plamen, kojim se pali sve što je grješno, a užiže i naše srce ljubavlju naspram sebi. Pod tom zastavom napisano je: Ljubav prema Bogu, sve do prezira sebe. U Srcu Isusovu učimo poznavati Boga, poznavati sebe, učimo ljubiti Boga, koji nas je toliko ljubio da je svoga Sina za nas dao, da ni jedan ne pogine, koji u njega vjeruje, nego da ima život vječni."[41]

Od te iste 1882. godine izlazi službeno glasilo *Srce Isusovo*, koje će se 1887. preimenovati u *Vrhbosnu*.[42] Ta Vrhbosna, uz prekid od 1945. do 1971., izlazi i danas, a od 1990. do 2007. izlazila je i kao metropolijsko glasilo.

Godine 1884. Nadbiskup udara temelje katedrali. Odmah je lako pogoditi da će i prvostolnicu posvetiti u slavu Božanskoga Srca, unatoč nekim protivljenjima. Posvetu katedrale Srca Isusova obavio je mostarsko-duvanjski biskup fra Paškal Buconjić, 14. rujna 1889. godine.

Godine 1892. utemeljuje u Sarajevu *Glasnik Presvetog Srca Isusova* koji od 1905. ima sjedište u Zagrebu, uz baziliku Srca Isusova, i izlazi pod nazivom *Glasnik Srca Isusova i Marijina,* uz prekid od 1945. do 1963.

Tri ostale pastoralne poslanice, naslovljene *Pod barjakom Presv. Srca Isusova,* upućuje kleru i puku.

---

41 Usp. *Isto*, str. 18.

42 JURIŠIĆ, *Josip Stadler. Pod zastavom Srca Isusova*, Sarajevo, 2001., str. 147.

Prvu 1900., a druge dvije 1906.[43] U ovoj prvoj tumači kako je 18 godina prije toga uputio početnu poslanicu i stavio Nadbiskupiju pod zaštitu Srca Isusova jer mu je želja bila: „[…] da razvijem barjak presv. Srca Isusova i pod njim vas i sve vjernike povedem u boj proti neprijateljem našega spasa i za utvrđenje i proširenje kraljevstva Isusova na zemlji. A to učinih zato, jer crkva i ljudsko družtvo nemaju spasa, van jedino u Srcu našega Gospodina. Srce Isusovo to je, što će svako zlo utamaniti."[44] Spomenimo ovdje i petu poslanicu, korizmenu, 1907., pod naslovom *Štovanje Srca Isusova*.[45]

Godine 1900. u blizini Sarajeva, na Mladicama, kupuje posjed te ga daruje sestrama Službavkama Maloga Isusa kako bi što uspješnije hranile siromašne, kojih je bilo na pretek, i uzdržavale same sebe.

Sestre Službavke na tom su posjedu izgradile strukture, koje je Stadler nazvao „Polje Srca Isusova".

Godine 1910. na tom je posjedu sagrađena i crkva i posvećena u slavu Srca Isusova.[46] Tu su sestre živjele, molile i radile do 1949.

---

[43] Usp. Josip STADLER, „Pod barjakom Presv. Srca Isusova" (I.); „Pod barjakom Presv. Srca Isusova" (II.); „Pod barjakom Presv. Srca Isusova" (III.), u: JURIŠIĆ (prir.), *Josip Stadler. Pod zastavom Srca Isusova,* str. 401–412.; str. 523–529.; str. 531–539.

[44] Isto, str. 401.

[45] Isto, str. 541–547.

[46] *Vez ljubavi u tkanju jedne povijesti*, priredile sestre, Zagreb, 1990., str. 75–77.

Zaključak. Josip je kao bogoslov u Germanicumu ocijenjen kao osobit pobožnik Srca Isusova. Sasvim je moguće da je takvu pobožnost usvojio još za školovanja u domovini. A odgojni zavod Germanicum i jesu vodili oci isusovci koji su na osobit način među mladima promicali pobožnost Presvetomu Srcu Isusovu. Pun pouzdanja u Božansko Srce dospio je providnošću u Bosnu, u Sarajevo, gdje je katedralu posvetio Presvetom Srcu Isusovu 1889. i nekoliko novih župa, također, stavio pod naslov Srca Isusova: Bosanski Šamac 1900., Zvornik 1903., Prozor 1906., Otočak (Novo Selo) 1911. i Višegrad 1912.

STADLER O DUHU SVETOM

Godine 1918. otišao je između živih nadbiskup vrhbosanski Josip Stadler, blažene uspomene. Zapravo nije otišao između nas, eno ga u dnu velebne katedrale koju je on 1889. podigao u slavu Presvetoga Srca Isusova. I više dakle od uspomene, zemni mu ostatci leže pod onom pločom čekajući slavno uskrsnuće da se povežu s dušom njegovom za koju vjerujemo da već uživa nebeski mir i diku. Od godine 2002. vodi se crkveni postupak da se proglasi blaženim.

Poslanice o Duhu. Nadbiskup je u svojih 37 godina pastirskoga dušobrižništva u Bosni objavljivao u *Glasniku Srca Isusova* i *Vrhbosni* pastirske poslanice, i to 35 naslovljenih puku, 47 svećenstvu i još 3 s raznim povodima i prigodama: svega 85 okružnih pisama.[47] Razne teme i razni naslovi: o Presvetoj Euharistiji, o Srcu Isusovu, o Imenu Isusovu, o uskrsnuću, o Božjim zapovijedima, o svetkovanju nedjelje, o molitvi, o pokori, o teškim grijesima, a samo Blaženoj Djevici Mariji posvetio ih je sedam.[48] To su bile redovite Nadbiskupove učiteljske poslanice i pobudnice. Ima jedan zna-

---

[47] Pavo JURIŠIĆ (prir.), *Josip Stadler. Pod zastavom Srca Isusova*, str. 11., bilj. 5.

[48] Usp. Isto, u prvoj poslanici posvećene su dvije stranice: 19–20.; druga poslanica: str. 57–61.; treća: str. 83–88.; četvrta: str. 475–487.; peta: str. 489–501.; šesta: str. 777–782.; sedma: str. 783–791.

kovit naslov dviju korizmenih poslanica potkraj stoljeća: *Duh Sveti i tijelo kršćana.* Jednu je poslanicu Nadbiskup uputio svomu puku, 6. siječnja,[49] a drugu svećenstvu, 14. siječnja 1894. godine.[50]

Preobraženje! Druge korizmene nedjelje u godini C čitamo Evanđelje sv. Luke (9,28b–36), koje opisuje najblaženiji čin koji se zbio u Isusovu smrtnom životu, Preobraženje, a 6. kolovoza Crkva slavi taj čudesan i tajnovit događaj kao blagdan, kao Lice Božje. Isus je pošao s trojicom svojih vjernih učenika na goru Tabor. I dok se molio, dogodilo se nešto što ni Isus nije nikada prije doživio, kamoli njegovi učenici. Sv. Luka daje samo jednu rečenicu da opiše taj neopisivi događaj: „Izgled mu se lica izmijeni, a odjeća sjajem zablista." Sv. Matej još izrazitije: „I zasja mu lice kao sunce, a haljine mu postadoše bijele kao svjetlost" (Mt 17,2). Preobrazilo mu se lice, tijelo, čak i haljine na njemu poprimile poseban sjaj. Sav događaj prikazan je s pomoću: blistanja, sjaja, svjetlosti, sunca. Sve riječi jedna ljepša od druge. Sve se zbiva u tijelu, najviše u licu, u obrazu, zato i naziv preobraženje. U tome ionako veličanstvenu doživljaju događaju se još i ukazanja: dva najveća čovjeka židovskoga naroda, Mojsije, najveći zakonodavac, i Ilija, najveći od pro-

---

[49] Josip STADLER, „Duh Sveti i dostojanstvo tijela" (I.), u: Pavo JURIŠIĆ (prir.), *Josip Stadler. Pod zastavom Srca Isusova*, 2001., str. 281–289.

[50] Josip STADLER, „Duh Sveti i dostojanstvo tijela" (II.), Pavo JURIŠIĆ (prir.), *Josip Stadler. Pod zastavom Srca Isusova*, str. 290–300.

roka, ukažu se jedan s jedne, drugi s druge strane Isusove. Biva, Isuse, Ti si ispunio i u Tebi su ispunjeni sav Zakon i Proroci. Sve što je dobra rečeno i napisano o Tebi, sada poprima i vanjsku materijalnu, iskustvenu potvrdu dostupnu očima i osjetilima ljudskim. Pa i mi nekada doživljavamo ili vidimo nešto izrazito, blistavo, u običnih smrtnih ljudi. Kada se sin vrati majci s bojišta živ i zdrav; kada redovnica, zadovoljna svojim zvanjem, za koje je nemalo propatila, prima vijenac doživotnih zavjeta; kada neki olimpijac odnese zlatnu medalju iz neke vrste športa, zar se i u njih lice ne izmijeni i fleševi ne stvore blistanje oko takve osobe? Ali, eto, to nije uopće ništa prema ovom Isusovu događaju, preobraženju ili *taborionu*. Zašto se to dogodilo? Nije teško odgovoriti. Isus moli, moli Oca nebeskoga da se izvrši njegova, Očeva volja. Otac mu je zadao zadaću otkupljenja ljudskoga roda, ali s pomoću patnje, muke i smrti. Najgore moguće smrti, na križu, među razbojnicima. Ponižen tjelesno, ponižen duševno. Nije za njega patnja, reći će svaki Petar na ovome svijetu. Pogotovo nije za njega društvo razbojnika, zločinaca. Ali, eto, svidjelo se Bogu da ga provede kroz te zemaljske klance. Da bi to podnio što bolje, bez pobune, oporbe i otpora, Bog mu Otac dao jedan trenutak, odlomak vječne slave. Izdržiš li, Sine, u svom ljudskom liku, evo kakva te slava čeka, u vječnosti, s tvojim tijelom, preko uskrsnuća. Sve će ti se spasiti i preobraziti: čak i haljine, a ne samo tijelo, lice, oči, glava, mozak, srce. Nisu mu se ukazali samo Mojsije i Ilija, nego se ukazalo samo Presveto Trojstvo. Začuo se Očev glas: *Ovo je Sin moj, Ljubljeni! Njega slušajte!* A sav

sjaj, sunce, blistavilo, svjetlost jest simbol i stvarnost Duha Svetoga, Treće Božanske Osobe. S pomoću Duha i jest doživio preobraženje.

Nadbiskup je Stadler upravo tako razmišljao u svojim poslanicama svećenstvu i puku: ovo naše bijedno i smrtno tijelo i pati, i gladuje, i hladno mu, i bolesno, i raspada se, i ništa ne vrijedi, koliko se god nama činilo da je to najveća vrjednota života. Nije to uopće vrjednota, ako nema Duha Božjega u sebi. A gdje ima Duha, tu ljudsko tijelo postaje hram Božji. Nije dakle više moje vlasništvo, nego Božje. I ne mogu se ponašati kao sa svojim, nego kao s Božjim. Odatle važnost dara Duha Svetoga koji se zove strah Božji, strahopoštovanje. Nadbiskup oštro kritizira grijehe bludnosti, samodošlosti, nepoštovanje mrtvih koji su bili pokapani bez molitve i svećenika. Duh oživljuje, ujedinjuje, nadahnjuje, pročišćuje, prožima svaki djelić i daje mu snagu, pokret, smisao, ljepotu, rumenilo i mladost. Ako tako Duh Sveti radi s ljudskim tijelom, onda je on kadar podignuti i jedan grad od trista tisuća stanovnika, tijela izgrađenih građana. On je kadar podignuti novu vijećnicu gradskih vijećnika, koji će se brinuti za potrebe grada a ne za svoju korist, sagraditi novu skupštinu, gdje će se skupljati narodni zastupnici na dobrobit naroda, sazidati novo crkveno zajedništvo duž i Bosne i Save. On je kadar rasparanu zemlju Bosnu sašiti, nečistu rijeku Bosnu očistiti, sve s pomoću dobrih i zdravih ljudi, s pomoću vjernoga Stadlera i njegovih suradnika.

U poslanici svećenicima s tugom u srcu primjećuje da „i svećenici i narod malo misle na Duha Svetoga, a još manje ga kakvom pobožnošću štuju,

premda bi on morao sve naše misli, sve srce naše obuzeti, kada sav život nadnaravni upravo o njem ovisi. Mi ne uvažavamo dosta ni vanrednoga ni redovitoga djelovanja Duha Svetoga u Crkvi, u svijetu. […] Ta zaboravnost sama već štetna je po našu dušu. Da mi više na Duha Svetoga i njegove darove mislimo, kud i kamo više bismo napredovali u duhovnom životu. A kada tko promisli, da sva snaga, sav život svete Matere Crkve i njezino sve djelovanje ovise o Duhu Svetom, koji i svim sakramentom svu jakost daje: zaista bi više nastojao, da ljubi svetu Mater Crkvu, i Duha Svetoga, koji ju rukovodi."[51] Nadbiskup se posebno osvrće na jedan biblijski tekst Isusov: „I kad on [Duh Sveti] dođe, dokazat će da je svijet u bludnji – glede grijeha, glede pravednosti, glede osude: glede grijeha – da ne vjeruju u mene, glede pravednosti – da odlazim k Ocu i više me ne vidite, glede osude – da je knez ovoga svijeta osuđen" (Iv 16,8–11). Dokazati zapravo znači unakrsno ispitati svjedoke u svijetu. Svjedoka se dokazima dotle uza zid prigoni dok ne prizna da je u zabludi ili dok ne uvidi snagu argumenta svoga protivnika. Drugim riječima, Duh Sveti dokazuje krivnju u ljudima i uvjerava ih u istinu. Nadbiskup razrađuje misao Ivana evanđelista da Duh Sveti dokazuje da je svijet u bludnji s obzirom na ove tri stvari:

a) Duh Sveti dokazuje da je svijet u grijehu. Oni koji su razapeli Isusa mislili su da su učinili Bogu ugodno djelo. Nisu. Svijet treba uvjeriti „da je gri-

[51] Isto, str. 292.

jeh ne vjerovati u Isusa, i da svijet griješi upravo zato što ne vjeruje u Isusa, i da je dakle svijet *u grijehu* tako dugo dok u Isusa ne vjeruje. To Duh Sveti dokazuje svijetu i svakomu od nas po unutarnjem glasu savjesti i po stvarnim činjenicama.“ To će se potvrditi nakon silaska Duha Svetoga. Kada čuše Petrov govor o Kristovu raspeću, „(...) duboko potreseni, rekoše Petru: ‘Što nam je činiti, braćo?’” (Dj 2,37). U to ih je uvjerio Duh Sveti.

b) Duh nas uvjerava „da ima pravda, da je ta pravda u Kristu, pače da je sam Krist ta *pravda.*” Duh nas uvjerava da Krist nije grješnik kojim ga je svijet proglasio i kao „kakova zlotvora razapeo na križu”, nego da je sam svijet nepravedan i u toj nepravdi da je ubio začetnika života. Isus je razapet kao kriminalac, a on je sama Pravednost, svijet sve više spoznaje da je Pravda razapeta. Tko nas u to uvjerava? Samo Duh Sveti!

c) Duh će nas Sveti uvjerit u *sud.* Da je sotona kao knez ovoga svijeta već suđen, potvrđuje činjenica što Crkva, unatoč tomu što je njezin začetnik umro kao zlotvor na križu, „sveudilj obstoji te se dan na dan širi i učvršćuje.” Iza svakoga ljudskoga djela stoji sud, i ovaj zemaljski, a pogotovo onaj božanski. Svačije će djelo izići na vidjelo, i za dobro djelo primiti nagradu a za zlo kaznu. Kakvo je djelo, prosuđuje Duh Sveti.[52]

Zar Duh Sveti nema prave volje da i preko nas vjernike nama povjerene „prenačini i preporodi u

---

52 Isto, str. 294–295.

nove nadnaravne stvorove, da od njih satvori narod Božji? Nema li on nauma, da i Bosni obnovi lice?”[53] pita se Stadler. Tako je, ali Stadler nije znao što je rat, možda ćeš reći! Tko ti to kaže? Kako nije znao? Ta jesu li krvavi ustanci u Bosni i Hercegovini protiv Turske, od 1875. do 1878., prethodili njegovu dolasku u Bosnu! Našao je Bosnu poharanu i opustošenu, razbijenu i stavio se u službu Božju, u službu Duha i obnovio lice Bosne: i bogoslovijom i klerom, i redovništvom i sjemeništem, i osnivanjem župa i gradnjom crkvenih objekata i škola. I to je činio s katolicima iz hrvatskoga, češkoga, slovačkoga, slovenskoga i drugih naroda. A da se nije nigdje ogriješio o svoj narod i njegove temeljne zasade i vrjednote. Osim toga, jesu li ga četiri godine svjetskoga rata, od 1914. do 1918., otpratile s ovoga svijeta? Je li umro sedam dana nakon svršetka Prvoga svjetskog rata? Ali je do posljednjega daha imao povjerenja u Duha Božjega. Neka nas Duh prati na našem zemaljskom putu prema vječnoj domovini!

[53] Isto, str. 298.

MARIJINA ULOGA U SPASENJU

Gospodin Isus preko Majke Marije
dijeli svakomu obilne milosti za spas

Naslov ovoga razmišljanja sastavljen je iz dviju poslanica koje je nadbiskup Stadler uputio kleru i puku 1917. godine o ulozi Blažene Djevice Marije, Majke Isusove, u djelu otkupljenja i spasenja.[54] Otkupljenje jest čin kojim je Bogočovjek Isus Krist svojom mukom i smrću omogućio i ponudio čovječanstvu život vječni u uskrsnuću bez ikakva našega sudjelovanja i zasluga. A spasenje jest završan čin toga procesa, do kojega dolazimo dobrim djelima i svojom suradnjom s Božjom milošću. Nadbiskup Stadler služi se teologijom svoga vremena, kako je sam učio u Rimu, i to prevodi i prerađuje u svojim poslanicama. Nadbiskup Gospu sustavno i bez zadrške naziva Suspasiteljicom svijeta, osobito sinova Crkve Kristove. Kako do toga dolazi?

Služi se slikom rađanja. Spasitelj svijeta uzeo je Ženu naviještenu u Genezi koja po križu i smrti na duhovan način rađa zemaljsku djecu. Time Spasitelj, koji pati na križu i umire, postaje poput

[54] Nadbiskup je posvetio dvije poslanice Gospi: prva „Blažena Djevica Marija suspasiteljica ljudi", 2. veljače 1917., objavljeno Pavo JURIŠIĆ (prir.), *Josip Stadler. Pod zastavom Srca Isusova*, str. 775–782., i „Blažena Djevica Marija pod križem – suspasiteljica", 11. veljače 1917. [Gospa Lurdska], str. 783–791.

„oca", a ta Žena „majka".[55] Ovakva logika, teologija i uopće nazivlje, makar je zastupali pojedini sveti oci, odudara od katoličke dogmatike, koja nikada ni u kojem smislu Isusa, Sina Božjega, ne naziva ocem. Otac je Otac nebeski i ne treba ga zamjenjivati sa Sinom. Stoga se Marijino sudioništvo na Kalvariji ne može nazivati ni suotkupiteljstvom, kamoli suspasiteljstvom. Da je Gospa kojim slučajem umrla kada i Josip, tj. dok je Isus bio u Nazaretu, opet bi se Isusovo otkupljenje dogodilo u savršenu obliku i punini. Gospa stoga svojim majčinskim bolovima niti što pridonosi niti što umanjuje djelu Isusova otkupljenja. Isus je jedini Otkupitelj, jedini Posrednik i jedini Spasitelj čovječanstva. Prema tomu, ne može se Gospa ni u kojem smislu nazivati ni Su-otkupiteljicom ni Suspasiteljicom kao da bi ona svojim mukama i bolovima dodala koji postotak Isusovoj muci i smrti.

Drugi Nadbiskupov dokaz i pristup, gdje navodi dvojicu crkvenih naučitelja: sv. Augustina, crkvenoga naučitelja iz V. stoljeća koji doslovno kaže: „Marija je samo tijelom pokraj križa, a duhovno je ona na križu Isusovu, te su Sin i majka dvije žrtve na istom oltaru." Sličnu misao potvrđuje i sv. Bernard, crkveni naučitelj iz XI. stoljeća: „Blažena Djevica Marija bila je sa Sinom razapeta na križu i mučena, to jest takove je muke podnosila, kano da je s njime bila razapeta i s njime iste

[55] Isto, str. 776.

muke trpjela."[56] Evo kako se povezivanjem riječi Marijina ograničena žrtva izdiže na razinu Isusove beskrajno neograničene žrtve, koje se nalaze na istom žrtveniku. Ne činimo nikakvu uslugu Blaženoj Djevici Mariji ako je i na koji način uzdižemo na rang „božice" zajedno s Isusom Sinom Božjim, pravim Bogom od pravoga Boga. Ona je fizička ili tjelesna majka Isusa Krista, pravoga čovjeka i pravoga Sina Božjega. U kojem se prigodom utjelovljenja božanska narav sjedinila s ljudskom naravi u božanskoj osobi Sina Božjega i zato Gospu nazivamo Majkom Božjom, a ni u kojem slučaju „božicom". Isusova se objava događa riječima i činima. On uza svoje muke i boli ima sedam objaviteljskih rečenica s križa: tri Ocu nebeskomu: „Oče, oprosti im jer ne znaju što čine!", „Oče moj, zašto si me napustio?" i „Oče, u ruke Tvoje predajem duh svoj"; jednu rečenicu majci i voljenom učeniku: „Ženo, evo ti sina", a Ivanu: „Evo ti majke"; jednu rečenicu raskajanu razbojniku: „Još danas bit ćeš sa mnom u raju", te dvije rečenice koje se odnose na sama Isusa: „Žeđam" ljubavi ljudske i „Svršeno je" djelo koje mu je Otac zadao. I ne možemo Gospi pripisivati nešto što joj Sveto pismo ne pridaje.

Ni četrdeset godina nakon Stadlerovih poslanica dogodio se Drugi vatikanski koncil koji Blaženoj Djevici Mariji nije posvetio poseban dokument kako su očekivali tzv. maksimalisti, nego je i nauku i pobožnost prema Gospi stavio u dogmat-

---

[56] Isto, str. 779.

sku konstituciju o Crkvi, *Lumen gentium*, cijelo VIII. poglavlje. Tu se kaže da se Gospa u Crkvi (ne od Crkve) zaziva kao „Odvjetnica, Pomoćnica, Pomagačica, Posrednica", ali to se „shvaća tako da niti što oduzima niti što nadodaje dostojanstvu i djelotvornosti Krista, jedinoga Posrednika."[57] Koncil poziva teologe i propovjednike da se „u promatranju jedinstvenoga dostojanstva Bogorodice brižno suzdržavaju od svakoga krivog pretjerivanja te isto tako i od prevelike skučenosti uma."[58]

Ispravno je prema Mariji ono stajalište koje je zauzeto na Drugom vatikanskom koncilu i ponovljeno u Papinoj pobudnici: Marijino se štovanje ne smije dijeliti od Krista, „a to se ponekad događalo u nekim oblicima pučke pobožnosti."[59] Ona je u svakom pogledu podređena Kristu. Marija je bila prva otkupljena. Prema njoj je iskazano najviše milosrđa, dakle posve nezasluženo. I stoga je sva njezina veličina u veličini Krista Gospodina. Njezino je ime sjajno zbog Kristova svjetla. Njezina je uloga visoka jer ju je Krist uzdigao i dao joj taj položaj i dostojanstvo. I ako naše štovanje prema Mariji ne vodi u poklonstvo Kristu, onda nije riječ o Blaženoj Djevici Mariji nego o nekom maštovitu izmišljaju i umnažanju pobožnih bespotrebnih bića.

Blažena Djevica Marija ima toliko svojih majčinskih kvaliteta da joj ne treba pridavati božan-

---

[57] LG, 62.

[58] LG, 67

[59] MC, 4.

ska svojstva. To Bog ne dopušta, niti ona, ponizna službenica Božja, želi.

Ljudski slobodni izbori. Kada se mladić želi ženiti, stane birati djevojku za svoju buduću obiteljsku družicu. Po pameti, po srcu, po zdravlju, po oku, po licu, po struku. Kada se djevojka udaje, bira, također, mladića za svoga budućega muža. Eto mladić je birao djevojku, a djevojka mladića sebi za životnoga sudruga, pa što se nerijetko dogodi? Nisu prošla ni tri mjeseca, hajmo reći ni tri godine, dogodilo se ovo: kako su se na onom civilnom sudu bili vjenčali, tako su se sada sudski i „razvjenčali". Ona se vratila kod rođene majke, on pobjegao u Njemačku ili se „prevjenčao" s nekom već udanom.

Božji slobodni izbori. A nikomu od nas nije dano da može sebi birati majku. Ona koja te rodila i dojila, to ti je majka. To ona dokazuje svaki dan svim bićem svojim, svom snagom svojom, svim srcem svojim. I mi joj to vjerujemo. I njoj, i ocu svomu. O njoj sam bio posve ovisan. O njezinoj odluci da me ne pobaci nego rodi i podoji. Ne znam joj ni imena, ni podrijetla, ni prošlosti sve do sedme godine. Bog mi je preko nje i preko oca dao ne samo njihovu krv, kost, srce, tijelo, nego i svu svoju ljubav i postojanje. A Bog mi je izravno dao dušu kao svoj ručni rad, tj. moć razuma i slobodne volje.

Dobro, to što dijete ne može birati majku, nego je činjenica da ni majka ne može birati svoje dijete, ni može li ga začeti ili ne može, ni hoće li biti muško ili žensko, ni jedno ili dvoje, ni zdravo ni bolesno. Nego kako Bog dadne. Nemaju izbora ni roditelji ni djeca, nego što nađemo i jedni i drugi, to prihvaćamo. To je taj naravni zakon, koji mi pri-

pisujemo razumnu Bogu, a neznabošci pripisuju nerazumnu slučaju. Pa, iako, mi kao djeca nismo birali roditelje, a ni roditelji nas djecu, ipak, u konačnici, roditelji nikoga tako ne vole kao svoju djecu, a ni djeca, barem ona dobra, nikoga tako ne poštuju kao svoje roditelji.

Znači, kada mladići biraju sebi svoju suprugu ili sudrugaricu, ili djevojke svoga supruga ili sudruga, toliko se puta prevare, krivo izaberu, razočaraju se, u očaj padnu. A ljudi ne biraju, nego što u obitelji nađu, onda je to najčvršća i najsigurnija ljubav i poštovanje na ovome svijetu. Zar ti to ništa ne kaže?

Bog bira sebi majku. Jedini koji može sebi izabrati majku jest Bog. I izabrao je Mariju Nazarećanku po svome srcu i stvorio joj srce kakvo nije dao nikomu na ovome svijetu. Bezgrješno, i od iskonskoga i od svakoga osobnoga grijeha očuvano. Ne oslobođeno, nego očuvano. Nikada nije bilo grijeha u njezinu srcu, ni znana ni neznana, ni hotimična ni nehotična, ni laka ni teška. Ali to njezino ljudsko srce beskrajno je manje od božanskoga Srca njezina Sina.

Nitko na ovome svijetu nije bio uz Isusa tako prisno i svjesno vezan: ni sv. Josip, ni sv. Ivan Krstitelj, ni sv. Ivan preljubljeni, ni sv. Petar, prvak apostolski, ni itko drugi, kao što je to bila njegova Majka Marija. Ali ona je samo fizička majka Isusa, Sina Božjega, dakle Bogorodica, a nije nikakva „božica” ni su-božica. I ne može ni običan vjernik, a kamoli svećenik s oltara reći: Neka te blagoslove Bog i Gospa! Neka te čuvaju Isus i Marija. Kao da su oboje na istome rangu.

U djelu svoga spasenja ljudskoga roda, Isus je kao jedini Spasitelj želio i to proveo da bude nazočna i djelatna, od početka do svršetka, samo njegova Majka Marija.

Službenica u utjelovljenju u Nazaretu.

Majka u rođenju u Betlehemu.

Vjernica u prikazanju u Hramu.

Nazočnica u krštenju na Jordanu.

Suradnica na svadbi u Kani.

Poslužiteljica na Posljednjoj večeri.

Supatnica na Kalvariji.

Radosnica zbog Isusova uskrsnuća.

Moliteljica na dočeku Duha Svetoga.

Uznesena dušom i tijelom u nebesku slavu.

Zajedničarka s Isusom u konačnu uskrsnuću.

Samo je ona imala sve ove milosti. Samo je nju Bog odabrao i obdario svim ovim karizmama. Ali nije to Bog učinio samo radi sebe samoga i radi nje same, nego i radi nas ljudi i radi našega spasenja.

Nije ona Spasiteljica. Njoj, razumije se, ne pripada naslov ni Otkupiteljice ni Su-otkupiteljice, ni Spasiteljice ni Su-spasiteljice, kao što rekosmo. Taj naslov Otkupitelja i Spasitelja pripada isključivo i samo Kristu Gospodinu. On je jedini Posrednik između Boga i ljudi. Ali ona je izvrsna suradnica i prenositeljica te milosti otkupljenja i spasenja nama, po Božjoj misli, odluci, nakani i djelu.

A jest Tajnica. Isus je na Kalvariji zaželio, predajući svoju Majku Ivanu, a Ivana Majci kao sina, da mi svi budemo duhovna djeca Marijina, a Marija duhovna Majka naša. U smislu prenošenja milosti Božje. Slikovito govoreći: Isus je priredio savršen Lijek našega otkupljenja na križu. I samo

On. A taj božanski Lijek po Božjoj namisli najizvrsnije poslužuje njegova Majka, Tajnica njegova Crvenoga križa uz koji je vjerno stajala i pristajala. Zato se sigurno može reći, kao što je nadbiskup Stadler izrekao, da milosti spasenja teku od Boga po rukama njegove Majke Marije do nas.

Zašto je to tako? – Ne znamo. Ali mogli bismo ovako razmišljati: Ako se dragi Bog, šaljući svoga Sina na ovaj svijet, poslužio Majkom – i to onakvom Majkom kakvu samo Bog može smisliti! – onda je On na toj liniji zaželio i odlučio da se i svatko od nas posluži milostima koje prelaze preko njezinih majčinskih ruku.

Oče nebeski, Tvoja preljubljena kći Marija savršeno je surađivala s Tvojom milošću za spas svijeta. Za svoga života išla je putovima boli i patnje, slijedeći stope Sina Tvoga i svoga, Isusa Krista. Sin je Tvoj nosio križ da na njemu bude raspet umjesto nas. Daj da po zaslugama Sina Tvoga, a po zagovoru njegove Majke i naše duhovne Majke, ne klonemo na svome osobnom, obiteljskom, narodnom i vjerničkom putu, koji je posut brojnim križevima i mnogim nevoljama, a koje smo nerijetko i mi sami izazvali i zaslužili. Daj da budemo dionici svih milosti koje nam Ti želiš dati po rukama Blažene Djevice Marije, Majke Kristove. To Te molimo po istom Kristu koji s Tobom živi i kraljuje u jedinstvu Duha Svetoga Bog po sve vijeke vjekova.

STOŽERNE KRJEPOSTI U ŽIVOTU NADBISKUPA STADLERA

Moralna teologija naučava da postoje četiri temeljne ili stožerne krjeposti u čovjekovu životu: razboritost – *prudentia;* pravednost – *iustitia;* jakost – *fortitudo;* umjerenost – *temperantia*. A stožernima se zovu ili zato što su poput stožera oko kojega kruže druge ljudske moralne vrline kao što su: blagost, čistoća, dobrota, milosrdnost, strpljivost, velikodušnost, vjernost, uslužnost i tako redom njih povelik broj. Ili slikovito izraženo: te su četiri stožerne krjeposti poput četiri nosača kuće koji drže svu zgradu ujedno. Svaki stožerni stup može biti i na mjestu drugoga. To znači da ne može biti kuće s četiri zida bez sva četiri stožera, pa tako ni cjelovite osobe otvorene na sve četiri strane svijeta, a da nema sve četiri stožerne krjeposti. Ali u životu svetaca te su četiri krjeposti prakticirane na vrhunski način, u vrhunskom stupnju, svuda i svagda. U tom i jest umijeće i izdizanje svetosti iznad prosječna i osrednjega stila kršćanskoga života. Lako je biti pravedan jednom, na jednome mjestu, ali budi uvijek! Razborit dvaput, budi u svakom slučaju. Mi ćemo za pojedine stožerne krjeposti uzeti samo poneki primjer koji je pratio nadbiskupa Stadlera skoro kroz cijelu njegovu 37-godišnju nadbiskupsku službu (1882. – 1918.). Štoviše, bila su mu to četiri temeljna ispita na kojima se polagalo sve što ulazi u biskupsku službu episkopat.

Razboritost

Što je to razbor/itost? To je krjepost kojom se između više mogućih izbora u životu razabire i uzima onaj koji najbolje odgovara biranju prikladnih sredstava za postizanje određene dobre svrhe. Pri tome se pazi da se izbjegnu što više moguće pogrješke i štete i na svoj i na tuđi račun.

Razboritost izvire iz razuma, iz logike razmišljanja i djelovanja.

U *Bosni Srebrenoj*, službeno-informativnom glasilu franjevačkog provincijalata u Sarajevu,[60] pod naslovom „Napadaj na knjigu 'Lucerna lucens?'", osvrnuo se fra Ignacije Gavran (1914. – 2009.) na članak prethodno objavljen u metropolijskoj *Vrhbosni*,[61] u vezi sa Stadlerovom razboritošću. Fra Ignacije prikazuje Stadlera kao nerazborita čovjeka zbog toga što je 1882. godine u glasilu *Srce Isusovo*[62] izdao „Naputak" za svećenstvo kako će postupati s onima koji bi prešli na katoličku vjeru. Iz članka u *Vrhbosni* dalo se razabrati da nije bilo nerazborito što je Nadbiskup ovlastio trojicu svećenika, među kojima i jednoga franjevca, da sastave i objave odgovor na brojne dopise župnika (barem 12 franjevačkih) kako se ponašati prema

---

[60] *Bosna Srebrena*, 3/1990., str. 119–120. Vidi odgovor: Tomo Vukšić, „Nadbiskup Stadler i 'Naputak za svećenstvo…'", iz 1882., u: *Bosna Srebrena,* 4/1990., str. 150–151.

[61] Ratko PERIĆ, „Stadlerov rad na kršćanskom jedinstvu", u: *Vrhbosna*, 2/1990., str. 14–16.

[62] *Srdce Isusovo*, 8/1882.

navedenim slučajevima. Odgovor je sastavljen na temelju katoličkoga morala, rimskoga obrednika i crkvenoga prava i objavljen na hrvatskom jeziku. Naputak je izazvao austrijske vlasti, te je taj broj glasila zabranjen. Tiskan je novi broj bez „Naputka", ali je „Naputak" ipak objavljen u Zagrebu.[63]

1. Fra Ignacije, koji u svom osvrtu želi biti „vrlo kratak" i „uvjerljiv", smatra da to nije bilo razborito objavljivati. Mogla se očekivati „bura negodovanja od strane bosanskog muslimanskog i pravoslavnog stanovništva" zbog izdavanja „Naputka" u glasilu Nadbiskupije. Nadbiskup je imao na raspolaganju jednostavno sredstvo da to izbjegne: „Mogao je svoj ‘Naputak’ objaviti na latinskom jeziku i citirati opće crkvene propise", preporučuje razborito rješenje visočki franjevac.[64] Dakle, Nadbiskup je sve to mogao objaviti na latinskom (da se „Turci jadu ne dosjete!"), ne bi ispao nerazborit, i mirna Bosna. Jasno, nije bilo šanse da se to prevede i objavi da i drugi razumiju. Objaviti na latinskom bilo bi razumno, na hrvatskom ne bi. Ne znam koga će takvim zaključkom fra Ignacije uvjeriti da je „uvjerljiv" u dokazivanju Stadlerove nerazboritosti. I ne ćemo više o tome.

2. Fra Ignacije nastoji dokazati što više Stadlerovih nerazboritosti (autor upućuje na svoju *Lucernu?*) pa spominje „P. Bastiena, papinskog izaslanika, koji je poslan u Bosnu zbog nereda izazvanih osnivanjem

---

[63] *Katolički list*, god. 1882., str. 304.

[64] *Bosna Srebrena*, str. 120.

Hrvatske katoličke udruge, Stadlerove". U jednom pismu patra Petra Bastiena, koje je fra Ignacije objavio,[65] iznose se tri dokaza Stadlerove nerazboritosti:

a) Nadbiskup se „daje voditi od svojih poriva i odveć mnogo govori"

b) Stadlerovi prijatelji predlažu Bastienu da bi „korjenito rješenje smutnji u Bosni toga vremena bilo u Nadbiskupovoj ostavci"

c) Stadler je natovario Nadbiskupiji dug od oko dva i pol milijuna kruna, „pa ga je trebalo spasavati pregovorima s bankama".[66] A Bastienu, kao krunskom svjedoku Stadlerova nerazbora, ne može se „prigovoriti da su mu stavovi pristrani",[67] uvjerava fra Ignacije svoje čitatelje.

Pogotovo kada sam Bastien na kraju svoga pisma ovako o sebi govori: „Ja sam ostao objektivan i nepristran između stranaka, do te mjere da svaka misli da sam na njezinoj strani i obje me se boje, osobito nadbiskup Stadler, koji bi želio da ja odem."[68] Da ovako piše jedan redovnik, benediktinac, još k tomu Papin privremeni predstavnik u Sarajevu?! Nerazborito, neobjektivno, neskromno i pristrano!

---

[65] Ignacije GAVRAN, *Lucerna lucens? Odnos Vrhbosanskog ordinarijata prema bosanskim franjevcima,* Svjetlo riječi, Sarajevo, ^{2}2012., str. 231–233.

[66] GAVRAN, *Lucerna lucens?,* str. 232.

[67] Isto, str. 120.

[68] Isto, str. 203., 232–233. „Ich bin objektiv und unparteiisch zwischen den Parteien geblieben, so sehr, dass jede mich auf ihrer Seite glaubt und beide mich fürchten, insbesondere Erzbischof Stadler, der mich forthaben möchte".

Što reći na spomenuta tri prigovora o Stadlerovu razboru.

Ad a) Što se tiče „poriva" ili „strasti" kojima se, kako P. Bastien veli, Stadler dao voditi i da „odveć mnogo govori", bilo bi sto puta bolje za delegata P. Bastiena da nije vadio trun iz oka brata svoga pokraj svojih greda! Zna fra Ignacije o čemu je riječ, jer to on sam objavljuje!

Ad b) P. Bastien spominje da su mu neki iz kruga Nadbiskupovih prijatelja [*aus dem Kreise seiner Freunde*] predlagali da Nadbiskup dade ostavku. Ali „objektivni" Bastien nije tako mislio [*ich bin nicht dieser Meinung*]. U istom pismu čitamo kako su „dobri franjevci počinili nerazboritosti prvoga stupnja" [*die guten Franziskaner Unklugenheiten ersten Ranges begangen*], odnosno da su ovi dobri oci učinili ispade [*diese guten Patres haben Exzesse begangen*].[69] I što kazati o činjenici koja „odveć mnogo govori", tj. o razboritosti Pierrea Bastiena, belgijskoga benediktinca, koji piše privatno pismo mađarskom svećeniku Veszprimske biskupije msgr. Johannu Cziszariku (1880. – 1941.), crkvenom savjetniku u austrijsko-ugarskom veleposlanstvu pri Svetoj Stolici, izričući posve neodgovorno i protiv svih uzusa Apostolske Stolice, u čijoj je službi bio, svoj sud, o delikatnim bosanskim problemima i još delikatnijim osobama, i to u vrijeme svoje misije u Bosni? Je li mogao pretpostaviti u svojoj razboritosti da bi ma-

[69] Isto, str. 202–203., 232–233.

đarski svećenik, kojemu Stadlerovo hrvatstvo nije ni najmanje imponiralo, to pismo, s političke strane poželjno ali s crkvene nerazumno, mogao dostaviti svojoj vladi, kao što je i učinio? – kako opisuje i sam fra Ignacije putanju spomenutoga lista.[70] I autor se uhvatio toga jednoumna pisma „nepristrana" Bastiena da dokaže Stadlerove nerazboritosti! I to su mu dokazi!

Ad c) Koja se ekonomija ne vrti u dugovanjima? I kako se ponekad riješiti duga ako ne i pregovorima s bankama? U Stadlerovu zaduživanju netko može čitati nerazboritost, netko duboku vjeru u Providnost. Mi radije ovo drugo. Tako, 2. veljače 1918. Nadbiskup javlja Kaptolu da su svi dugovi sretno isplaćeni.[71] Deset mjeseci poslije toga mogao je mirne savjesti u tom pogledu ispustiti nedužnu dušu i stati pred lice Svevišnjega. Proučavatelj Stadlerovih financija završava svoju studiju ovim riječima: „Dio kuća koje je imao u Sarajevu prodao je Vladi od čega je banci vratio većinu duga. Ono što je preostalo, platio je novcem koji je dobio od prodaje udjela u parobrodarskim poduzećima u Dubrovniku. Umro je bez duga. Nadbiskupiji i sestrama Služavkama Malog Isusa ostavio je veliku imovinu."[72]

Čovjek mora biti u prvom redu *razuman, razborit:* da zna i hoće razabrati između različitih kombinacija

---

[70] Isto, str. 201–202., str. 231.

[71] Usp. *Vrhbosn*a, 9. IX. 1918.

[72] Milenko KREŠIĆ, *Nadbiskup Stadler i financije*, Sarajevo – Zagreb, 2021., str. 199.

i da izabere najbolju mogućnost i najvrjedniju stranu. I to uvijek. *Zakonik kanonskoga prava* u mnogim slučajevima prepušta biskupovoj razboritosti konačnu odluku, jer je teško drukčije odrediti normu za tako različite situacije u životu. Razbor u učenju i poučavanju, u posvećivanju i upravljanju, u odlučivanju i djelovanju, u zaduživanju i vraćanju!

Ovdje uzimamo i područje obraćenja ili prijelaza iz religije u religiju u Stadlerovu službovanju u Bosni. Gledano statistički, da malo proširimo: Od 1878. do 1916. javno su registrirana 243 slučaja izlaska iz vlastite vjere. Katolika najviše: 118, a pristupilo u Katoličku Crkvu: 93 (-25).[73] Uzet ćemo samo dva-tri primjera pristupa katoličkoj vjeri da se vidi Stadlerova razboritost i opsluživanje crkvenih propisa, kojih se on morao pridržavati ako želi biti katolički biskup!

Stadler je radio razumno, u crkvenom duhu. Služio se crkvenim knjigama i metodama. Osnovao stručno povjerenstvo da podsjeti i političare na tadašnja pravila u takvim zahtjevima. U svemu ga vodila razboritost, a ne prozelitizam ili nezakonito vrbovanje drugih vjernika; pastirska ljubav prema svojim vjernicima, a ne farizejsko dodvoravanje vlastodršcima kojima je stalo do političke vlasti nad drugima i do zabrane crkvenih pravila. Između tadašnje „političke korektnosti” i crkvenih zakona, Stadler je bio za crkvene zakone!

Navodimo neke konkretne primjere prijelaza inovjeraca na katoličku vjeru i kakvo je bilo Stadlerovo

---

[73] VRANKIĆ, *Religion und Politik*, str. 686.

držanje. Slučajevi su tako delikatni da se u njima ne može promatrati samo Nadbiskupova razboritost, nego ujedno i pravednost i jakost i umjerenost.

Prvo, ozbiljan je slučaj bio s *Useifom Deliahmetović,* 22-godišnjom djevojkom, koja se prijavila da želi prijeći na katoličku vjeru, 1890. Nju je Stadler sklonio na sigurno mjesto.[74] Može se samo zamisliti kakve su se priče potezale ne samo Sarajevom, nego i cijelom Bosnom. Stvar se protegnula i do Beča s pripremom izaslanstva od 44 muslimana s reisu-l-ulemom na čelu protiv Stadlera. Podignut je i sudski proces protiv Nadbiskupa u Sarajevu. On se nije htio pojaviti na sudu smatrajući da su građanske vlasti prekoračile granicu kompetencije miješajući se u pravila Katoličke Crkve. Netko se sjetio da Useifu dovedu pred sud i da se ona osobno izjasni što hoće. Ona je izjavila da se svojevoljno želi obratiti na katoličku vjeru. Poučavali je franjevci u Fojnici. Useifa je krštena 19. listopada 1890. u fojničkoj crkvi Duha Svetoga. Obredu, koji je bio vrlo svečan, pribivalo je mnogo katoličkoga pučanstva. Prilikom krštenja pitali je: – Useifa, koje ime želiš uzeti? – Josipa![75] Izaslanstvo nije išlo u Beč, Stadler je bio oslobođen optužbe,[76] ali je tijekom vremena izišla državna *Na-*

---

74 Zlatko KUDELIĆ, „Vjerske konverzije u Bosni i Hercegovini s kraja 19. i početkom 20. stoljeća u svjetlu nepoznatog arhivskog gradiva”, u: *Croatica Christiana periodica*, 68/2011., str. 89.

75 Vijest o obraćenju U. Deliahmetović donijela je *Vrhbosna*, 4/1890., br. 22., od 15. XI. 1890.

redba, 15. srpnja 1891., dopunjena 1893. Po toj *Naredbi* obraćenja su moguća nakon svršene 24. godine dotične osobe. Kandidat se mora odjaviti od službenika svoje vjere. Ali, ako mu ovaj ne izda odobrenje, onda se može obratiti na jedan od šest kotareva (Banja Luka, Bihać, Mostar, Sarajevo, Travnik, Tuzla). *Naredba* ne poštuje slobodu osobe ni slobodu savjesti u izboru životnoga vjeronazora. Katolička se hijerarhija, na čelu sa Stadlerom, tomu usprotivila. Bila je na djelu jasna građanska neposlušnost, koja počiva na aksiomu: Više se treba pokoravati Bogu negoli bilo kojem sinedriju! (usp. Dj 4,19). Uostalom taj „carski" zakon nije prihvatila ni Sveta Stolica.

Iako je uskovitlana tolika prašina, ne može se stavljati u pitanje Stadlerova razboritost, jer je trebalo doći do jasnih načela poštovanja ljudske slobode, slobode savjesti i izbora vjeronazora. Stadler je u ovom slučaju pokazao i razboritost i jakost i pravednost. Nije pobijedio političke ciljeve Austro-Ugarske Monarhije, ali nije ni popuštao. Austrougarske su ga vlasti pokušavale protjerati iz Bosne kroz sve vrijeme njegova biskupovanja jer im muti ionako mutne političke vode! Prvi po-

---

[76] VRANKIĆ, *Religion und Politik,* str. 655–656. i 659–660.; Zoran GRIJAK, *Politička djelatnost vrhbosanskog nadbiskupa Josipa Stadlera*, Zagreb, 2001., str. 241–249.; Zoran GRIJAK, „Benjamin Kállay i vrhbosanski nadbiskup Josip Stadler. Problemi katolicizma u BiH", u: *Prilozi*, 33, Sarajevo, 2004., str. 101–133. KREŠIĆ, *Il Servo di Dio Josip Stadler, primo arcivescovo di Vrhbosna,* str. 213–215.

kušaj bio je nakon smrti zagrebačkoga kardinala Mihalovića, 1890., da Nadbiskup prijeđe u Zagreb. Drugi godine 1900. kada je nakon smrti nadbiskupa Rajčevića 1899. trebao Nadbiskup prijeći u Zadar. Treći pokušaj bio je u vrijeme svetojeronimske krize u Rimu 1901. – 1902. kada ga se željelo udaljiti iz Bosne da bude eventualno postavljen za kardinala u nekoj Kongregaciji. Četvrti je pokušaj 1905. – 1906. da Nadbiskup bude Strossmayerov nasljednik u Đakovu. Ali ništa se od toga nije ostvarilo.[77]

Drugo, slučaj *Mehmeda Sinanovića,* Trebinjca, 20-godišnjaka, koji je živio i radio u Sarajevu. Nakon višemjesečne pouke krstio ga je u Sarajevu Stadlerov tajnik don Antun Buljan, 17. prosinca 1905. na ime Alojzije. Želio se vjenčati s katoličkom djevojkom. Istoga dana muslimani su slučaj prijavili Vladi i od nje zatražili zaštitu protiv Stadlerova „prozelitizma". Alojzija su otpustili s posla i odveli u Trebinje, a on, ostavši čvrst u uvjerenju, iz Trebinja u Dalmaciju, iz Dalmacije u Ameriku.[78] Stadleru je državna vlast 16. siječnja 1906. izrekla novčanu kaznu od 500 kruna, a njegovu tajniku vlč. Buljanu 40 kruna. Kazna je obrazložena nepoštovanjem civilnoga zakona. Nadbiskup je već sutradan odgovorio Vladi da je *Naredba o obraće-*

---

77 VRANKIĆ, *Religion un Politik*, str. 730–731. [u bilješci].

78 Nadbiskup Stadler nunciju G. P. di Belmonteu 17. siječnja 1906., AA. EE. SS., Regesta, doc. 424, ff. 563v-564r; Nadbiskup Stadler nunciju Belmonteu, 9. veljače 1906., Regesta, doc. 426, f. 569r; VRANKIĆ, *Religion und Politik*, str. 678.

njima protivna pravilima Katoličke Crkve i kao takva ocijenjena od strane Svete Stolice te da se on nje ne smije držati niti će to ikada činiti. Dodao je, također, da kaznu ne će platiti.[79] Nije platio ni jedan ni drugi. Ali je Burian, nasljednik Kallayev, rekao da će država odrezati od plaće koja je pripadala Nadbiskupu i svećeniku.

Stvar se potezala od Sarajeva preko Pešte i Beča do Rima. Stadler je bio na čvrstim pozicijama da je carski zakon nepravedan i protucrkven te da ga on ne će obdržavati. Pritužba na račun Nadbiskupa stigla je i do tajnika Kongregacije za izvanredne crkvene poslove kardinala Domenica Ferrate koji je tražio tumačenje od nuncija Belmontea u Beču. Nuncij mu je pisao, 31. siječnja 1907., da je Nadbiskup uzorna života, ali da je ponešto pretjerao u svojoj revnosti u obraćenjima na katolicizam zbog čega dolazi u sukobe s lokalnom vladom i izaziva muslimane, ali da bez ikakvih skrupula i straha Kongregacija može odbaciti pritužbu kao pretjeranu i klevetničku.[80] Nije uopće u pitanju Stadlerova razboritost, i to u vrhunskom stupnju.

Treće, Đurđinka Pavlović, 22-godišnja pravoslavna djevojka koja se 1913. obratila na katolicizam, ušla u samostan. Potjera za njom. Stadler je šalje u Metković u samostan sestara Služavki Maloga Isusa. Odatle se iste godine vraća u Sarajevo

---

[79] VRANKIĆ, *Religion und Politik*, str. 678–679. KREŠIĆ, *Il Servo di Dio Josip Stadler*, str. 241–244.

[80] Nuncij Belmonte kardinalu Domenicu Ferrati, 31. siječnja 1907., Regesta, doc. 938, f. 573r–574v.

u samostan istih sestara. Nju na ulici kao redovničku kandidatkinju u Sarajevu presreću i otimaju pripadnici pravoslavne zajednice, a vlasti kažnjavaju one katolike koji su joj pomogli pri obraćenju. Kako god bilo, opet napadi na Stadlera, a on na nepravedan državni zakon. Takvo postupanje službenih vlasti nije bilo u skladu s načelom zaštite osobnih sloboda, tj. slobode vjeroispovijesti, na koje su se vlasti voljele pozivati u slučajevima prijelaza inovjeraca na katolicizam, ali je bilo učinkovito za razvodnjavanje Stadlerovih argumenata o pogodovanju pravoslavnoj i muslimanskoj zajednici i za nametanje *Naredbe o obraćenjima*, koju Katolička Crkva ni Stadler nisu prihvaćali, a od koje Beč nije htio odustati iz političkih razloga.[81]

Mogli bismo navesti i druge slučajeve, o kojima su ondašnji mediji brujali, kao što su okružnice mitropolita Save Kosanovića (1881. – 1885.) i nadbiskupa Josipa Stadlera.[82] Iz ovakva prikaza tri-četiri slučaja možda bi netko zaključio da je Stadler na tisuće osoba favorizirao za prijelaz s islama i pravoslavlja na katolicizam, a nitko iz katolicizma u druge vjere.

Sve je to bilo političko i državno talambasanje pred jasnim zahtjevima osobe, slobode, savjesti, Božjega zakona. „Treba se većma pokoravati Bogu negoli ljudima!" (Dj 5,29), postavio je načelo sv.

---

[81] VRANKIĆ, *Religion und Politik*, str. 682.–683.; KREŠIĆ, *Il Servo di Dio Josip Stadler*, str. 244–247.

[82] Vidi: PERIĆ, „Stadlerov rad na kršćanskom jedinstvu", u: *Vrhbosna*, 2/1990., str. 14–16.

Petar, zbog čega je i sam bio išiban s drugim apostolima (Dj 5,40). A on se radovao što je bio dostojan trpjeti za ime Isusovo. Vjerujemo da se i nadbiskup Stadler radovao što ga je Bog smatrao dostojnim da podnosi poniženja za vjeru i za Crkvu Kristovu.

Na kraju dodajmo i ovo svjedočanstvo iz 1913. godine. Kada se nadbiskup Stadler sastao s carem Franjom Josipom u Beču, Nadbiskup je caru rekao: „Došao sam da poglavito pozdravim Vaše Veličanstvo i zahvalim na svemu što činite za Bosnu. Neka se sada Veličanstvo stavi na moje mjesto. Ako bi na jednoj strani stajao car i nalagao mi nešto, a na drugoj je pak strani Sveti Otac, koji mi zabranjuje da poslušam, koga bih trebao slijediti?

Tada je car upitao zaprepašteno: 'Je li Sveti Otac protiv zakona o konverzijama?' Potvrdio sam. Potom je car Franjo Josip nastavio posve drugim tonom, dopustio je da se izjasnim te sam mu ispripovjedio o nedavnim događajima. Audijencija je trajala 20 minuta. Na kraju me je car otpustio s riječima: 'Ja znam da ste mi Vi vjerni'."[83]

Pravednost

Druga je stožerna krjepost pravednost. Čvrsta i trajna volja dati Bogu Božje, a bližnjima što je njihovo, što im pripada. Ovdje bismo mogli vidjeti Stadlerov odnos prema autohtonim franjevcima.

---

[83] Anton PUNTIGAM, *Kako me je Bog vodio. Doživljaji i sjećanja*, priredio o. Ivan Šestak, Zagreb – Travnik, 2023., str. 232.

Budući da je Sveta Stolica dovela franjevce u Bosnu i omogućila im pastoralno djelovanje, ne ovlašćujući ih nikakvim pravom ni privilegijem da su oni vlasnici župa i apostolskoga vikarijata, te obnovom biskupske hijerarhije, 1881. godine uvela i svjetovni kler, time je željela da ta dva brata, i po rodu i po ređenju bratski podijele župnu pastvu. Svjetovno svećenstvo egzistira samo po tome što je inkardinirano u jednu takvu biskupiju i time je po svojoj naravi određeno za dušobrižništvo. Ovdje su izbila dva velika problema koja je trebalo rješavati po pravdi Boga istinitoga:

a) *Pitanje raspodjele župa*: Stadler je, došavši u Bosnu, našao 87 župa: 66 na području Vrhbosanske i 21 na području Banjolučke biskupije, a sve je držala Franjevačka provincija Bosna Srebrena. Nadbiskup je ponio iz Rima dekret Svete Stolice, *Cum providentia,* od 10. prosinca 1881., po kojem su sve župe u nadbiskupiji stavljene biskupu na slobodno raspolaganje, *liberae collationis*, osim samostanskih. I, ako franjevci u roku od godine dana ne dokažu „svoja prava" na pojedine župe pred Svetom Stolicom, one su na raspolaganju biskupu koji ih može povjeriti komu on želi.[84]

Franjevci su Nadbiskupu ponudili 16 u Vrhbosanskoj i 8 u Banjolučkoj biskupiji, malo manje od trećine. Nadbiskup je tražio u Vrhbosanskoj još 19, a u Banjolučkoj još samo banjolučku župu.

---

[84] VELIMIR BLAŽEVIĆ, *Bosanski franjevci i nadbiskup dr. Josip Stadler,* Sarajevo, 2000., str. 14–15.

Svega 35 u Vrhbosanskoj i 9 u Banjolučkoj. Provincijal u dogovoru s bečkim carem obećava Vrhbosanskoj 24, a Banjolučkoj 8, svega 32 župe, a Provinciji ostaje 59 župa i k tomu Banja Luka imat će franjevca za biskupa (i to dva puta uzastopce: od 1884. do 1912. fra Marijana Markovića, a od 1913. do 1946. fra Jozu Garića).

Sveta Stolica izdaje drugi dekret *Cum inter*, 14. ožujka 1883., po kojem Vrhbosanskoj pripada 26, Banjolučkoj dijecezi 9 (svega: 35), a franjevcima ostaje 59. U svemu: 94, jer su neke nanovo osnovane. Stadler je rekao da pristaje, jer je tako odlučila Sveta Stolica, a osobito mu je išlo u prilog što je u 4. točki dekreta stajalo da mjesni ordinarij može od franjevačkih župa cijepati nove koje će biti *liberae collationis* – na slobodno raspolaganje biskupovo.[85] I Nadbiskup se stvarno dao na osnivanje novih župa. Franjevci su to nastojali osporiti, i na najvišoj razini kod Svete Stolice, osobito 1893., ali nije išlo. Sveta je Stolica i 1896. odlučila kao i 1883., tj. novoosnovane župe, bez obzira od kojih se župa cijepale, jesu na slobodno raspolaganje biskupu, i redovnici nemaju pravo na njih.[86] Nadbiskupu je ostalo „de iure" da može dijeliti fra-

---

[85] *Isto*, str. 40.

[86] Biskup fra Marijan Marković poslao je 1893. Svetoj Stolici upit: Komu pripadaju župe odijeljene od franjevačkih? Primio je odgovor da redovnici nemaju pravo na novu župu, niti im to biskup može dopustiti, osim po indultu Svete Stolice. BLAŽEVIĆ, *Bosanski franjevci i nadbiskup Stadler,* str. 44–45.

njevačke župe, ali su „de facto” izbijale neobične poteškoće i smetnje.

– U svemu ovome rješavanju Nadbiskup se pokazao kao angažiran i pravedan pastir koji je želio osigurati dijecezanskomu kleru osnovnu egzistenciju i djelovanje prema odlukama Svete Stolice. I nije ništa poduzimao bez Apostolske Stolice koja mu je bila kriterij u odlučivanju.

b*) Pitanje sekularizacije franjevaca*: Za Stadlerova biskupovanja oko 70 bosanskih franjevaca zatražilo je sekularizaciju, tj. odlazak iz Reda, odnosno prijelaz u svjetovno svećenstvo. Udovoljeno je 45-orici. Od toga u Vrhbosansku se nadbiskupiju inkardiniralo 20, od kojih su poslije četvorica otišla u druge biskupije.[87] Stoga, koliko je god Stadler mogao biti spreman primiti sekularizirane franjevce da njima popuni župe slobodna raspolaganja, razlozi za sekularizaciju bili su različite naravi, koje su uostalom sami franjevci iznosili u svojim molbama Svetoj Stolici.

– Ne može se prigovarati da je Nadbiskup nepravedno postupao u afirmaciji dijecezanskoga klera i osiguranju župa, jer je sve radio u kontaktu i s odobrenjem Svete Stolice. Ako je kada i nastupio s nekim neadekvatnim potezom, spremno se ispričao i opet djelovao u skladu sa subraćom.

[87] BLAŽEVIĆ, str. 168.

Jakost

Jakost u poteškoćama osigurava čvrstoću i postojanost u traganju za dobrom. Ova krjepost pobjeđuje strah, čak i smrt. Jakost „daje hrabrost da se čovjek odrekne i žrtvuje vlastiti život, da bi obranio pravednu stvar."[88] Jakost i pravednost – krjeposti koje su međusobno povezane.

Stanje u Sarajevu i u Bosni. Jakost na djelu. Kada je 5. srpnja 1881. apostolskim pismom *S ove uzvišene Stolice,* papa Leon XIII. uspostavio redovitu biskupsku hijerarhiju u BiH, stanje u novopodignutoj Vrhbosanskoj nadbiskupiji bilo je ovakvo: zagrebački svećenik prof. dr. Josip Stadler, s 38 godina života, a od toga 13 godina svećeništva, prekoniziran je – Papa ga potvrdio 18. studenoga nadbiskupom i do dva dana, 20. studenoga 1881., primio biskupski red u Rimu. Do dva mjeseca, 15. siječnja 1882., sretno je stigao u Sarajevo. Da se osnuje jedna biskupija, Sveta Stolica obično traži povoljne materijalno-institucijske uvjete kao što su: biskupska rezidencija i ordinarijat, katedrala, kaptol, sjemenište, bogoslovija, pastoralni dijecezanski kler koji je na raspolaganju biskupu i druge ustanove nužne za dobro funkcioniranje nove crkvene zajednice. A u ovom slučaju, u Bosni, apostolski vikarijat, koji je od 1735. godine djelovao uglavnom s franjevačkim apostolskim vikarom iz Kreševa, iz Fojnice ili Kraljeve Sutjeske, ovisno o tome iz kojega je distrikta potjecao biskup,

---

[88] *Katekizam Katoličke Crkve,* 1808.

te redovničkim klerom na župama, uzdignut je na razinu nadbiskupije da bi nova crkvena dijeceza tek uspostavila malo sjemenište, bogosloviju, kaptol, odredila župe na biskupovo raspolaganje, odgojila biskupijski kler, sagradila katedralu. Nadbiskup je Stadler u spomenutom biskupijskom smislu morao početi s ledine. Nigdje ništa od toga što je navedeno. I još k tomu povjerena mu je kao apostolskomu administratoru i Banjolučka biskupija do travnja 1884. godine. Ali on je u sebi osjećao jakost, a još je više molio Boga za pomoć i dao se na posao.

1. Podigao je u Travniku Nadbiskupsko sjemenište s gimnazijom i sjemenišnom crkvom sv. Alojzija Gonzage za sjemeništarce iz Sarajevske nadbiskupije, te iz Banjolučke, Mostarsko-duvanjske i Trebinjske biskupije. Trebao je pronaći kvalificirane profesore za osmogodišnju gimnaziju, kao i prikladne poglavare za odgoj sjemeništaraca u vidu budućih svećenika. I jednu i drugu crkvenu ustanovu, obrazovnu i odgojnu, povjerio je ocima isusovcima koji su u Travnik dolazili iz raznih zemalja Europe. Gimnazija u sjemeništu od petoga razreda osnovne počinje od 1882. a od 22 učenika već petorica prvih velikih maturanata sa svjedodžbom završavaju 1890. godine i polaze u bogosloviju, svaki četvrti. Sve prema Isusovoj prispodobi o zasijanu sjemenu na njivi, gdje tri zrna propadaju, a jedno se prima s različitim urodom.

– Trebalo je imati mudre hrabrosti i ustrajne jakosti pa to djelo započeti i pratiti, unatoč svim poteškoćama, osobito novčanima. Ali nije samo to!

2. Usporedo sa sjemeništem i gimnazijom nadbiskup je Stadler formirao kanonički kaptol, svoje

savjetnike u upravi Nadbiskupijom, pozvavši četvoricu svećenika koje je dobro poznavao: Antona Jegliča (1850. – 1937.) iz Ljubljane, Andriju Jagatića (1850. – 1901.) iz Zagreba, Ivana Koščaka (1851. – 1915.) iz Senja i Josipa Bezića (1817. – 1893.) iz Splita. Iznajmio im je kuću za stanovanje, a tek 1895. podignuta je kaptolska zgrada u koju je preselio i sam Nadbiskup. Nije, dakle, našao niti imao ijednoga dijecezanskoga svećenika s područja Nadbiskupije kroz prvih 12 godina.

– Trebalo je imati razborite jakosti u Duhu Svetomu pa naći prave svećenike koji će doći u Sarajevo i nastojati zajedno s Nadbiskupom afirmirati napredak Katoličke Crkve i u duhovnom i u materijalnom pogledu prema projektu Svete Stolice. Nadbiskup je bio u tome uporno ustrajan!

3. Dok su se travnički gimnazijalci razvijali u maturante, trebalo je misliti na podizanje zgrade koja će primiti ustanovu bogoslovnoga sjemeništa i ustanovu filozofsko-teološkoga studija. Od kupovine takve zgrade 1889. do konačna njezina dovršetka 1901. prošlo je 12 godina, iako su bogoslovi mogli u lijevo krilo zgrade već u jesen 1893. godine. Sudbinu gradnje pratila su različita razmišljanja i pitanja treba li bogoslovijsku zgradu uopće podizati u Sarajevu, kako je Stadler naumio i obrazlagao, ili u Travniku, kako su htjeli isusovci i austrijska vlada. Valjalo je izdržati punih 12 godina započinjanja, zaustavljanja, zaduživanja i konačna dovršenja radova na bogosloviji i crkvi sv. Ćirila i Metodija, živeći više na dugovima nego na gotovini.

– Nadbiskup je Stadler pokazao nadljudsku, nadnaravnu jakost u svemu tom pothvatu. A i ljud-

ski živci imaju svoje granice. Pa i u pedesetim godinama. U njega su i tada svi živci bili na broju, a krjepost jakosti nadilazila broj godina.

4. Svi ovi impozantni radovi i pothvati na jednu stranu, a gradnja katedrale na drugu. Kakav je to Nadbiskup ako nema svoje katedrale?! O tome je Nadbiskup razmišljao i pisao na razne strane već od 1882. Od blagoslova kamena temeljca 1884. do posvete katedrale Presvetomu Srcu Isusovu na Križevo 1889. trebalo je izdržati, pogotovo što su se za svaki objekt predviđeni predračuni povećavali, rokovi produživali, a dugovi množili.

– On je svladavao poteškoće, ne bojeći se živjeti u dugovima, nego je, uzdajući se u Božju providnost, posebno u zagovor Blažene Djevice Marije i sv. Josipa, herojski nadvladavao svakodnevne poteškoće. Nije se borio za svoj ljudski prestiž, nego za Kraljevstvo Božje.

5. Nadbiskup je Stadler kao pravi duhovni otac bio otvoren i darežljiv u pomaganju *sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskoga*, koje su već bile u Sarajevu od 1871., kupivši im zemljište u glavnoj ulici grada; zatim u pozivanju sestara *Kćeri Božje ljubavi* iz Beča 1882. i kupujući im i proširujući kuće nazvane Zavod sv. Josipa i Marijin dom, te konačno u osnivanju nove družbe, Sestara Služavki Maloga Isusa.

6. Providnosnim putovima pozvao je 1890. godine skupinu djevojaka, Slovenki, koje su se zaposlile u Nadbiskupskoj ubožnici u Sarajevu. I glavnu ubožnicu i njezino proširenje kupovao je na kredit: sve malo on Nebu molitava, a i Nebo njemu malo kredita. Ubožnicu je službeno otvorio

na blagdan sv. Rafaela, arkanđela, po tadašnjem kalendaru: 24. listopada 1890. A kada je 1891. čuo za Ivanu Sorman, iz Trsta, nju je zamolio da dođe s djevojkama kojima bi povjerio vodstvo ubožnice. Sve je teklo providnosno. Tu je skupinu djevojaka Nadbiskup, uvjerivši se u njihova duhovna zvanja, uskoro pretvorio u redovničku družbu. Dok su se na jednoj strani četvrtotečajci bogoslovi u Sarajevu 1893./94. pripremali za svećeničko ređenje, na drugoj su se strani pripravnice Službavki Maloga Isusa spremale za svoje prve zavjete koje su položile o Božiću 1893. godine. Sve mu je polazilo od ruke, ali uz nemale ljudske muke. A ruka Božja uvijek bijaše nad njim.

– Ne možemo obrađivati daljnje primjere. A ima ih u preobilju. Ne samo neumoran graditelj, nego i marljiv prevoditelj Svetoga pisma, pisac filozofskih i teoloških studija i knjiga… Kao kakav svjetski šahovski velemajstor koji igra simultanku protiv dvadeset šahista, tako je i nadbiskup Stadler išao od jednoga do drugoga gradilišta, doma i ustanove, donatora i sponzora. I pobjeđivao vjerom, nadom i ljubavlju pokazujući nenadmašivu jakost u službi siromaha duhom, kojima je obećano Kraljevstvo nebesko.

Završit ćemo tvrdnjom da je Nadbiskup savjesno surađivao s darom jakosti Duha Svetoga koji je primio u sakramentu sv. krizme i sa stožernom krjepošću jakosti vježbajući se svakodnevno u izdržljivosti na Božjem putu protiv svih poteškoća i struja. Zato mu je i otvoren biskupijski proces 2002., a svetostolički 2008. I što se više budemo utjecali Bogu da pogleda na Nadbiskupove

zasluge te njegov zagovor čudesno osjećali i Postulaturi prijavljivali, to ćemo ga prije ugledati na oltaru kao domaćega blaženika. Dao Bog da to bude što prije![89]

Uzdržljivost – umjerenost

Ova stožerna krjepost osigurava gospodstvo volje nad nagonima i drži želje u granicama čestitosti.[90] Umjerena je osoba usmjerena prema dobru, a ne prema nagonu koji je vodi – nikuda, odnosno vodi je u zlo.

Kada se proučava sedam glavnih grijeha, doznajemo da su to ne samo izvori za druge grijehe, nego da su to naravne strasti, urođene s iskonskim grijehom. Svakomu se od tih nagona ili strasti može suprotstaviti čovjek svojim krjeposnim životom, tj. pokazati „gospodstvo volje nad nagonima". Tako:

Oholosti može se suprotstaviti čovjekov zdrav ponos, svijest o posjedovanju nekih darova, talenata, za koje čovjek nije osobno zaslužan. Ako osoba ne kontrolira svoju oholost, otići će bez granica, nagon će pobijediti svaki ljudski i Božji zakon. Stadler je za sjemenišnoga života došao do spoznaje o oholosti kao nagonu. I nije joj dao maha. Bio je svjestan svojih prirodnih talenata, ali znao

---

[89] Izgovoreno u Sarajevu na svećeničkoj rekolekciji na uočnicu Cvjetnice, 8. travnja 2017.

[90] *Katekizam Katoličke Crkve*, br. 1809.

je da od toga nema ništa ako se ne surađuje s milošću Božjom. U tome će se suzdržati, ustuknuti, vratiti, pokajati, kleknuti pred drugima. Iz bogoslovije su o njemu najbolje karakteristike da se pokorava poglavarima i poštuje profesore. To je najbolji znak da je suzdržljiv, umjeren, svladava i nadzire sama sebe. Svoju volju usmjeruje na dobro.

Grijehu *škrtosti* može se suprotstaviti čovjekov zdrav osjećaj za štednju i razboritu kućnu ekonomiju, da se ima dobara u vlasništvu kada dođu teški dani. Ni u siromaštvu kukavan, ni u bogatstvu bijesan. Stadler je bio raspolagatelj materijalnim dobrima u Nadbiskupiji. Valjalo je misliti na župe i župnike, na pojedine družbe i njihove članice, napose na onu koju je on sam osnovao i za nju se kao otac morao brinuti. Sam se tako vladao i učio druge da nikada ne zađu u škrtačke vode. Više je živio na dugu negoli u bogatstvu. Nije škrtario i zgrtao nego ekonomizirao. Znao je dugove vraćati i biti u stalnoj gradnji uzduž i poprijeko u Nadbiskupiji.[91]

Bludnost je glavni grijeh iz kojega niču toliki tjelesni grijesi koji se odražavaju u mislima, osjećajima, vanjskim pogledima, riječima, kontaktima, djelima. Ako čovjek ne će biti budan, tj. suzdržljiv, pokoran, discipliniran, brzo će postati bludan i to štetno i po sebe i po druge. Stadlera nije nikada s te strane pratila nikakva afera ni u bogosloviji ni u svećeništvu – inače ne bi postao nadbiskupom,

---

[91] „Sluga Božji Josip Stadler”, u: *Crkva na kamenu*, 12/2018., str. 4–7.

a ni u vrijeme svoje nadbiskupske službe nije toj napasti popuštao, nego se znao mrtviti, obuzdavati i držati sebe i svoje tijelo pod nadzorom razuma i krjeposti umjerenosti. Prigovori koji su se ticali toga područja, pokazali su se pravim klevetama i difamacijama.[92] Vrijedno je pročitati Stadlerovo učenje o zloduhu bludnosti kao ulazu u vječnu propast i sredstva protiv toga grijeha.[93]

Zavist jest strast koja čovjeka vuče na to da želi da drugi nema što bi trebao imati. Zavist je, kao i oholost, đavolska napast koja se raduje čovjekovu zlu. Ovoj napasti Stadler kao svećenik i nadbiskup nije dao u svoje srce. Neki mu mogu prigovarati da nije franjevce gledao dobrim okom, da je uzimao od njih župe, da je pozivao franjevce da se sekulariziraju itd. To ne odgovara istini. Sve što je radio, poduzimao je u skladu sa svojom savješću i u dogovoru sa Svetom Stolicom. Znao je držati pod kontrolom i svoje oko i svoje srce. I tomu učio i druge. I ako je ikada primio kakvo upozorenje, poslušao je svoje više poglavare. Nije smatrao da je njegova savjest veća od savjesti Crkve.

Neumjerenost u jelu i pilu. Svoju stožernu krjepost umjerenosti Stadler je imao prilike vježbati i s obzirom na jelo i pilo. Znao je godišnje pozvati više puta sav kler na sastanak, na kojem nikada nije nedostajalo i čašćenja ručkom sve braće, ko-

---

[92] Vidi: Ratko PERIĆ, „Nadbiskup Stadler i Sveta Stolica", u: JURIŠIĆ (prir.), *Josip Stadler, Život i djelo,* str. 123–127.
[93] JURIŠIĆ (prir.), *Josip Stadler. Pod zastavom Srca Isusova,* str. 246–248. i 260–261.

jima je pokazivao svoje srce i svoju velikodušnost. Jelo i pilo smatrao je Božjim darom u službi rada i života, a ne prigodom za grijeh neumjerenosti.

Srditost. Srdita je osoba koja ne može ravnati svojim osjećajima, emocijama, živcima pa nepromišljeno plane, a nerijetko i nešto neprimjereno izrekne. Nije se nigdje moglo pročitati da bi se Stadler tako izgubio da svojom ćudi i svojom osobom nije svjesno i uspješno ravnao. Čitav mu je odgoj i obrazovanje od osnovne škole do doktorata bio u svladavanju sama sebe. Na slikama je redovito ozbiljan, ali ne namrgođen. Znao se i našaliti, a kao razuman čovjek znao je umjesnu šalu primiti i na svoj račun. Duhovan čovjek, kao što je bio nadbiskup Stadler, obično je i duhovit čovjek.

Lijenost. Za Stadlera se nije moglo reći da je bio lijen ni kao bogoslov, ni kao svećenik, ni kao nadbiskup. Resila ga je svijest o radu, radišnosti. I rezultati su bili očiti u svakom pogledu. Možda se ni na jednom drugom području ne može pratiti njegova kontrola nad vlastitim sposobnostima i darovima kao ovdje, u radu. On nije znao što je to lijenost. On je znao naći posla ne samo sebi, nego i svima drugima. I to u vrhunskom stupnju. Ne postižu se takvi uspjesi ako čovjek s pomoću krjeposti suzdržljivosti ne kontrolira sama sebe, iz dana u dan, kroz cio život.

Zaključak

Stadlerovo je nadbiskupsko djelo neobuhvatno, i ono učiteljsko, i posvetiteljsko, i upraviteljsko, i graditeljsko, i prevoditeljsko, i ekumensko, i političko. Bio je čovjek duboke vjere u Boga ne samo Stvoritelja,

nego Uzdržavatelja svega. Kao što je u Starome svijetu bilo sedam veličanstvenih čudesa,[94] tako bismo mogli reći, makar se i ponavljali, da je i nadbiskup Stadler u Bosni ostavio sedam svojih znamenja:

1) Poslanice. Svake je godine napisao poslanicu svećenstvu, posebnu poslanicu puku i još deset drugih u drugim okolnostima. U 38 godina 85 učiteljskih poslanica.[95] To su prave teološko-moralne studije. A ostale propovijedi i naučavanja, da i ne spominjemo…

– U tom se poslu hoće i razboritost i umjerenost.

2) Zdanja. Sagradio je goleme zgrade koje su dotrajale do naših dana. *Travničko sjemenište* kroz koje su desetci tisuća gimnazijalaca prošli od 1882. do 1944., zatim od 1997. do danas; Sarajevska bogoslovija, s *crkvom* posvećenom sv. Ćirilu i Metodiju. Kroz Bogosloviju je prošla koja tisuća bogoslova, od 1890. do 1944. zatim od 1969. do danas. Podigao je silne crkvene institucionalne zgrade i u Sarajevu i širom Bosne: „Augustineum", „Betlehem", „Egipat" u Sarajevu (1899.), Samostan sv. Josipa u Vitezu (1907.), Samostan s crkvom na dobru „Dolorosi" u Čardaku (1908.), crkva oborena u ratu 1992., obnovljena 2013.

– Tu se hoće razborita jakost i pravedna umjerenost.

---

[94] Egipatske piramide u Gizehu; Viseći vrtovi u Babilonu; Artemidin hram u Efezu; Zeusov kip u Olimpiji na Peloponezu; Mauzolej u Halikarnasu u Turskoj; Kolos na Rodosu; Svjetionik u Aleksandriji.

[95] JURIŠIĆ (prir.), *Josip Stadler. Pod zastavom Srca Isusova*. Tri su poslanice objavljene svaka u dva dijela pod istim naslovom, a jedna čak u tri dijela.

3) Prijevodi. Prevoditelj Svetoga pisma na hrvatski jezik.[96] Uza sva oblijetanja, krizmavanja, kanonske pohode, osnivanje župa, praćenje radova, imao je vremena za pisanje i prevođenje.

– Osjećao bi se hendikepiranim da nije pravedno dao što je razumno mogao dati.

4) Utemeljitelj redovničke družbe Službavki Maloga Isusa, koje su ostale djelatne do danas, razmnožene u tri provincije u hrvatskom narodu sa sjedištem u Sarajevu, Splitu i Zagrebu. U Zagrebu je i Vrhovna uprava Družbe. Doveo sestre Kćeri Božje ljubavi u Sarajevo. Pomagao sestre milosrdnice sv. Vinka u Sarajevu i uopće u Bosni.

– Kolika vjera u Providnost, ali i koliko očitovanje jakosti u zbrinjavanju siromašnih i neukih.

5) Oecumenica et dialogica. Ekumenski otvoren prema pravoslavcima,[97] dijaloški prema muslima-

---

[96] Sveto pismo Novoga zavjeta. Preveo po Vulgati i protumačio po Sv. Otcih Dr. Josip Stadler metropolita i nadbiskup vrhbosanski.
Sveto Evangjelje po Mateju, Sarajevo, 1895.
Sveto Evangjelje po Marku, Sarajevo, 1896.
Sveto Evangjelje po Luki, Sarajevo, 1899.
Sveto Evanđelje po Ivanu, Sarajevo, 1902.
Djela apostolska od sv. Luke, Sarajevo, 1907.

[97] Tomo VUKŠIĆ, *I Rapporti tra i cattolici e gli ortodossi nella Bosnia ed Erzegovina dal 1878 al 1903. Uno studio storico-teologico,* Roma, 1991.; hrvatski prijevod: *Međusobni odnosi katolika i pravoslavaca (1878. – 1903.)*, Mostar, 1994.; VUKŠIĆ, „Nadbiskup Josip Stadler i Srbi", u: JURIŠIĆ (prir.), *Josip Stadler. Život i djelo*, str. 351–372.; VUKŠIĆ, *Mi i oni. Siguran identitet pretpostavka susretanja,* Sarajevo, 2000.

nima,[98] ali nimalo naivan. Pokrenuo je tadašnji „ekumenski" časopis *Balkan*, koji je u Zagrebu izlazio više godina (1896. – 1902.).

– On je bio razborito odgovaran za djelo, a ne za uspjeh pothvata. Uspjeh je u Božjim rukama.

6) Politika. Želio je pomoći svomu hrvatskom narodu i zemlji Bosni i Hercegovini. Duboko je zašao u politiku, prema praksi tadašnjega vremena, osnivajući i vlastitu političku stranku, suprotiv franjevcima. Možda mu je to ispala slabija točka s obzirom na uspješan pothvat. Jer, kada se i ponajbolji svećenik ili biskup upusti u partijsku osobnu politiku, pa ili pobijedio ili izgubio, uvijek je više na gubitku! Ali i on je želio ovdje opstati, kao i mi danas, pa je mislio da je to najbolji način!

– Trebalo bi najprije kritizirati nerazboritost vlasti pa onda njegove pothvate!

7) Apostolska Stolica. On je slušao svoje poglavare, Svetu Stolicu. U svemu. A cara u Beču koliko se car držao Božjih zapovijedi! Disciplinirao je sebe i kada se bio i sudski i diplomatski zakvačio s carem. Nije gubio živce i pamet. A ne bi se čovjek začudio da je izgubio i jedno i drugo pod tolikim napadima i klevetama. Suzdržljiv.

– Odolijevao je mirno, RAZBORITO i argumentirano, PRAVEDNO i ponizno, ODVAŽNO i intelektualno, UMJERENO i pošteno, mučenički i svetački. Odgovarao je temperamentno, ali cum TEMPERANTIA!

---

[98] Franjo TOPIĆ, „Stadler i muslimani", u: JURIŠIĆ (prir.), *Josip Stadler. Život i djelo*, str. 373–380.

Prema Svetoj Stolici bio je sinovski odan, a ona ga nije žalila, ne jednom, staviti na veliku i ozbiljnu kušnju. Ali ga nije ostavila na cjedilu nijednoga trenutka, do posljednjega daha, 8. prosinca 1918. Zato mu je i uzela kauzu na razmatranje i za beatifikaciju.[99]

---

[99] Izgovoreno u Sarajevu na simpoziju o Stadleru, 23. listopada 2018. Objavljeno u *Vrhbosnensia,* 1/2019., str. 359–372.

STADLEROVA ULOGA U RAZGRANIČENJU BISKUPIJA

Odnosi prema biskupu fra Paškalu Buconjiću (1881. – 1910.)

Godine 1881., 5. srpnja, papa Leon XIII. izdaje apostolsko pismo ili breve *Ex hac augusta Principis Apostolrum Cathedra – S ove uzvišene Stolice apostolskoga Prvaka,*[100] kojom uspostavlja ili obnavlja redovitu biskupsku hijerarhiju u Bosni i Hercegovini.

Dr. Josip Stadler, nakon carskoga izabranja 29. rujna i Papina potvrđenja 18. studenoga 1881. za nadbiskupa Vrhbosanske nadbiskupije,[101] moli Svetu Stolicu da sve župe u Nadbiskupiji budu na slobodno raspolaganje biskupu. Vraća se iz Rima s dekretom *Cum providentia* od 10. prosinca, kojim se doista sve župe, osim samostanskih, proglašavaju *liberae collationis*. Definitivno pravno rješenje toga pitanja bilo je snagom drugoga dekreta Svete Stolice *Cum inter* od 14. ožujka 1883.[102] Ali praktično nije nikada posve riješeno.

---

100 LEON XIII., *Ex hac augusta*, Apostolsko pismo, latinsko-hrvatski tekst, Sarajevo, BK BiH, 2006.

101 https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bstadl.html

102 Oba dekreta dokumentacijski obrađena u diseratacije Mate DRLJE, *Obnova redovne crkvene hijerarhije u Bosni i Hercgovini i pitanje pravnog uređenja župa (1881. – 1883.),* Sarajevo, 2001.

Godine 1882., 26. siječnja, general Franjevačkoga reda o. Bernardino da Portogruaro upućuje molbu Svetoj Stolici da može „poći u Bosnu da osobno ispita ondašnje stvarno stanje s obzirom na svoje franjevce – da zacrta, uz prethodan sporazum s msgr. Nadbiskupom [Stadlerom], način ponašanja koji će njegovi redovnici morati slijediti nakon odredaba koje je dao Sveti Otac ponovnom uspostavom crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini."[103]

Dana *31. siječnja 1882.* generalna kurija Reda manje braće iz Rima traži od poglavara Hercegovačke franjevačke kustodije podatke o župama.

Na to traženje *19. veljače iste godine* kustos fra Marijan Zovko odgovara da su „postojeće župe u Mostarsko-duvanjskoj biskupiji pod pravom pokroviteljstva *(jus patronatus)* naše hercegovačke kustodije opsluženja, petnaest ih je pripojeno samostanu na Širokom Brijegu... Deset ih je pripojeno samostanu na Humcu... Dvije su priključene rezidenciji u Mostaru."[104] To znači da su u Mostarskoj biskupiji sve župe franjevačke.

Dana *5. kolovoza 1882.* biskup Buconjić piše Generalu, koji se tada nalazio u Fojnici, predlažući da franjevcima ostanu „sva prava na tadašnje

---

[103] Pismo generala OFM-a državnom tajniku kard. Marianu Rampolli, S. Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari (AES), Anno 1882, Pos. 4, Fasc. 239, ff. 9r–v.

[104] Archivio Segreto Vaticano (ASV), Austria-Ungheria, Bosnia 1881. – 1883., Pos. 523, Fasc. 240, f. 17r–v. Također: Austria-Ungheria, 1883, Pos. 523, Fasc. 243, ff. 58–60. Vidi, također, Arhiv franjevačke provincije u Mostaru (AFP), 1882, br. 9, 18.

župe, a biskupi će se pobrinuti da što prije osnuju nove koje će njima biti na raspolaganju."[105]

Već *14. prosinca 1882.,* vrhovna uprava OFM-a daje upute kustosu Zovki da pregovara s biskupom Buconjićem koji je bio obećao da će prepustiti franjevcima sve postojeće župe, a da će on osnivati nove.[106] Koje nove, nije razvidno.

Godina 1883., do mjesec dana, *15. siječnja 1883.,* general Reda prilaže državnom tajniku spomenuto Buconjićevo pismo i veli da „bi bilo poželjno da njegov primjer slijedi monsignor nadbiskup u Sarajevu."[107]

Dva dana poslije, *17. siječnja 1883.,* u svojim Primjedbama državnom tajniku General se čudi zašto se nadbiskup Josip Stadler nije držao istoga rječnika s bosanskim franjevcima kao što ga je imao mostarski biskup s hercegovačkim.[108] Vjerojatno zato što Stadler nije franjevac.

Provikar Lazarević apostolskom upravitelju:
28. XI. 1881.

Iako je u Dubrovniku *sedes vacans* – biskup Ivan Zaffron, apostolski upravitelj Trebinjsko-mr-

---

[105] AES, Austria-Ungheria, An. 1881. – 1883., Pos. 523, Fasc. 242, ff. 16–17; Fasc. 243, Somm. VIII. pp. 44–45: Tekst objavljen u GAVRANOVOJ knjizi *Lucerna lucens? Odnos vrhbosanskog ordinarijata prema bosanskim franjevcima*, str. 188–189., prema Arhivu franjevačke provincije Sarajevo – Acta Ćavarović, str. 303s.

[106] AFP Mostar, 1882, br. 188.

[107] AES, Austria-Ungheria, An. 1881. – 1883., Pos. 523, Fasc. 243, pp. 41–43.

[108] AES, Austria-Ungheria, An. 1881. – 1883., Pos. 523, Fasc. 243, s. 48.

kanske biskupije, preminuo 16. rujna 1881., a novi izabranik Mato Vodopić posvećen za biskupa 3. rujna 1882., ipak se provikar don Lazar Lazarević obraća na „apostolskoga vikara” dne 28. studenoga 1881. Broj 75 javlja sljedeće:

„Odmah po ustanovi crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini počelo je se nastojati od strane austro-ugarske vlade preko tadanjeg mostarskog biskupa, da se teritorij trebinjske biskupije što više suzi u korist mostarskog biskupata.”

„Upozoruje se Presvijetli da se je jučer biskup mostarski Buconjić izrazio da je dobio jurisdikciju nad Fočom, radi čega nek protestira kod Propagande ili pravo kod sv. Stolice”[109] [Državnoga tajništva].

– Očito su na djelu zakulisni dogovori austro-ugarske vlade i biskupa fra Paškala Buconjića.

Odgovor iz Dubrovnika provikaru Lazareviću: 12. XII. 1881.

Na Provikarevo pismo stiže odgovor iz Dubrovačkoga biskupskog ordinarijata dne 12. prosinca 1881. Broj 57 Tr.:

„Bula ne kaže da je Foča ujedinjena biskupiji mostarskoj, možda su date posebne instrukcije biskupu Buconjiću, ali bi to trebalo javiti i pišućemu…”[110]

---

[109] Marijan VUJNOVIĆ, „Trebinjsko-mrkanska biskupija. II. Granice trebinsko-mrkanjske biskupije“, u: *Vrhbosna*, 2/1937., str. 34–37., citat: str. 35. Nema dokumenta u Provikarskom arhivu u Stocu.

[110] Isto, str. 35. Nema dokumenta u Provikarskom arhivu u Stocu.

Ako mu nije javljeno, očito se nešto tajno iza brda valja.

Godina 1884. Usporedo s rješavanjem raspodjele župa između franjevaca i (budućega) dijecezanskoga svećenstva, protezalo se i pitanje razgraničenja između Trebinjske biskupije i Mostarsko-duvanjske dijeceze. U svemu se očekivao i glas nadbiskupa Josipa Stadlera, metropolite Vrhbosanske pokrajine.

Nadbiskup Stadler biskupu Buconjiću: 7. IV. 1884.

Nadbiskup piše biskupu u Mostar pismo ovoga sadržaja:

„Presvietli Otče!

Hvala Vam liepa za Vaš prijateljski list. Ja se sasvim s Vami slažem, da bi bolje bilo izdati imenik u hrvatskom jeziku i gledat ću, da tako bude. Molim Vas, da mi za vremena popis svih župah i broj dušah i opis samostanah i sa zadnje pošte dotičnih župah poslati izvolite.

Veoma mi je drago, da idete u Rim, s kojim nas sladke úze vjere i ljubavi vežu. Čim više neprijatelji na crkvu i njezinu glavu napadaju, tim većma je od potrebe, da se svetomu Otcu priljubimo. Pomolite se na grobu svetih apostolah Petra i Pavla za svu Bosnu i mene siromaha.

Što se tiče uredjenja granicah naših biskupijah, neće Vam ništa koristiti, budete li samo ustmeno govorili. To je sve jedno, kao da ništa nekažete. Ja sam jedne godine govorio o uredjenju granicah izmedju vrhbosanske i banjalučke biskupije, pa je bilo, kao da nisam ništa kazao. Ja nisam u Rimu o upitnoj stvari, o kojoj mi pisaste, ništa govorio; dr-

žite li za shodno, izvolite onako o njoj govoriti, kako mislite, da je za duše najbolje, i ja sam u napried skroz zadovoljan svakom odlukom.

Ja kanim na godinu na svetkovinu svetoga Franje (4. list. 1885) pozvati u Fojnicu provincijalni Koncil. Prije ipak nego to učinim pisat ću svetom Otcu te ću mu predložiti sav rad, i ako bude za to sveti Otac, onda ću se s Vami staviti u doticaj glede osobah, koje moraju biti pozvane, te će im se i materija doznačiti, o kojoj imaju razpravljati. Kako bi bilo, ako bi se svojim predlogom glede uredjenja biskupijah ustupili do onoga vremena, te bismo mi svi biskupi skupa sv. Otcu o tom iz koncila predlog podnesli, koji biste Vi sa sobom ponesli.

Ja sam mislio, da je najprikladnije, da se na godinu skupa sastanemo, pošto se u Bosni i Hercegovini sve većma crkvene stvari zaplitaju i sve teži položaj crkve biva glede vlade.

A što je najglavnije crkveni zakoni strogo propisuju, da se biskupi svake crkvene pokrajine bar svake treće godine skupa sastaju u pokrajinski Koncil, a onda da se zaključci toga Koncila gledaju po diecezah prieko diecezanskih sinodah u život uvesti. Ja mislim da ste i Vi s tim posve sporazumni. Ja ću u tom smislu pisati presv.[ijetlima] Markoviću i Vodopiću.

– Ja znam positive, da presv. g. Vodopić nije hotio nikako preuzeti biskupije trebinjske, kada je postao biskup dubrovački.

Odatle sliedi, da će naš sporazumak glede uredjenja granicah biti skroz lahak.

Bilo bi mi vrlo drago; i ja Vas za to molim, da biste mi izvolili izraziti svoje misli o budućem pokrajinskom Koncilu u Fojnici.

Srdačno Vas pozdravljajuć ostajem s osobitim počitanjem Vaše Presvietlosti

infimus frater in Christo
[najmanji brat u Kristu]
+ Josip
Sarajevo 7/4 84 nadbiskup
P[ost]sc.[riptum] Felix Alleluja!"[111]

Osvrt. Prvo, *Prijateljskog lista* Buconjićeva, koji Stadler spominje, nema ni u Sarajevu ni u Mostaru, ni u kopiji ni u originalu.

Drugo, Stadler razborito savjetuje da se o pitanju granica ne razgovara sa Svetom Stolicom usmeno, nego samo napismeno. To i Sveta Stolica želi i samo to ostaje i za povijest i za budućnost.

Treće, čini se da Stadler naivno vjeruje Buconjiću kada unaprijed daje svoj pristanak na sve što Buconjić smatra shodnim „da je za duše najbolje", a da sam nije dao svoje osobno mišljenje, i to kao metropolita. Posebno što Buconjiću nisu bile problem duše, nego župe. Pogotovo se čini naivno da Stadler ima pozitivno znanje kako dubrovački bi-

111 Arhiv Biskupskog ordinarijata u Mostaru (ABO), Mostar 7. 4. 1884. Br. 40.

skup nije „hotio" preuzeti Trebinjsku biskupiju da joj bude apostolski upravitelj. Tomu Vodopićevu stajalištu nema traga u pisanim spomenima, pa ne bi trebalo zaključivati da će „sporazumak glede uredjenja granicah biti skroz lahak". A to je sve moglo biti veliko ohrabrenje biskupu Buconjiću u njegovu naumljenu pothvatu.

Četvrto, ipak se Nadbiskup domalo ispravlja i veli da bi za godinu dana, u listopadu 1885., trebalo održati metropolijski koncil u Fojnici, gdje bi se raspravili svi ti problemi, uključujući i pitanje biskupijskih granica, pa neka s toga koncila biskup Buconjić ponese odluke u Rim. Međutim, taj se koncil nije ni održao. Za njega je bio i nadbiskup Stadler i biskup Marković, ali nema pisana znaka ni o kakvu pristanku mostarskoga biskupa. Čini se da je, možda upravo zaslugom Buconjićevom, pogotovo otaca franjevaca, sve odgođeno *ad Kalendas Graecas*.

Peto, čudno je kako sve to nije pobudilo određenu sumnju u Stadlera koji je morao primijetiti da se u proučavanju slučaja oko biskupijskih granica i podjele župa „sve većma crkvene stvari zaplitaju".

Hercegovački franjevci nastoje oko osvajanja župa i izravno kod Svete Stolice.

Dne *7. kolovoza 1884.* kustos Zovko sastavlja za Svetu Stolicu prijedlog o župama i podnosi ga biskupu Buconjiću na prethodno odobrenje. U tom se prijedlogu ide korak dalje u traženju župa u odnosu na Buconjićevu sugestiju. Hoće se da sve postojeće i sve buduće župe „s ove strane Neretve" *(cis Narentam)* ostanu pod *jus patronatus* franjevaca, dok župe „s one strane Neretve" *(trans Narentam)* neka budu na slobodno raspolaganje

biskupa.[112] To znači: praktično nijedna župa u Mostarskoj biskupiji, jer je Blagaj osnovan 1891., a Potoci i Nevesinje 1899. Biskup Buconjić pristaje na taj prijedlog pišući: „I ja mislim da je tim redom najbolje kušnuti kod S. Stolice nebili se izposlovalo rješenje glede župa. Neumjestna ništa ne nahodim u tom sastavku. Možete naznačit – ono *cis Narentam* nadodav: *id est – ad dexteram ripam Narentae*."[113] Dogovorivši se međusobno, franjevci izlaze pred Svetu Stolicu s prijedlogom.

– Jedan od velikih „zaplitaja" jest u tome što hercegovački franjevci, i biskup i kustos, sasvim otvoreno unose cijelu Trebinjsku biskupiju u raspodjelu župa, koja se odnosi samo na Mostarsko-duvanjsku biskupiju, jer je Trebinjska oduvijek imala dijecezansko svećenstvo. Tu se vidi Buconjićevo posizanje i za trebinjskim teritorijem (Nevesinjem s Fočom) i osnivanje župa na tom području za sav kler koji bude završavao studij u sarajevskoj bogosloviji.

Godina 1885.: 29. svibnja franjevci u dogovoru s biskupom Buconjićem podnose molbu Svetoj Stolici za uređenje župa.[114] U toj molbi, koju msgr. Serafino Vannutelli, apostolski nuncij u Beču [1880. – 1887.], prenosi Buconjiću, oci franjevci pišu: „[...] da se župe koje su u mostarsko-du-

---

[112] ABO, 1884.

[113] ABO, 1884. bez datuma.

[114] ASV, Nunziatura di Vienna, vol. 395, ff. 381r–v (copia); usp. Jerko MIHALJEVIĆ, Hercegovački slučaj, str. 34. Gdje se tiskarskom pogrješkom spominje datum 25. V. 1885.

vanjskoj biskupiji nalaze s desne obale rijeke Neretve u trima građanskim kotarevima – Mostaru, Ljubuškom i Županjcu – s onima koje bi se u spomenutom okrugu tijekom vremena mogle odcijepiti, priznaju kao pritjelovljene samostanima Manje braće od opsluženja sv. Franje. A što god ostane mjesta izvan navedenih triju kotareva i s lijeve obale Neretve da bude na slobodno raspolaganje ordinariju."[115]

Dana *18. prosinca 1885.* državni tajnik Lodovico Jacobini traži od bečkoga nuncija Galimbertija da se „treba upoznati sa svom sigurnošću" o kojim se župama radi u franjevačkoj molbi.[116]

Do deset dana, *28. prosinca 1885.,* nuncij ište od Buconjića izvješće je li on spomenuti sporazum odobrio i moli da se navedu imena župa „koje se prema ovom sporazumu od obje strane moraju usporediti."[117]

Godina 1886., 27. siječnja biskup Buconjić odgovara na nuncijev upit, nižući čak 8 razloga u korist franjevaca i navodeći imena 25 župa koje bi ostale franjevcima i 3 župe koje bi pripale dijecezanskim svećenicima. Ovo su mu razlozi:

1. Franjevcima ostaje tek četvrtina Hercegovine!

2. Pravda hoće da redovnici ostanu u posjedu koji je njihov odvajkada.

---

115 ABO Mostar, 1885, br. 142.

116 ASV, Nunziatura di Vienna, vol. 395, ff. 380r–v.

117 ASV, Nunziatura di Vienna, vol. 395, ff. 384r–385r (copia); usp. J. Mihaljević, nav. dj., 34–35.

3. Franjevci su neizmjernim naporima i pokušajima u svim tim župama osigurali posjede, župne kuće i sve ostalo.

4. Smještaj i uređaj župa međusobno i u odnosu na samostane tako je dobar i koristan duhovnoj pastvi da bi ga jedva što bolje moglo zamijeniti.

5. Čini se da ta redovnička inkorporacija i ubuduće obećava izvrsnu pastvu i upravu, osobito što je odnedavno uvedena dobra disciplina, te će snažna djelatnost i nepobjediva ustrajnost, pod vodstvom pastira, biti posve spasonosna.

6. Naši su franjevci redovnici zaslužni ne samo za duhovni rast naroda nego i za stjecanje imovine u korist naroda, odatle im cijena i poštovanje u puku. Stoga se narod ne će lako otrgnuti od njih.

7. Redovnici će se mnogo spremnije dati i na druge poslove, ako budu zadovoljni.

8. Ako tako ostane, ni ekonomsko se stanje samostana ne će remetiti.

Župe u korist franjevaca nabrojene su sve ondašnje, osim: Šuice, Konjica i Glavatičeva.

Franjevački poglavari, poduprti biskupom franjevcem, htjeli su osigurati za svoju redovničku zajednicu gotovo sve župe s desne strane Neretve. A što bi ostalo svjetovnom kleru? Franjevci su ga ograničili na 3 spomenute, te na 2–3 buduće župe: Blagaj, Nevesinje i Potoci.[118]

Medutim, predlagačima iz 1885. godine nije pošlo za rukom osvojiti sve župe kako su bili naumili.

---

[118] ASV, Nunziatura di Vienna, vol. 395, ff. 386–387v.

Dana *2. ožujka 1886.* nuncij obavještava i predlaže državnom tajniku da se rješenje hercegovačkog problema odgodi za bolja vremena. „Potreba će se ukazati kad na mostarsku stolicu dođe Biskup koji ne pripada franjevačkom Redu. Tada i samo tada štitit će se i braniti Ordinarijeva prava kako valja."[119]

- Da odmah spomenemo: Biskup koji ne pripada franjevačkom redu imenovan je na mostarsku stolicu točno do 56 godina, 1942., don Petar Čule.

Provikar Lazarević austrougarskoj vlasti u Stocu: 14. VIII. 1887.

Provikar Lazarević, kada je čuo da je mostarski biskup Buconjić podijelio kanonsku jurisdikciju vojnom kapelanu u Nevesinju i da mu austrougarska vlast ne dopušta posjet Nevesinju, ostao je začuđen i napisao dopis od 12 stranica austro-ugarskoj vladi preko njezina stolačkoga ureda, dokazujući dokumentima da je Nevesinje i Gornja Hercegovina oduvijek potpadala pod Trebinjsku biskupiju. Isti je dopis u kopiji poslao apostolskom upravitelju Vodopiću u Dubrovnik.

---

[119] ASV, Nunziatura di Vienna, vol. 395, ff. 390r–392v. Jedan od razloga koji su biskupa Buconjića naveli na pristanak uz taj prijedlog jest i ovaj: „I samim inovjercima, kod kojih redovnici zbog svog urednog života uživaju dobar glas, bilo bi veoma čudno, zašto na župe mjesto njih dolaze drugi svećenici." J. Mihaljević, nav. dj. s. 35. U izvorniku nema toga razloga.

Apostolski upravitelj provikaru Lazareviću: 10. X. 1887.

Na Provikarev obazložen prikaz stanja u Trebinjskoj biskupiji s obzirom na Nevesinje, biskup Vodopić iz Dubrovnika odgovara, 10. listopada 1887., inventarski broj 84.

„Prepoštovani moj Vikaru

i dragi moj dum Lazare!

Tvoje dopise pod br. 54 dne 25 kolovoza prošastog pomnjivo sam proštio i promozgao pa i spodobio jih sa onijem što još prije pisao sam i na Vrhbosanskog Metropolitu i na Propagandu, i našao sam da u jezgri sudaram se. Nu da si jih bio prvo spremio na me i preko mene na Vladu, bio bi možda bolje uradio, a to sve kako sam ja jur bavio se tijem poslom, bio bih se pozvao na ono što sam prije bio radio. U toliko ako opeta slijedi dolazilo biti za taj uzrok, odgovor pošalji na me, a ja ću pako s' potrebitim opaskama kao Biskup spremiti komu igje [iđe]. (...)

Bog Te pomogao i njegova milost bila svegjer s Tobom.

Tvoj

+ Mato Biskup

Dubrovnik, 10/10. 87."[120]

Sasvim je moguće da je provikar Lazarević poslao kopiju pisma i apostolskom nunciju u Beč.

---

120 VUJNOVIĆ, „Granice trebinsko-mrkanjske biskupije", str. 35.

Nuncij Galimberti biskupu Vodopiću: 22. V. 1888.

Pismo msgr. Luigija Galimbertija, apostolskoga nuncija u Beču (1887. – 1893.), od 22. svibnja 1888. Broj 893., dubrovačkom biskupu u hrvatskom prijevodu glasi:

„Nije od male važnosti da se riješe poteškoće koje su se već dugo pojavile s obzirom na označenje granica između Vrhbosanske nadbiskupije i biskupijâ Mostarske i Trebinjske. Stoga je namjera Vrhovnoga svećenika da se predstojnici gore spomenutih biskupija prijateljski dogovore i prijedloge, koje su zajedničkim savjetovanjem uglavili, podnesu ovoj Apostolskoj nuncijaturi, kojoj će biti dužnost podastrijeti ih vrhovnom sudu Njegove Svetosti."[121]

---

[121] VUJNOVIĆ, „Granice trebinsko-mrkanjske biskupije", str. 36.:
Illustrissimo et Rev. mo Domino
D. Matthaeo Vodopić
Episcopo Ragusino
Administratori Apostolico Dioecesos Trebignensis.
Illustrissime et Revme Domine.
Non levis momenti res est, ut difficultates componantur, quae in describendis limitibus Archidioeceseos Vrhbosnensis atque Diecesium Mandetriniensis ac Tribigniensis jam diu exortae sunt. Hinc Summi Pontificis mens est, ut praefatarum Dioecesium Praesules amice conveniant, ac propositiones communi consilio initas ad hanc Apostolicam Nuntiaturam transmittant, cujus erit Suae Sanctitatis supremo judicio eas aprobandas subiicere.
Haec Dominationi Vestrae Illmae et Rmae significandi officium explens permaneo peculiari devotione
Dominationis Vestrae Illmae et Rmae Addictissimus
A.[loysius] Archiepiscopus Nicaenus.

Nadbiskup Stadler biskupu Vodopiću: 21. VI. 1888.

U istom smislu dne 21. lipnja 1888. piše i nadbiskup vrhbosanski biskupu dubrovačkom:

„Želja svete Stolice da se sporazumimo glede međa naših nadbiskupija priobćena je i ovome ordinarijatu, te joj se on želi odazvati, koliko mu je to iole moguće.

Prem među nadbiskupijom Vrhbosanskom i biskupijom Trebinjskom ne ima nikakovih prijepornih točaka, ipak ovaj ordinarijat uslobođuje se Vašoj Presvijetlosti podnijeti predlog, da bi se točnije odsjekle granice među biskupijom Mostarskom i Trebinjskom.

U buli se veli doduše da će Trebinjska biskupija zadržati svoje stare međe. Nu uslied novih okolnosti čini se, da bi zgodnije i po sv. stvar našu korisnije bilo da se to donekle promieni…" Dalje nagovara biskupa da bi se Nevesinje pripojilo Mostaru radi lakših komunikacija, pa nastavlja:

„Vaša Presvijetlost zrelo će prosuditi ovaj predlog, koji potiče iz čiste ljubavi za samu našu svetu stvar. Potankosti pako glede novih medja Vaša bi Presvijetlost odredila sporazumno s presvijetlim biskupom mostarskim…

+ JOSIP, nadbiskup."[122]

---

[122] Nadbiskup J. Stadler biskupu – ap. upravitelju M. Vodopiću, 21. VI. [ispravnije: VII.] 1888., broj 436; VUJNOVIĆ, „Granice trebinsko-mrkanjske biskupije", str. 36.

Osvrt na Stadlerovo pismo Vodopiću

Prvo, Stadler, ipak, predlaže da bi se „točnije odsjekle granice među biskupijom Mostarskom i Trebinjskom". Ne naznačuje kuda bi se točnije odsjekle te granice.

Drugo, iako papinska bula stoji na čvrstoj poziciji da se u granice Trebinjske biskupije ne dira, Stadleru se čini da bi u novim okolnostima bilo „zgodnije i po sv. stvar našu korisnije" da se to donekle promijeni. Ne obrazlaže u kojem bi smislu bilo korisnije da se granice promijene, osim što dodaje da bi Mostar lakše komunicirao s Nevesinjem.

Treće, Stadler prepušta Vodopiću i Buconjiću da se sporazumiju. U svemu ovome ne uvažava se glas svećenika Trebinjske biskupije, kojih se to tiče. Provikar Lazarević poslao je svoje pismo od kolovoza 1887. i u Dubrovnik i u Beč.

Biskup Vodopić nadbiskupu Stadleru: 6. VII. 1888.

Priopćuje trebinjski župnik Vujnović: „Dne 6. lipnja [ispravnije: srpnja] 1888. broj 38 T, biskup dubrovački odgovara Nadbiskupu[123] na gornje pismo te veli:

'Uklapam ovdi prepis pisma V.[ašoj] P.[resvijetlosti], pisma poslatog mi od Presvjet. Papinskog Poslanika u Beču.

Što se tiče tog pisma, Vami je podpuno poznat predmet, i čini mi se da ja ne bi mogao drugo opa-

123 Ako se uzmu u obzir datumi pisama pojedinih prelata, Vodopićevo pismo Stadleru nije moglo biti datirano 6. lipnja, jer je Stadler Vodopiću pisao tek 21. lipnja. Stoga je to očit previd ili Vodopićev u izvorniku ili Vujnovićev u prijepisu.

ziti, nego da se poštuju historička prava, pripoznata do današnjeg vremena. Ovaj je najbolji naslov, koji se može iznieti, on ne daje povoda razmirici ni prkošenju, ali kad bi sv. Stolica što drukčije odredila, treba glavu skučiti.'"[124]

Biskup Vodopić nunciju Galimbertiju: 10. VII. 1888.

Biskup Vodopić opširnije odgovara na talijanskom jeziku Apostolskoj nuncijaturi u Beču dne 10. srpnja 1888. Broj 59 T., a u prijevodu župnika Vujnovića pismo glasi:

„Javlja mi Vaša Ekselencija pismom od 22. svibnja 1888. Br. 893. da je želja sv. Oca da bi se prijateljski sredile poteškoće nastale gledom na granice dieceze trebinjske u odnosu naprama diecezama u Sarajevu i Mostaru."

„Te poteškoće, Ekselencijo, nijesu nastale otkako ja upravljam diecezom (trebinjskom) i ispitivao sam, da nijesu možda nastale za mojih pretšasnika, ali ih nijesam našao. Netom sam primio Vaše cijenjeno pismo pisao sam metropoliti Štadleru, koji mi odgovori među ostalim, da ne postoje divergencije u pogledu između biskupija Sarajevo i Trebinje."

„Kad se dakle do sada nije raspravljalo (o granicama) niti u ovim godinama moje uprave niti za uprave mojih pretšasnika, sigurno je netko bez

---

[124] Biskup – ap. upravitelj M. Vodopić nadbiskupu J. Stadleru, 6. VI. [točnije: VII.] 1888., broj 38 T; M. Vujnović, „Granice trebinsko-mrkanjske biskupije". u: *Vrhbosna*, 2/1937., str. 36.

moga znanja gledao da podigne kakovo pitanje, jer nazad nekoliko mjeseci moj provikar za trebinjsku biskupiju, koji residira u Stocu, javio mi je, kako ide u Nevesinje da nadgleda katolike, koji se zadržavaju neko vrijeme na planini sa svojim stadom, dobio je upit od vlade (okružne oblasti) u Mostaru, zašto je ušao u zemlje, koje ne potpadaju njegovoj jurisdikciji. On, misleći da vlada ima krive pojmove o granicama između dieceza, isti je podnio u jednom razboritom pismu, u kojem sve odgovara istini, da Nevesinje, otkako je kršćanstvo došlo u Hercegovinu, vazda pripada trebinjskoj biskupiji. Radi ovog vladinog upita i odgovora provikareva nitko nikad nije tražio od mene računa. Presvijetli mostarski biskup, koji bi valjda htio pretendirati na ovo mjesto, nikad mi nije ni spomenuo, niti onda, kad sam dovršio kanoničku vizitu u trebinjskoj diecezi, nalazeći se na skrajnoj granici iste, držao sam, da je pristojno, da odem u Mostar i da pozdravim biskupa. nijesam nikad dobio od sv. Oca, niti od vlade u Sarajevu, niti od podređene joj okružne oblasti u Mostaru kakvo pismo, kojim bi nešto pitali u ovoj stvari."

„Kad ovako stvari stoje, ne znam s kim imam urediti poteškoće, kad se nikad nijesu te poteškoće pokazale."

„Vjerujem, Ekselencijo, da onaj koji je imao interesa, da to čini, da nije učinio ne imajući razloga da tuži i predpostavljajući s razlogom da je našao poteškoća, da može steći ona mjesta, koja su vazda, otkako postoji duga historija Hercegovine, pripadala trebinjskoj diecezi."

„Metropolita imao je dobrotu odgovoriti, da bi se Nevesinje, koje nije mnogo udaljeno od Mos-

tara, zbog lakših komunikacija moglo ujediniti s mostarskom diecezom."

„Ovaj jedini razlog, čini mi se, da nije dovoljan, da se od jedne dieceze i od siromaštva, koje je vazda vladalo u župama, a s brojem katoličkog pučanstva rastiće sve više i siromaštvo, odijeli važniji dio."

„S druge strane katolici u Nevesinju, osobito za vrijeme planine, vazda su providani od diecezanskih svećenika, a bila je živa želja pretšasnika, kao i moja, da se ustanovi župa u tom mjestu. U tu se je svrhu radilo i praktično, ali bezuspješno, jer se vlada protivila tvrdeći, da je tamo mali broj katolika..."[125]

Župnik Vujnović dodaje: „Sličnu obranu za integritet granica trebinjske biskupije pisao je isti biskup u Rim." I zaključuje:

„Kad su naši prijatelji vidjeli, da dubrovački biskup uporno brani baštinjene granice trebinjske biskupije i da navedene razmirice radi granica ne postoje, niti su ikad postojale, udarili su drugim putem i predali su molbu preko sv. Kongregacije de Propaganda Fide na sv. Stolicu, da bi se uprava trebinjske biskupije oduzela dubrovačkim biskupima i da bi se predala mostarskom biskupu. Papa Lav XIII. uslišao je njihovu molbu i svojom bulom od 8. srpnja 1890. predao je upravu trebinjske biskupije mostarskom biskupu.

Sad je mostarski biskup postao gospodar situacije. On se nije obazirao ni na bulu papinu ni na

[125] M. Vujnović, „Granice trebinsko-mrkanjske biskupije", u: *Vrhbosna,* 2/1937., str. 36–37.

privolu klera i puka, već po svojoj miloj volji predložio je sv. Stolici nove granice između mostarske i trebinjske biskupije. Sv. Stolica, držeći da je predlog bosansko-hercegovačkog episkopata korisniji i spasonosniji po pastvu, izda dekret dne 24. ožujka 1891. Snagom tog dekreta mostarski biskup pripoji od trebinjske svojoj biskupiji ništa manje nego li srezove Čajniče i Foču, ustupivši Vrhbosanskom nadbiskupu od fočanskog sreza ispostavu Goraždu, a za to od Vrhbosanske nadbiskupije pripoji svojoj Rudo, ispostavu u višegradskom srezu. Dalje oduzeo je od trebinjskog biskupata srez Nevesinje i dio stolačkog i konjičkog sreza. Evo kako je izgledalo ono 'ponešto' ispraviti granice. Je li bilo potrebito i pravo oduzeti polovinu teritorija jednoj biskupiji, kad je biskup mostarski ujedno postao ap. upravitelj i trebinjske biskupije?!

Kako se vidi iz navedenog išlo se je za tim da se naša biskupija što većma okljaštri i umanji i da se danas sutra posve zakopa. Ali mi, koji smo ostali u trebinjskoj biskupiji kao siročad i kao reliquiae reliquiarum [ostatci ostataka], u zgodnom času tražićemo, da nam se naša djedovina, tako iznuđena od svete Stolice, vrati i mi smo uvjereni, da će nam se i povratiti, kad se sv. Ocu naša stvar predoči u pravom svijetlu."[126]

---

[126] M. VUJNOVIĆ, „Granice trebinsko-mrkanjske biskupije", str. 37–38.

NADBISKUP STADLER I HRVATSKI ZAVOD U RIMU

Osnivanju modernoga Hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu neposredno je prethodilo razdoblje od 12 godina apostolske vizite: od 1889. do 1900. godine. Institut sv. Jeronima bio je užareno željezo od kojega su i crkvena hijerarhija i razne državne tvorevine željele iskovati svoje oruđe. Domaće hrvatske biskupije htjele su imati narodni crkveni zavod, bilo za bogoslove, bilo za svećenike. Sveta je Stolica naumila otvoriti zavod za Crkvu u katoličkom narodu Hrvata. Austrijska carevina borila se za svoj utjecaj i na pokrovitelja kardinala i na upravitelja Zavoda, kako bi odgoj studenata bio jednoznačan u korist državnih interesa Monarhije. Mađarska kraljevina uopće nije željela nacionalnog hrvatskog zavoda, nego je predlagala da se hrvatski bogoslovi šalju u Njemačko-ugarski zavod, a svećenici u Kolegij dell'Anima. Crnogorska kneževina zauzela se da pravo na zavod imaju i katolički Srbi s Balkana, te da se u samom naslovu istakne riječ: Zavod za hrvatski i srpski narod.

Možda se ni na jednoj ustanovi ili području nisu tako zgusnuli nacionalni i crkveni interesi katoličkih Hrvata kao u Zavodu sv. Jeronima u tom razdoblju. Na tu ustanovu stoljećima je imalo pravo 17 biskupija: od Đakova do Trebinja, od Bara do

Poreča. Danas 25.[127] Važnost pa stoga i problematika Zavoda bila je i u tome što se željelo imati ne samo crkveni, nego i politički utjecaj na tu ustanovu u kojoj borave i studiraju svećenici između kojih je u XX. stoljeću imenovano 25 biskupa,[128] a u ovih 20 godina XXI. stoljeća drugih 13,[129] i stotine profesora, poglavara po našim sjemeništima i službenika pri ordinarijatima. Zato je za Zavod bila zainteresirana, osim Svete Stolice i domaće Crkve, još i u političkom smislu Hrvatska s Bosnom i Hercegovinom, Austrija, Mađarska, Crna Gora zbog malobrojnih Hrvata na Zupcima.

U to doba Hrvati nemaju svoje države, pa prema tomu ni svoje moćne diplomacije. Štoviše, u Zagrebu banuje Mađar Karoly Khuen-Hedervary (1883. – 1903.), a u Sarajevu predsjednikuje drugi

---

[127] Nadbiskupije: 1. Zagrebačka, 2. Splitsko-makarska, 3. Zadarska, 4. Riječka, 5. Đakovačko-osječka, 6. Vrhbosanska, 7. Barska; Biskupije: 8. Varaždinska, 9. Sisačka, 10. Bjelovarsko-križevačka, 11. Križevačka eparhija, 12. Požeška, 13. Srijemska, 14. Porečka i pulska, 15. Krčka, 16. Gospićka, 17. Šibenska, 18. Hvarska, 19. Dubrovačka, 20. Kotorska, 21. Banjolučka, 22. Mostarsko-duvanjska, 23. Trebinjsko-mrkanska, dodajući i dva Vojna ordinarijata: u Republici Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini.

[128] Vidi popis u: Jure BOGDAN, *Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima (1901. – 2001.)*, Rim, 2001., str. 972–977.

[129] Od 2000. do 2022. – biskupi ili nadbiskupi: Ivan Ćurić, Roko Glasnović, Berislav Grgić, Đuro Hranić, Vjekoslav Huzjak, Nikola Kekić, Bože Radoš, Petar Rajič, Tomislav Rogić, Ivan Šaško, Mate Uzinić, Tomo Vukšić, Milan Zgrablić.

Mađar Benjamin Kallay (1882. – 1903.). Stoga je bilo normalno očekivati da se hrvatski episkopat upne iz sve snage da se taj crkveno-nacionalni zavod tako uredi da doista služi i Crkvi i narodu.

Razdoblje koje nas ovdje pobliže zanima proteže se od 1889. do 1902. godine. Obuhvaća:

1. Apostolsku vizitu (1889. – 1900.).

2. Osnivanje svetojeronimskoga zavoda za hrvatski narod (1900. – 1901.) i

3. Reakciju na papinski breve „Slavorum gentem” (1901. – 1902.).

U svim tim fazama najjači glas u nastajanju Zavoda u hrvatskom episkopatu imali su đakovačko-bosanski biskup Josip Juraj Strossmayer (1849. – 1905.) i vrhbosanski nadbiskup Josip Stadler (1881. – 1918.). Najprije bismo posvetili nekoliko stranica proučavanju Strossmayerove uloge, a onda ćemo se većim dijelom zadržati kod Stadlerova udjela, uspjeha i neuspjeha. Na kraju, zaključak s kritičkim osvrtom.

Apostolska vizita

Godina 1889.

Uvođenje vizite. Osamdesetih godina XIX. stoljeća u Rimu pravno postoje četiri crkvene ustanove pod imenom Svetoga Jeronima u službi hrvatskoga katoličkog naroda:

– Kongregacija ili bratovština, koja je postojala od 1453. godine.

– Gostinjac ili hodočasničko prihvatilište, kojim je zajedno s crkvom od samoga početka upravljala Kongregacija sv. Jeronima.

– Kanonički kaptol, koji je 1589. godine ustanovio papa Siksto V., bio je samostalna institucija i jedini inozemni kaptol u Rimu.

– Zavod za svećenike, otvoren 1884. godine, s vrlo malim brojem studenata.

Svaka od tih ustanova imala je svoje članove, upravu, zasluge i uloge, svoje zadaće i nedaće. Najveći problem bio je namicanje životnih sredstava za uzdržavanje članova. Nekoliko kuća „ilirske” kongregacije nije moglo pokrivati sve troškove. Česta nestašica ili nedostojno uzdržavanje nagonilo je ljude na nesuglasice i parnice. Sveta Stolica nije mogla gledati pred svojim očima takvu mučnu situaciju i zaželjela je uvesti stalan red s korjenitim rješenjem. Stoga je odlučila uvesti apostolsku vizitu, koja će probleme proučiti i Papi dostaviti prijedloge. Mislilo se da će vizitacija potrajati najviše koju godinu, ali stvarno produžila se gotovo 12 godina.

Dekretom Državnoga tajništva od 14. kolovoza 1889. kardinalu Serafinu Vannutelliju, pokrovitelju Kongregacije sv. Jeronima (1889. – 1901.) i naslovniku svetojeronimske crkve (1889. – 1893.) naloženo je da poduzme vizitaciju. Ovaj je 16. kolovoza iste godine imenovao dvojicu svojih konvizitatora. Papa Leon XIII. izdao je 20. kolovoza Vannutelliju breve, kojim je kardinal trebao otpočeti vizitu, a apostolski konvizitator Pietro Crostarosa (1835. – 1902.) dne 23. kolovoza najavio je pismima Ivanu Crnčiću, prepoštu kaptola (1887. – 1897.) i rektoru Zavoda (1884. – 1889.), te Karlu Fontanelli, Zadraninu, predsjedniku Kongregacije (1887? – 1889.), da sve bude spremno

za 27. kolovoza u prostorijama ustanove, kada će otpočeti vizitacija.[130]

Strossmayerovo zalaganje

Prvu vijest u domovini o tome čitamo u pismu, od 25. rujna 1889., što ga je pisao Franjo Rački, svećenik senjske biskupije i predsjednik Akademije u Zagrebu, biskupu Strossmayeru: „Nije mi po volji", veli Rački, „što su naši dali povod viziti i tako umiješanju Talijana. Gledajte zapriječiti, da se osnuje sjemenište, već neka bude zavod za mlade svećenike, kako smo često razgovarali."[131] Strossmayer mu odgovara 26. listopada 1889.: „Ja sam već nekoliko put pisao u toj stvari u Rim. Ja sam prot seminariju, ja sam za prezbiterij. A svjetovao bi u Rimu, da ništ ne čine bez nas dvojice, jer samo s tim jedinim (načinom) mogu izbjeći prigovoru, da su oni sami kano tuđinci o nami odlučivali, i to u sporazumijenju s diplomacijom našom, koja nam je danas – jer je Madžarska i Nemecka – skroz protivna."[132] Strossmayer naslućuje da je problem kudikamo dublji nego što se na prvi pogled može činiti, pogotovo neupućenima. U Zavod su upletene države, posebno Austro-Ugar-

---

[130] Usp. *Atti della Sacra Visita Apostolica* ... negli anni 1889. – 1890., str. 1–6., Arhiv Papinskoga hrvatskog zavoda sv. Jeronima.

[131] Ferdo ŠIŠIĆ, ured., *Korespondencija Strossmayer – Rački*, (KSR), Zagreb, 1931., sv. IV., str. 90.

[132] Isto, str. 98.

ska, koja želi imati svoj udio. Strossmayer je imao pravo u svojoj bojazni i u želji da se ništa ne poduzima prije nego on dođe u Rim, jer je te iste godine kardinal Vannutelli, vizitator, nekadašnji nuncij u Beču (1880. –1887.), i prije otvaranja apostolske vizite razgovarao s Friedrichom Reverterom-Salandrom, austrougarskim ambasadorom pri Svetoj Stolici (1888. – 1901.), o preuređenju Zavoda. Vannutelli je pod pečatom tajne rekao Reverteri – a ovaj, naravno, odmah izvijestio svoju vladu 21. svibnja 1889. – da bi se Zavod trebao preurediti u sjemenište za bogoslove, jer se na taj način lakše može djelovati protiv ultranacionalnih tendencija u mladom slavenskom kleru.[133]

Prvi rezultat vizite bio je ukidanje Zavoda za svećenike 22. listopada 1889. Strossmayer, i ne znajući za tajno dogovaranje „tuđinaca" o preustrojenju hrvatskoga Zavoda, šalje 19. studenoga 1889. kardinalu Vannutelliju pismo u kojem jasno iznosi neka svoja načela: „O toj stvari trebaju u prvom redu suditi oni koji su potekli iz toga naroda, u njegovoj sredini borave, žive, rade i uživaju neki ugled i povjerenje svojih sunarodnjaka." „Znam također", nastavlja biskup, „da je samostalnost i nezavisnost svetojeronimskoga narodnog zavoda u Rimu mnogima trn u oku, tako da bi rado savili same crkvene vlasti da tu samostalnost, koja

[133] Usp. Haus-Hof-und Staatsarchiv (HHSA). Beč, F 26/43. 3, ff. 141–147. Vidi u: Ivan VITEZIĆ, „Austro-ugarska diplomacija i Hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu", u: *Radovi Hrvatskoga povijesnog instituta u Rimu*, sv. III-IV., 1971., str. 311.

im je u sadašnjim prilikama tako nerado viđena, dokrajče i po svojoj samovolji otvore put u poslove i stvari našega zavoda. Kada tako govorim, govorim iz srca, savjesti i iskustva, i nemam ništa drugo pred očima osim dobra Crkve i našega naroda. Što dakle treba učiniti? Po mome sudu treba nekako odgoditi cijelu odluku u tako ozbiljnoj i osjetljivoj stvari."[134]

Toga istog dana, 19. studenoga 1889., kada je Strossmayer pisao Vannutelliju, ambasador je Revertera izvijestio svoju vladu u Beču da je svetojeronimski institut već bio postao neko agitacijsko središte slavenstva i da služi ciljevima „nespojivim s interesima Monarhije". Stoga bi trebalo poraditi na tomu da se u novom zavodu nacionalne tendencije potisnu u opravdane granice. Kaže da ga Vannutelli uvjerava da će biti bogoslovno sjemenište, a ne kolegij za svećenike, iako se Strossmayer zauzima za svećenički kolegij. Kaptol bi postojao dok tadašnji kanonici ne izumru.[135]

Godina 1890.
Borbe oko karaktera Zavoda

Dok Strossmayer i Rački uzajamno „kukaju" kako nas u Rimu ne razumiju, kardinal Vannutelli,

---

[134] *KSR,* IV., str. 104., latinski izvornik str. 103–105.
[135] Usp. HHSA, F 26/44,3, ff. 123–124; I. Vitezić, *nav. čl.*, str. 313.

idući „niz dlaku" bečkoj vladi, dogovara se s austrijskim veleposlanikom o novom bogoslovnom sjemeništu. U ustanovi je nastao raskol. Jedni su za osnivanje sjemeništa, drugi za svećenički zavod, piše Rački Strossmayeru 27. siječnja 1890. Strossmayer bi bio spreman poći u Rim, ali jednostavno sumnja da će uopće biti ploda, kako navodi u pismu od 2. veljače 1890.[136] Rački mu odgovara 5. veljače 1890.: „Moguće je, da naše posredovanje o pitanju preustrojstva našega zavoda neće uroditi željenim plodom. Ali se kušati mora. U tom moramo biti načistu: ili urediti Kaptol, da nam bude od koristi i na čast, ili ustrojiti kolegij za mlade svećenike koji bi se ondje usavršavali kroz tri-četiri godine u pojedinih disciplinah, ne isključivši ni arheologije, i djelomice radili u arhivih i knjižnicah. Za sjemenište klerika ne bi nikako bio."[137] Strossmayer je, također, odlučan da valja „svoje učiniti, a ostalo Bogu povjeriti", kako ističe u pismu od 6. ožujka 1890.[138]

Izvješćem od 3. lipnja 1890. Revertera javlja u Beč da je u tijeku reforma Zavoda, da bi trebalo na vrijeme zauzeti stajalište s obzirom na izbor protektora i rektora. Car bi trebao imenovati rektora, jer bi se preko njega mogao vršiti utjecaj na pitomce, a razumije se da će rektorov honorar biti takav da će Sveta Stolica biti zadovoljna.[139]

---

[136] Usp. *KSR,* IV., str. 159.
[137] Isto, str. 160.
[138] Isto, str. 167.
[139] Usp. HHSA. F. 26/44,3, ff. 113–117; I. VITEZIĆ, *nav. čl.,* str. 314.

Austrougarski ministar vanjskih poslova Gustav von Köröspatak Kalnoky javlja Reverteri 5. srpnja 1890. neka radi u smislu svoga izvješća. Vlada je pripravna dotaciju, predviđenu za kanonikate, pretvoriti u plaću za rektora, ako caru pripadne pravo imenovanja rektora.[140]

Nakon Strossmayerova pohoda Rimu u svibnju 1890. godine nije došlo ni do kakva sporazuma. Pokrovitelj Vannutelli htio je sjemenište za bogoslove, a Strossmayer zavod za svećenike. Vannutelli je očekivao da će se sjemenište otvoriti već najesen iste godine, ali se prevario. Nije, doduše, ni Strossmayer uspio. Prva ideja, nakon susreta s Vannutellijem, bila je da se u Rim pošalje neki hrvatski svećenik, koji bi bio upravitelj Instituta i pripremao statute budućega zavoda. Pomislilo se na vrhbosanskoga kanonika Andriju Jagatića. Već 22. rujna 1890. Rački piše Strossmayeru: „Kazao sam Jagatiću o Sv. Jerolimu. Nije odbio, ali je isprosio vrijeme razmišljanja."[141] Strossmayer u svome pismu od 26. rujna 1890. odvraća: „Vrlo bi dobro bilo, da se Jagatić odluči za Rim."[142] Uto se javio i kanonik Jagatić, očito na sugestiju svoga poglavara, nadbiskupa Stadlera, te prema pismu Račkoga Strossmayeru od 9. listopada 1890., predložio tri stvari:

a) neka se ukine visitatio apostolica, kao što je Strossmayer predlagao

---

140 Usp. *isto*, ff. 119–122; I. Vitezić, *isto.*

141 *KSR*, IV., str. 191.

142 Isto, str. 192.

b) neka se Kaptol popuni s još dvojicom kanonika, uz njega i u sporazumu s njime

c) neka rektorov godišnji prihod iznosi 4000 lira.[143]

Strossmayer na to, 10. listopada 1890., izražava svoju radost: „Neizmjerno mi je drago, da Jagatić prima službu u Rimu. Ja ću na temelju tom i opet Promemoriju dati u Rim, odmah kako mi oku bude bolje."[144]

Kardinalova okružnica hrvatskom episkopatu

Dana 26. studenoga 1890. pokrovitelj Vannutelli poslao je okružno pismo hrvatskim biskupima, što je Strossmayer bio želio još prethodne godine. Na šest tiskanih stranica kardinal izlaže povijest svetojeronimske ustanove u Rimu, navodi razloge za reformu i donosi prijedloge i upute:

– Kaptol i Zavod ovise o Gostinjcu. Gostinjac ne može dolično uzdržavati obje ustanove. Dvojnost se može ukloniti tako da se kaptolske obveze prenesu na poglavare novoga kolegija, koji bi mogli biti začasni kanonici. Tadašnjih pet kanonika primat će prihode i nadalje, dok se drukčije ne odredi.

– Kardinal pita biskupe: žele li bogoslovno sjemenište ili zavod za svećenike?

– Neka se biskupi, također, odluče za način izbora rektora i drugih poglavara.[145]

---

[143] Usp. Isto, str. 195.

[144] Isto, str. 196., 145.

[145] Usp. Pismo kard. Vannutellija nadbiskupu Stadleru, Arhiv NOV Sarajevo, 1890.; AA. EE. SS., Pos. 615, Fasc. 280, ff. 82r–86r.

Austrijski ambasador pri Svetoj Stolici Revertera požurio je da to pismo već 2. prosinca 1890. u njemačkom prijevodu dostavi svojoj vladi, tumačeći da Vannutelli pruža biskupima mogućnost da se odluče za postupak izbora rektora, ali je kardinal pripravan da se to pravo dade vladi, ako ona to želi, odnosno da se ono ostavi Svetom Ocu, da ga u sporazumu s državom-zaštitnicom vrši, a kardinalu bi bilo drago da se i sami biskupi u tom smislu izjasne.[146]

Strossmayerov odgovor

S hrvatske strane među prvima je na kardinalovo pismo odgovorio biskup Strossmayer, 15. prosinca 1890. Kopiju je dostavio Stadleru u Sarajevo. Strossmayer veli da apsolutno nije za dokinuće Kaptola, makar se broj kanonika sveo samo na trojicu-četvoricu; nije ni za sjemenište klerika, nego za svećenički kolegij. Izričito je predložio za rektora kanonika Jagatića. Strossmayer moli Stadlera u popratnom pismu od 28. prosinca 1890. da se i on zauzme za iste ideje o Kaptolu i o svećeničkom Zavodu.[147] Strossmayer je očito dobro naslutio i pogodio da „za cijelim tim poslom stoji Revertera". On će reći i državnom tajniku kardinalu Marianu Rampolli del Tindaro (1887. –

---

[146] Usp. HHSA, F 26/43, 3, ff. 85–86 i 99–100; I. VITEZIĆ, *nav. čl.*, str. 316–317.

[147] Usp. Arhiv NOV Sarajevo, 1890.

1903.) i Vannutelliju: „Ne će hasniti [koristiti], ali barem da je rečeno.” Pisao je i Račkomu 30. prosinca 1890. godine.[148]

Godina 1891.
Stadlerovi prijedlozi o Hrvatskom zavodu

Svršetkom 1890. godine Stadler kao metropolita poslao je područnim biskupima Paškalu Buconjiću u Mostar i Marijanu Markoviću u Banju Luku pisma sa svojim pogledima na Zavod. Na to su obojica biskupa odgovorila: Buconjić 1. siječnja 1891. kaže da se slaže sa Stadlerom u tome da se novi zavod povjeri brizi redovnika; on predlaže dalmatinske trećoredce.

Biskup Marković otpisuje 5. siječnja 1891. da Stadler pošalje predstavku koju će on supotpisati.[149] Već 15. siječnja 1891. Vannutelli je odgovorio Strossmayeru pismom u kojem prihvaća njegovu sugestiju o kanoniku Jagatiću, ali pokrovitelj želi da se on pošalje „tamquam Delegatus Episcoporum” [kao izaslanik biskupâ].[150] Strossmayer je odmah, 20. siječnja, požurio zamoliti Stadlera da dopusti Jagatiću odlazak u Rim, i neka se drži dvaju načela:

1. da Kaptol sv. Jeronima i dalje ostane kao institucija stalna i nepromjenljiva

---

[148] *KSR*, IV, str. 207.
[149] Usp. Arhiv NOV Sarajevo, 1891.
[150] Usp. Arhiv BO Đakovo, 1891.

2. da se u Rimu ne stvara nikakav seminarij za klerike: „Mi s našimi sriedstvi možemo imati u Rimu presbyterium, koji će vrlo dobre plodove donašati, samo ako se pristojno uredi i ravna."[151]

Na Svijećnicu, 2. veljače 1891., Stadler, zajedno sa svojim sufraganima, odgovara na Vannutellijevu okružnicu, i to u 25 točaka. Od toga trenutka Stadler će se sve više i više zauzimati za Zavod, te će, uz biskupa Strossmayera, imati vodeću ulogu u zavodskoj reformi. Između 25 točaka ovih se šest čini najznačajnijima:

– neka se Kongregacija sv. Jeronima ukine

– neka se zadrži Kaptol s četiri kanonika

– neka se s Kaptolom spoji svećenički Zavod, i neka mu rektor bude prepošt Kaptola

– svećenici koji se šalju iz raznih biskupija u Rim mogu biti također i redovnici bilo kojega crkvenog Reda, što se ovdje nužno postavlja, jer npr. u Bosni i Hercegovini sigurno će se naći redovničkih svećenika koji će u Zavodu sv. Jeronima rado studirati ovu ili onu struku

– redovnici koji budu u Zavodu dužni su opsluživati zavodska pravila, a nosit će svoju redovničku nošnju. I posljednja, 25. točka:

– Ako bi se iz bilo kojega razloga Kaptol dokinuo, a umjesto njega osnovao Zavod za klerike, neka se ustanovi Hrvatski zavod – Collegium Croaticum – poput Njemačko-ugarskog zavoda u Gradu.[152] Ovo

[151] Arhiv NOV Sarajevo, 1891.

[152] Usp. AA. EE. SS., Pos. 615, Fasc. 280, ff. 98v–101v.

je ujedno prvi put da se uopće predlaže novo ime: Hrvatski zavod, koje će desetak godina vitlati golemu diplomatsku prašinu u Beču i Pešti, Zagrebu i Rimu, Cetinju i Vatikanu, Beogradu i Parizu. Stadler je bio prvi i jedini koji je tada sugerirao to ime između svih biskupa koji su odgovorili na Vannutellijevu okružnicu.[153]

Dana 3. veljače 1891. Rački piše Strossmayeru: „Vijest, da je Jagatić imao otići u Rim, zatekla me je ugodno. Međutim; primio sam od njega pismo, u kojem mi javlja, da ga Stadler ne može pustiti na duže vrijeme, pa da Vam je pisao, da nastojite o tom, kako bi Sveta Stolica breveom sadašnji Kaptol dokinula, te podjedno imenovala Jagatića nadpopom novoga Kaptola, te bi ovaj odmah zauzeo u Rimu svoje mjesto i nastavio rad o preustrojstvu našega zavoda. U Sarajevu boje se, da bi Jagatić kano *delegatus episcoporum* napokon ostao na cjedilu."[154]

Strossmayer je 8. veljače 1891. odgovorio Račkomu: „Ako u Rimu pošteno misle o našem zavodu, i ako za leđi kardinala Vannutellija ne stoji vlada, onda će stvar dobro proći; ako je pako – čega se bojim – vlada tu, onda će naša stvar propasti, ali mi u tom poslu nipošto sudjelovati ne ćemo."[155] U vezi sa Stadlerovim prijedlogom o zavodskom imenu, Rački je pisao Strossmayeru 24. veljače 1891.: „Došao je i Jagatić, odaslan od Stad-

153 Usp. Pisma hrvatskih biskupa, Isto, ff. 86v–105v.147.
154 *KSR*. IV., str. 216–217.
155 Isto, str. 218.

lera. Jeste li pisali kardinalu Vannutellliu u onom smislu? Naknadno mi piše Stadler, da bi umolili, neka bi se naš zavod prekrstio u *Collegium ili Institutum croaticum Sti. Hieronymi de Vrbe ili in Vrbe.* To bi se moglo zagovarati, premda je glavno, da se preustroji po našoj želji."[156]

Strossmayer 13. travnja 1891. piše Stadleru da se slaže s njegovim nakanama i nazorima s obzirom na preustrojstvo Zavoda, samo ga moli da bi počekao s Jagatićem koji tjedan, da vidi što će biti s prof. Antonom Frankijem (1844. – 1908.), svećenikom Krčke biskupije, kojemu je ban Khuen-Hedervary oduzeo katedru na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, i kojemu se sada obećava mjesto u Rimu: ne zna se ili u Zavodu sv. Jeronima ili negdje drugdje.[157]

Kardinal Vannutelli obraća se 20. listopada 1891. nadbiskupu Stadleru, moleći ga da mu pošalje za pomoćnika u Sv. Jeronimu kanonika Jagatića, jasno mu naznačujući da „ne će moći odmah imati naslov prepošta Sv. Jeronima, niti drugi naslov koji bi bio kanonski nepomičljiv, jer je to za sada nemoguće; ali bit će pravi i stvarni poglavar, opskrbljen najvišim ovlastima i zadužen samo za to da dobro protumači nakane biskupa i Svetog Oca u ispravnu disciplinskom i kanonskom uređenju Instituta." Jagatić može zadržati kanonikat u Sarajevu.[158]

---

[156] Isto, str. 220.

[157] Usp. Arhiv Nadbiskupskog ordinarijata vrhbosanskog (NOV) Sarajevo, 1891.

[158] Usp. Isto.

Stadler je odgovorio Vannutelliju 3. studenoga 1891., ističući da Jagatić ne može poći u Rim dok se načelno ne riješe dvije stvari:

a) dok se ne dokine dosadašnji Kaptol i ustanovi novi s tri kanonika i

b) dok se uz Kaptol ne osnuje *Collegium presbyterorum*.[159] Na to je Vannutelli odvratio 4. prosinca 1891. da ne može prihvatiti tih uvjeta, „ne zato što nisu izgledali dobri i što ne bih imao svu dobru volju da ih prihvatim, nego zato što nije u mojoj vlasti da odlučim *ex abrupto* [otprve] pitanja na koja se ti uvjeti odnose." Vannutelli je dokumente apostolske vizite podastro Svetom Ocu i veli: „Znam da Njegova Svetost kani povjeriti ovu stvar jednoj kardinalskoj komisiji i već se u tu svrhu izrađuje dokumentaran podnesak."[160] Primivši pismo od Vannutellija, Stadler javlja 29. studenoga Strossmayeru: „Na sreću, da nije Preč. g. kanonik Jagatić onamo otišao, jer ne bi bio ništa izveo. Sada, kako se čini, ne da se u tom učiniti ništa, dok dotični sbor Kardinala ne izreče svoju o mnienju biskupa, koji su bili pozvani, da kažu, kako bi se naši zavodi u Rimu dali preustrojiti."[161]

Kardinal Vannutelli izvijestio je 14. studenoga 1891. državnoga tajnika Rampollu o rezultatima apostolske vizite. U biti radi se o ovome: Gostinjac

[159] Usp. Pismo Račkoga Strossmayeru, od 2. siječnja 1892. u: KSR, IV., str. 295.

[160] Arhiv NOV Sarajevo, 1891.

[161] Arhiv BO Đakovo, 1891.

sv. Jeronima posve bi se preobrazio u crkveni Zavod; uprava i pitomci preuzeli bi kaptolske funkcije. Stoga ne bi uopće bilo Kaptola. Nestalo bi i Kongregacije, a njezinu bi ekonomsku upravu, također, preuzeli poglavari Zavoda. Tako bi se sva nabožna ustanova sv. Jeronima koncentrirala na Zavod, gdje bi također našli gostoprimstvo biskupi i njihovi delegati. Među biskupima vlada podijeljenost mišljenja s obzirom na Kaptol i s obzirom na karakter Zavoda (bogoslovski ili svećenički). A kardinalu je Vannutelliju osobito stalo da se uzme u obzir želja austrougarske ambasade: „Budući da se sve biskupije, koje imaju pravo na Institut sv. Jeronima, nalaze civilno pod žezlom njegova veličanstva cara austrijskog i apostolskog kralja ugarskoga, to bi se njegovu veličanstvu neobično svidjelo ako bi se u novim statutima nekako precizirali atributi njegova visokog zaštitništva nad nabožnom ustanovom. Više mi je puta o tome govorio g. grof Revertera, ambasador austro-ugarski pri Svetoj Stolici, a prošloga mi je ljeta ostavio ovdje priloženi list u kojem su jasno izražene želje njegova veličanstva i njegove carske vlasti."[162] A u tom Reverterinu listu jasno je rečeno da vlada želi da budući Zavod bude pod zaštitom cara; da car ima pravo imenovati rektora; da će druge poglavare imenovati kardinal pokrovitelj, koji će priopćiti imenovanje ambasadi pri Svetoj Stolici; da će u upravnom vijeću biti jedan član ambasade; da će se godišnji obračun

[162] Usp. AA. EE. SS., Pos. 615, Fasc. 280, ff. 76v–78v; citat: 77v.

Zavoda javljati ambasadi i da će to biti bogoslovno sjemenište, a ne svećenički kolegij.[163]

Godina 1892.
Prva kardinalska sjednica

Skupivši sve potrebne dokumente i mišljenja hrvatskoga episkopata i apostolske vizite, noseći također preporuku austrougarske ambasade, kardinal Vannutelli izišao je kao izvjestitelj pred kardinalsku sjednicu 11. veljače 1892., iznoseći ova četiri upita [*dubia*] na koja su kardinali dali svoje odgovore:

1. Je li prikladno, i kako, preobraziti stari slavenski gostinjac Sv. Jeronima u crkveni zavod za biskupije koje na nj imaju pravo?

Odgovor: potvrdan, i to tako da se sva imovina gostinjca pretvori u Zavod, ne isključujući ipak gostoprimstvo, osobito biskupa. Misao je kardinala bila u tome da se to gostoprimstvo ne smatra pravom, da ne bude zloporabe, nego da se to eventualno usmeno prenese biskupima.

2. Ako se na prvo pitanje odgovori pozitivno, treba li onda novi Zavod primati klerike ili mlade svećenike?

Odgovor: odgođen i na razmišljanje, a misao bijaše u tome da se u načelu odredi da novi zavod prima klerike, a ne gotove svećenike, kao što bi htjeli neki biskupi (među kojima biskup Strossmayer i nadbiskup Stadler); a ako bi izvršenje od-

163 Usp. Isto, ff. 106r–v.

luke naišlo na velike poteškoće, neka se odgodi za bolja vremena. To ipak ne znači da se u nekom posebnom slučaju i iz posebnih razloga ne može učiniti neka iznimka općem pravilu, tj. mogu se pripustiti i svećenici.

3. Je li prikladno, i kako, prihvatiti nacrt o potpunoj preobrazbi Kaptola sv. Jeronima u novi Zavod?

Odgovor: potvrdan, i to tako da se zadrže tri kanoničke nadarbine, naime za nadsvećenika, odnosno rektora Zavoda *pro tempore*, za vicerektora ili predstojnika crkve i za ekonoma, i to dok su u službi u Zavodu. Poglavari i pitomci preuzimaju kaptolske funkcije.

4. Je li prikladno, i kako, prihvatiti molbu austrijske vlade na protektorat nad novim „Ilirskim zavodom"?

Odgovor: na razmišljanje, a misao je bila ta da rektor novoga Zavoda treba biti imenovan bez ikakva uplitanja austrougarske vlade, kao što se ta vlada ne smije uopće miješati u unutrašnji život Zavoda. Neka se caru, tj. njegovim predstavnicima priznaju uobičajene vanjske počasti i neki uvid u upravu dobara.

Papa je gornje zaključke odobrio i izrazio želju s obzirom na drugu točku da se u novi Zavod primaju klerici, radije negoli svećenici, i neka se to provede čim se pruži povoljna prigoda.[164]

Ovu značajnu kardinalsku odluku, koja je pogodila i samoga kardinala Vannutellija, protektor je po-

---

[164] Usp. Isto, pitanja: Pos. 615, Fasc. 280, ff. 81r–v; odgovori: Pos. 885, Fasc. 398, ff. 5r–6r.

tajno dao veleposlaniku Reverteri da je prepiše tek do godinu dana, a Revertera ju je dostavio u Beč 25. ožujka 1893., gdje je nastalo nemalo razočaranje.[165]

Potom je svetojeronimsko pitanje zastalo kroz više vremena.

Godina 1895./1896. Stadlerov prijedlog o Zavodu sv. Jeronima kao ekumenskom centru

Na spomendan Katedre sv. Petra, 18. siječnja 1896., nadbiskup Stadler uputio je pismo državnom tajniku Rampolli, moleći ga da mu odgovori na pismo koje mu je bio poslao u svibnju 1895. godine u vezi s prijedlozima o jedinstvu dviju crkava, zapadne i istočne. Na poleđini Nadbiskupova originala nalazi se bilješka: „Sv. Otac ne sjeća se da je pismo imao. Duplikat. Referirano. Kardinal pridržava odgovor."[166] Nakon što je primio kopije, kardinal je Rampolla odgovorio 11. ožujka 1896.: „Primio sam posljednje pismo koje je s priloženim kopijama Vaša presvijetla Preuzvišenost poslala, a sve se odnosi na željeno jedinstvo Slavena s Katoličkom Crkvom. Vaše sam prijedloge uručio Sv. Ocu; i milo mi je uvjeriti Vas da ih je Sv. Otac zadržao da ih prouči. S obzirom na pitanje koje mi upućujete o naravi i opsegu misije koju Vam je povjerio Sv. Otac da promičete jedinstvo, moram

---

[165] Usp. VITEZIĆ, str. 322–323.

[166] AA. EE. SS., Pos. 728, Fasc. 319, ff. 34r–35v.

Vam naznačiti da je Sv. Otac bio potaknut da Vam to povjeri, jer je dobro poznavao Vašu revnost kojom se zauzimate za tako sveti cilj. Međutim, takva misija, po nakani istoga Svetog Oca, posve je moralne naravi i inicijative, i ne uključuje nikakvu jurisdikciju u druge biskupije."[167]

U pismu se ništa ne govori o Stadlerovim prijedlozima u vezi sa Zavodom. Stoga nadbiskup ponovo moli 23. kolovoza 1896.: „Odgovor je na one prijedloge koji se tiču jedinstva Istočne Crkve s Katoličkom Crkvom uopće, i posebno s obzirom na Institut i Kaptol sv. Jeronima u Gradu u svrhu istoga jedinstva, ako je ikako moguće, jer neki biskupi u našim pokrajinama, osobito preuzv. gosp. Strossmayer, koji će 8. rujna ove godine doći na posvećenje crkve sv. Ćirila i Metoda u Sarajevo, veoma žele znati je li Njegova Svetost odlučila o mome prijedlogu, da naš Institut i Kaptol sv. Jeronima u Gradu budu pretvoreni, na način kako sam izložio, u svrhe jedinstva Istočne Crkve s Katoličkom Crkvom."[168]

Nisam uspio naći svibanjsko pismo iz 1895. godine ni u vatikanskim arhivima ni u arhivu u Sarajevu, niti sam našao odgovora Svete Stolice u vezi sa Zavodom kao ekumenskim centrom. A upravo bi bilo zanimljivo vidjeti u kojem je smislu Stadler predlagao da se Institut i Kaptol sv. Jeronima preobraze u službu jedinstva.

---

167 Isto, ff. 51 r–v.

168 Isto, ff. 52r–53v, citat: 52r–v.

Godina 1897.
Stadlerov memorandum

Nalazeći se na liječenju u dominikanskom samostanu na Lokrumu kod Dubrovnika, nadbiskup je Stadler iskoristio posjet nadbiskupa barskoga Šimuna Milinovića, biskupa kotorskog Frane Uccellinija i biskupa dubrovačkoga Josipa Marčelića da s njima raspravi o pitanju reforme svetojeronimskog instituta i kaptola. U dogovoru s njima Stadler je formirao 7 prijedloga i razaslao ih 21. ožujka. 1897. svim hrvatskim biskupima, koji imaju pravo na Sveti Jeronim, da ih pročitaju, dopune, preinače i potpišu. Evo tih zaključaka:

– Dokinuti sadašnji Kaptol i Gostinjac sv. Jeronima.

– Ustanoviti Zavod za svećenike-studente iz biskupija slavenskoga juga.

–Imenovati ravnateljem instituta Vicka Palunka, rimskoga studenta i dubrovačkoga kanonika. Taj bi svećenik pošao u Rim da pripremi osnivanje Zavoda. Njemu bi se dao drugi hrvatski svećenik kao pomoćnik.

– Tadašnjim svetojeronimskim kanonicima, bila su četvorica, doznačiti penziju u razmjeru s godinama njihove službe.

– U Zavod, koji će se zvati Collegium Sancti Hieronymi lllyricorum – Ilirski zavod sv. Jeronima – besplatno će se primati svećenici-studenti obaju obreda.

– Služba Božja u crkvi nastavit će se preko poglavara i studenata, bez ikakva miješanja kanonika, a nedjeljom će se služiti na oba obreda.

– Disciplina i pravila novoga Zavoda neka budu takva da ga učine pravim rasadištem apostola katoličkoga jedinstva i zlatnom niti koja nas spaja sa Sve-

tom Stolicom. U isto doba treba biti „ognjište gdje se bude gajila ljubav i poznavanje naše nesjedinjene braće; neka bi se uskorilo vrijeme ujedinjenja te braće sa sv. Rimskom Crkvom. Prema tomu u Zavodu neka se uči sve ono što vodi poznavanju naše braće, njihovih potreba, njihovih običaja, njihove kulture, njihova mišljenja, također i sve što nas luči od njih, i sve što nas može njima približiti."[169]

U popratnom pismu biskupu Strossmayeru, 2. travnja 1897., nadbiskup Stadler donosi neka značajna tumačenja: „Ja sam prije bio za to, da se naš Kaptol uzdrži, ali preustroji. Sada sam promjenio tu misao, jer vidim, da ni preustrojeni Kaptol ne će i ne može da bude ono, što mi od takova zavoda očekujemo [...]." Stadler zatim moli Strossmayera da odustane od svoje nakane da u novi Zavod šalje i laike studente. A što se tiče imena Zavoda: „Iz zapisnika našega razabrat će Vaša Preuzvišenost, da se je mnogomu pitanju htjelo izbjeći, samo da se što više biskupa u bar kojem mnienju složi. Među takove stvari spada i naslov: *Collegium Sti Hieronymi Iliricorum*. Bolje je da taj stari naslov ostane, nego li da imamo parbe beskrajne o novom naslovu. Kad se naši ljudi tamo uvreže, onda će oni moći *via facti* taj naslov promjeniti u: Hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu." Nadbiskup predlaže V. Palunka za rektora, a Franu Volarića za vicerektora.[170]

---

[169] Arhiv NOV Sarajevo, 1897; latinski: AA. EE. SS., Pos. 769, Fasc. 331, ff. 51r–53r.
[170] Usp. Arhiv BO Đakovo, 1897.

Na taj zapisnik nadbiskup je Stadler primio odgovore od 14 biskupa. U bitnome su se složili. Značajno je navesti ono što Strossmayer piše Stadleru 8. travnja 1897.: „Što se Vašega i ostale braće priedloga tiče, ja ga posve i potpuno odobravam. Štogod Vi podpisali budete, molim Vas, da i u ime moje podpišete. Vi ste čovjek Duhom sv. zadahnjen. Sve što Vi podpišete, Duhom je svetim posvećeno i na korist i spas našega naroda upućeno. Dakle, štogod Vi želite i odlučite, želim i ja i odlučujem. – I u Rimu Vi ste jedini u stanju sve tako udesiti i izposlovati, kako mi svi želimo."[171] Ovim je biskup Strossmayer izrazio potpuno povjerenje Stadleru u pitanju reforme svetojeronimske ustanove i priznao mu vodstvenu ulogu u toj stvari.

Jedini odudarni glas s obzirom na neke Stadlerove prijedloge čuo se od zadarskoga nadbiskupa i metropolite Grgura Raičevića, koji se izravno obratio Svetoj Stolici, ističući da je on za austrijski protektorat nad Zavodom, da imenovanje poglavara bude pridržano Papi ili caru, i to na prijedlog trojice hrvatskih metropolita (Zagreb, Sarajevo, Zadar), da Barska nadbiskupija i buduća biskupija u Srbiji nemaju pravo na Sv. Jeronim. Ali on se u svemu podlaže odluci Svete Stolice.[172]

Stadler je poslao zapisnik s Lokruma, preveden na latinski, s popratnim pismima, i to 5. svibnja

---

171 Arhiv NOV Sarajevo, 1897.; Vidi u: *Vrhbosna,* 9/1900., str. 157.

172 Usp. AA.EE.SS., Pos. 769, Fas. 331, f. 49r.

1897. Državnom tajniku kardinalu Rampolli, a 6. svibnja 1897. papi Leonu XIII. U pismu Rampolli Nadbiskup navodi da su se njima četvorici s Lokruma pridružila supotpisana još šestorica biskupa, a petorica su napismeno ovlastila Nadbiskupa da ih potpiše.[173] U opširnu pismu Papi Stadler obrazlaže svoju autentičnu misao i nakanu. Evo tri bitne točke toga pisma:

Prvo, posavjetovavši se s hrvatskim biskupima, smatrajući da Gostinjac nema više nikakve svrhe i jer Kaptol nije ono što bi trebao biti, niti ima nade da će biti, bolje ako ostane ovako kako jest; Nadbiskup moli da se Gostinjac i Kaptol dokinu i pretvore u Hrvatski kolegij za svećenike, poput Zavoda dell'Anima.

Drugo, mladi bi svećenici rado pošli na daljnje školovanje u teološkim strukama.

Treće, Hrvatski bi zavod u Rimu mogao poslužiti promicanju svih onih stvari koje se čine nužnima za sjedinjenje odjeljenika s Katoličkom Crkvom. Svećenici, latinskoga i grčkoga obreda, mogli bi u Zavodu učiti staroslavenski i služiti liturgiju na staroslavenskom. Također bi se potanje informirali o svemu onome što nas od odijeljene braće dijeli i što bi moglo koristiti samomu jedinstvu. Zavod bi imao hrvatske svećenike za rektora i prefekta. Kolegij bi bio pod izravnom upravom Svete Stolice; na čelu bi mu bio protektor kardinal. Značajno je uočiti da se kroz cijelo pismo provlači

[173] Usp. Isto, ff. 53v–55r.

hrvatsko obilježje Zavoda, i imenito i stvarno. Najmanje sedam puta nalazimo izraz *Collegium Croaticum*, Hrvatski zavod.[174]

Druga kardinalska sjednica

Nakon što je protektor Vannutelli pokupio potrebne dokumente, osobito dopise nadbiskupa Stadlera, održana je 1. srpnja 1897. kardinalska sjednica, na kojoj se raspravljalo o reformi Zavoda. Bila su postavljena tri upita [*dubia*] na koja su kardinali odgovarali:

1. Može li se prihvatiti, i u kojim točkama, nacrt koji je formulirao vrhbosanski nadbiskup, a prihvatila ga četrnaestorica biskupa slavenskoga juga?

2. Mogu li se usvojiti preinake, i koje, što ih je predložio zadarski nadbiskup?

3. Kakve bi druge mjere bile prikladnije i korisnije slavenskom Zavodu sv. Jeronima u Rimu?

U svojim odgovorima kardinali su odlučili ostati pri zaključku iz 1892. godine predloživši, međutim, da se provedba odluke odgodi za prikladnije vrijeme, bilo zbog nedostatka potrebnih sredstava za osnivanje bogoslovnog sjemeništa, bilo da se olakša otpremnina četvorice preostalih kanonika. S obzirom na austrijski protektorat, bilo je rečeno da bi se austrijska vlada zadovoljila patronatom kakav ima nad zavodom u Campo Santo Teutonico, koji ne smeta, nego pomaže; mogu se dopustiti odre-

[174] Usp. Isto, ff. 56v–59v.

đene vanjske počasti ambasadoru, kao što je priopćenje imenovanja rektorova i priopćenje godišnjeg obračuna.[175] Bilo je do tada prošlo osam godina dopisivanja, predlaganja, odlučivanja, glasovanja, a da se ništa konkretno nije ostvarilo. Na žalost, proći će još tri godine i ništa se ozbiljno ne će poduzeti.

SVETOJERONIMSKI ZAVOD ZA HRVATSKI NAROD

Godina 1900.
Stadlerov pohod Rimu

Strossmayer se obraća 4. veljače 1900. Stadleru, očitujući mu svoju zabrinutost zbog propadanja Zavoda. Protiv njega rade dva preostala kanonika i, pogotovo, francuska vlada u Zagrebu, kojoj je u interesu „da se naš S. Jero razpline u magjarsko-nemeckom zavodu, to jest da za nas na uvieke propane […]. Nebili probitačno i svrhi koja nam pred očima stoji shodno bilo, da nas dvojica zajedno jednu ter istu, i to svetu stvar naše crkve i našega naroda zastupamo. Ja ištem Vaše mnienje."[176] Na to je Nadbiskup 19. veljače pristao, moleći da sastavi „na sv.

[175] Usp. Isto, pitanja: Pos. 769, Fasc. 331, f. 50r; odgovori: Pos. 885, Fasc. 398, ff. 6r–v.

[176] Arhiv NOV Sarajevo, 1900.

Stolicu kakav ‘Memorandum’”, a on bi rado potpisao. „Znam izvjestno, da su svi biskupi dalmatinski rješenje toga pitanja u Rimu urgirali, a i ja sam to već učinio, a i Vaša je Preuzvišenost to učinila. Kad sam ja zadnji put bio u Rimu, pohodio sam uzorit. kardinala Seraf. Vannutellija, te sam ga molio, da se to pitanje već jednom rieši. On mi je odgovorio, da su sve zgrade u derutnom stanju i da ih valja popraviti, a stanove da treba urediti prema sadašnjem zahtjevu, a za to treba novaca; kad se ti troškovi namire, da će se već gledati neka bi se to pitanje riešilo.”[177] Primivši pomoć od Strossmayera za sebe i za još dvojicu suputnika, Frana Volarića i Franu Bulića, Stadler je pohodio Rim. O tome izvješćuje Strossmayera 15. ožujka 1900.: „Što se tiče zavoda svetojeronimskoga, već je od nas uzor. kardinal Vannutelli čuo sentenciju, i on nam je obećao, da će odmah nastojati, da biskupi odmah dobiju odgovor na poznati memorandum. Nagovarao sam preč. g. Bulića, neka bi on upravu našega zavoda u Rimu preuzeo; on mi je na pol obećao. Mislim, da smo svakako to pitanje pokrenuli na bolje.”[178]

Josip Pazman

I doista, protektor Vannutelli bio je 16. veljače primljen u audijenciju kod Pape, te zatražio da može napisati hrvatskim biskupima neka pošalju

---

[177] Arhiv BO Đakovo, 1900.
[178] Isto.

nekoga svećenika koji će pripremiti breve o osnutku i statute novoga Zavoda. Kardinal je uputio pismo 19. ožujka 1900. trojici metropolita: zagrebačkom, zadarskom i sarajevskom.[179] Nadbiskupi su se dogovorili da pošalju u Rim dr. Josipa Pazmana, profesora moralne teologije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, nekadašnjega pitomca zavoda Germanicuma. Sveti Otac, prije nego ga je potvrdio, želio je čuti mišljenje kardinala Andreasa Steinhubera, nekadašnjega rektora Germanicuma. Kardinal je odgovorio da se slaže s izborom, samo se čudom čudi da „jedan takav izvrstan svećenik može ostaviti zagrebačku katedru da uđe u svetojeronimski osinjak."[180] Papa Leon XIII. dao je nalog da se javi trima metropolitama da odobrava njihov prijedlog. Pazman je, došavši ujesen u Rim, primio dekret o imenovanju, 15. studenoga 1900., počasnim kanonikom i prepoštom Ilirskoga kaptola, te ravnateljem i upraviteljem Gostinjca.[181] Novi upravitelj svetojeronimskog Instituta dao se na izradu brevea i pravilnika. Radeći na tim nacrtima, bio je u stalnoj vezi s hrvatskim episkopatom.

Austrougarsko upletanje

Kada je austrougarski poklisar Revertera čuo da Pazman priprema potrebne dokumente za

---

[179] Usp. Arhiv NOV Sarajevo, 1900; AA. EE. SS., Pos. 885, Fasc. 398, ff. 8v i 12r–v; *Vrhbosna*, 9/1900., str. 157.
[180] AA. EE. SS., Pos. 885, Fasc. 398, f. 8v.
[181] Usp. Isto, ff. 13r–v.

novi Zavod, požurio je da kardinalu izrazi dvije želje svoje vlade:

– prvo, da rektor novoga Zavoda bude izabran iz rimskoga, a ne iz slavenskoga klera, te da izbor ne bude prepušten samo Papi, nego i caru

– drugo, da u Upravnom vijeću Zavoda bude članom netko iz austrougarskog poslanstva.[182]

Ubrzo nakon toga ravnatelj Pazman podastro je kardinalu shemu papinske bule kojom se ukida Kaptol svetojeronimske crkve i osniva Hrvatski zavod u Rimu, te nacrt zavodskih statuta.[183]

Godina 1901.

Stadlerov osvrt na Pazmanove nacrte

Stadler je 7. veljače 1901. odgovorio Pazmanu na nacrt poslane mu bule i na predložena pravila budućega Zavoda. Nadbiskup misli da su pravila prestroga, a posebno se osvrće na četiri Pazmanove točke:

1. Svećenici Križevačke eparhije mogu služiti liturgiju na staroslavenskom svaki dan; to je i ekumenski važno.

2. Ni Kaptol ni Gostinjac nisu imali više nikakva smisla: – Eto bilo je prošle godine najviše hodočasnika naših u Rimu, pa tko je pitao za naš gosti-

[182] Usp. Isto, f. 10v.

[183] Usp. Isto, ff. 14v–25v; Arhiv Papinskoga hrvatskog zavoda sv. Jeronima, 1901.

njac? Kom je taj gostinjac koristio? Nikom. Neka bude dobar zavod jedan, a to je taj, kako ga opisaste u pravilih i u okružnici papinoj [...]. Ja bih ostao kod jednoga zavoda, i taj bih nastojao urediti što bolje mogu.

3. Nadbiskup je skroz protivan bilo kakvu utjecaju i miješanju austrougarskog ambasadora u zavodski život.

4. S obzirom na kanonika *Ivana Vitića*,[184] svećenika Barske nadbiskupije, koji se nikako nije dao iz Svetoga Jeronima, nadbiskup predlaže „da mu se dade što ište (ili manje, ako je s manjim zadovoljan), samo da ga se riešite".[185]

Stadlerove primjedbe na novi pravilnik napisane su, također, pod istim nadnevkom. Nadbiskup želi da i poglavari i sve sluge budu Hrvati: „Neka sav značaj cieloga zavoda bude hrvatski, pa će imati veći ugled kako u Rimu, tako i u svoj Hrvatskoj." Zanimljiv je, također, Stadlerov prijedlog da Zavod kupi jednu kuću izvan Rima, po mogućnosti u Frascatiju, „gdje bi pitomci našega zavoda

[184] Don Ivan Vitić, župnik Zubaca u Barskoj nadbiskupiji, imao je preporuku nadbiskupa Šimuna Milinovića da dođe u Rim na ispražnjeno mjesto don Ivana Črnčića, koji je postao nadpopom Kaptola. Vitić je bio kanonik: 1887. – 1888. i oponent hrvatskoga rješenja pitanja Sv. Jeronima. Nadbiskup je Milinović pozvao don Ivana u Bar, ali on je ostao u Rimu gdje je umro 1931. Vidi Josip BURIĆ, „Kanonici Kaptola sv. Jeronima (1589. – 1901.)", u: *Radovi Hrvatskoga povijesnog instituta u Rimu*, sv. III.–IV., Rim, 1971., str. 91–157., o Vitiću: str. 155.

[185] Arhiv Papinskoga hrvatskog zavoda sv. Jeronima, 1901.

praznike sprovađali", a osim toga mogli bi „svake nedjelje jedan put onamo poći. Nazovite tu vilu: Hrvatski ljetnikovac ili slično".[186]

U međuvremenu austrougarsko poslanstvo nije prestajalo raditi na tome da zadobije zaštitništvo nad Zavodom, iako su oštro protiv toga bili i Strossmayer i Stadler. Međutim, Stadler javlja Strossmayeru 16. ožujka 1901. da mu je pisao Pazman iz Rima: „Ne bude li naš zavod pod zaštitom austr. poslanika, može nastati pogibelj te talijanska vlada, kad joj se promjena nastala u našem zavodu dojavi, prisili poglavare toga zavoda, neka bi sve kuće prodali i sav dohodak pretvorili u papire državne, koji nemaju stalne ciene. Ja mu na to nisam još odgovorio, ali mu kanim odgovoriti, u slučaju ako zbilja ta pogibelj postoji, onda neka bi se zadržao stari naslov, a novi neka bi se stavljao u zaporcih."[187]

Upravitelj Gostinjca Pazman podnio je 19. travnja 1901. protektoru Vannutelliju predstavku u kojoj je obrazložio hrvatski naziv Zavoda, dokazujući da je pojam „ilirski" preširok, a pojam „slavonski" preuzak; a ono što se stoljećima u Rimu razumijevalo pod izrazima „lIirici" ili „Schiavoni", to danas i etnički i geografski i statistički odgovara pojmu Hrvati, Croati.[188] Austrougarski koraci nisu više mogli zaustaviti proces koji je vodio osnutku

---

[186] Isto.
[187] Arhiv BO Đakovo, 1901.
[188] Usp. AA. EE. SS., Pos. 885, Fasc. 398, ff. 27r–31r.

novoga kolegija. Ambasada je ipak željela da rektor novoga Zavoda ne bude Pazman, niti itko od hrvatskih svećenika, te da se Zavod ne nazove izričito hrvatskim. Kardinal Vannutelli, primivši pristanak svih hrvatskih biskupa, osim jednoga, da se osnuje svećenički zavod, i to hrvatski, podnio je svoje izvješće Kongregaciji za izvanredne crkvene poslove.

Treća kardinalska sjednica

Kompetentni kardinali opet su, 27. lipnja 1901., pred sobom imali fascikle dokumenata o reformi svetojeronimskih ustanova. Trebali su odgovoriti na pet pitanja:

1. Je li zgodno da se u novi Zavod primaju samo mladi svećenici?

Odgovor: potvrdan, tj. „dok prihodi nabožne ustanove ne omoguće primanje sjemeništaraca".

2. Je li prihvatljiv naziv Zavoda: Hrvatski zavod (Collegium Croaticum)?

Odgovor: „Neka se nazove Collegium Hieronymianum (vel S. Hieronymi) pro croatica gente": Svetojeronimski zavod za hrvatski narod.

3. Kojih se mjerila treba držati prilikom otpremnine kanonika iz ukinutoga Kaptola?

Odgovor: Trojici kanonika već je bilo providđeno, jedino je ostao problem I. Vitića. Za njega je rečeno neka mu se po mogućnosti osigura stan ili novčana mjesečna naknada.

4. Kako odgovoriti na upite austrougarskog ambasadora s obzirom na imenovanje rektora i pripuštanje člana ambasade u upravno vijeće Zavoda?

Odgovor: „Izbor rektora pridržan je Papi bez ograničenja na rimski kler ili bez drugoga omeđenja. Administrativno se vijeće sastoji od pet članova: rektora, dvojice drugih poglavara i dvojice drugih članova. Kardinal pokrovitelj moći će imenovati jednoga člana iz austrougarske ambasade", ali tako da se njoj ne da redovito pravo da sudjeluje u članstvu vijeća.

5. Kakve bitne preinake uvesti u nacrt bule i statuta novoga Zavoda?

Odgovor: neka se uvedu preinake koje slijede iz prethodnih odgovora, neka statuti budu „ad experimentum".[189]

Objavljivanje bule Slavorum gentem

S tim se odlukama prišlo tiskanju apostolskog brevea s naslovom *Slavorum gentem* od 1. kolovoza 1901., kojim se dokida Kaptol (koji je osnovao papa Siksto V. točno 1. kolovoza 1589.), a Gostinjac se pretvara u Zavod za hrvatski narod. Evo glavnog odlomka iz brevea:

„Da bi Zavod koji smo odavno željeli u Rimu, konačno postao i da bismo mu udarili čvršći i stalniji temelj, negoli u prošla vremena, posavjetovavši se s biskupima Hrvatskog naroda, kojih se to ticalo, Mi, dakle, na veću slavu Svemogućega Boga, na procvat katoličke vjere, na diku i slavu istoga Nama premiloga naroda, dokidajući apostol-

---

189 Usp. Isto, ff. 11 r i 43r–44r.

skom vlašću konstitucije Naših Prethodnika Nikole V. i Siksta V., ovim Našim pismom ukidamo i proglašujemo ukinutim Gostinjac sv. Jeronima i Kaptol iste zborne crkve sv. Jeronima, što se do sada zvao Ilirskim. [...] A namjesto spomenutoga Gostinjca i Kaptola osnivamo i ustanovljujemo Zavod sv. Jeronima za Hrvatski narod pod Našom vlašću i zaštitom; i tom istom Zavodu, od Nas osnovanu i ustanovljenu, zauvijek dajemo i podjeljujemo dobra i sve prihode, naslove i daće, što su na koji god način vlasništvo spomenutoga Gostinjca i Kaptola."

U Zavod se primaju svećenici koji su po rodu i govoru Hrvati. Zavodu je pokrovitelj jedan rimski kardinal. Kolegijem će upravljati tri svećenika: rektor, vicerektor i duhovnik. Papa ima pravo imenovati rektora, bez obzira na njegovo podrijetlo i domovinu. Pravo na Zavod ima 17 biskupija: Zagreb, Đakovo, Križevci, Sarajevo, Banja Luka, Mostar, Trebinje, Rijeka – Senj – Poreč – Pula, Krk, Zadar, Šibenik, Split, Hvar, Dubrovnik, Kotor i Bar. U breveu se više puta spominje hrvatsko ime, čak se kaže da je i papa Siksto V. vukao podrijetlo iz hrvatskoga naroda.[190]

[190] Usp. *Acta Sanctae Sedis,* vol. XXXIV, 1901. – 1902., str. 196–201.; hrvatski tekst u Juraj MAGJEREC, *Hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu,* Rim, 1953., str. 118–127.; citat: 122–123.

REAKCIJA NA PAPINSKI BREVE „SLAVORUM GENTEM”

Pazmanovo pismo Stadleru

Prije nego je breve bio objavljen, za sadržaj mu se indirektno doznalo. Odmah je bio žestoko napadnut u talijanskom tisku. Pazman javlja nadbiskupu Stadleru 12. kolovoza 1901. da je Papa iz motiva razboritosti, po savjetu kardinala Vannutellija, izdao nalog da se breve za sada ne objavljuje. Pazman veli: „Ovo da Vaša presvijetlost znade i da izdadne shodne naloge, da se u *Vrhbosni* ne objelodani, dok ne bude vrijeme.” Ravnatelj Pazman kaže da je „po otisak Brevea poslao i hrv. nekim novinama, među tima i *Vrhbosni*. Ne da se opisati što sve ne buncaju novine talijanske, kako udaraju na moje poštenje i dobar glas, udaraju po biskupima i po Vatikanu.”[191]

Međutim, *Katolički list* u Zagrebu, navodno, nije na vrijeme primio obavijest o obustavi tiskanja, objavio je breve u prvom broju, čim ga je primio od Pazmana. Jednako je tako učinila i *Vrhbosna*.[192]

Hrvatska je javnost bila neobično zadovoljna papinskim pismom. Biskupije i župe, općine i druge ustanove mnogim su telegramima potvrdile svoju

---

[191] Arhiv NOV Sarajevo, 1901.

[192] Usp. *Katolički list*, 15. kolovoza 1901., str. 377–379.; *Vrhbosna*, 20. kolovoza 1901., izvornik i prijevod: str. 265–270.

zahvalnost Svetoj Stolici.[193] U jednoj rezoluciji zagrebačkoga građanstva breve se označuje „monumentalnim djelom pravednosti, mudrosti i ljubavi".[194]

Provala u Zavod

Ali, svi oni kojima je bilo zazorno hrvatsko ime podigli su glas i glave. Nakon novinske hajke u Italiji, prešlo se i na djela. Točno u podne 29. kolovoza 1901. osmorica dalmatinskih autonomaša, talijanskih iredentista, među kojima i kanonik Vitić, provalili su u zgradu Zavoda i smjestili se u prostorijama. Ravnatelj Pazman tražio je da napuste Zavod. Oni su mu odgovorili da tu kane ostati zastalno. Pazman se najprije obratio redarstvu, koje nije htjelo uredovati bez naloga pretpostavljenih, a nalog nije stizao. Očito se radilo o dogovoru. Pazman je stoga cio slučaj predao sudu. Talijanske su vlasti iskoristile priliku i u Zavod su postavile svoga povjerenika 31. kolovoza 1901., a provalnici su se povukli.[195]

---

[193] Usp. F.S.1. [Fra Stjepan IVANČIĆ], *La Ouestione di S. Girolamo dei (!) Schiavoni in Roma*, Roma, 1901., str. 206–254., gdje je doneseno više od 180 telegrama.
[194] Usp. *Vrhbosna,* 17/1901., str. 289.
[195] Usp. Luka JELIĆ, *L'Istituto croato a Roma*, Appendice: Avvenimenti recentissimi per cura di V. Kisić, Zadar, 1902., str. 74–75.; MAGJEREC, *Hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu,* Rim, str. 48–49.

Teško diplomatsko pitanje

Nastala je apsurdna situacija: zbog slučaja Zavoda prijetio je novi sukob između Vatikana i Italije, među kojima je zbog dokidanja Papinske države 1870. bilo otvoreno žarište. Italija je jedva dočekala da može pokazati Svetoj Stolici svoju moć, dokazujući joj da na talijanskom području nije smjela mijenjati ime i svrhu jednoj višestoljetnoj ustanovi, iako je bila crkvena. Svetoj bi Stolici u takvim okolnostima dobro došla intervencija Austro-Ugarske, unatoč mnogim otvorenim pitanjima s obzirom na Zavod. I doista, državni tajnik Rampolla poslao je povjerljivo pismo 1. listopada 1901. otpravniku poslova austrougarskog poslanstva grofu Leopoldu Starzenskom. Tu se kaže da Zavodu nije dokinuto obilježje dobrotvorne ustanove, koju i dalje može vršiti; da bula *Slavorum gentem* nije uopće izmijenila protektorat Beča nad Zavodom, nego ostaje kakav je bio. Zato je Sveta Stolica htjela da Austro-Ugarska ima svoga predstavnika u upravnom vijeću. Prema tomu, Sveti bi Otac bio spreman pristati na imenovanje privremenoga povjerenika poslanstva u upravi Zavoda. Poslanstvo je primilo na znanje svetostoličku notu, ali da se ne bi krivo shvatilo, istoga je dana državni tajnik poslao drugu notu, u kojoj kaže da imenovanjem privremenoga povjerenika apostolsko pismo od 1. kolovoza nije ništa izgubilo na svojoj vrijednosti, te ako bi se slučajno spomenuta uprava nastavila i nakon početka akademske godine, Sveti bi Otac preuzeo slobodu djelovanja. Poslanstvo je potvrdilo primitak note, ali ne po-

navljajući sadržaj.[196] Potom je već 3. listopada 1901. austrougarsko poslanstvo preuzelo iz talijanskih ruku Hrvatski zavod.

Četvrta kardinalska sjednica

Na sjednici 14. studenoga 1901. iznesena su dva upita pred kardinale Kongregacije za izvanredne crkvene poslove:

1. Kakve mjere poduzeti da se provede apostolsko pismo *Slavorum gentem* i

2. Bi li bilo zgodno u konkretnoj situaciji otvoriti Zavod, kada i na koji način?[197] Međutim, ni najpozitivniji odgovor nije se mogao ostvariti jer se pojavio nov, nepredviđen trenutak.

Početci crnogorske misije

Još 29. kolovoza 1901. *Glas Crnogorca* na Cetinju prosvjedovao je protiv papinskoga brevea zato što je „ilirska” nacija zamijenjena „isključivo pojmom hrvatske”, a ne spominje se i srpska, koju crnogorska vlada uzima u zaštitu. Uskoro su i neke srpske novine podgrijale atmosferu.[198] Tako 27. rujna nadbiskup barski Milinović izvješćuje Svetu Stolicu da je primio telegram od kneza Nikole, koji mu poručuje da dođe na Cetinje. Nad-

---

[196] Usp. AA. EE. SS., Pos. 885, Fasc. 398, ff. 56v–59r.

[197] Usp. Isto, f. 51r.

[198] Usp. *Dnevnik* (Beograd), 7. rujna 1901.

biskup uvjerava državnoga tajnika da će pred knezom izraziti protest protiv napada na Svetog Oca u crnogorskom tisku. Reći će mu također da je „Sv. Stolica prisiljena poništiti konkordat" iz 1886. godine. Kardinal Rampolla odgovara 2. listopada da je Sveti Otac pokazao žaljenje zbog drskosti tiska, koji se usudio iznositi sudove, a da ne poznaje stvarno stanje.[199]

Otišavši na Cetinje, Milinović je „promijenio kapu". Dana 11. studenoga austro-ugarski ambasador na Cetinju Karl von Macchio javlja u Beč da su 8. studenoga po nalogu knjaza Nikole otputovali u Rim nadbiskup Milinović i direktor resora pravde Lujo Vojnović da Svetoj Stolici podnesu zahtjev za promjenu zavodskog imena. Tražit će da se iza riječi „pro croatica" stave izrazi „et pro serbica gente" [i za srpski narod]. Knez je Nikola pozvao bečkoga poslanika, dao mu svoj memorandum, poslan u Vatikan, i zamolio ga da se austrougarska ambasada pri Svetoj Stolici zauzme za crnogorske želje.[200] Bečki ambasador u Italiji Marius Friedenburg Pasetti obavijestio je 12. studenoga svoju vladu da su se Milinović i Vojnović, te crnogorski konzul Evgenije Popović, srpski izaslanik Milenko Vesnić i nekoliko članova „Dalmatinskog odbora" jučer sastali u ruskom poslanstvu pri Svetoj Stolici, gdje je odlučeno zamoliti Svetog Oca da po novom breveu proširi beneficije Sv. Je-

---

199 Usp. AA. EE. SS., Pos. 1248, Fasc. 411, ff. 10r–12r.
200 Usp. HHSA, F 26/46, 3a ff. 482–486.

ronima i na „serbica gens”.[201] Crnogorsku delegaciju primio je državni tajnik Rampolla 12. studenoga, a Vojnović je predao 18. studenoga vjerodajnice izvanrednog opunomoćenika crnogorske kneževine pri Svetoj Stolici. Uručen je, također, memorandum, koji je 25. listopada 1901. potpisao Gavro Vuković, ministar vanjskih poslova Crne Gore (1889. – 1905.).[202]

Razmjena pisama između Pape i cara

Papa Leon XIII. obratio se 25. studenoga 1901. austrijskom caru Franji Josipu I. (1848. – 1916.), moleći ga da uzme u zaštitu Zavod sv. Jeronima protiv nasilja svojih podložnika koji žive u Rimu, kako bi se izdani breve očuvao u svoj punini. Car je odgovorio 12. prosinca da je s velikim nezadovoljstvom doznao da su „mnogi loše savjetovani građani mojih zemalja sudjelovali u nasiljima protiv Instituta sv. Jeronima”, te da će se uzajamnim dogovorom sa Svetom Stolicom privesti stvar kraju, na zadovoljavajući način za sve dobronamjerne.[203]

Stadler u Pazmanovu obranu

Nakon što je u Sarajevu primio protjeranog rektora Pazmana, koji ga je izvijestio o nedavnim

---

[201] Usp. Isto, ff. 522–526.
[202] Usp. AA. EE. SS., Pos. 885, Fasc. 398, ff. 69r–73r.
[203] Usp. Isto, Pos. 1248, Fasc. 412: Papino pismo: ff. 38r–39v; carevo pismo: 43r–v.

događajima, nadbiskup se Stadler obratio 27. studenoga Svetoj Stolici pismom u kojem oštro kritizira austrougarsko držanje u svetojeronimskoj aferi. Austrija, umjesto da štiti, ona gotovo progoni; njezino je djelo udaljavanje rektora Pazmana iz Zavoda. Stadler traži, ako je ikako moguće, da se Pazman ponovno vrati. Ako je to nemoguće, predlaže za rektora dubrovačkoga kanonika Antuna Liepopillija, a da se Pazmanu dodijeli kakva nagrada. Na tom je pismu biskup Strossmayer vlastoručno 3. prosinca dodao da sve gore napisano odobrava i preporučuje kardinalu i Papi. Državni je tajnik odgovorio Stadleru 8. prosinca da nije krivnja Svete Stolice što je Pazman udaljen i da Sveti Otac ne bježi od toga da mu se pruži znak dobrohotne pažnje.[204]

Nadbiskup Milinović i knez Nikola

Početkom prosinca 1901. godine bilo je jasno da su se svi protivnici brevea složili u tome da se insistira na promjeni zavodskog imena. Nadbiskup Milinović piše kardinalu Rampolli 4. prosinca kako je pitao Strossmayera je li on za to da se mjesto „pro gente Chroatica" stavi „za Južne Slavene". Strossmayer je trebao telegrafski odgovoriti ili „approvo" ili „non approvo". Strossmayer mu je odmah odgovorio: non approvo [ne odobravam]. Na to nadbiskup Milinović 10. prosinca piše dr-

[204] AA. EE. SS., 1902., Rubrica 7, Fasc. 2, ff. 45r–48r.

žavnom tajniku: „Kakva se god promjena naslova ili kakav dodatak želi učiniti breveu ‘Slavorum gentem’, ne će nikako zadovoljiti Hrvate, ni Srbe. Stoga trebalo bi barem udovoljiti knjaza, koji bi dodatkom ‘et pro Serbica gente’ ostao posve zadovoljan. [...] Hrvati, u koje se i ja ubrajam, primirili bi se kao dobri katolici, ali knjaz sa Srbima teško. Takav naziv *et pro Serbica gente* mogao bi se posebno temeljiti na naslovu *Primas Regni Serbiae*, koji od starine nosi nadbiskup barski.”[205]

Peta kardinalska sjednica

Delegati crnogorske vlade, Milinović i Vojnović, uručili su Državnom tajništvu promemoriju 13. prosinca. Sutradan je održana u Vatikanu kardinalska sjednica, na kojoj su se raspravljale četiri točke koje je podijelila crnogorska misija:

1. da se promijeni naslov Zavoda sv. Jeronima, te da se nazove *Collegium Hieronymianum pro croatica et serbica gente*

– kardinali su predložili neka se konzultiraju nadbiskupi vrhbosanski, zagrebački i biskup đakovački

2. da u Upravnom vijeću Zavoda uvijek bude jedan član Barske nadbiskupije

– prijedlog se ne može uvažiti, osim ako Crna Gora želi učiniti novu fundaciju Zavodu

3. da se Barska nadbiskupija u svemu izjednači s drugim biskupijama koje imaju pravo na Zavod

---

[205] AA. EE. SS., Pos. 1248, Fasc. 412, ff. 45r, citat: 47r.

– kardinali nisu imali ništa protiv toga prijedloga
4. da se u Zavodu uči ćirilica srpskoga jezika
– odgovor: može, ali ne obvezatno, nego fakultativno.[206]

Pismo državnoga tajnika hrvatskim biskupima

Kardinal Rampolla poslao je 16. prosinca pismo trojici spomenutih hrvatskih biskupa, javljajući da se u Rimu nalazi izvanredna crnogorska misija koja odlučno prosvjeduje protiv hrvatskoga imena koje je dano Kolegiju sv. Jeronima. Sveta Stolica, koja ne može nametnuti hrvatsko ime onima koji ga apsolutno odbijaju, nalazi se u neizbježivosti da uzme u obzir crnogorske primjedbe, preinačujući donekle naslov Zavoda, na primjer: *Collegium Hieronymianum pro catholicis Slavis meridionalibus* ili *Collegium Hieronymianum pro gente serbo-croatica*. Kardinal pita koja bi od ove dvije kombinacije predstavljala manje poteškoća i bila prihvatljivija.[207]

Godina 1902.
Stadlerov odgovor

Zagrebački nadbiskup Juraj Posilović odgovorio je 2. siječnja, a nadbiskup Stadler 4. siječnja 1902. U svom pismu Stadler se osvrće na povijest Zavoda,

---

[206] Usp. Isto, Pos. 885, Fasc. 398. ff. 66r–68v.
[207] Usp. Isto, Pos. 1248. Fasc. 412, ff. 57r–59v.

ističući da je ustanova Sv. Jeronima utemeljena od Hrvata i za Hrvate, koji su neprikladno nazvani *Schiavoni* ili *Ilirici*. Po njegovu mišljenju bilo bi najpravednije i najbolje kada bi papinski breve u svome naslovu ostao netaknut, a, ako se želi udovoljiti Crnoj Gori, što bi bilo najveće popuštanje Hrvata prema Srbima, i to jedino iz obzira prema Svetoj Stolici, kojoj Hrvati žele olakšati poteškoće, naslov bi se mogao stilizirati: „Collegium Hieronymianum pro gente croatica et catholicis Serbis Archidioecesis Antibarensis, kao što predlaže i nadbiskup zagrebački Posilović također u moje ime."[208]

Strossmayerova potpora Stadleru

U svome pismu od 8. siječnja biskup Strossmayer kaže: „Budući da se radi o našem hrvatskom [Croatorum] Institutu sv. Jeronima u Rimu, u prvom redu treba ići za tim da uvijek ostane netaknut katolički značaj spomenutog zavoda. [...] u srcu i u duši Srba vlada nesnošljivost prema katoličkim Hrvatima. Stoga se naš zavod ilirski ili hrvatski u Gradu ne smije nikako nazivati srpskim. Taj se pojam apsolutno ne smije upotrijebiti. Ako se već mora mijenjati, neka se radije nazove ‘Institutum Hieronymianum pro Slavis catholicis meridionalibus' (Svetojeronimski institut za katoličke Južne Slavene). Ako netko od crnogorskih Srba želi sudjelovati u Zavodu sv. Jeronima za katoličke Južne Sla-

[208] Isto, ff. 14r–75v; Posilovićevo pismo: ff. 70r–72v.

vene, neka zna da mora nesumnjivim dokazima potvrditi da je pravi pravcati sin Katoličke Crkve. [...] Presvijetli nadbiskup vrhbosanski Josip Stadler danas mi je upravo poslao pismo koje u vezi s istim predmetom šalje Vašoj Uzoritosti. Što je god do sada taj pobožni, učeni i revni nadbiskup o toj stvari pisao, govorio, činio, posve je ispravno i svrhovito."[209]

Minimalno popuštanje Svete Stolice

Primivši odgovore nadbiskupâ Stadlera i Posilovića, državni je tajnik 7. siječnja uputio *Notu verbale* Vojnoviću. Tu se kaže da Sveta Stolica pristaje da se naslovu Zavoda sv. Jeronima doda fraza „et pro catholicis Serbis Archidioecesis Antibarensis". S obzirom na ostale tri točke: barski nadbiskup može *pro tempore* sudjelovati u predlaganju svoga kandidata za Upravno vijeće Zavoda. U tom bi smislu nadbiskup bio izjednačen s drugim biskupima koji imaju pravo na Zavod sv. Jeronima. Sveta Stolica dopušta učenje ćirilice srpskoga jezika u Zavodu.[210] Prema pismu apostolskoga nuncija u Beču Emilija Talianija, od 14. siječnja bečka vlada traži od Svete Stolice da ni u čemu ne popušta crnogorskim zahtjevima, da „ne bi Crnogorci bučno pjevali pobjedu nad Austrijom".[211] Kardinal Rampolla dao je u vrlo povjerljivu obliku austro-

[209] Isto, ff. 76r–77v.
[210] Usp. Isto, Pos. 885, Fasc. 398, ff. 81v–82v.
[211] Usp. Isto, Pos. 1248, Fasc. 412, ff. 78r–79r.

ugarskom ambasadoru pri Svetoj Stolici Nikolausu Szescenu koncept note koja je uručena crnogorskom predstavniku. L. Vojnović odgovorio je na *Notu verbale* 30. siječnja 1902. opširnim memorandumom, u kojem insistira na dvjema točkama u vezi sa Zavodom:

– prvo, da se naslovu dodaju riječi „et pro Serbica catholica gente primatialis Sedis Serbiae"

– drugo, da Barska nadbiskupija uvijek treba imati svoga člana u Upravnom vijeću Zavoda. Na kraju se kaže da, ako Sveta Stolica ne uvaži te prijedloge, kneževska vlada ne bi bila odgovorna zbog prekida diplomatskih odnosa sa Svetom Stolicom.[212]

Potom je 9. veljače 1902. održana *šesta kardinalska sjednica*, na kojoj su razmatrani crnogorski zahtjevi.

Ruska intervencija

U svetojeronimsku aferu uključio se 14. veljače i predstavnik Carske Rusije pri Svetoj Stolici Konstantin Gubastoff, podnoseći državnom tajniku svojih šest prijedloga o hrvatskom Zavodu. Osobito je značajna prva točka u kojoj se sugerira da se Zavod nazove *Collegium Hieronymianum pro Slavis Meridionalibus* ili *pro Jugoslavica gente*. U cijelom breveu trebalo bi pojam hrvatski zamijeniti novim nazivom.[213]

---

[212] Usp. Isto, ff. 94r–104v.
[213] Usp. Isto, Pos. 1248, Fasc. 413, ff. 33r–34v.

Stajalište austrijske vlade preneseno je u nekoliko šifriranih telegrama apostolskoga nuncija iz Beča u Vatikan: 23. veljače nuncij javlja da Austrija ne može prihvatiti pojam Zavod za Južne Slavene. Ona bi više voljela da se vrati stari naslov: *Collegio illirico*. Tako 25. veljače nuncij javlja: „Bilo kakvo popuštanje u korist Crne Gore, podiglo bi buru, osobito u Ugarskoj, i stavilo bi u opasnost samo ministarstvo. Ovdje su se digli zbog akcije Rusije i Francuske u korist kneževine." Dan poslije, 26. veljače, nuncij ponavlja da se može vratiti stari naslov *Collegio illirico* ili *dalmatino*. Ministar ne želi čuti o naslovu *pro catholicis Slavis meridionalibus*. Ako to Sveta Stolica želi učiniti, poduzet će to na svoj rizik i opasnost. U tom bi slučaju austrougarska vlada odmah povukla svoga predstavnika iz Svetoga Jeronima.[214]

Crnogorci zadovoljni s „pro Illyrica gente"

Vojnović javlja kardinalu Rampolli, 26. veljače, da bi njegova vlada bila zadovoljna promjenom naslova u „Collegium Hieronymianum pro Slavis Meridionalibus seu pro illirica gente". Time bi se stvorila istovjetnost Južnih Slavena i Ilira, pa bi otpala hrvatska teza o jednoznačnosti pojma Ilirici = Croati. Međutim, kardinal mu je odgovorio da je Sveti Otac odlučio vratiti stari naslov, Ilirski zavod sv. Jeronima, jer su sve poteškoće nastale zbog

214 Usp. Isto, ff. 43r–44r, 46r, 48r–v.

promjene naslova; prema tomu, uklonivši uzrok poteškoća, uklonit će se i poteškoće.[215]

Konačan sporazum

Dana 7. ožujka 1902. sastavljena je službena Nota, u kojoj je izjavljeno sa strane Svete Stolice, a prihvaćeno od kneževine Crne Gore:

I. Zavod sv. Jeronima od sada nosit će naziv *Collegium Hieronymianum Illyricorum*, a pod tim nazivom obuhvaćeni su katolici slavenskog juga iz svih biskupija koje se spominju u *Slavorum gentem*

II. Barskom nadbiskupu priznaju se u savršenoj jednakosti sva prava i povlastice koje prema statutima uživaju drugi biskupi spomenutih dijeceza

III. Dosljedno tomu, i nadbiskup barski sudjelovat će zajedno s ostalim biskupima u predlaganju člana Upravnog vijeća kardinalu pokrovitelju

IV. Isti nadbiskup ima pravo narediti pitomcima Barske nadbiskupije učenje srpskoga jezika u ćirilskim pismenima.[216]

Apostolsko pismo *Slavorum gentem* ostalo je netaknuto u svom sadržaju, izrazima i nazivima, samo je vraćen stari naslov: *Ilirski zavod*.

---

[215] Usp. Isto, ff. 49r–51r, 53r–v.

[216] Usp. Isto, ff. 77r-v, 80r–83r. Vidi *Glas Crnogorca*, 4. IV. 1902.; P. MAC SWINEY DE MASHANAGLAS, *Le Montenegro et le Saint Siège, La Ouestion de Saint-Jerôme*, Rome, 1902., str. 85–88.

Stadlerova predstavka
u ime hrvatskog episkopata

Kada se za promjenu doznalo, nastalo je nemalo iznenađenje u hrvatskom episkopatu i narodu. Posavjetovavši se s pojedinim biskupima, nadbiskup je Stadler sastavio predstavku, koja je datirana 30. ožujka 1902. na svetkovinu Uskrsa, i potom izgovorena u audijenciji pred papom Leonom XIII. U predstavci Nadbiskup kaže da je prethodne godine hrvatski narod plebiscitarno pozdravio odluku Svete Stolice da se Zavod nazove hrvatskim imenom, ali zbog diplomatskih zahtjeva koje je iznijela mala Crna Gora, Sveta je Stolica odlučila da Zavodu vrati „zastarjeli i danas besmisleni naziv ilirski". Stadler ističe da Sveta Stolica ne bi toga učinila, „da u isto vrijeme ne nadođoše bezrazložne pobune i nepravedni zahtjevi sa strane neprijatelja ovoga imena, koji su također neprijatelji Svete Stolice. Koliko je nama poznato, diplomatski zahtjevi naše austro-ugarske vlade, premda su opće nepovoljni za Slavene monarhije, a najviše za Hrvate, ne bi mogli navesti Vatikan na opoziv hrvatskog imena, da nije bilo intervencije crnogorske kneževine putem svoga vanrednog diplomatskoga poslanstva." Stadler vidi posljedice čina u tome što ne će biti studenata koji bi dolazili u taj zavod, i što nekima u narodu pada na pamet da prijeđu na pravoslavlje, a da se kupi zavod „koji će se zvati hrvatskim imenom"; radije „izgubiti dobra sv. Jeronima, i prepustiti zavod pređa svojim protivnicima, nego trpjeti, da im se poriče njihovo ime". Stadler osobito protestira protiv Mađara, kao političkih protivnika hrvatskog imena. Na kraju moli Papu da Za-

vodu ostane naziv „pro croatica gente". Tu je predstavku Stadler podnio u ime hrvatskog episkopata,[217] te je priložio još pet pisama hrvatskih biskupa.[218]

Stadlerov komentar audijencije

Nadbiskup je 4. travnja poslao iz Rima pismo biskupu Strossmayeru, komentirajući svoju audijenciju kod Pape: „Ja sam, kako mi se čini, sve učinio, što god sam znao i mogao, da obranim ime hrvatskom našem zavodu: pro gente croatica: nu nisam na žalost uspio. Sa uzorit. kardinalom Rampollom sam se upravo ljudski zakvačio, ali nije ništa koristilo. Sv. Otac pako, kad ga zamolih u ime biskupa i hrvatskog naroda, da bi našemu zavodu povratio ime hrvatsko, koje mu je bio nadjeo, odgovori mi, da se on već punih osam mjeseci borio glede toga i sa Austro-ugarskom i sa Crnom Gorom i sa Italijom, pa da je puno gorkih časova imao i raznih neugodnosti, te da je mislio najbolje svim neprilikama izbjeći, ako posegne za starim imenom ilirskim. Ja sam nastojao razbiti te misli i podsjetiti ga na to, kako sada ime ilirsko ništa ne znači i kako je radi toga Hrvatska uzrujana ter kako je pogibelj, da mnogi i od vjere odpadnu. Na to je sv. Otac odgovorio, da bi on prvi požalio, da koji od Hrvata odpadne od vjere, ali da je to nerazložno i da bi

[217] Usp. AA. EE. SS., Pos. 1248, Fasc. 413, ff. 104r–110r.

[218] Usp. Isto, Pos. 1248, Fasc. 414: Posilović, 26. ožujka 1902., ff. 4r–5v; Strossmayer, 26. ožujka, ff. 7r–8v; Uccellini, 26. ožujka, ff. 9r–10v; Mahnić, 28. ožujka, ff. l1r–12v; Maurović, 26. ožujka, f. 13r.

to značilo, da je Hrvatom slaba vjera, a on da je u mnogih zgodah pokazao i dao puno dokaza ljubavi naspram Hrvatskoj, a i sada Hrvatsku ljubi i blagosliva, ali da u ovom pitanju nije mogao drugačije postupiti. Još sam se s njim pravdao, ali nije koristilo." Na kraju Stadler veli Strossmayeru: „Čuo sam, da je i Vaša Preuzvišenost promijenila prvu misao pa da je bila za to, da se mjesto pro croata gente, stavi na jugoslavene. Tako se i tu obistinila: *Perditio tua ex te Izrael.*"[219] [*Propast tvoja iz tebe, Izraele.*]

Strossmayer mu je na to odmah, 7. travnja, odgovorio da je on apsolutno za hrvatski naziv Zavoda.[220]

Papino pismo zagrebačkom nadbiskupu

Nakon Stadlerove promemorije Papi, možda se javnost ne bi uzrujala da predstavka nije bila objavljena u građanskom i vjerskom tisku.[221] Papa je

---

219 Arhiv BO Đakovo, 1902., br. 167.

220 Usp. Arhiv NOV Sarajevo, 1902. *Vrhbosna*, 8/1902., str. 154–155.

221 Usp. *Agramer Tagblatt* (Zagreb), 7. travnja 1902.; *Katolički list*, 10. travnja 1902., str. 177–178. A. Radić u svom *Domu*, 7/1902., str. 107. ovako komentira „svetojeronimsku aferu": „Tkogod je spleo ovu stvar, da je o njoj toliko nepotrebne buke, baš ju je majstorski spleo po starom načinu naših neprijatelja, to jest po tom načinu: da nam dobace kakvu kost, onda nam ju iztrgnu, pa ju dobace našoj braći, a onda mi s braćom na noževe! Tako i u ovoj stvari: najprije dali nama, onda uzeli, pa dali Crnogorcima, i sad udri Hrvati po Crnogorcima! A ludi, prevejani i nebratski Crnogorac misli, da je nješto dobio […] Ali to je naša tužna povijest, tako su s nama radili od starine, a mi nikada pametniji."

smatrao uputnim 10. travnja 1902. poslati osobno pismo nadbiskupu Posiloviću, tumačeći svoju misao o promjeni zavodskog imena. U pismu Leon XIII. priznaje da je njegova nakana da Zavod stavi u sigurniju formu naišla na mnogostruke poteškoće. Nakon duga i teška raspravljanja uvidio je da nema prikladnijeg sredstva nego da spomenutom Zavodu vrati prijašnje ime. Ime je promijenjeno, ali prava koja pripadaju hrvatskome narodu nisu pretrpjela nikakve štete. Sve što je u *Slavorum gentem* odlučeno ostaje na snazi. Odluka o promjeni nije nastala iz nekoga političkog pritiska, nego za dobro naroda i na korist Crkvi. Papa u pismu dva puta spominje hrvatsko ime, nijednom ilirsko.[222]

Austro-Ugarska traži ispričnicu od Stadlera

Dana 13. travnja 1902. nuncij javlja iz Beča Državnom tajništvu da su mađarske novine podigle zahtjev vladi da traži ispričnicu od msgr. Stadlera zbog prigovora što ih je u svojoj predstavci pred Papom iznio na račun Mađara i uopće austrougarske diplomacije.[223] Austrougarska vlada ozbiljno je shvatila to traženje, pa je u više navrata zahtijevala od Svete Stolice da javno opomene Stadlera, ili da to prepusti Beču. Državni tajnik odgovorio je da riječi nisu toliko važne, da će Stadler biti

---

[222] Usp. *Katolički list*, 17. travnja 1902., str. 193–194. (latinski i hrvatski), *Vrhbosna,* 8/1902., str. 153–154.
[223] Usp. AA. EE. SS., Pos. 1248, Fasc. 414, ff. 22r–v.

upozoren indirektno, inače bi mogla nastati još veća buka. Konačno je poslana usmena poruka u Sarajevo, nakon što je 24. travnja održana *sedma kardinalska sjednica*, da Stadler ipak uputi svoju ispričnicu zbog tvrdnji da je diplomacija vršila pritisak na Svetu Stolicu da promijeni Zavodu ime.

Nadbiskupovo razjašnjenje Svetoj Stolici

Nadbiskup šalje, 3. svibnja 1902., jedno pismo državnom tajniku, drugo Papi. U prvom Nadbiskup razlaže svoj stav u četiri točke:

1. Smatra da je predstavku trebalo objaviti, jer su vjernici počeli okrivljivati biskupe da nisu ništa učinili u obranu nacionalnih interesa Zavoda. Nakon objavljivanja prestala je vika na Svetu Stolica i na biskupe.

2. U vezi s tezom o gradnji drugoga zavoda na kojem bi bilo hrvatsko ime, sve da je do toga došlo, ne bi se ništa poduzimalo bez dogovora i odobrenja Svete Stolice, koja ima ljubavi prema svakoj naciji.

3. Mogući otpadi od vjere, o kojima je bilo govora u predstavci, bili bi više rezultat raspoloženja koje je zahvatilo hrvatske katolike zbog nepriznavanja njihova imena u Rimu.

4. Raskorak između Mađara i Hrvata jest u tome što su uvjereni da im Mađari ne priznaju prava zakonom zagarantirana. „Iz toga se vidi da u svemu tome nisam bio pokrenut nijednim drugim motivom osim vjerskim dobrom Hrvata i ljubavlju prema Svetoj Stolici, kojoj sam kao biskup dužan izložiti pravo stanje stvari, makar ono bilo bolno", završava Nadbiskup.

U pismu priloženu Papi, Stadler je donio razjašnjenje da predstavkom nije htio drugo doli vjerno i napismeno iznijeti stanje duhova u Hrvatskoj poslije sporazuma Vatikana s Crnom Gorom, „kao što se može vidjeti iz spisa priloženih predstavki i iz mnogih drugih koji su prispjeli iz Hrvatske, Slavonije, Dalmacije i Bosne". Nadbiskup je ocijenio uputnim poći u Rim pred Papu kada je vidio da su liberali usmeno i napismeno iskoristili objavljivanje sporazuma između Svete Stolice i Crne Gore, uznemirivši katoličku javnost protiv Svete Stolice i hrvatskog episkopata. Nakon objavljivanja predstavke duhovi su se uvelike smirili. Nadbiskupu nije bilo ni na kraj pameti da nanese i najmanju bol Svetom Ocu, kao što može posvjedočiti njegova privrženost Svetoj Stolici i samom Papi kroz 20 godina biskupstva, te dodaje da će ostati vjeran do posljednjega dana.[224]

Apostolski nuncij iz Beča piše 5. svibnja da je u Hrvatskoj nastala uznemirenost „koju su potaknuli nadbiskup Stadler, msgr. Strossmayer i malo msgr. Posilović, koji je kao satelit što slijedi ove dvije veće zvijezde".[225]

Nakon *osme kardinalske sjednice* od 11. svibnja državni je tajnik poslao nadbiskupu Stadleru 13. svibnja pismo u kojemu kaže da njegovi odgovori nisu donijeli utjehu, nego još veću žalost Svetom Ocu. Razlozi: predstavka uručena Svetom Ocu nije

---

[224] Usp. Isto, ff. 38r–40v.
[225] Isto, 42r–43r, citat: 42r.

se trebala objavljivati bez Papina odobrenja, pogotovo što u njoj ima kritike na Papinu odluku i neutemeljenih tvrdnji na račun austrougarske vlade i mađarskoga naroda. Rampolla kaže da je Sveti Otac sam odlučio vratiti Kolegiju sv. Jeronima prijašnje njegovo ime, ne možda od tobožnjega pritiska Austrije, Ugarske, Crne Gore ili kojega drugog naroda, nego da je tako sam svojom vlastitom inicijativom učinio, nakon što je uvidio da je to jedino sredstvo da se uklone poteškoće što su mogle dovesti u opasnost sam opstanak Zavoda. Budući da tako stvari stoje, Nadbiskup se ne može u savjesti izuzeti od dužnosti da pošteno i na način koji bude smatrao najprikladnijim ispravi pogrješne pretpostavke, izražene bez sumnje u dobroj namjeri u svojoj promemoriji.[226]

Ispričnica u javnosti

Nakon toga pisma nadbiskup je Stadler, posavjetovavši se s kompetentnima, dao u javnost izjavu kojom ispravlja svoje pretpostavke o diplomatskom pritisku na Svetu Stolicu u vezi s promjenom zavodskoga imena. U toj izjavi Stadler veli da je radio kao pošten čovjek, *in bona fide*, ali žao mu je što je pri tome slijedio krivo uvjerenje, koje je morao steći iz načina pisanja austrougarskih listova, koji po općem shvaćanju stoje blizu spomenutoj vladi, a koji su hrvatskomu narodu

[226] Usp. Isto, ff. 44r–47v, *Vrhbosna,* 11/1902., str. 205–207.

malo naklonjeni, a u pitanju jeronimskog zavoda upravo su se neprijateljski pokazali.[227]

Stadler je 1. lipnja poslao pismo državnom tajniku, javljajući da je dao ispravak u novine i dodaje: „Bio sam naveden na onu tvrdnju uglavnom riječima ministra predsjednika Szella koji je javno rekao da u papinskom breveu nije ništa promijenjeno bez interventa Mađarske. Reakcija je naroda još veća nego prije, i na Sv. Stolicu i mene. Ali ja, iako sam to predviđao, uzeo sam ovo poniženje iz posluha i branim Svetu Stolicu koliko mogu više. Sve što sam radio, radio sam samo radi slave Božje i obrane Svete Stolice i katoličke vjere u hrvatskim zemljama." Istoga dana Nadbiskup je poslao pismo i Papi, izvješćujući ga da je dao ispravak i opisuje način na koji je to učinio. Na kraju zaključuje: „Mislim da sam sve učinio po želji Vaše Svetosti."[228]

Iz Zapamćenja Stadlerova tajnika A. Buljana

„Neuspjeh, da se 'San Girolamo' u Rimu prizna hrvatskim zavodom, nije mu dao mira. U to ime posla mene god. 1907. – dotle sam bio njegov tajnik – u Rim s ovom porukom: 'Saberite ondje hrvatske svećenike i bogoslove, koji su na študijama, uzmite koju bilo kuću i stanujte u njoj, a nazovite je 'Hrvatski Zavod sv. Jeronima' – a doći će vrijeme, kad ćete moći unići u naš 'Sv. Jeronim'. Želja

---

[227] Usp. zagrebačke dnevnike *Obzor* i *Hrvatska*, 26. V. 1902.
[228] Usp. AA. EE. SS., Pos. 1248, Fasc. 414, ff. 68r–69v.

se dakako nije mogla ispuniti, jer su se mladići već svi bili razasuli po drugim zavodima /Germanicum, Collegio Leoniano/."[229]

Zaključak

U vrijeme stvaranja modernoga Hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu, vodeću ulogu u domovinskoj Crkvi imao je vrhbosanski nadbiskup dr. Josip Stadler. Uložio je sve svoje snage i sposobnosti, u dogovoru s drugim članovima episkopata, da Sveta Stolica osnuje crkveni zavod za svećenike-studente, koji će biti na korist Crkvi u Hrvata. U tom svom nastojanju nailazio je na silne poteškoće, napade, poniženja, koja su mu dolazila i od političkih protivnika i iz crkvenih redova. Ostao je duboko pošten i neslomiv i u trenutcima uspjeha i u danima poniženja i poraza. Možda nijedan član našega episkopata nije podnio veću patnju i borbu nego što se to dogodilo nadbiskupu Stadleru.

Ta patnja nije urodila punim plodom u njegovo doba. Zavod je bio otvoren samo četiri godine (1911. – 1915.), ali je tijekom vremena Crkva u Hrvata postigla sve ono što je nadbiskup Stadler i cio hrvatski episkopat predlagao i za što se svojski zalagao, pa i još više. Naime, 1971. godine Sveta Stolica, na molbu hrvatskoga episkopata, promi-

---

[229] Antun BULJAN, *Zapamćenja*, rukopis, Zagreb, 3. XII. 1954. Ovjerena kopija dokumenta, kao i transkribirani tekst, u Arhivu Postulature Sluge Božjega Josipa Stadlera u Sarajevu.

jenila je ime Ilirskoga zavoda u Hrvatski zavod sv. Jeronima, dodavši mu i papinski naslov. Dogodilo se to mirno i bez ikakve smetnje i buke. Tako su se ispravili višestoljetni anakronizmi i odgovorilo na sve političke podmetaljke koje su se činile toj hrvatskoj crkvenoj ustanovi u Rimu.

Danas možemo s puno više smirenosti i objektivnosti prosuđivati poteze ondašnjih sudionika crkvene, političke i diplomatske atmosfere oko „svetojeronimske afere" na osnovi arhivske građe u Vatikanu, Beču, Sarajevu, Đakovu i drugdje. I tako ustanoviti tko je tada trenutačno politički pobijedio, a povijesno izgubio, a tko je poniženja za istinu podnio i povijesnu pobjedu izvojevao. Crkva u Hrvata u to je vrijeme najprije hrvatsko ime na Zavodu sv. Jeronima zadobila, pa izgubila, ali je ponovno Sveta Stolica, očuvavši višestoljetnu svetojeronimsku imovinu, dala Kolegiju i njegovo jedino ispravno ime: HRVATSKI ZAVOD SV. JERONIMA.

* Izgovoreno u Sarajevu, 1. lipnja 1987.

Objavljeno izvorno u: *U Službi čovjeka*, Franićev zbornik, Split, 1987., str. 465–490.

NADBISKUP STADLER I SVETA STOLICA

Uvod

Kada koji vjernik stupi u baziliku svetoga Petra u Rimu, redovito pogleda i njegovu katedru, nazvanu „sveta stolica”. To je ona veličanstvena crna brončana stolica iza oltara Ispovijesti u dnu apside ispod sjajnoga vitraja Duha Svetoga. Četiri velebna kipa četvorice crkvenih naučitelja podupiru Petrovu stolicu svojom teološkom znanošću i tumačenjem Božje objave: sv. Ambrozije, biskup milanski, i sv. Augustin, biskup hiponski, sa Zapada; i sv. Atanazije, biskup aleksandrijski, i sv. Ivan Zlatousti, biskup carigradski, s Istoka. Ta je stolica znak biskupskoga sjedišta Rima, gdje je od početka kršćanstva u Rimskomu biskupu bio viđen i prihvaćen nasljednik sv. Petra, Papa, sveopći pastir Crkve i glavni učitelj vjere i ćudoređa.

Da u našem Sarajevu podignemo Petrovu katedru u katedrali Srca Isusova, a da četvorica biskupa drže stolicu za četiri nošca, sigurno bi prvi bio Josip Stadler, vrhbosanski nadbiskup, u onom nizu od devedeset vikara, biskupa i nadbiskupa, titularnih i rezidencijalnih, nabrojenih u Draganovićevim šematizmima 1939. i 1974. Uvjerljivo mi je mišljenje don Ivana Tomasa,[230] kojega jednom

[230] Dr. don Ivan TOMAS napisao je ove članke i studije o nadbiskupu Stadleru:

na šetnji u Grottaferrati upitah: „Po Vama, koje mjesto zauzima nadbiskup Stadler u povijesti Katoličke Crkve u našim krajevima?” On će mi na to: „Ne ću reći da je on najveći. Ali ja ga većega ne znam!” A njegova veličina proizlazi i iz toga kakvo je stajalište zauzimao prema Petrovoj stolici i kako je njega cijenila Sveta Stolica.[231]

E sada, obraditi na stotine pisama koje je Stadler slao pojedinim i posebnim stožerima Svete Stolice i njihovim stožernicima, osobito trojici vrhovnih svećenika: papi Leonu XIII. (1878. – 1903.), Piju X. (1903. – 1914.) i Benediktu XV. (1914. – 1922.) ili koja je od njih primao, ne bi bilo moguće ni u više knjiga, kamoli u ovako kratku izlaganju. Ali da bismo stekli bar neki uvid u taj odnos, pogledajmo one glavne teme koje više

- „Svijetlo Stadlerove baštine”, u: *Novi Život*, 3–4/1968.; Poseban otisak u: *Dva predvodnika Božje Hrvatske*, Rim, 1971., str. 5.–32. Pod pseudonimom Mato BRAŽNJAK objavljeno je 14 nastavaka o djelovanju nadbiskupa Stadlera u sarajevskom glasilu: *Stadler – Glasnik centra za prikupljanje građe o nadbiskupu Stadleru*, I./1999., str. 28–35.; II./2001., str. 26–31.; III./2002., str. 30–35.; zatim u: *Stadler – Glasnik Postulature Sluge Božjega Josipa Stadlera,* IV./2003. str. 28–35.; V./2004., str. 22–35.; VI./2005., str. 32–38.; VII./2006., str. 40–42.; VIII./2007., str. 38–42.; IX./2008., str. 34–37.; X./2009., str. 46–49.; XI./2010., str. 43–45.; XII./2011., str. 31–41.; XIII./2012., str. 42–45.; XIV./2013., str. 41–44.

[231] Vidi Ivan DUJMUŠIĆ, „Prva dva nadbiskupa vrhbosanska prema Svetoj Stolici”, u: *Spomenica vrhbosanska*, Sarajevo, 1932., str. 192–205.

imaju prizvuk „afere” jer se nisu mogle riješiti na terenu nego su dopirale do „vječnoga grada” i „vječno” se rješavale. Neke i stoljećima, do danas.

A naši su domaći društveni problemi gotovo uvijek toliko glasni, glasoviti, da ne kažem zloglasni da ih naši ljudi i narodi nikada nisu mogli sami rješavati. Uvijek su nakon mjesne rasprave i žešće raspre očekivali ili zvali u pomoć inozemne svjetske međunarodne sile, posrednike koji, obično umjesto da nam pomognu, s pomoću nas potkusuruju svoje šire političke račune. A kada nam ponude svoju presudu, ili nas smotaju da potpišemo kako njima odgovara, onda se neki redovito pobune protiv takve presude i potpisa.

Iako usporedba hramlje, donekle nam je sličan odnos i prema Petrovoj stolici u spornim pitanjima. Kada nam dođe do gusta, kada se na terenu ne možemo sporazumjeti, i kada tu Stolicu pozovemo da ona kao prvo crkveno sudište moderira i presudi, i ona to učini, onda se s pogođene strane digne kuka i motika na presudu: informacije krive, podatci lažni, kardinali podmićeni, Pape prevareni! Ni Stadler nije izmaknuo takvu drvlju i kamenju.

Godina 1881. među katoličkim vjernicima u Bosni i Hercegovini bila je više nego presudna. A koja nije?! Nakon okupacije od 400 godina od strane turskoga islamskog sultanata, odlučeno je 1878. na Berlinskom kongresu velikih sila zauzeće Bosne i Hercegovine od strane austrougarskoga cara, njegova apostolskog veličanstva. Novoj upravi u BiH bila je prva briga da „tamni vilajet” pretvori u „Land” poput drugih priključenih zemalja svijetle krune. To će joj puno pripojenje ili

aneksija poći za rukom tek 1908. godine, ali će joj se već 1914. obiti o glavu, upravo u Sarajevu, izbijanjem pošasna požara Prvoga svjetskog rata.

Kao što je u novim uvjetima trebalo razbora i takta u odnosu na pripadnike muslimanske religije i pravoslavne kršćanske vjeroispovijedi, tako je trebalo umijeća, mudrosti i odlučnosti i u odnosu na domaći višestoljetni franjevački monopolizam prigodom obnove redovite crkvene hijerarhije. To će Stadler početi doživljavati čim ovdje počne živjeti.

Franjevačka afera: zauzeće župa i zauzetost u obnovi

Afera oko franjevaca – njihova obnova, borba za župe,[232] pitanje sekularizacije, politika – pratila je Stadlera otkako je kao nadbiskup stupio nogom u Bosnu sve dok nije u njoj umro i pokopan u dnu katedrale usred svoje Bosne. Bosnu su oci franjevci stoljećima pastorizirali i ujedno betonirali u svoj pastoralni monopol, teritorijalnu isključivost sa strogim tumačenjem papinskih povlas-

---

[232] Kronološki pregled i pravni vid uređenja župa obradio je u doktorskoj tezi Mato DRLJO, *La restaurazione della gerarchia ordinaria in Bosnia e la controversia giuridica sull'ordinamento delle parrocchie (1881. – 1883.)*, daktilograf, Rim, 1985., posebno str. 102–226. Hrvatski prijevod iz kojega dalje navodimo: *Obnova redovne crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini i pitanja pravnog uređenja župa: (1881. – 1883).* Povijesno-pravni rad na temelju neobjavljenih dokumenata, Sarajevo, 2001., str. 91–165.

tica,[233] ističući ne samo historijsko pravo na dušobrižništvo nego i isključivo vlasničko pravo na župe i župljane, što će se domalo i dokumentirati.

U trenutku dolaska austrougarske uprave 1878. godine, u BiH nalaze se dva apostolska vikarijata s dvojicom apostolskih vikara biskupa franjevaca, bosanskim i hercegovačkim, svega 119 župa, od kojih 86 u bosanskom i 26 u hercegovačkom vikarijatu, isključivo sa župnicima franjevcima, koji su imali 10 samostana. Trapisti imaju jedan u Banjoj Luci. U višestoljetnoj Trebinjskoj biskupiji bilo je 7 župa i 6 biskupijskih svećenika. Posljednji narodni svećenik ili glagoljaš, don Bariša Ereš od Ljubuškoga,[234] umro je 1851. dakle 30 godina prije obnove biskupske hijerarhije. Bosna je doista bila *franciscana* u habitu i *hadetu*, u biskupima i župnicima, u župama i samostanima.

U takvu Bosnu Sveta Stolica 1881. godine odlučuje poslati dr. Josipa Stadlera, svećenika Zagrebačke nadbiskupije i profesora na Katoličkom

---

[233] Na primjer, toliko se puta čulo da su bosanski franjevci imali provlasticu po kojoj je od 1635. provincijalni definitorij predlagao trojicu kandidata za biskupe (apostolske vikare), ali se ne ističe da je Kongregacija odgovorila da joj ostaje „puna sloboda da izabere ili jednoga između predloženih ili drugoga kako bude u Gospodinu smatrala zgodnim prosuditi”. GAVRANOVIĆ, *Uspostava redovite katoličke hijerarhije u Bosni i Hercegovini 1881 godine*, Beograd, 1935, str. 104.

[234] Ratko PERIĆ, „Don Bariša Ereš iz Crvenoga Grma kod Ljubuškog”, u: *Svećenici glagoljaši na području BiH. Trista godina djelovanja (1551. – 1851.),* Mostar, 2016., str. 189–194. Ovdje je ispravljen podatak.

bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Imao je on nekoga pojma i uvida u stanje u Bosni, ali ni izdaleka cjelovito i potpuno.

Nakon što je Stadler prošao potrebne procedure, u Zagrebu banske, u Beču carske, papa Leon XIII. odobrio je 18. kolovoza 1881. carski odabir, a 18. studenoga svečano ga proglasio nadbiskupom, podijelivši mu metropolitski palij. Novoimenovani nadbiskup odmah je pokazao s kakvim je žarom želio služiti Bogu u zajedništvu sa Svetom Stolicom i Papom time što mu je prva gesta bila da bude posvećen za biskupa u Rimu, po biskupu kojega Papa odredi. Zaredio ga je 20. studenoga 1881. godine Papin generalni vikar za grad Rim, kard. Rafaelle Monaco la Valletta.

Tjedan dana prije ređenja, 13. studenoga 1881., Stadler je uputio prvo pismo Papi u vezi s franjevcima prikazujući ih kakvi su prema onomu što su franjevci pisali, što je vlada iz Sarajeva slala u Beč: „Jedni kao župnici odbijaju priznati prihode i tako skrivaju novac kršeći zavjet siromaštva, drugi su vlastitom vlašću, kako sam čuo, osnovali i nove župe, odnosno kapelanije, čime su sigurno nemalo povrijedili zavjet posluha. Jesu li kasnije takve župe kanonski odobrene, ne znam.”[235] Za dvadesetak dana

---

[235] Stadler papi Leonu XIII., 13. studenoga 1881.: AA. EE. SS., Austria-Ungheria, anni 1881. – 1883., Pos. 523, Fasc. 24, f. 3. Služim se i člankom Petra BABIĆA, „Nadbiskup Stadler u svjetlu rimskih arhiva od 1881. do 1903.”, u: *Katolička Crkva u Bosni i Hercegovini u XIX. i XX. stoljeću*, Sarajevo, 1986., str. 61–90.

Stadler se obratio dva puta Papi, 3. i 4. prosinca 1881., s istom temom o župama koje su bile povjerene franjevcima.[236] Predlaže da se odmah dodijeli polovica župa (35) u Vrhbosanskoj nadbiskupiji i 11 u Banjolučkoj biskupiji. Odgovor je bio ekspeditivan. Novi je nadbiskup mogao poći iz Rima s dekretom Svete Stolice *Cum Providentia*, od 10. prosinca 1881., prema kojem je od Svetog Oca zadobio ovlast da može slobodno raspolagati svim župama u Nadbiskupiji, izuzev onih koje su pripojene samostanima. Franjevci su govorili: „Bosnu nije još ni pozdravio, na fratre je strijele pripravio!"[237] Odluka se jednako odnosila i na cijelu BiH. Dekret je trebao stupiti na snagu do godinu dana, do prosinca 1882., a dotle su oci franjevci mogli iznositi svoje posebne pravne dokaze s obzirom na župe. Spomenuti dekret, umjesto da problem zatvori, on ga je tek otvorio. Zato će i on sam biti ponovno produžen dok Papa drukčije ne odredi. Buknula je žestoka i žučna polemika, imenita i anonimna, oko *jura specialia*, *privilegia plurisaecularia* i *merita Ordinis* malobraćana, koji su nastojali zaustaviti i vratiti nepovrativi točak povijesti. Stadler je već u kolovozu 1882. intervencijom franjevačkoga generalnog ministra mogao dobiti „na slobodno raspolaganje" 16 župa od njih 70 u Vrhbosanskoj nadbiskupiji i 8 od 23 u Ba-

[236] Pismo od 3. prosinca: AA.EE.SS., Pos. 523, Fasc. 240, ff. 6–7; pismo od 4. prosinca: *ondje*, ff. 8–9.
[237] Philadelphus JELENEŽ, *Jura specialia*, Đakovo, 1883., str. 8.: *Nedum Bosna salutata, Franciscanis bosnensibus jacula struere!*

njolučkoj biskupiji, uz određene uvjete. Ali, posavjetovavši se s kanonicima, odlučio je da ne može primiti te župe s takvim uvjetima zbog kojih se Stadleru ježila koža. Zahtijevao je od generala polovicu tadašnjih župa, prema franjevačkom izboru, a onda bi i on uglavnom prihvatio njihove uvjete. Ne ulazimo dalje u taj osinjak oko župa, u koji se inače do grla uplela austrougarska uprava i predložila da se preda još svega samo 8 župa, i to u Vrhbosanskoj nadbiskupiji, a u Banju Luku došao bi franjevac za biskupa administratora. Franjevci su već u studenome 1882. ponudili 8 najslabijih župa, i to uz teške uvjete po kojima nadbiskupu nije preostajalo drugo nego *benedicere et consecrare.* Nadbiskup je to, naravno, odbio i sve predao da presudi Sveta Stolica. U ponuđene 24 župe bilo je 24.987 vjernika, dok ih je u župama povjerenim franjevcima bilo 93.145.

Franjevci su se dali na dokazivanje da sve župe do jedne pripadaju provinciji, što fundacijom, što dotacijom, što preskripcijom.[238] „Jedva je što narod pridonio, gotovo su sve pridonijeli samostani",[239] piše general Stadleru ponavljajući tezu provincijala fra Ilije Ćavarovića i drugih franjevaca. A da je kojim

---

[238] JELENEŽ, str. 11–50.: 1. *Titulo fundationis*, 2. *aedificationis*, 3. *dotationis*, 4. *privilegii apostolici*, 5. *praescriptionis*; Vidi, također, *Condicio iuridica paroeciarum in Bosna a franciscanis administratarum*, 1936., osobito: str. 22–31.
[239] *Vix quidquam populus contulit, sed fere omnia a Conventibus collata sunt*, tako piše general Stadleru, 6. kolovoza 1882. godine: AA.EE.SS., Pos. 523, Fasc. 241, f. 62r.; M. DRLJO, *nav. dj.,* str. 116., bilj. 27.

slučajem narod bio pitan što je pridonio, on bi s pravom rekao da je on mnogo pridonio, a franjevci „jedva što". Kada nisu to dokazala, onda su mala braća udarila drugom „argumentacijom", tj. ako se počnu predavati župe, nastat će neredi; za nerede će biti kriv Nadbiskup, a u konačnici Sveta Stolica, što joj je to uopće i palo na pamet. Ako župe ostanu franjevcima, bit će mir. Što više župa, to veći mir. Ako ostanu sve župe, nastat će potpuni mir i dobro! Travničko sjemenište i sarajevska bogoslovija prema tomu nisu ni potrebni. Svjetovni je kler suvišan. Treba vratiti stara pastoralna vremena i povlastice. Stadleru se s vrha Franjevačkoga reda sugerira da bude pravi biskup kao što je pravi biskup u Mostaru, fra Paškal Buconjić, koji je u svom prvom pismu 1882. predložio da sve župe u Mostarsko-duvanjskoj biskupiji ostanu ocima franjevcima.[240] Uzalud je general u svome pismu plašio franjevce, kao da su svi sastavljeni od samih škrupula, stavljajući im na savjest: „Ovo kažem, braćo, ovo mislim, da je nemali broj bio onih koji bi se, da nisu bili na župama, spasili, dok su, naprotiv, jer su bili župnici, otišli u propast."[241] A ima onih na župama koji smatraju najvećom kaznom vratiti se u samostan. Oni „samostane smatraju svojom tamnicom", a „župe smatraju svojom eksistencom".[242]

---

[240] Usp. *Za Kraljevstvo Božje*, Čulin zbornik, Mostar, 1991., str. 331.
[241] AA.EE.SS., Pos. 523, Fasc. 241, f. 108.
[242] DANDIN (Cikojević), *Odziv profesoru Hiptmairu (Osvrt na spor u Bosni)*, str. 5.

Stadler je pomoću franjevačkih izjava i pisama dokazivao da, osim iznimaka, nisu ni župe osnivane ni crkve izgrađivane s pomoću samostana nego s pomoću Propagande i naroda. Tko je uzdržavao samostane? Stadler je želio da se franjevci vrate svojoj redovničkoj karizmi i disciplini.

Već je đakovački biskup Josip Juraj Strossmayer 1. svibnja 1879. predlagao Svetoj Stolici da se bosanskim franjevcima dadne mogućnost sekulariziranja: koji žele ostati na župama, neka postanu svjetovni svećenici, a drugi neka žive u samostanima.[243] Stadler je najprije bio protiv ideje sekularizacije, štoviše, smatrao je da takvi sekularizirani franjevci trebaju otići iz dijeceze,[244] ali je tijekom vremena došao do uvjerenja da bi to bilo jedno od boljih rješenja. Mnogi su franjevci kazivali i pisali Stadleru upravo u tom smislu. Pogotovo kada je 4. listopada 1897. izišla apostolska konstitucija *Felicitate quadam*, kojom je Papa tražio jedinstvo i reformu u Franjevačkom redu.[245] Kroz više godina sekularizaralo se 40 franjevaca: neki su ostali u Bosni, a neki otišli u druge biskupije.[246]

---

[243] GAVRANOVIĆ, *Uspostava*, str. 294. Latinski tekst: https://www.vatican.va/content/leo-xiii/la/apost_constitutions/documents/hf_l-xiii_apc_18971004_felicitate-quadam.html

[244] GAVRAN, *Lucerna lucens? Odnos Vrhbosanskog ordinarijata prema bosanskim franjevcima*, str. 32.

[245] DALMATA (CIKOJEVIĆ), *Nadbiskup Stadler i Franjevci*, Spljet, 1909., str. 11–45; GAVRAN, *Lucerna lucens?*, str. 33–43.

[246] GAVRAN, *Lucerna lucens?*, str. 41.

Stadler 1. listopada 1882. piše Papi pismo moleći ga za ovlast da može otuđiti crkvena dobra, prema potrebama, kao što to pravo imaju ostali nadbiskupi austrijske carevine.[247] Stadler do četiri godine ponavlja istu molbu i moli odgovor, jer su negdje župne kuće udaljene od crkve, pa bi bilo potrebno zajedno zemljište prodati, a drugo kupiti.[248] Pozitivan je odgovor stigao tek 9. listopada 1888. godine.[249]

Stadler se obratio Papi, 30. studenoga 1882., s predstavkom od 20 stranica, koju su potpisali i kanonici. On traži 34 župe, a 36 ostaje franjevcima, podjednako vjernika. Neka se priznaju samostanskima samo one koje su izravno uza samostan, a to ih je svega osam u Bosni. Ostale neka budu *ad liberam collationem*[250] na slobodno raspolaganje.

Dne 14. ožujka 1883. izišao je dekret *Cum inter*, kojim se rješava problem župa: 35 župa franjevci će ustupiti Nadbiskupu na slobodno raspolaganje, i to 24 u Vrhbosanskoj nadbiskupiji i 9 u Banjolučkoj biskupiji, plus dvije u Banjolučkoj o kojima se će se stranke dogovoriti. Do kraja će se Stadlerova života potezati pitanje župa koje su franjevci,

---

[247] A.S.V. (Archivio Segreto Vaticano), Nunziatura di Vienna, vol. 395, str. 283–285.

[248] Stadlerovo pismo nunciju Vannutelliju u Beč 30. kolovoza 1886.: A. S. V., vol. 395, f. 294r–v.

[249] A.S.V., Nunziatura di Vienna, vol. 395, f. 298. – koncept pisma kardinala državnog tajnika Jacobinija bečkom nunciju.

[250] Usp. AA.EE.SS., Pos. 523, Fasc. 243, Somm. XI. pp. 61–81.

kako sami kažu, „krvlju i znojem utemeljili”.[251] Svaki put kada dođe do podjele župe, i nadbiskup po crkvenom pravu i odluci preuzme novu župu, doći će i do sukoba. Fratru ionako lako pođe od ruke „potaknuti” narod. Evo kako je opisan odnos stopljenosti između „ujaka” i puka u franjevačkom *Memorandumu* Papinu delegatu Bastienu u Sarajevu, 1911. godine:

„Usuđujemo se doista kazati: možda nema na svijetu pokrajine u kojoj bi narod više volio fratre i zapalio se za njih kao što su zemlje Bosna i Hercegovina, što se lako može protumačiti time što možda ne postoji na svijetu pokrajina, kao što je ova, u kojoj kršćansko katoličko ime i dobro vjere ovise o djelovanju fratara kroz tako dugi niz ne samo godina nego i stoljeća, i to u najvećim i neprestanim nezgodama. Katolički puk čitave Bosne i Hercegovine dobro i predobro zna da svoju vjeru, svoje ćudoređe i današnju slobodu, poslije Božje milosti, duguje samo fratrima. Još nije izumro naraštaj koji zna i živo pamti one stare fratre, koji su neustrašivo stajali na braniku, spremni na život i smrt obraniti i zaštititi katolički i

---

[251] Tako franjevci pišu Papinu delegatu Pierru de Bastienu, u svome *Memorandumu*, 1911., str. 13.: „*... quod parochias, quas sanguine et sudore fundarunt...*”. Memorandum od 57 stranica – na str. 57. stoji: *Scripsit P. Hieronymus Vladić a Roma Ex Definitor Generalis.* Vladić: 1848. – 1923. Taj je Memorandum, sastavljen u 14 točaka (od 7. do 28. stranice), predan Sv. Kongregaciji za javne crkvene poslove 1911. kao odgovor na Stadlerovo pismo od 27. ožujka 1898. (vidi str. 7.). Fotokopija rukopisa kod autora.

nacionalni interes. Takva se pamćenja lako ne brišu, ljubav fratara prema svomu puku toliko je puta posvećena vlastitom krvlju, a ljubav naroda, uzvraćena im sa simpatijom, učvršćivala je među njima višestoljetnu vezu, koja se lako ne prekida bez prolijevanja krvi. Fratri i narod u ovim su krajevima tako uzajamno srasli da njihovo (tj. franjevačko) dobro jest dobro naroda i obrnuto. Fratri s pukom svojim osjećaju i raduju se, žaloste se i pate. I nema toga što narod pritišće a da fratar ne osjeća, i što fratar podnosi a da narod ne zaboli. Bosansko-hercegovački fratri iz naroda i od naroda rođeni, s njime odgojeni, ne mogu a da mu jednom i sve svoje ne posvete. Oni doista mogu reći: ovo je naš narod, on je naš posjed i naše vlasništvo, po nasljednom pravu, koje su nam preslavni očevi namrli, našu dakle baštinu ne dugujemo drugomu. Zna svijet naš da nitko od ljudi ne ljubi i ne može ljubiti kao fratar, odatle ono najveće povjerenje u nj. Sve to označuje ono preslatko ime 'ujak' kojim svijet gotovo svetim poštovanjem zove bilo kojega fratra. Nema pitanja na koje ne odgovara: 'Gdje su naši ujaci, tu smo mi; nedamo mi njiha.'"[252]

---

[252] *Memorandum*, 1911., str. 49–50.: „Vere dicere audemus: fors in mundo regionem non inveniri, in qua plebs magis diligeret Franciscanos et inflametur pro eis, sicut in his terris Bosnae et Hercegovinae, quod facillime potest explicari eo quod fors in mundo non sit regio, in qua nomen christiano-catholicum et bonum fidei ab operositate Franciscanorum per tam long*a*m seriem non modo annorum, verum etiam saeculorum dependeret, et quidem in summis et continuis importunitatibus, sicut in his regionibus. Bene et optime

Ovaj odlomak, u kojem se u franjevačkoj interpretaciji navode pojmovi kao što su: milost, vjera, prolijevanje krvi, ljubav, sraslost, posjed, vlasništvo, pravo, nasljedstvo, možda najbolje tumači

---

novit catholica plebs totius Bosnae et Hercegovinae, suam fidem, suos compositos mores et hodiernam libertatem post gratiam divinam non nisi Franciscanis debeat. Nondum exstincta est generatio, quae novit et viva memoria antiquos illos Franciscanos retinet, qui intrepidi in meta defensionis stabant, parati in vitam et in mortem ad catholicum et nationale interesse defendendum et protegendum. Hujusmodi memoriae non facile eradicantur. Amor ergo Franciscanos erga populum suum toties proprio sanguine sanctificatus et amor populi cum studio erga illos repensus, firmissimum ligamen per saecula inter utrosque facit, qui non facile absque sanguinis effusione rumpitur. Franciscani et populus in regionibus his ita inter invicem coaluerunt, ut eorum bonum sit bonum populi et vice versa. Franciscani cum populo suo sentiunt, et delectantur, maesti sunt et patiuntur, et non est quod populum premeret quin Franciscanus sentiret, et quod hic pateretur, quin populus dolore afficeretur. Franciscani Bosnae et Hercegovinae in et de populo nati, cum illo educati non possunt, quin semel et omnia sua illi consecrent. Illi vere dicere possunt: hic populus noster est, ille est possessio et proprietas nostra, jure haereditario a praeclarisssimis patribus nobis relicta, haereditatem ergo nostram non dabimus alteri. Plebs nostra novit quod nemo hominum ita diligat et diligere possit, sicut Franciscanus, hinc illa summa confidentia in illum. Nomen illud dulcissimum 'Ujak', quo populus quemve Franciscanum quasi sancta reverentia appellat, caracterizat haec omnia. Nulla est questio ad quam non respondeat: 'Gdje su naši 'Ujaci,' tu smo mi; nedamo mi njiha.' Ubi sunt nostri Ujaci (Franciscani) ibi nos sumus; non permittemus illos."

i svu onu ne tako rijetko očitovanu necrkvenost i zloporabu naroda u vlastite svrhe. Nema ovdje spomena Crkve, Pape i biskupa. Nema govora ni o zavjetu posluha, čistoće i siromaštva, zbog kojega se svega treba odreći i pravno, i stvarno, i krvno, i zavjetno, i poći putom kamo te Crkva zove i vodi. Ako franjevci napismeno tvrde da nitko ne samo ne ljubi nego i ne može ljubiti kao bosanski ili hercegovački fratar, onda je to mišljenje koje nema veze s crkvenošću i Evanđeljem. U tome odnosu između „ujaka" i puka vidi se i ona nezdrava vjera i ljubav, bolesno pravo i vlasništvo, koje je uzrok tolikim crkvenim škandalima na ovim prostorima. Franjevac se postavio kao *absolutum* koji je kadar neuki puk uzjariti protiv Crkve Božje, počevši od običnoga seoskog „popa" do velikoga rimskog Pape. Obnova crkvene hijerarhije u BiH, unatoč svim bolnim nesporazumima, sukobima i sablaznima, pokušala je od toga liječiti barem dio toga puka, „posjeda" i „vlasništva" franjevačkoga. Stadler je u tom smislu bio prvi, glavni, na istaknutu udaru! Gromovi su se na njega sručivali. Ali da je došlo do određena iscjeljenja, vidljivo je i po tomu što se do sada rijetko čulo da je narod ponovo tražio franjevce na župe kada su ih predali svjetovnim svećenicima.

Nadbiskup je i 1918. godine pisao Benediktu XV. da su ga kroz 37 godina nadbiskupske službe pratile poteškoće koje je predvidio na početku, te, ne želeći svomu nasljedniku ostaviti neriješene probleme, zamolio Papu „da ocima franjevcima ostanu samo one župe koje su povezane sa samostanima, kao što je odlučeno spomenutim Dekre-

tom Sv. kongregacije, od 10. prosinca 1881."[253] Stadler je umro, problemi su ostali. Očito ima napretek problema koji se ne rješavaju, čak ni sprovodom jednoga Pape ili jednoga nadbiskupa!

Svetojeronimska afera[254]

Gostinjac sv. Jeronima pod naslovom Slavena ili Ilira, a povijesno i stvarno Hrvata, utemeljen je u Rimu, 1453. godine. Uza nj je osnovana i istoimena bratovština, kojoj je Siksto V., papa (1585. – 1590.), dodao 1588. novu crkvu i novi kaptol za svećenike „ilirskoga podrijetla i jezika".[255] Uz gostinjac postojala je stoljećima i bolnica sv. Jeronima. Četiri dakle ustanove uz petu crkvu: kaptol, bratovština, gostinjac i bolnica.

Da bi svetojeronimske ustanove što adekvatnije odgovorile potrebama modernoga vremena, Sveta Stolica uvodi apostolsku vizitu, koja traje skoro 12 godina, od 1889. do 1900. Najprije zatraži mišljenje hrvatskog episkopata s obzirom na pretvorbu i prilagodbu spomenutih institucija. Bitnu ulogu u tome s hrvatske strane vodi najprije đakovački biskup Josip J. Strossmayer, a potom sarajevski nadbiskup Josip Stadler.

---

[253] Arhiv NOV Sarajevo, 1918; DRLJO, str. 187–188.
[254] Ovaj se naslov nalazi u zborniku *Josip Stadler. Život i djelo*, Sarajevo, 1999., str. 116–119., a tema Stadlerova odnosa prema Hrvatskom zavodu sv. Jeronima iznesena je i u ovoj knjizi.
[255] AAV. (Archivio Apostolico Vaticano), Brev. vol. 172, f. 53.

Važnost pa stoga i problematika Zavoda jest u tome što se hoće imati ne samo crkveni, nego i politički utjecaj na tu ustanovu u kojoj borave svećenici studenti 25 nadbiskupija i biskupija, uključujući i dva vojna ordinarijata, s hrvatskim liturgijskim jezikom. Zato je za Zavod zainteresirana, osim Svete Stolice i domaće Crkve, još i u političkom smislu Hrvatska s Bosnom i Hercegovinom, Austrija, Mađarska, Crna Gora zbog malobrojnih Hrvata na Zupcima u Barskoj nadbiskupiji.

Prvo okružno pismo Sveta Stolica upućuje hrvatskim biskupima, 26. studenoga 1890.[256] Nadbiskup Stadler, prikupivši mišljenja područnih biskupa, odgovara Apostolskoj Stolici 2. veljače 1891. projektom od 25 točaka. U posljednjoj predlaže da se novi Zavod za klerike nazove hrvatskim imenom *Collegium Croaticum*.[257] Upravo će taj naziv, koji spontano i iz uvjerenja izlazi iz Stadlerova srca, pogoditi u srce sve protivnike i Stadlerove i hrvatskog imena. I biti kamen mali smutnje velike. Budući da su već u početku stvari dobrano zauzlane, odlučuje se da se cijela stvar povjeri posebnoj kardinalskoj komisiji. Ali umjesto da se prijedlozi prouče i stvari riješe, nastaje stanka od 7 gladnih godina.

Ekumenska epizoda, odnosno Stadlerova ideja Svetoj Stolici 1894. – 1896. da se Zavod sv. Jero-

[256] Arhiv NOV Sarajevo, 1890; AA.EE.SS., Pos. 615, Fasc. 280, ff. 82r–86r.

[257] Usp. AA.EE.SS., Pos. 615, Fasc. 280, ff. 98v–101v.

nima pretvori u ekumenski centar,[258] osta bez praktičnih posljedica.

Boraveći u Dubrovniku na odmoru, Stadler 21. ožujka 1897., posavjetovavši se s barskim nadbiskupom te dubrovačkim i kotorskim biskupima, sastavlja prijedlog od 7 točaka i šalje ga svim biskupima s pravom na Sveti Jeronim, na eventualno odobrenje. Stadler piše 2. travnja 1897. Strossmayeru da zavodsko ime ostane po starom: *Collegium Sancti Hieronymi Illyricorum*. Zašto? „Kad se naši ljudi tamo uvreže, onda će oni moći *via facti* taj naslov promieniti u: Hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu."[259] Strossmayer odgovara 8. travnja 1897. da sve odobrava što Stadler radi, jer vidi da ga Duh Sveti vodi.[260]

Primivši odgovore 14 hrvatskih biskupa, Stadler šalje dubrovački zapisnik, 5. svibnja 1897. državnom tajniku kardinalu Marianu Rampolli. U popratnom pismu papi Leonu XIII. nadbiskup ističe hrvatski značaj novoga Zavoda, čak 7 puta spominje izraz *Collegium Croaticum*.[261] Umjesto da se učini koji korak naprijed, opet nastupa stanka od 3 sušne godine.

---

[258] Usp. Stadlerovo pismo od 18. siječnja 1896: AA.EE.SS., Pos. 728, Fasc. 319, ff. 34r–35v. i od 23. kolovoza 1896: *ondje*, ff.52r–53v.

[259] Arhiv BO Đakovo, godina 1897.

[260] Usp. Arhiv NOV Sarajevo, 1897.; *Vrhbosna*, 9/1900, str. 157.

[261] AA.EE.SS., Pos. 769, Fasc. 331, ff. 56v–59v.

Godine 1900. Stadler u Rimu ponovo oživljuje zamrlo pitanje Sv. Jeronima. O tome 15. ožujka 1900. obavještava biskupa Strossmayera.[262]

S Papinim odobrenjem kardinal pokrovitelj Serafino Vannutelli pismom, od 19. ožujka 1900., poziva hrvatske biskupe da pošalju jednoga svećenika da pripremi breve i statute za novi Zavod.[263] Poslan je zagrebački svećenik i profesor prava i morala dr. Josip Pazman, koji dolazi ujesen iste godine i daje se na posao. Ubrzo šalje biskupima nacrte statuta.

Stadler na to odgovara 7. veljače 1901. dajući svoje primjedbe, a iz svega je najočitija želja da u Zavodu bude istaknut hrvatski karakter: od naslova do posluge, od studenata do rektora. „Neka sav značaj cieloga zavoda bude hrvatski, pa će imati veći ugled kako u Rimu, tako i u svoj Hrvatskoj."[264] A austrougarsku politiku, kojoj je do toga da hrvatsko ime ne živi u Rimu, što dalje držati od Zavoda.

Kardinalska komisija pristupila je konačnu odobrenju pretvorbe svetojeronimskih ustanova u moderan Zavod za hrvatski narod, odnosno za boravak svećenika koji studiraju na raznim papinskim učilištima u Rimu, 27. lipnja 1901. Već 1. kolovoza iste godine nosi nadnevak apostolski breve koji rješava sva pitanja. Gostinjac se pre-

---

[262] Arhiv BO Đakovo, 1900.

[263] Usp. AA.EE.SS., Pos. 885, Fasc. 398, ff 8v i 12r–v; *Vrhbosna*, 9/1900., str. 157.

[264] Arhiv Papinskoga hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu, 1901.

tvara u Zavod, dokida se bolnica i kaptol, bratovština se ne spominje, prema tomu po sebi nije ukinuta. Hrvatsko se ime spominje 7 puta, čak i za Siksta V. kaže se da vuče hrvatsko podrijetlo.[265]

Ali prije nego je breve objavljen, još dok je bio u tiskari, žestoko je napadnut u talijanskom tisku. Papa, po savjetu kardinala Vannutellija, obustavlja objavljivanje svoga brevea. Ali, rektor Pazman već ga bijaše poslao *Katoličkom listu* u Zagreb i *Vrhbosni* u Sarajevo, koji su ga objavili,[266] jer, navodno, na vrijeme nije stigla obavijest o obustavi. Nastupa fizičko nasilje na Zavod. Nekoliko talijanaša provaljuje u zgradu 29. kolovoza i zauzima je ne želeći se iz nje maknuti. Potom talijanske vlasti, dogovorno s prosvjednicima, postavljaju svoga povjerenika. Problem se izdiže na diplomatsku razinu između Italije, Austro-Ugarske i Svete Stolice. Tako 3. listopada 1901. silazi talijanski povjerenik cavaliere Nicola Susca, a uzlazi austrijski ambasador grof Coronini Kronberg. K tomu se upliće mala knjaževina Crna Gora, koja pod pritiskom Srbije, pretendira na to da se Zavod prozove srpsko-hrvatskim imenom. Italija progoni rektora Pazmana, Državno se tajništvo ne oglašava.

Stadler piše Svetoj Stolici, 27. studenoga 1901., da se dr. Pazman u Rim vrati ili barem nečim nagradi. Državni tajnik odgovara Stadleru 8. prosinca

---

[265] *Slavorum gentem*, u: AAS, vol. XXXIX, 1901. – 1902., str. 196–201.

[266] Usp. *Katolički list,* 15. kolovoza 1901., str. 377–379.; *Vrhbosna*, 20. kolovoza 1901., str. 265–270.

1901. da nije krivnja Svete Stolice što je Pazman uklonjen, a da Papa može iskazati Pazmanu pâs pažnje.[267] Crnogorska misija, koju vode katolik Lujo Vojnović, Dubrovčanin, i nadbiskup barski fra Šimun Milinović, član Sinjske provincije, posve se slažu s knjazom i srpskom politikom u vezi sa Zavodom. I pjevaju uspješnu melodiju ne samo protiv Zavoda sv. Jeronima i Svete Stolice, nego i protiv moćne Austrije. Kardinal Rampolla piše 16. prosinca 1901. hrvatskim biskupima da ne preostaje drugo nego mijenjati ime ili u: Svetojeronimski zavod za južnoslavenske katolike ili za srpsko-hrvatski narod.[268] Stadler se u svom odgovoru od 4. siječnja 1902. osvrće na povijest Zavoda. Ističe da Sv. Jeronim ustanoviše Hrvati koji se besmisleno nazvaše Schiavoni ili Illirici. Ako se ne može nego popuštati, onda se tadašnjemu naslovu Zavoda „za hrvatski narod" može još eventualno dodati „i za katoličke Srbe Barske nadbiskupije".[269] Nakon diplomatskoga povlačenja i potezanja, Sveta Stolica ocjenjuje da je najbolje vratiti Zavodu starinsko ilirsko ime, da se spasi imovina. To i čini ugovorom s Crnom Gorom, 7. ožujka 1902.

Promemorija hrvatskih biskupa, koju sastavlja nadbiskup Stadler 30. ožujka 1902. i čita pred Papom u audijenciji, ističući da je pojam „ilirski" „zastario" i „besmislen", da se nije smjelo popustiti

---

[267] Usp. AAV., Segreteria di Stato, 1902, Rubr. 7, Fasc. 2, ff. 45r–48r.

[268] Usp. AA.EE.SS., Pos. 1248, Fasc. 412, ff. 57r–59v.

[269] AA.EE.SS., *ondje*, 74r–75v.

ni pred austrougarskom ni crnogorskom diplomacijom, da neki u hrvatskom narodu misle na prijelaz na pravoslavlje, da neki kažu da bi trebalo kupiti novu zgradu i dati joj pravo hrvatsko ime, da svakako treba ostati naslov „pro croatica gente". Promemorija nije više imala pozitivna učinka.[270] Iako se Stadler s kardinalom Rampollom „ljudski zakvačio" i s Papom „pravdao", nije bilo koristi.[271] Promemorija je i objavljena.[272]

Doznavši za Stadlerovu promemoriju pred Papom, austrougarska vlada zatraži da se Stadler ispriča što govoraše da je diplomacija vršila pritisak na Svetu Stolicu. I vatikanskoj se diplomaciji učini zgodnim da se Stadler ispriča barem indirektno. On na to napisa dva pisma: jedno Papi, drugo kardinalu Rampolli. U pismima prikaza stanje u hrvatskom narodu i opetovano izrazi svoju ljubav i odanost Svetoj Stolici i Svetom Ocu, što se mogoše uvjeriti kroz dvadeset godina njegova biskupovanja.[273] Nakon izvješća nuncija iz Beča, od 5. svibnja, koji prikaza alarmantnim stanje u Hrvatskoj, i nakon održane sjednice kardinalske komisije od 11. svibnja, kardinal Rampolla piše

---

[270] AA.EE.SS., Pos. 1248, Fasc. 413. ff. 104r–110r.

[271] Tako Stadler Strossmayeru, 4. travnja 1902. Arhiv BO Đakovo, 1902.

[272] „Prosvjed hrvatskog episkopata u pitanju Svetojeronimskog zavoda", *u: Hrvatski branik*, 28/1902.; *Novi list,* 79/1902.; *Obzor,* 79/1902.

[273] Usp. AA.EE.SS., Pos. 1248. Fasc. 414, ff. 38r–40v.

Stadleru 13. svibnja 1902. pismo u kojem tvrdi da je Papa na svoju ruku vratio staro ime, da nije austrougarska diplomacija utjecala na to, i da se Nadbiskup ne može izuzeti u savjesti od dužnosti da pošteno i na način kako bude smatrao najprikladnijim ispravi pogrješne pretpostavke, izražene nesumnjivo u dobroj namjeri u svojoj promemoriji pred Papom.[274]

Stadler se javno ispriča, a zapravo protumači da je sve to činio jer su tako provladine novine pisale i jer, kako Stadler piše Papi, mađarski ministar predsjednik Szell javno reče „da u papinskom breveu nije ništa promijenjeno bez interventa Mađarske. Reakcija je naroda još veća nego prije, i na Svetu Stolicu i mene. Ali ja, iako sam to predviđao, uzeo sam ovo poniženje iz posluha i branim Svetu Stolicu koliko mogu više. Sve što sam radio, radio sam samo radi slave Božje i obrane Svete Stolice i katoličke vjere u hrvatskim zemljama."[275] I samo to bijaše istina, sve je drugo dvostruka ili diplomatska igra.

Zavod je tek 1971. godine stekao svoje hrvatsko ime, za koje se Stadler svojski zauzimao u početku stoljeća. Njegova ideja, za koju se nesebično žrtvovao, poniženja doživljavao, javno ispričavao, ipak je pobijedila.

---

[274] Usp. *ondje*, ff. 44r–47v; *Vrhbosna*, 11/1902., 205–207.

[275] AA.EE.SS., Pos. 1248, Fasc. 414, ff. 68r–69v; Opozivljem u *Hrvatska misao*, 11/1902., str. 321–323.

Politička afera

U Docu kod Travnika, 16. kolovoza 1906., u nazočnosti nadbiskupa Stadlera udaraju se temelji Hrvatskoj narodnoj zajednici (HNZ), s prosvjetnim i gospodarskim programima. Osniva se Odbor šestorice, laika. Usporedo se sastavljaju i potajne političke punktacije koje nose dvije ideje: „(...) da je prirodna težnja bosanskohercegovačkih Hrvata sjedinjenje Bosne i Hercegovine s Hrvatskom, a u okviru habzburške Monarhije", i, druga, da bude samo jedna hrvatska organizacija.[276]

Svršetkom 1907. Austro-Ugarska odobrava i HNZ i punktacije, jer idu na mlin austrijske aneksije BiH.

U siječnju 1908. dovršavaju se Pravila HNZ-a i šalju Nadbiskupu na uvid. U članku 2. postoje dvije verzije. Prva da je HNZ gospodarska i prosvjetna organizacija, politička je djelatnost isključena; a druga verzija: HNZ počiva na „stanovištu katoličke vjere". Obje su verzije objavljene. Vlasti su bile priznale samo prvu, a druga je, ona o katoličkoj

[276] Ovaj pregled na osnovi djela Luke DJAKOVIĆA, *Političke organizacije bosansko-hercegovačkih katolika Hrvata,* Globus, Zagreb, 1985., str. 229–353.; (Ivan PILAR), *Nadbiskup Stadler i Hrv. Nar. Zajednica*, Sarajevo, 1910.; Također na temelju franjevačkog *Memoranduma* iz 1911.: *Certamen inter Zajednicam (Communitatem) et Udrugam (Unionem seu Associationem) et Franciscani*, str. 26–40.; GAVRAN, *Lucerna lucens?*, str. 81–83.; Jure KRIŠTO, *Prešućena povijest*, Zagreb, 1994.

vjeri, bila ilegalna. Ona je, vjerojatno, trebala zavarati oči nadbiskupu Stadleru.

U veljači 1908. konstituira se Središnji odbor HNZ-a s 12 članova, među koje ulaze jedan franjevac i jedan musliman.

Uzalud je Središnji odbor prihvatio drugu varijantu, vlasti je naime nisu bile odobrile, a i franjevci su bili protiv nje tražeći da se vjera odvoji od politike.

U veljači 1908. Nadbiskup šalje pismo Središnjem odboru ističući da je pravila pomno proučio, da ih ne može odobriti i da će biti prisiljen svećenicima zabraniti sudjelovanje u Zajednici. A ako HNZ želi pridobiti muslimane da se učlanjuju, neka muslimani hrvatskih osjećaja formiraju svoju zajednicu.

Svršetkom veljače 1908. predstavnici HNZ-a razgovaraju s Nadbiskupom i dogovore se da će kroz godinu dana promijeniti pravila HNZ-a prema Nadbiskupovim željama. Očito je to bila igra HNZ-a radi dobivanja na vremenu.

Ali već u ožujku 1908. Stadler izdaje okružnicu u kojoj preporučuje da se što više ljudi učlanjuje u HNZ, tko se god smatra Hrvatom, bez obzira na vjeru.

Dne 12. listopada 1908., u vrijeme aneksije BiH (proglašena 7. listopada), članovi HNZ-a, da zahvale na aneksiji, primljeni su kod cara u Beču kao predstavnici Hrvata BiH. Ali to je ocijenjeno neadekvatnim.

Dana 24. studenoga 1908. u Beču je primljena šira deputacija, od 416 članova, predvođena nadbiskupom Stadlerom. Time se uvelike anulirala prethodna delegacija od 12 članova.

Dne 13. prosinca 1908. vijeća se na Kaptolu, sedmorica svećenika izabrana. Poslano je pet to-

čaka HNZ-u. Prva je da samo katolik može biti član HNZ-a, jer tako rade i druge stranke i druge vjere.

Tajni se sastanak na Kaptolu održava 22. prosinca. Traži se da se smijene svi članovi Središnjeg odbora HNZ-a. Sve članove HNZ-a podložiti crkvenoj hijerarhiji, a u HNZ-u franjevci imaju značajan utjecaj. Smatra se da ima više tisuća članova HNZ-a.

Nadbiskup 31. prosinca 1908. upućuje HNZ-u pismo obavještavajući ga da je na Kaptolu osnovan Odbor sedmorice svećenika, i traži da se u HNZ-u uvaži, ovaj put, šest točaka. Broj 2: da se respektiraju svetinje katoličkoga i hrvatskoga naroda; broj 4: da se iz HNZ-a isključi svaki onaj koji bude radio protiv interesa hrvatskoga naroda, vjere i katoličkoga svećenstva.

Svršetkom siječnja 1909. HNZ energično odbija zahtjeve Kaptola i počinje otvorena, javna i nepoštedna borba među Hrvatima i katolicima, između jednoga i drugoga klera.

Na, ionako napete crkvene odnose, sada je doliven i politički benzin.

Zbor profesorâ Franjevačke gimnazije piše pismo dr. Ivanu Dujmušiću, uredniku *Vrhbosne*, ali objavljuje ga *Radnička obrana* u Mostaru, 13. ožujka 1909.

U ožujku i travnju 1909. posebno je užarena situacija jer se skupina Stadlerovih istomišljenika u HNZ-u spremila preuzeti vlast na svibanjskim izborima za središnjicu HNZ-a. Franjevci i općenito liberalni HNZ na jednoj, Stadler sa svjetovnim klerom, tj. „klerikalima", kako su ih zvali, na drugoj strani. Na izborima pobjeđuje Zajednica, u središnji odbor ulaze tri franjevca.

Potkraj srpnja 1909. Stadler sa svojima izdaljega navješćuje katoličku udrugu, a 12. kolovoza

piše pisma viđenijim Hrvatima, njih 500, obrazlažući svoj program.

U prosincu 1909. najavljuje se osnivanje Hrvatske katoličke udruge (HKU). U programu joj je sjedinjenje svih hrvatskih pokrajina u jedno samostalno državno tijelo, ali u sklopu habzburške carevine.

Dne 18. siječnja 1910. održana je osnivačka skupština HKU.

U veljači 1910. Stadler zabranjuje franjevcima učlanjenje u HNZ, a preporučuje učlanjenje u HKU.

Potom odlazi u Rim k Papi da mu predoči stvari. Ali odlaze i predstavnici HNZ-a, koje Papa prima u audijenciju. Ostavljaju simpatičan dojam na Papu.

U svibnju 1910. politički izbori za državni Sabor. Pobjeđuje liberalna HNZ linija. Od 16 katoličkih kandidata, 11 ih je iz Zajednice, a 5 iz Udruge.

Stadler se ne predaje. A franjevci još manje. Šalju se molbe, tužbe i žalbe u Rim. Kod Pape je i austrougarski ambasador pri Svetoj Stolici, koji iz bosanskoga lonca želi zahvatiti punom kašikom. Papa odlučuje da u Bosnu pošalje povjerljivu osobu da ispita stvari i podnese izvješće kako bi se moglo pravo prosuditi.

U prosincu 1910. u Bosnu je poslan Pierre Bastien, belgijski benediktinac, koji je bio urednik službenoga glasila *Acta Apostolicae Sedis* u Vatikanu. Nastanjuje se u Zavodu sv. Josipa u Sarajevu.

Može se zamisliti kako je otac Bastien doživio „s neba pa u rebra": u Mostaru biskupska stolica prazna; hercegovački franjevci sve poduzeli da je popune (provincijal Begić bio se sam javio caru

za „koadjutora”[277]); u Sarajevu vjerski i politički sukob između Stadlera i franjevaca, uključujući Zajednicu i Udrugu; u Banjoj Luci biskup fra Marijan Marković (1840. – 1912.) pri kraju života. Bastien putuje, upoznaje, izvješćuje, teško se snalazi, na sto muka. Iako je provincijal Bosne Srebrene, fra Alojzije Mišić, kasniji mostarski biskup, jednom zgodom podsjetio redovnika apostolskog delegata na načelo: „(...) od redovnika ne treba ništa drugo očekivati osim da kao redovnik bude od pomoći redovnicima, da se ne kaže, redovnik je redovnicima učinio najgora djela”,[278] ipak on istodobno delegata prikazuje u jednom povjerljivu pismu biskupu Markoviću kao zagonetnu osobu. Evo doslovna Mišićeva teksta:

„Ja nemogu Delegata uhvatiti ni za glavu ni za rep. Pred Vama, pred menom, pred braćom drugom izjavljuje se svakako povoljno, a amo opet drugač.

---

[277] Petar VRANKIĆ, „Izbori i imenovanja biskupa u Hercegovini...”, u: *Hercegovina*, Mostar, 4–2018., str. 257.

[278] „Ja sam mu rekao, a viro religioso nil aliud expectandum nisi uti qua religiosus ipse religiosis sit adjutorio, ne dicatur, religiosus religiosis pessima opera fecit” [*Ja sam mu rekao, od redovnika ništa drugo ne treba očekivati nego da kao redovnik sam redovnicima bude od pomoći, da se ne kaže: redovnik je redovnicima učinio najgora djela.*]: u pismu bosanskoga provincijala fra Alojzija Mišića banjolučkom administratoru biskupu fra Marijanu Markoviću o apostolskom delegatu benediktincu Pierru de Bastienu, Sarajevo, 1. srpnja 1911. Posebna zbirka dokumenata, Arhiv BO Mostar.

Vama veli: najveća sreća bila bi Stadler da otide iz Bosne, Lulića da ga zamine. Meni veli, da ga Bog dragi uzme (da umre) bila bi providnost Bosni. Fra Marijanu Duić rekao ‘pisao sam u Rim, rekao, *nec cum asinis proceditur sic, sicuti cum franciscanis in Bosnia ex parte Aeppi’* [ni s magarcima se ne postupa tako kao s franjevcima u Bosni od strane Nadbiskupa]. Onamo veli, nesreća je u Sarajevu, što u Kaptolu sjede ljudi *sine prudentia* [bez razbora]. Šariću veli, da je dijete *etc*. Oh! Ko bi probro i upamtio sve izjave. A eto vidite, kada je s nama što govori, a kada je s Nadbiskupom drugač opet. Dok je bio kod vas u Banjaluci bio je dobro vrnuo sa nama, sada opet *animo et corde* [dušom i srcem] onamo i fratre tišti. Meni veli: Hercegovci su revolucionarci, Bošnjaci svojeglavci, ali Bošnjake treba *firmiter tenere* [čvrsto držati], pritisnut ih, gotovi.

Meni veli, *auctoritatem Aeppi debeo illesam conservare, nam secus deberet Bosniam derelinquere. Quidem Aeppus, dicit Delegatus, fecit imprudentiam tam simplicem rem faciendo magnam* [ugled Nadbiskupov moram čuvati nepovrijeđenim, kaže Delegat, učinio je nerazboritost čineći tako jednostavnu stvar velikom] (Zajednica Udruga), ali *quid faciendum* [što treba raditi]. Rečeno mu je, ma ako je učinio svojeglavo, sebi nek upiše. Ako treba Nadbiskup *auctoritas* čuvat, a zar netreba drugih *Episcopa* isto čuvat. Jednoga čuvat drugoga pušćat.

Delegat je, svom dušom sada za to, da se župe imaju dati Nadbiskupu, a ovo sam vam javio. Najprije *de paroeciis nec verbum,* [o župama ni riječi] a sada tajno formalno sjednice drže i *conferiraju*. *De modo quomodo hoc fiet*. [O načinu kako će to

biti]. Kažu franjevci imaju bolje župe, više župa, *praedominantes* [premoćnije]. Vrlo, posprdno upravo *de juribus et meritis fratrum in parochias, quinque saecula administratas per Ordinem* [o pravima i zaslugama fratara na župe, kojima Red upravlja pet stoljeća] – govori. Poput Nadbiskupa, koji veli: Vi ste vaše učinili, mi smo tu, a vi eno vam misije, to vam je i dužnost. Zar nije dragi *Illme* [Illustrissime = Presvijetli] nevolja da poludiš. Na o. Marijana Duić *Bischof Marković wierd schon Kopf abwaschen* [Biskup mu Marković glavu oprati]. Zašto i kako neznam.

Jedan put ovako, drugi onako. Meni je prvo govorio *P. Marian ausgezeichneter Mann. Braucht man ihm. Einflusreicher Mann. etc*. [O. Marian izvrstan čovjek. Treba mu. Utjecajan čovjek. Itd.] Ja se ne znam snaći u tolikim *contradikcijam*."[279]

Bastien je tijekom 1911. godine nastojao i uspio pomiriti dvije stranke tako što su promijenjena pravila Zajednice prema Stadlerovim željama, a Stadler je digao kaznu s Hrvatske narodne zajednice iz veljače 1910. godine.

Godina 1913. bila je vjerojatno najgorča po Stadlera, ne samo zbog silovite urote i napada na njega osobno nego i na njegova pomoćnika biskupa Ivana Šarića i svjetovni kler i bogosloviju i sjemenište. Opet se razbuktao glas o Nadbiskupovu uklanjanju, kao 1908. godine, da se za kardinala promakne,

---

[279] Pismo od 30. lipnja 1911. Posebna zbirka dokumenata, Arhiv BO Mostar.

samo neka se iz Sarajeva makne pa će biti mira. „Združili se političari i diplomati, nekatolici, 'katolici' i operiraju u Beču, da ne poštuje 'carskih zakona', i upiru prstom opet u jedan prijelaz iz jedne kršćanske na katoličku vjeru" [slučaj Đurđinke]. U listopadu 1913. Nadbiskup polazi sa svojim pomoćnim biskupom Šarićem preko Beča u Rim. Primljeni su u audijenciju kod pape Pija X. Iako u razgovoru sa Stadlerom nije bilo govora ni o kakvu smjenjivanju, ipak Šarić moli Papu „ut nobis maneat noster Archiepiscopus" [da nam ostane naš Nadbiskup]. Nato Papa uzvraća već glasovitom rečenicom: „Manet et manebit".[Ostaje i ostat će]. [280]

Moralna afera
Franjevci delegatu, 1911.

Možda nijedna kleveta nije tako pogađala Nadbiskupa kao ona na moralnom planu. Ni tu se nisu štedjele riječi. Neodgovorne glasine i „priča se" postaju svjedočanstva za optužbe, moguće i nemoguće, nevjerojatne. Franjevci pišu Svetoj Stolici kako se u domovini priča da Stadler ima dvoje nezakonite djece. Doslovno kažu:

„Naime kod bosanskog je puka moralni život i samoga Nadbiskupa i svjetovnoga klera u veoma maloj cijeni. Mi se franjevci, svjesni optužbe kojom se tereti Nadbiskup dr. Stadler, sami ograđujemo od prigovora vjernoga puka bosanskoga, ali ne mo-

[280] *Spomenica vrhbosanska*, 1932., str. 197–198. i str. 200–201.

žemo prešutjeti da se priča u našoj domovini da je sarajevski župnik (Predmersky) nezakoniti sin Nadbiskupa dr. Stadlera, kao što je supruga njegova gradonačelnika Müllera njegova nezakonita kći."[281]

Franjevci se ograđuju od zlogovora vjernoga bosanskoga puka, a donose *famam volantem*, ono što kruži kao priča među vjernim bosanskim pukom.

U jednom momentu franjevci se u tome pismu delegatu obraćaju izravno na Svetog Oca ovim riječima:

„Sveti Oče! Nadasmo se da će Nadbiskup naš olakšati stanje naše, sretnije korake poduzeti u ljubavi, kojom nas je Bog uzljubio; nadasmo se da ćemo na njegovim počivati grudima, očinsku uživati ljubav, kad tamo, nažalost, gorke kusamo plodove njegove dobrostivosti i lažne ljubavi i moramo sa Spasiteljem našim uzviknuti: Nadbiskupe, poljupcem izdaješ sinove sv. Frane! Neka bude kao dokaz njegove ljubavi najnoviji pokušaj upro-

---

[281] *Pismo* od 15 stranica iz 1911. godine, koje su oci franjevci uputili delegatu P. Bastienu, počinje: *Reverendissime Domine Delegate!* Citat na 4. stranici na latinskom glasi: „Cuius causa rei ipse Archiepiscopus est nam in populo bosnensi sicut ipsius archiepiscopi sic et cleri saecularis vita moralis minimae aestimationis est. Nos Franciscani conscii (-?) gravaminis quo archiepiscopus dr Štadler gravatur, nosmetipsos abstrahimur ab oblocutionibus fidelis populi bosnensis, verum enim reticere non possumus famam in nostra patria volantem: parochum Sarajevensem (Predmersky) esse naturalem filium Archiepiscopi dr Štadler, sicut et eius villici Müller uxorem esse eius naturalem filiam."
U *Pismu* se od 4. do 9. stranice navode slični slučajevi svjetovnih svećenika.

paštenja naše jadne majke Provincije. Naš katolički puk ne može shvatiti da franjevci sa svoje pastoralne dužnosti mogu biti oboreni jer je s njima rastao i ima ih kao svoje jedine dokazane prijatelje. Razulareno ponašanje i sablažnjivi život omrazili su svjetovno svećenstvo u očima puka.

Preblaženi Oče! Je li moguće da se od nas u njihove svetogrdne ruke predaje naš djevičanski narod i u ruke onih koji braću svoju u Kristu Gospodinu ozloglašuju i kleveću? Kod našega naroda, koji to ima pred očima i svakodnevne dokaze naše učinkovite ljubavi prema sebi, ne mogu nas ozloglasiti i omraziti, stoga nas ozloglašuju kod Sv. Stolice da budemo kao trulež ognjem spaljeni.

Ako klevete dr. Stadlera kod Sv. Stolice poluče učinak, i ako sama Sv. Stolica zanemari našu nevinost, pozivamo sve tri vjeroispovijedi da iznesu svjedočanstvo o ishodu i lošim posljedicama katolicizma. Mi ćemo pretrpjeti štetu, jer time izumire naš život, presušuje nam jedini izvor egzistencije, ipak najveći će gubitak pretrpjeti naša katolička religija ako se naš narod preda u ruke raspuštena i razuzdana klera koji nema nikakva ugleda kod nekatolika, štoviše mnogi ih mrze, a nekatolici određuju sudbinu i svemoćan su faktor naše domovine."[282]

---

[282] *Pismo*, str. 12–13.: „Beatissime Pater! Sperabamus Archiepiscopum nostram conditionem sublevaturum fore, faustioresque progressus facturum in caritate, qua dilexit nos Deus; sperabamus supra pectus eius requiescere, paternumque amorem gustare, sed proh dolor, gustamus nunc amaros fructus ejus caritatis falsaeque dilectionis et

Stadler delegatu Bastienu, 2013.

O ovim tužbama Nadbiskup je doznao tek potkraj 1913. godine. Odmah se obratio na apostolskoga delegata sljedećim dopisom:

„Prečasni oče!

Kada se presvijetli gospodin dr. Ivan Šarić, pomoćni biskup, vratio iz Rima, Vi ste ga upitali: Jeste

---

cum Salvatore nostro exclamare cogimur: Archiepiscope, osculo tradis filios divi Francisci! Fiat in documentum ejus amoris novissimus conatus perdendi nostram miseram matrem Provinciam. Noster catholicus populus capere nequit, quod Franciscani de suo pastorali officio degradari possint, quia cum eis concrevit et eos qua unice probatos suos amicos habet. Dissoluti mores et probrosa vita odiosum reddit clerum saecularem in conspectu populi.
Beatissime Pater! Estne possibile ut a nobis in earum sacrilegas manus tradatur noster virgo populus et in manus eorum qui fratres suos in Christo Domino denigrant et calumniant. Populo nostro, qui praesentia habet et quotidiana documenta nostrae (-?) erga eum effectivi amoris, nos nequeunt denigrare et odioso reddere, ideo denigrant nos apud S. Sedem, ut tamquam membra putrida igne comburamur.
Si calumniae dr Štadler apud S. Sedem effectum obtinuerint, et si ipsa S. Sedes innocentiam nostram posthabuerint (?), appellamus omnes tres confessiones ut testimonium ferant de eventu et malis sequelis rei catholicae. Nos passuri sumus nocumenta et clades, quia eo emoritur vita nostra, quia siccatur unicus fons nostrae existentiae, attamen maximam cladem passura est religio nostra cath., si populus traderetur in manus dissoluti et lascivi cleri, qui nullam apud acatholicos auctoritatem habet, imo odio est quam plurimis. Acatholici autem sortes mittunt et sunt omnipotens factor patriae nostrae."

li čuli u Beču i u Rimu da Nadbiskup ima nezakonito potomstvo? Stoga se čini da ste Vi, prečasni oče, pretpostavili da je ta kleveta već poznata u Beču i Rimu i da je razvikana preko sigurnih svjedoka.

Ja sam nevin i ne trebam drugoga svjedoka; ja sam naime uvjeren da će mi Gospodin Isus udijeliti nagradu zbog podnesene klevete. Ali trebam svjedokâ zbog vjernika i svećenika koji su mojoj brizi povjereni. Ti su svjedoci poznati Vama, prečasni oče; stoga Vas najuljudnije molim da mi ih izvolite označiti, da bi se i njima pružila prigoda da dokažu svoju drzovitu tvrdnju i dadne se prilika sudu da ih udari pravednom kaznom, koja je namijenjena onima koji drugoga krivo optužuju sa zločina.

A da Vi, prečasni oče, poznajete svjedoke o kojima je riječ, očito je iz *memoranduma* koji su neki laici Vama predstavili protiv Nadbiskupa, i u kojem je na kraju naznačeno da mnogi svjetovni svećenici provode loš i nepristojan život, tako što su zlim primjerom zavedeni i pokvareni od Nadbiskupa za kojega je jasno da ima potomstvo, kao što je očito u sudskim spisima u Brodu. Da tako stvar stoji, svjedoči vrlo poštovani otac Franjo Jukić, upravitelj župe Gračanice, koji pripovijeda, da je čitao spomenuti *memorandum* i iz njega izvadio vijest o Nadbiskupu. Isti otac, koji je pred svjedocima pričao ovu stvar kao sigurnu i izvan svake sumnje, dodao je također jednom: Nadbiskup zaslužuje da ga se o drvo objesi.

Molim Vas, dakle, prečasni oče, i još Vas jednom molim, da mi izvolite dostaviti imena mojih klevetnika, da bih protiv njih podigao sudsku prijavu.

S najvećim mogućim poštovanjem i poniznošću ostajem Vam, prečasni oče, najmanji brat u Kristu [J. Stadler]

Sarajevo, 18. prosinca 1913."[283]

Delegat Bastien Stadleru, 1914.

Apostolski je delegat prenio pismo Svetoj Stolici, od nje primio upute i potom Stadleru poslao odgovor:

„Preuzvišeni i prečasni gospodine!

Udovoljavajući Vašoj molbi, po svojoj sam dužnosti uzoritom gospodinu kardinalu državnom tajniku prenio Vaše pismo, br. 1302, od 18. prosinca 1913. Na moje pitanje, što o obdržavanju tajne, ako sam imao *Memorandum*, koji se spominje u Vašem pismu, nisam primio nikakav odgovor, samo mi je uzoriti gospodin kardinal državni tajnik, u pismu od 28. prosinca 1913. napisao da Vam, preuzvišeni, priopćim sljedeće:

'... Vi pak možete uvjeriti monsignora Stadlera da se apsolutno ne treba zabrinjavati zbog tužbi na koje se to odnosi... Recite mu da bude miran u uvjerenju da Sveta Stolica ne običava davati težinu optužbama ako ih ne predstavljaju vjerodostojne osobe.'

A što se tiče one tužbe protiv mene iznesene i među svećenstvo i narod razglašene, premda sam je prema svojim silama pred Vama, preuzvišeni, odbio, tj. kao da sam ja Svetoj Stolici prenio da ste Vi, preuzvišeni, imali nezakonito potomstvo, to

[283] Kopija u Arhivu NOV Sarajevo, ubilježena pod br. 1302/13., od 27. prosinca 1913.

Vam po nalogu uzoritoga gospodina kardinala državnog tajnika doslovno prenosim:

'A zatim što se tiče nekoga sumnjičenja koje bi monsignor Stadler mogao prihvatiti s obzirom na Vas, dvojeći naime da ste Vi, Oče, bili njegov tužitelj kod Svete Stolice, uvjeren sam da ćete mu Vi lako uspjeti dignuti iz srca bilo kakvu dvoumicu s tim u vezi.'

Svakome će, tko je iskrena duha i bez predrasude, biti jasno da ove riječi uzoritoga gospodina kardinala državnog tajnika nemaju niti mogu imati drugo značenje doli da ja nisam Svetoj Stolici niti direktno niti indirektno ikada prenio te tužbe.

Molim Vas dakle preponizno, preuzvišeni, da sve ovo priopćite kleru: ja naime o ovome ne ću šutjeti.

S dužnim osjećajem svoga poštovanja ostajem Vašoj preuzvišenosti vrlo odani sluga u Kristu D. Petrus Bastien O. S. B."[284]

Stadler Nunciju, 1913.

Ne zaustavljajući se samo kod svoje obrane, Stadler je prešao i u napad sa svjedocima poimence spomenutima s obzirom na samoga delegata Bastiena, pišući nunciju u Beč:

„Preuzvišeni gospodine!

Primoran sam Vas, preuzvišeni gospodine, izvijestiti o vrlo neugodnu slučaju. Budući da se radi o prečasnom ocu Petru de Bastienu, apostolskom delegatu, koji je podložan mojoj jurisdikciji, ja ću slučaj

[284] Delegat pisao u Sarajevu, 2. siječnja 1914. Arhiv NOV, br. 34/14, 9. siječnja 1914.

samo prepričati kako ga glas prikazuje, prepuštajući istragu u ruke Vaše preuzvišenosti." (Ovdje ispuštamo sam prikaz slučaja, koji je inače delegat pred drugima priznao. Nadbiskup zatim navodi svjedoke):

„1. Mnogopoštovani gospodin Ivan Ćurić, kateheta u Tuzli, koji je nedavno preda mnom izjavio da želi zakletvom potvrditi ispričani slučaj da se doista dogodio, i da svoju tvrdnju može dokazati; ali da ne želi to činiti, jer je zakletvom vezan na šutnju, osim samo Svetoj Stolici (razumije se i apostolskomu nunciju).

2. Mnogopoštovani otac Arkanđeo Brković, upravitelj župe Tuzle.

3. Breške su župa, koja nije daleko od grada Tuzle. Ondje je upravitelj župe mnogopoštovani otac Nedjeljko Pavlović.

Smatrao sam svojom dužnošću sve Vam ovo, preuzvišeni, iznijeti, a samu stvar nije moje ispitivati; ipak vrlo uljudno molim da se preuzvišeni udostoji: mnogo poštovanoga gospodina Ivana Ćurića i mnogopoštovanog oca Arkanđela Brkovića s Vjekoslavom Prešern u Beč u svoju kuriju pozvati ili nekoga povjerenika u Tuzlu poslati, koji bi pokrenuo istragu da maglu rasprši, istinu izvede na čistac i svima usta začepi.

S najvećim mogućim poštovanjem i poniznošću ostajem Vam, preuzvišeni, preponizni sluga
[Josip Stadler]

Sarajevo, 18. prosinca 1913."[285]

---

[285] Kopija pisma u Arhivu NOV, br. 1303/13, od 27. prosinca 1913.

Kako je završilo, ne znamo. Apostolski delegat belgijski benediktinac Pierre de Bastien, koji je bio u Bosni od svršetka 1910. do polovice 1914. godine, više se ne spominje kao apostolski delegat. Vjerojatno ga je nakon glasina o ovom slučaju Sveta Stolica povukla. Godine 1914. izbija Prvi svjetski rat, koji završava 1. prosinca 1918., a do tjedan dana umire nadbiskup Stadler ostavši na čelu Nadbiskupije do kraja i nagrcavši se zemaljskih nevolja, kleveta, uvrjeda, tužba i zlogovora preko svake mjere.

Zaključak

Poslije brojnih pohoda Rimu, susreta s papama, posjeta kardinalima i kongregacijama, nakon stotina pisama napisanih kroz 37 aktivnih godina nadbiskupovanja, Stadler je imao i zadržao najodaniji odnos prema Papi i Svetoj Stolici. I uoči Bezgrješnog začeća 1881. kada je kao novoposvećeni nadbiskup odlazio iz Rima i uoči Bezgrješnog začeća 1918. kada se kao nadbiskup spremao otići s ovoga na bolji svijet, Stadler je imao jednako duboko i nepomućeno poštovanje prema Svetom Ocu. Ta je odanost zasnovana na uvjerenju da na usta Papina govori Petar, odnosno Krist Gospodin. I Sveta je Stolica budno pratila Stadlerove korake, intervenirala gdje je smatrala nužnim, radovala se njegovim pastoralnim, prosvjetnim, graditeljskim i svakovrsnim drugim uspjesima. Stadlerovi problemi svodili su se u biti na neprihvaćanje franjevačke deformirane „karizme” o „isključivosti na župe”. Otišao je s ovoga svijeta a da nije mogao

ni shvatiti ni prihvatiti da je takav necrkveni mentalitet uvijek prijetio crkvenoj hijerarhiji, sastavljenoj iz redovničkoga ili svjetovnoga klera, još većim škandalima ako se ne ostane na *statusu quo*. Sveta Stolica, u mukama između „malum maius" i „malum minus", nije ni u najtežim vremenima digla ruke od nakane i volje da uspostavi redovitu biskupsku hijerarhiju. Pomicala se korak po korak, nekada dva naprijed, jedan natrag, ali nije mirovala. U tom joj je nadbiskup Stadler bio jedan od najpouzdanijih provoditelja defranciskanizacije Bosne, i zato je čitava života pio gorku čašu pelina bosanskog „ujaka" i „njegova" puka. I kada bi se sutra pokrenuo proces da se iznese svačije djelo na vidjelo, krjepost ljubavi u herojskom smislu, strpljivost i jakost u životnim protivštinama, Stadlerova bi zvijezda zasjala punim sjajem, unatoč bilo kakvu prigovoru njegovih protivnika. Stadlera je Sveta Stolica, unatoč nesmiljenim napadima s raznih strana, zadržala na kormilu vrhbosanske lađe do njegova uplovljenja u luku vječnosti. Velika zahvalnost ove Crkve ostaje i Petrovoj stolici i velikom Stadleru.

———————————-

Izgovoreno u Sarajevu, 21. rujna 1998.

Temeljni tekst objavljen u zborniku: Pavo JURIŠIĆ (prir.), *Josip Stadler život i djelo*, Sarajevo, 1999., str. 109–128. ovdje dopunjeno.

Memorandum od 57 stranica: na str. 57. stoji: *Scripsit P. Hieronymus Vladić a Roma Ex Definitor Generalis.* Vladić: 1848. – 1923. Taj je memoran-

dum, sastavljen u 14 točaka (od 7. do 28. stranice), predan Sv. Kongregaciji za javne crkvene poslove 1910. kao odgovor na Stadlerovo pismo od 27. ožujka 1898. (vidi str. 7.).

FRANJEVAČKI *NIHIL OBSTAT*

Velimir BLAŽEVIĆ,
Bosanski franjevci i nadbiskup dr. Josip Stadler
Svjetlo riječi, Sarajevo, 2000., stranica 207.

Dne 20. lipnja 2002. godine kardinal Vinko Puljić, nakon vatikanskoga *nihil obstat-a* od 3. studenoga 2001., otvorio je dijecezanski postupak za proglašenje blaženim svoga prethodnika i prvoga vrhbosanskoga nadbiskupa dr. Josipa Stadlera.

U ovom povodu čini nam se prikladnim prezentirati navedenu knjigu[286] dr. fra Velimira Blaževića, člana franjevačke „Bosne Srebrene". Stadler je napisao na tisuće pisama. O njemu je napisana biblioteka spisa i knjiga, vjerojatno ni o jednome drugom čovjeku u ovoj zemlji koliko o njemu. Ali Blaževićeva je knjiga nešto novo.

Stadler je proveo u Bosni kao nadbiskup 37 godina (1882. – 1918.). Držao je dvije dijeceze, Vrhbosansku i Banjolučku, ovu drugu do 25. travnja 1884. Došao je iz Zagreba kao dijecezanski svećenik, jedini u tadašnjoj Bosni! Jednu je kongregaciju sestara u Bosnu doveo – Kćeri Božje ljubavi, a drugu je osobno osnovao – Služavke Maloga Isusa. Utemeljio je dva sjemeništa za odgoj svećenika, u

[286] Autor je teme, obrađene u ovoj knjizi, prezentirao u predavanju na simpoziju u Sarajevu u rujnu 1998., a objavio pod naslovom *Stadler i franjevci*, u: Pavo JURIŠIĆ (prir.), *Josip Stadler život i djelo*, Sarajevo, 1999., str. 393–418.

Travniku za gimnazijalce i u Sarajevu za bogoslove, i oba povjerio isusovcima koje je također pozvao u Bosnu. Na hrvatski je preveo evanđelja i Djela apostolska. Mnoge je svećenike zaredio i brojne župe osnovao. Podigao je nekoliko monumentalnih crkvenih zgrada: nadbiskupski dvor, kaptol, katedralu, bogosloviju, crkvu sv. Ćirila i Metodija, „Augustineum", „Betlehem", „Egipat", dom u Vitezu, samostan s crkvom na dobru „Dolorosi" u Čardaku… Svećenik, profesor, dekan, urednik časopisa, prevoditelj, pisac filozofskih i teoloških studija i knjiga, graditelj, političar, biskup. Velik i polivalentan čovjek, a jednoga dana mogli bismo ga štovati kao blaženika na oltaru. Dao Bog!

Autor sam ističe nakanu, koju će mu svaki čitatelj potvrditi kao dosljedno provedenu, da nastupa kao kroničar a ne kao kritičar. A tema je jedna od najužarenijih na ovom be-ha crkvenom području: župe za koje se već 120 godina pravno, povijesno, moralno, fizički bori redovnički franjevački kler i dijecezansko ili svjetovno svećenstvo. Ako je Sveta Stolica dovela franjevce u Bosnu i omogućila im polje djelovanja, i ako je obnovom crkvene hijerarhije uvela i svjetovni kler, kako to da ta dva brata i po rođenju i po ređenju, bez obzira na godine dovođenja i uvođenja, ne mogu bratski podijeliti župnu pastvu, nego mora biti toliko klanja za „vlastita prava"? Kako jednomu bratu, koji po naravi svoga redovničkoga zvanja nije uopće poslan na župe, pripadaju i jače župe i veći broj njihov, dok svjetovnomu svećenstvu, koje egzistira samo po tome što je inkardinirano u jednu biskupiju i time po naravi svojoj određeno u župni pastoral,

pripada samo onoliko župa koliko mu ih dopusti i omogući taj brat redovnik? Blažević se ograničio na župe koje su bile povjerene „Bosni Srebrenoj" a od 1881. godine nalaze se u Vrhbosanskoj nadbiskupiji i Banjolučkoj biskupiji.

Knjiga je izrađena na temelju neobjavljene građe iz četiriju mjerodavnih arhiva: Provincijalata, Nadbiskupskog ordinarijata u Sarajevu, Franjevačke generalne kurije u Rimu i Svete Stolice. Razumije se da se autor služio i objavljenom arhivskom građom, posebno literaturom (u prvoj bilješci navodi desetak imena koja su se posebno bavila tom problematikom). Gdje nije uspio doći do materijala da popuni kroniku, to i prizna, iako mi se čini da ima dosta takvih mjesta i trebalo bi ih otkriti i ugraditi. Vjerujem da to može biti izazov kakvu marljivu „crvu" koji želi raditi po arhivima i to jednom dovršiti, iako bi to najbolje mogao učiniti sam Blažević. Knjiga je opremljena sa 795 znanstvenih bilježaka. To znači da je toliko i još više puta autor morao zaviriti, probrati, prepisati, kontrolirati određeni ulomak koji osvjetljava odnose između Nadbiskupa i fratara.

Knjiga je podijeljena u šest poglavlja, koja ćemo i mi slijediti s dvije nakane. Da pratimo Nadbiskupa gledajući ima li izrazito nepravednih poteza, nepoštenih ponašanja, neistinitih prikaza u svojim zahtjevima i odnosima prema franjevcima, što bi se inače moglo odraziti i na njegov uspon na oltar, i, drugo, da pristavimo koju primjedbu gdje nam se čini umjesnom.

1) Raspodjela župa između dva klera (str. 11–55.)

Autor kaže da su u vrijeme preuzimanja nadbiskupske službe J. Stadlera u BiH franjevci kao jedini dušobrižnički kler držali „sve župe” kojih je bilo 114, i to „u Vrhbosanskoj nadbiskupiji 66, u Banjolučkoj biskupiji 21, i u Mostarsko-duvanjskoj i Trebinjskoj biskupiji 27” (str. 11.). Radi preciznosti navodimo da se autorovoj pozornosti, sigurno nehotično, potkrao podatak da je Trebinjska biskupija, koja je spomenuta, a nije uključena u gornje brojanje, stoljećima imala dijecezanski kler i vlastitoga biskupa, i da je u vrijeme obnove hijerarhije 1881. godine ta biskupija s biskupom dubrovačkim kao svojim administratorom apostolskim *pro tempore,* imala sedam župa i župnika.[287] Čak je i jedna župa u Mostarskoj biskupiji, Drežnica, bila s dijecezanskim svećenikom, don Klemom Sumićem, rodom iz Dalmacije. Ali je istina da su u to doba u Bosni doslovno sve župe bile povjerene Franjevačkoj provinciji „Bosni Srebrenoj”. Blažević dodaje: „Takvo se stanje, dakako, nije u Crkvi smatralo normalnim i nije bilo uobičajeno za područje s redovitom crkvenom hijerarhijom” (str. 11.).

Ponovnom uspostavom crkvene hijerarhije počinje potegni – povuci: Nadbiskup je htio „ako ne

---

[287] Stolac sa župnikom don Lazarom Lazarevićem, Ravno s don Antom Tvrdeićem, Trebinje s don Ivanom Vlahinićem, Gradac s don Mihom Jerinićem, Hrasno s don Nikolom Lazarevićem, Prenj-Dubrave s don Stjepanom Puticom, Klepci s fra Oracijem ofm iz Torina.

sve, onda što veći broj” župa, a franjevci su ih htjeli „što više” zadržati ili ih „što manje” ustupiti Stadleru i svjetovnim svećenicima (str. 12.). U toj borbi razlikujemo više faza.

U prvoj etapi, 1881., Nadbiskup je uspio da dekretom Svete Stolice (*Cum providentia,* 10. prosinca 1881.) sve župe u Nadbiskupiji budu biskupu na slobodno raspolaganje, *liberae collationis*, osim samostanskih, i ako franjevci u roku od godine dana ne dokažu „svoja prava” na župe pred Svetom Stolicom (str. 14–15.).

U drugoj etapi, 1882., franjevci nude Nadbiskupu 16 župa u Vrhbosanskoj i 8 u Banjolučkoj biskupiji. Nadbiskup nezadovoljan, piše da „ne može biti zadovoljan s manje od polovice župa”. Stoga na onih 16 traži još 19, a na 8 župa u Banjolučkoj biskupiji neka se doda i banjolučka župa (str. 18–19.). Provincijal, na sugestiju carevu i Kallayevu (str. 20.), pristaje dati Stadleru u svemu 24 župe u Vrhbosanskoj, i 8 župa u Banjolučkoj dijecezi, a Bosni Srebrenoj ostaje u svemu 52 župe. U Blaževićevu tekstu ne nalazimo podatak da je ministar B. Kallay zauzvrat obećao provincijalu Ćavaroviću da će u Banjoj Luci biti imenovan biskup franjevac, što se i dogodilo.[288] Stadler odgovara da je to ustupanje župa, gledano razmjerno po broju vjernika, u Vrhbosanskoj tri puta, a u Banjolučkoj četiri puta jače u korist fratara (str. 24.). Stoga ne

---

[288] Usp. DRLJO, *Obnova redovne crkvene hijerarhije u Bosni i Hercegovini,* str. 126., bilj. 52.

pristaje. Ovdje se inače broj župa ne poklapa: ako je u dvjema bosanskim dijecezama 1881. godine bilo svega 87 župa (66+21 – str. 11.), kako to da se 1882. godine u svemu broje 84 župe (52+32 – str. 23.). Tri su negdje nestale, neubrojene!

U trećoj etapi, 1883., izlazi drugi dekret Svete Stolice (*Cum inter*, 14. ožujka 1883.), po kojemu Vrhbosanskoj pripada 26, Banjolučkoj dijecezi 9 (svega: 35), a franjevcima ostaje 59. U svemu: 94. Vjerojatno su tijekom vremena osnivane nove. Bez obzira na broj, Stadler je pokazao da pristaje, jer je tako odlučila Sveta Stolica, a osobito mu je išlo u korist što je u 4. točki dekreta stajalo da mjesni ordinarij može od franjevačkih župa cijepati nove koje će biti *liberae collationis* – na slobodno raspolaganje biskupovo (str. 40.). I Nadbiskup se stvarno dao na posao osnivanja novih. Franjevci su to nastojali osporiti, i na najvišoj razini kod Svete Stolice, ali nije išlo. Čak je i fra Marijan Marković, banjolučki biskup (1883. – 1913.), bio za to da župe, odcijepljene od franjevačkih, ostaju franjevcima! (str. 43.). Sveta je Stolica 1896. odlučila kao i 1883., tj. novoosnovane župe, bez obzira od kojih se župa cijepale, jesu na slobodno raspolaganje biskupu, i redovnici nemaju pravo na njih (str. 44–45.). Tako se, uz dužnu obavijest provincijalu („ali se neću vezati na Vaše protivno mnienje, ako mislim, da veća slava Božja uziskuje ustrojenje nove župe" – str. 44.), od franjevačkih osnivaju nove župe: Vrbanjci, Novo Selo, Doboj, Rastičevo, Deževice, Bosanski Šamac, Odžak, Prozor, Brusnica, Oštra Luka, Bok, Skopska Gračanica itd. Ali ništa nije išlo bez muke i velikih protivlje-

nja, ponekada i škandala i uplitanja naroda. Izvor razdora između Ordinarijata i Provincijalata, u odnosu na cijepanje župa, bio je i ostao u tumačenju ovoga drugoga dekreta. Drugi su dekret franjevci smatrali definitivnim, a Nadbiskup ga je smatrao provizornim, „in praesens" (za sada), kako je 1883. pisao državni tajnik kard. Ludovico Jacobini Nadbiskupu.[289] Nadbiskupu je ostalo „de iure" da može dismembrirati franjevačke župe, ali su „de facto" izbijale neobične poteškoće. Haljinići su, također, jedan od takvih suvremenih primjera.

U četvrtoj etapi, 1898., Stadler predlaže reviziju svetostoličkoga dekreta iz 1883. i povratak na dekret iz 1881. u povodu apostolske konstitucije *Felicitate quadam,* kojom se želio reformirati Franjevački red. Ponovno je tražio da se franjevcima „oduzmu sve župe, ili sve izuzev onih spojenih sa samostanima" (str. 35.) kako bi bile biskupu na slobodno raspolaganje. To nije išlo, a problem je bio povezan i s procesom sekularizacije, o čemu kasnije nešto opširnije. Dodajmo ipak ovdje da je državni tajnik kard. Mariano Rampolla odgovorio Stadleru kako postoje „valjani razlozi za vjerovanje" da će broj franjevaca, koji odbijaju reformu i koji bi stoga tražili sekularizaciju, „biti mnogo manji od onoga koji Stadler predviđa" (str. 34.). Međutim, autor pošteno, iako sa žalošću, priznaje da je ipak bilo „bliže istini ono što je Stadler najavljivao", jer je velik broj franjevaca uputio molbu

[289] Isto, str. 126–127., bilj. 53.

Svetoj Stolici za sekularizaciju, ali nije im svima bilo udovoljeno (str. 130.).

U petoj etapi, 1910., Nadbiskup se opet pokušao obratiti Svetoj Stolici i moliti reviziju dekreta iz 1883. Blažević kaže da nije mogao pratiti dokumente, ali je sigurno da je „ostao *status quo*" (str. 38.).

Šesta i završna etapa: autor piše da nakon 1912. nije „poznato je li se Stadler definitivno pomirio s podjelom župa iz 1883., ali on to pitanje, kako se čini, više nije pokretao kod Svete Stolice" (str. 38–39.). Dodali bismo da nije „pokretao", ali jest još jednom, pred svoju smrt, *in conspectu aeternitatis*, kako sam piše, 1918. godine, zamolio Svetoga Oca da franjevcima ostanu samo samostanske župe, prema dekretu *Cum providentia* iz 1881. godine.[290]

2) Postavljanje franjevaca na župe i njihovo uklanjanje (str. 57–87.)

Autor opisuje kako je odmah u početku, 1882., Nadbiskup prekoračio uobičajenu praksu, te je jednoga župnika franjevca pokušao ukloniti, a za novoga je postavio drugoga franjevca, ne obavijestivši čak o tome redovničkoga poglavara. Na to je provincijal (iz Rima) oštro reagirao odgovarajući da se „Nadbiskupskom ordinarijatu ne smije pustiti ni jedanput da predlaže redovnike bilo za župnike bilo za duhovne pomoćnike jer da to spada isključivo na upravu Provincije" (str. 59.). Stadler se

---

[290] Pismo (bez nadnevka) objavio je DRLJO, isto, str. 266–270.

očito pravno porezao, jer to nije bio redovnički privilegij, koji bi dokinulo apostolsko pismo *Ex hac augusta* iz 1881., nego je norma redovničkoga prava. U odobrenju *Tabulae personarum* ili *dislocatoriae* (str. 62.) bilo je mnogo puta uvjetovanja, odbijanja, upozorenja, uskraćivanja jurisdikcije, ali se išlo iz trogodišta u trogodište, ili češće, upozoravalo preko uprave na pogrješke pojedinih dušobrižnika. Iako ponegdje donosi poimence i „peccatum” i „peccatorem”, što u čitatelju danas ne izaziva škandal, ipak kad se radilo o većim zahvatima, autor je stavio u bilješku 258 da neće navoditi puna imena onih svećenika koji su imali određenih moralnih nedostataka. Ali kontroverznom župniku u Korićanima napisano je i puno ime (str. 80.) i inicijali (str. 81.). O njemu opširnije na str. 146., gdje kao da nije prošlo bez ironije s Ordinarijata Provincijalatu i obratno. Nadbiskup je ponekad tražio smjenu župnika, ponekad je sam sugerirao pojedina imena provincijalu. Autor je naveo mnogo primjera gdje je uglavnom tekla sloga između Ordinarijata i Provincijalata kad se radilo o uklanjanju pojedinih župnika i kapelana zbog njihova neprimjerena moralnoga ili kanonskoga djelovanja. Kazna je bila premještaji, oduzimanje kanonske misije, jurisdikcije, čak i suspenzija ili novčana globa. Župnički i jurisdikcijski ispiti bili su složno uvedeni, a ispitivači su imenovani i s jedne i s druge strane. Ordinarijat je bio osobito osjetljiv kad je Provincijalat zadirao u dušobrižničke kompetencije biskupove šaljući „velečasnoj braći župnicima” naredbe ili čak „okružnice” da se pročitaju s oltara. Jasno je Provincijalatu stavljeno na znanje da takve

okružnice može upućivati samo Ordinarijat (str. 87.). Iako se može primijetiti da je autor iznio veći broj negativnih slučajeva franjevačkih župnika i kapelana, i ponekoga dijecezanskoga, čini mi se da je to umjesno učinjeno, ne da se vidi kakvih je sve bilo fratara, nego da se vidi kakav je stav zauzimao sam Stadler kao biskup prema njima. U ovome poglavlju, koje je moralno i najdelikatnije, Stadler se ukazuje kao otac i sudac: ima dostatno razumijevanja „quoad fragilitatem humanam" svećenika, ali je i odlučan da se sablazan ukloni iz naroda. Provincijal je bio redovito u svemu složan, čak i ne tražeći određene razloge od Nadbiskupa, jer je i sam mogao znati kako stvari na terenu stoje.

3) Pitanja o materijalnim dobrima (str. 89–111.)

Stadler je od početka pokrenuo pitanje vlasništva župnih nekretnina i pokretnih dobara.

U prvoj fazi, 1881., Nadbiskup je iznio pred Svetoga Oca problem vlasništva nad nekretninama u župama: župna kuća, crkva, ograda, njiva, itd. Budući da razdioba župa nije ni išla po načelu vlasništva nad nekretninama, Sveta se Stolica nije ni upuštala u rješenje toga upita.

U drugoj fazi, 1982., Nadbiskup je poslao svim dekanima dopis da odgovore na pitanja vezana za podizanje župnih kuća, crkava, gospodarskih zgrada, za stjecanje nekretnina. Praktično se tražilo da se odgovori: što je plaćeno samostanskim novcem, a što je stečeno i urađeno rukama vjernika ili župljana? O rezultatima te ankete Nadbiskup je obavijestio Svetu Stolicu.

U trećoj fazi, 1883., Nadbiskup je naredio da se na svim župama, i onima koje su povjerene franjevcima i onima koje su slobodna podjeljivanja, naprave imovnici ili inventari (str. 91.).

U četvrtoj fazi, 1884., nakon provincijalova interventa, Stadler je razaslao dekanima dopis tražeći popis imovnika onih dobara koja pripadaju župnicima redovnicima i dobara koja pripadaju župi. Odnosno da se dobra „sporazumno točno popišu koja su strogo redovnička, a koja su strogo župska" (str. 91–93.). To je sve učinjeno.

U petoj fazi, 1886., Nadbiskup je zatražio da sve župe koje su slobodna raspolaganja dostave „tapije" ili ovjerovljene isprave o vlasništvu nekretnina, da bi se moglo proknjižiti u gruntovnicama i katastrima na naslov župa (str. 94.).

Pitanje misnih stipendija i misnih milostinja, koje se kupe na franjevačkim župama, Nadbiskup je bio potegnuo 1893. Stvar se potezala i po kongregacijama u Rimu, ali autor kaže da nije mogao naći neku pisanu odluku. Smatra da je bio negativan odgovor po Stadlera, jer je nastavljena praksa kao i do tada, tj. takve župe nisu pokazivale Nadbiskupu misne intencije i misne „lemujzine" (str. 97.).

Congrua cleri sustentatio ili pristojno uzdržavanje klera, odatle kongrua ili pristojba, bio je poseban problem. Godine 1882. Nadbiskup je zatražio od Provincijalata podatak o tomu koliko svaka župa daje župniku, koji su stalni a koji nestalni župni prihodi, kolika je godišnja birovina ili visina. Nije se to moglo lako i točno provjeriti. Ni župnici nisu bili voljni odgovarati. Ni Provincijalat nije dopuštao da se udara namet, civilni ili crkveni, jer „kako smo

kroz pet vjekova u ovoj zemlji živili i uzdržavali se, na isti način i u buduće, dokle se god bude dalo, hoćemo da živimo i uzdržajemo se" (str. 101.), tj. dobrovoljnim prilozima vjernika. I Kongregacija za biskupe i redovnike smatrala je razboritim da se ostane na dobrovoljnosti vjernika. Ali nije bilo teško ustanoviti da župni prihodi nisu bili takvi da bi svi dušobrižnici mogli dolično živjeti, i to upravo zbog nehaja vjernika. Pa se problem potezao i 1885. i 1891. i 1905. i 1912., ali kongrua u Bosni i Hercegovini nije nikada bila „zavedena" (str. 109.).

4) Sekularizacija franjevaca (str. 113–169.)

Od latinske riječi *saeculum* – svijet dolazi izraz „svjetovni" svećenici, za razliku od redovničkih, regularnih. A kada redovnički prelaze u svjetovne, to je sekularizacija. Ovo je najopširnije poglavlje, ujedno jedna od „najbolnijih pojava", „kamen smutnje", kako sam autor kaže, ističući da su bosanski franjevci sekularizaciju „vezali uz dolazak u Bosnu i djelovanje nadbiskupa Stadlera i njemu su pripisivali glavnu i gotovo isključivu ulogu, dakako negativnu, u provedbi sekularizacije", ali ipak „to nije točno, barem ne u onoj mjeri u kojoj se često prikazuje" (str. 113.). Blažević razlikuje nekoliko kriznih perioda sekularizacije.

U prvom periodu, travanj 1881., dakle gotovo devet mjeseci prije dolaska Stadlera, neki je bosanski fratar „u ime mnogih" pisao u zadarskom *Narodnom listu* najavljujući sekularizaciju brojnih bosanskih franjevaca, za koju „ćemo svi s malom iznimkom glasovati" (str. 114.).

U drugom periodu, siječanj 1882., kada su članovi provincijalne uprave otišli pozdraviti novoga nadbiskupa na dan njegova ustoličenja, Stadler im je obećao da će se boriti za autentičan redovnički život, a tko bude htio napustiti samostan i Red, otići će i iz Nadbiskupije (str. 115.).

U trećem periodu, studeni 1882., Nadbiskup iznosi mišljenje Svetoj Stolici smatrajući da ima franjevaca koji su zbog dugotrajna boravka na župama potpuno izgubili redovnički duh i da ga nikada više neće steći, ali su u pastvi revni svećenici. Stoga je sklon sekularizaciji onih koji to žele. Ta bi pojava pripomogla i rješenju problema župa. Dapače, predlaže Svetoj Stolici da se vrhbosanskomu nadbiskupu s kaptolom dadne pravo da može primati fratre u svjetovni kler (str. 117.).

U četvrtom periodu, od 1883. do 1896., 18 bosanskih franjevaca zatražilo je sekularizaciju. Autor je ustanovio da su je četvorica podsigurno i dobila, ali nisu ostali u Bosni (str. 125–127.).

U petom periodu, 1897. – 1898., posebno nakon apostolske konstitucije *Felicitate quadam,* od 4. listopada 1897., koja je tražila reformu Reda, napose uvođenje zajedničkoga života u franjevaštvu, i nakon Franjevačkih konstitucija, Nadbiskup je najprije obavijestio Provincijalat, a dan kasnije, 25. ožujka 1898., poslao je na župnike *Proglas* u kojem je naglasio da je Vrhbosanski ordinarijat uvijek bio protivan sekularizaciji i nije do tada primio nijednoga franjevca u svjetovni kler, ali nakon Papine konstitucije smatra da može učiniti iznimku. Stoga obavještava franjevce koji žele prijeći u svjetovno svećenstvo neka se prijave Ordi-

narijatu do kraja mjeseca svibnja 1898. (str. 131.). Ordinarijat je, na zahtjev, Provincijalatu poslao imena 31 franjevca, među kojima je bilo i bogoslova, koji su željeli sekularizaciju (str. 133.). Na intervenciju Reda, Kongregacija za biskupe i redovnike, 9. travnja 1898., upozorila je Nadbiskupa na krivo tumačenje apostolske konstitucije i „osudila" *Proglas*. Stadler je poslušno prihvatio upozorenje i postupio tako da sve teče u skladu s crkvenim kanonima (str. 134–135.).

U šestom periodu od 1898. do 1918. bio je proces sekularizacije u punom zamahu. Godine 1902. provincijal javlja Nadbiskupu da je do tada sekularizirano „40 franjevaca" (str. 135.), a 1908. dodaje: „preko 40" (str. 136., bilj. 499). Autor se potrudio i s pomnjom istražio i prikazao *brevia curricula vitae* u vezi sa sekularizacijom 50 franjevaca, od kojih jedanaestorica nisu dobila (str. 136–143.), a njih 39 dobilo je indult sekularizacije. Ono što nas iz suvremene retrospektive začuđuje jest tvrdoća poglavara, od provincijskih do kongregacijskih, u razumijevanju duševnoga stanja pojedinih fratara. Na primjer, za jednoga franjevca, koji je bio takva niska redovničkoga i moralnoga vladanja, da je sam provincijal Mišić smatrao „da je već odavno zaslužio da ga se istjera iz Reda", ipak, „jer nadbiskup Stadler preko osoba koje su mu povjerljive potiče franjevce da istupe iz Reda", provincijal predlaže ne da se taj iz Reda izbaci, nego da mu se molba za sekularizaciju odbaci (str. 142.). Bile su to prave duševne drame, potresi savjesti, životni brodolomi, apostazije, namjerna spremnost ući u svaki škandal, da dotičnik bude formalno istjeran, da se riješi zavjeta

i sekularizira. Jedan u molbi Svetom Ocu piše da je to „šesnaesti put" kako traži sekularizaciju, i ako mu je Papa ne usliši, nema mu druge nego: „da ostavi učiteljstvo katoličke Crkve i okrene leđa Rimskim biskupima" (str. 166–167.).

Za Stadlerova biskupovanja oko 70 bosanskih franjevaca zatražilo je sekularizaciju. Njih 45 dobilo. Od toga u Vrhbosansku se nadbiskupiju inkardiniralo 20, od kojih su kasnije četvorica otišla u druge biskupije (str. 168.).

Stoga, koliko je god Stadler mogao biti spreman primiti sekularizirane franjevce da njima popuni župe slobodna raspolaganja, autor s pravom ističe da su razlozi za sekularizaciju bili druge naravi, koje su uostalom sami franjevci iznosili u svojim molbama Svetoj Stolici.

5) Uzajamni napadi u tisku (str. 171–182.)

Ne samo pitanja o župama nego osobito političke koncepcije dijecezanske i franjevačke strane došle su u svakodnevni tisak. Išlo se za bistrenjem pojmova i za traženjem istine, ali je novinarska senzacija prevladala do te mjere da su takve optužbe bile više od sablazni nego od koristi. Optužbe su trajale kroz veći dio Stadlerova biskupovanja, osim za Prvoga svjetskoga rata. Pokušaji da se crkvenim kaznama rješavaju politička pitanja nisu sigurno uvijek sretno pogođena od strane Nadbiskupa. A kako se može toliko puta kažnjavati kad se radi anonimno, iz busije, kao zakrabuljeni „krampusi" oko sv. Nikole, Bože mi oprosti! Morala je intervenirati i sama Sveta Stolica, putem gene-

ralne uprave, jer se ponekada prešla svaka mjera pristojnosti i poštovanja u odnosu na Nadbiskupovu osobu i službu.

6) Uzajamna uvažavanja (str. 183–193.)

Autor je na kraju, da bi pokazao kako između franjevaca i nadbiskupa Stadlera nisu bili „sve sami nesporazumi, razmimoilaženja, sporovi i sukobi" (str. 191.) donio, kao neku rekapitalaciju, brojne primjere uzajamna poštovanja, uvažavanja, čestitanja, pohvala, darivanja. Bilo je tih uzajamnih izraza poštovanja na svim razinama, kao što je bilo i sukoba na svim razinama, a oni pozitivni stavovi Stadlerovi osobito odaju pastira koji računa s redovničkim svećenstvom kao značajnom snagom u svakom pogledu.

Blažević ima moć i lakoću sažimanja sadržaja pisama i odluka: kratko, jezgrovito i, iznad svega, jasno. Ugodno se doimaju i pojedini citati iz pisama Nadbiskupa, provincijala, pojedinih franjevaca ili službenika iz Generalne ili Rimske kurije, inteligentno izabrani, posebno navedeni s ondašnjim stilom, rječnikom i mentalnim sklopom.

Autor se za svako temeljno pitanje i poglavlje vraća na početak i iznova veze i tka – niže dokument za dokumentom, čita zahtjeve, traženja, prigovore, dogovore, sporazume, nesporazume, nagodbe, popuštanja, a iz dokumenata vadi ono sržno i bitno za razumijevanje problematike. Da nije onoga „fra" uz autora u početku knjige, čitatelj ne bi lako pogodio tko stoji iza te studije. Svakako može biti siguran da taj prikaz ne daje dosadašnji uobičajeni be-ha franjevac koji uglavnom navija za

franjevce, ili dijecezanac koji uglavnom navija za svjetovne biskupe i svećenike. Vjeran kroničar, koji svjesno i namjerno ne piše ni *cum studio* za fratre niti *cum ira* protiv Stadlera. I u tome je snaga i poštenje ovoga prikaza jedne, velim, od najdelikatnijih crkvenih tema u Bosni i Hercegovini.

Uočljivo je da nije mogao „provincijal" fra Alojzije Mišić uputiti dopis 19. kolovoza 1912. (str. 109.), kada je već 17. lipnja 1912. na prethodnoj stranici (108) „provincijal" fra Lovro Mihačić primao dopise. Zato se vjerojatno radi o Mišićevu pismu od 19. kolovoza 1909. (str. 107.). Mišić je imenovan mostarskim biskupom 5. ožujka 1912.

Jedno se ne može ne vidjeti: Stadler ne radi iza leđa, ne šuruje s civilnim vlastima, a i kada ocijeni da je potrebno da se na njih obrati, uglavnom od ambasadora primi farizejsko-diplomatski šamar kako se austrougarska vlada „ne može miješati u taj spor" (str. 25.). A ako se itko miješao, mešetario i mutio, to je činila vlada i njezina ambasada u Rimu! Provincijal se suvereno kreće između vladinih činovnika: iz Beča ide u Budimpeštu gdje se susreće s ministrom Beniaminom Kallayem, sutradan u istom gradu primljen je u audijenciju kod cara Franz Josepha, do nekoliko je dana u Rimu s ambasadorom grofom Ludwigom von Paarom, ne izostavljajući, razumije se, ni iz crkvenih krugova nikoga do koga je mogao doprijeti (str. 21–23.). Stadler je imao snage ispričati se („Ja sam se koji put već prevario…" piše provincijalu – str. 188.) i priznati svoj eventualni prekoračaj (str. 18.).

Za Stadlerovu propoziciju Svetom Ocu od 23. siječnja 1898. prokurator Reda kaže da nije (*pro-*

posta) „equa”, „ragionevole”, „espediente”, „opportuna”, a autor prevodi da prijedlog nije pravedan, razuman, prihvatljiv i oportun (str. 33.). Zasmetala su me prva dva pojma koja bi se adekvatnije mogla prevesti kao „pravičan” i „razborit”. To je možda jedino mjesto gdje se za neki Stadlerov prijedlog kaže da nije pravedan i razuman. Državni tajnik kard. Rampolla za te Stadlerove peticije kaže da su „preuranjene” (*praematuras* – str. 33.).

Da je dr. fra Velimir Blažević ovu radnju prijavio za doktorat na bilo kojem teološkom fakultetu, uvjeren sam da bi odnio najbolju ocjenu. Autor svojim radom za Crkvu i Bosnu – valja mu to iskreno priznati – ulazi u red zaslužnih franjevaca za dobro Crkve i za dobro Bosne. Ne samo po onih ostalih šest knjiga[291] i stotine članaka po raznim časopisima ili po svojim profesorskim predavanjima kanonskoga prava, nego napose po ovoj knjizi o Stadleru i bosanskim franjevcima. Nije ovo autor napisao u prvim godinama svoga redovništva, nego nakon što je vidio svega i svačega,

---

[291] Velimir BLAŽEVIĆ, *Mješovite ženidbe u pravu Katoličke Crkve*, Zagreb, 1975.; *Služenje miru. Ivan Pavao II. i Sveta Stolica za mir u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini (1991. – 1995.),* Zagreb, 1995.; *Papa Ivan Pavao II. istinski prijatelj Bosne. Javni nastupi Svetog Oca i dužnosnika Svete Stolice za uspostavu mira i očuvanje Bosne i Hercegovine (1991. – 1996.),* Sarajevo, 1997.; *Katolička Crkva i rat u Bosni i Hercegovini,* Sarajevo, 1998.; *Ljudska prava i Katolička Crkva,* Sarajevo, 2000.; *Komunikacija u svetim činima*, Sarajevo, 2001.

stekao bogato iskustvo i redovničko i svećeničko, pa i kao generalni vizitator u ponekoj provinciji.

Stoga mi se čini da knjiga ima višestruku korist. Može na osobit način pripomoći u proučavanju odnosa između franjevaca i Nadbiskupa, kojemu je otvoren dijecezanski proces i kojemu poneki *advocati diaboli,* nakon ove knjige, ne mogu više sporiti određene ljudske i biskupske kvalitete niti podržavati određene klevete. Iz knjige se dade zaključiti da nema ozbiljnijega *obexa* za Stadlera do oltara, barem ne od fratara!

Drugo, iako je Blažević prema franjevcima, osobito prema provincijalnoj i generalnoj upravi vrlo obziran, i tu je gledao iznijeti istinu na vidjelo koliko je smatrao potrebnim.

Treće, ovu bi knjigu trebao imati i proučiti ne samo svaki dijecezanski i redovnički svećenik, nego i svaki naš provincijal i biskup. Doima se kao priručnik, udžbenik, osnovni abecedarij i, razumije se, kao svojevrsna kazuistika.

Četvrto, ovim je uneseno više povijesnoga svjetla, pa i crkvenoga reda, među oba klera.

Onaj tko radi o vatri, pravi je vještak ako se ne oprži. Ali je nemoguće da se ne začađavi. A problem župa u BiH jest živa vatra i crna čađa. I onda i sada. Stadler se ponegdje začađavio, ponegdje se i opekao, ali nije izgorio. Dapače, bila je to za njega prvoklasna vatrena kušnja, gdje ga je Bog pripremio s raznih strana: ljubitelj i prevoditelj Biblije, visoko moralan svećenik, propovjednik, vrstan profesor i dekan, komunikativac, intelektualno opremljen s dva gregorijanska doktorata, savršeno je vladao osim hrvatskim, također latin-

skim, njemačkim i talijanskim jezikom. Bosna mu je bila arena na kojoj se trebala vidjeti i njegova Bogom dana i marom stjecana pamet i njegovo biskupsko poštenje.

Gledajući iz svoga desetgodišnjega biskupskoga kuta i iskustva s hercegovačkim franjevcima, ovu sam knjigu doživio kao nešto časno i čestito. Bilo bi mi drago pročitati sličan prikaz hercegovačkoga slučaja iz pera kojega hercegovačkoga franjevca.

Moram pošteno priznati da sam čitajući franjevačke autore koji su pisali, o uspostavi crkvene hijerarhije i uvođenju dijecezanskoga klera u Bosni i Hercegovini, o raspodjeli župa, o Stadleru i franjevcima, kao što su dr. fra Berislav Gavranović,[292] dr. Petar Čapkun,[293] dr. fra Ignacije Gavran,[294] dr. fra Jerko Mihaljević,[295] dr. fra Bazilije Pandžić, dr. fra Viktor Nuić,[296] fra Žarko Ilić i slični, uvijek ostao pod dojmom da čitam pristrane ljude, koji vide samo jednu stranu, onu franjevačku, koja je u pravu, koja mora opstati, a druga je strana, ona dijecezanska.

---

[292] Berislav GAVRANOVIĆ, *Uspostava redovne katoličke hijerarhije u Bosni i Hercegovini 1881 godine*, Beograd, 1935.
[293] Petar ČAPKUN, *De organisatione curae pastoralis franciscanorum apud Croatorum gentem*, Šibenik, 1940., str. 98.
[294] GAVRAN. *Lucerna lucens? Odnos Vrhbosanskog ordinarijata prema bosanskim franjevcima*, Visoko, 1978.
[295] Jerko MIHALJEVIĆ, *Hercegovački slučaj*, Humac, 1976.
[296] Viktor NUIĆ, *Istina o „hercegovačkom slučaju”,* Zagreb, 1998.

Dr. fra Velimir Blažević iskočio je iz te linije pristranika i poduzeo prikazati „činjenično stanje ne ulazeći u njegovo komentiranje i ocjenjivanje”, oslanjajući se „gotovo isključivo na izvornu građu” (str. 6.), arhivsku, ponajčešće neobjavljenu. Novost je Blaževićeva što se dao na arhiv Bosanske provincije, dok su o drugim arhivima, osobito vatikanskima, već pisali i objavljivali. Knjigu sam pročitao ljetos na odmoru i nisam je pustio iz ruke dok je nisam pročitao, radostan nad ovom novošću i poštenjem. Da jedan bosanski fratar pozitivno piše o dr. Josipu Stadleru, o problemu župa, a da ne bude smatran domaćim izdajnikom! Čudo neviđeno!

Autor se uhvatio u koštac sa šest tema: raspodjela župa između oba klera, imenovanje i uklanjanje franjevaca iz župne pastve, sekularizacija franjevaca, uzajamni napadi između jednoga i drugoga klera, međusobno uvažanje između Stadlera i franjevaca.

Stadler je 1882. u Bosni našao sve župe u rukama franjevaca. Takvo se stanje u Crkvi nije smatralo „normalnim” i nije bilo „uobičajeno za područja s redovitom crkvenom hijerarhijom” (str. 11.). Stadleru je stalo da „što više župa dobije, a franjevci su se borili da što više župa zadrže za sebe i da ih što manje ustupe nadbiskupu Stadleru i svjetovnim svećenicima” (str. 9.). Taj će princip vrijediti do dana današnjega. I kad je u pitanju osnivanje novih župa – ako se uopće smije i zarezati u djelidbu – onda i diobene „nove” župe trebaju ostati franjevcima (str. 20–21.), ako ipak neke trebaju biti predane svjetovnim svećenicima, onda mnogobrojnije i opulentnije pripadaju redovito franjevcima, a okrajak svjetovnjacima. Prema raspodjeli u Vrh-

bosanskoj nadbiskupiji fratri bi imali četiri puta više vjernika, a u Banjolučkoj više od tri puta. U takvim nagodbama razlika je u tome što je Stadler uvijek bio spreman, u slučaju spora, pokoriti se sudu Svete Stolice (str. 13.), a autor je mogao komotno dodati da franjevci nisu spremni pokoriti se Papinu sudu kad su u pitanju župe. Šilić je to najbolje formulirao 20. veljače 1974. na upit hoće li se pokoriti sudu Svetog Oca, odgovorio je: „Pitat ću braću." Ne može on mimo Kapitula slušati Papu!

Problem je župa riješen dekretom Kongregacije za izvanredne crkvene poslove, od 14. ožujka 1883. U Vrhbosanskoj nadbiskupiji i Banjolučkoj biskupiji svjetovnom kleru: 35 župa, a na tom istom prostoru franjevcima 59 župa.

Vrhbosnensia, 2/2002., str. 417–426.

SOLIDAN ŽIVOTOPIS

Milenko Krešić, *Il Servo di Dio Josip Stadler, primo Arcivescovo di Vrhbosna*, Katolički bogoslovni fakultet, Sarajevo, 2023.

O Josipu Stadleru, vrhbosanskom nadbiskupu (1881. – 1918.), objavljeni su brojni znanstveni članci o nekim vidovima njegova crkvenoga i narodnoga djelovanja u Bosni. Čak dva znanstvena zbornika, 1989., 200 str., i 1999., 960 stranica. Međutim, nije objavljen nijedan cjelovit i solidan životopis. F. X. Hammerl SJ, rektor Dječačkoga sjemeništa u Travniku i Bogoslovije u Sarajevu, sastavljao je Nadbiskupovu biografiju na njemačkom jeziku na više od 600 stranica, od prosinca 1917. do ožujka 1919. godine. Životopis ostao u rukopisu.

Dr. don Milenko Krešić, profesor Crkvene povijesti na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Sarajevu od 2015. i duhovnik bogoslova do 2023., napisao je knjigu o Stadlerovim financijama[297] i nekoliko znanstvenih članaka[298] o nadbiskupu

---

[297] Milenko KREŠIĆ, *Nadbiskup Stadler i financije: gradnje, nekretnine, poslovi*, Sarajevo – Zagreb, 2021.

[298] Milenko KREŠIĆ, „Neki značajniji momenti javnog djelovanja nadbiskupa Stadlera u vrijeme Prvog svjetskog rata”, u: *Vrhbosnensia,* Sarajevo, 1/2019., str. 3–26;
- „Nadbiskup Stadler i Hrvatska narodna zajednica: nastanak i razvoj sukoba te misija izmirenja apostolskog delegata P. Bastiena (1908. – 1912.)”, u: *Vrhbosnensia*, Sarajevo, 2/2019., str. 481–514.;

Stadleru, slugi Božjemu. Životopis o kojemu je riječ obuhvaća 596 stranica na talijanskom jeziku, a potkrijepljen je s više od 1900 bilježaka iz raznih arhiva: Vatikanskoga apostolskog arhiva (AAV) – 775 puta, Bečkoga dvorsko-državnoga arhiva (HHSA) – 125, Povijesnoga arhiva „de Propaganda Fide" (AFPS) – 23, itd., a najcitiraniji autori jesu: Petar Vrankić – 161 put, Zlatko Grijak – 159, Tomo Vukšić – 70, Velimir Blažević – 59 itd.

Povijesne okolnosti

Autor je svjestan da ovakva crkvenoga dostojanstvenika nije moguće proučavati bez uvažavanja povijesnih okolnosti u kojima se rodio i djelovao. Čovjek svojom osobnošću i djelovanjem utječe na svoju okolinu, a okolina također utječe na njegov rast i rad. Pisac biografske studije jasno i znanstveno opisuje stanje u 19. stoljeću, kada je Hrvatska bila pod austrijskom i ugarskom vlašću, posebice nakon Austro-ugarske nagodbe 1867. i Ugarsko-hrvatske nagodbe 1868., kao i pregled stanja u Bosni i Hercegovini koja je bila pod osmanskom vlašću, a od 1878. godine pod okupacijom Austro-

---

- „Nastojanja nadbiskupa Stadlera oko uvođenja kongrue za katolički kler u Bosni i Hercegovini od 1882. do 1910., u: *Hercegovina. Časopis za kulturno povijesno nasljeđe*, Mostar, 7/2021, str. 245–274.;
- „Nadbiskup Stadler i uređenje grkokatoličkog dušobrižništva u Bosni i Hercegovini", u: *Croatica Christiana Periodica*, Zagreb, 88/2021., str. 93–114.

Ugarske Monarhije, zatim je pod aneksijom kojom je postala dio /Land/ iste Monarhije od 1908. godine do kraja Prvoga svjetskog rata. Očekivalo bi se da će katolička Austro-Ugarska u Bosni i Hercegovini biti barem jednako naklonjena katolicima kao što je to bila i drugim vjerskim zajednicama. Vidljivo je da se nastojala politički dodvoriti pravoslavcima i muslimanima kako bi se održao mir i vanjski društveni sklad. Nastojala je što više izaći u susret upravo onima koji su se osvetili napadom na njezina prijestolonasljednika Franza Ferdinanda u Sarajevu (str. 19–61.), gdje je počeo Veliki rat (1914. – 1918.).

Stadler od rođenja do svršetka profesure

Autor, polazeći od prikaza obitelji nadbiskupa Stadlera od njegova preseljenja u Slavonski Brod, kronološki slaže biografske podatke kako su se odvijali u njegovu životnom razdoblju. Rođen u zdravoj nacionalno-vjerskoj obitelji od Đure Stadlera i Marije, rođene Balošić, u Slavonskom Brodu kao šesto dijete – od njihovih devetero – kršten je istoga dana u crkvi svetoga Stjepana Kralja imenom Josip. Kako je fizički rastao, njegov se um postupno razvijao. Milost primljena u krštenju na sličan se način razvijala i u njegovoj pobožnoj obitelji, gdje Bog osim vjere daje u zametku i druge krjeposti: nadu i ljubav. Sve tri vrline razvijale su se u Josipu paralelno, kao prsti na ruci. Oni su oblikovali Josipa, tijekom njegova školovanja, kao maloga i velikoga sjemeništarca puna vjere u Providnost Božju; kao đakona i svećenika puna ljubavi prema Bogu i

prema drugima; kao nadbiskupa i metropolita u Bosni i Hercegovini puna nade u život Katoličke Crkve. U njemu krsna milost nije ostala nedjelatna.

Stadlerove kušnje i pobjede

Njemu, 10-godišnjemu dječaku, majka Marija umire u lipnju 1853. godine, 4-godišnji mlađi brat Mijo u kolovozu, 20-godišnja starija sestra Rozalija u rujnu i otac Đuro u veljači 1854. godine. U 8 mjeseci nestaju četiri člana obitelji, među kojima i roditelji, najpotrebniji djeci. Petero ostaje siročadi kao pet ptića u gnijezdu, a niotkuda majke da donese hrane. Božja Providnost djeluje tako da dira u srce Brođana. Zakazana je raspodjela djece u različite obitelji: 28. veljače 1854. gradonačelnik Maksimilijan Wegheimer uređuje da se ženska djeca povjere bogatijim obiteljima, a muška obrtnicima. No Josipa nema na „dražbi". Nitko ne zna gdje je nestao. Srećom ga nađoše u crkvi, kleči pred oltarom, gdje je primio vjeru u krštenju; u ispovijedi oproštenje osobnih grijeha; u svetoj pričesti živoga Isusa; u potvrdi sedam darova Duha Svetoga. Evo ga sada u toj istoj crkvi, na pravoj adresi, moli Maloga Isusa da mu pokojne roditelje, brata i sestru primi u nebo, a žive povjeri svetoj volji Očevoj.

Matija Oršić, krojač, sa suprugom Julijom posvaja Josipa koji pokazuje talent za školu. Tako gradonačelnik Maksimilijan i gradski krojač Matija odlučuju darovita dječaka poslati, ali ne u službu, nego u požeško sirotište s pripadnom srednjom školom koju su vodili najprije oci isusovci, zatim franjevci, a podupirala Zagrebačka nadbiskupija. Od toga trenutka

Josip postaje zahvalan učenik koji svojim talentom i karakterom obećava da će se svaki materijalni ulog nadbiskupa Jurja Haulika (1837. –1869.), uložen u njega, višestruko vratiti, tj. da će jednog dana imati utjecaja na stotine sela i gradova!

Stadlerov duhovno-sakramentni život

Kao što njegov duhovno-sakramentni život započinje u župnoj crkvi, tako ga Božji poziv vodi iz rodnoga grada, preko sirotišta u Požegi (1855. – 1859.) i Zagreba (1859. – 1862.) na daljnje filozofsko-teološko školovanje na Gregorijani u Rimu s boravkom u zavodu Germanicumu-Hungaricumu (1862. – 1869.). Sva nastojanja odgoja i intelektualne formacije okrunjena su svećeničkim ređenjem 6. lipnja 1868. u Rimu. Svim svojim skladom i zrelošću pokazivao je da je *ad maiora natus* – rođen za određene više svrhe u Providnosti Božjoj. Bistrina Josipova uma primjećuje se već od prvoga razreda, a školske ocjene to dokazuju. Tako u Požegi, u Zagrebu, u Rimu. Vrativši se u domovinu 1869., djeluje 12 godina, do 1881., kao odgojitelj, profesor, dekan, propovjednik, kateheta, književnik, prevoditelj.

Godinama pokušava postati isusovac. Autor dokumentira da je Josip pet puta tražio učlanjenje u Družbu, ali je svaki put izbila neka zaprjeka, negativan odgovor, a glavna je kočnica dolazila od njegova izravnog poglavara Josipa Mihalovića, zagrebačkoga nadbiskupa (1870. – 1891.) i kardinala (1877. – 1891). Stadler je konačno odustao.

Iako se bavio stenografijom u Germanicumu, nije u tom svojstvu sudjelovao na Prvom vatikan-

skom koncilu, kako neki pišu, jer je u vrijeme Koncila (8. prosinca 1869. – 20. listopada 1870.) bio u Zagrebu (str. 63–93.).

Izbor za nadbiskupa

Stadlerov životopisac, velečasni Krešić, iz dana u dan, od mjesta do mjesta, prelistava arhivske papire i provjerava svaki važniji podatak u životu svećenika koji svojim umom i karakterom postupno nadilazi područje svoga djelovanja. Privlači pozornost i cara i Pape. Prikazuje se njegov izbor za nadbiskupa, posvećenje i ustoličenje. Na inicijativu đakovačkoga biskupa J. J. Strossmayera, 8. lipnja 1881., potpisuje se između Svete Stolice i carskoga Beča Konvencija prema kojoj će se uspostaviti nadbiskupija sa sjedištem u Sarajevu i biskupije sa sjedištem u Mostaru i Banjoj Luci. Trebinje ostaje pod jurisdikcijom dubrovačkoga biskupa kao apostolskog administratora do 1890. godine. Biskupsku hijerarhiju uspostavlja papa Leon XIII. (1878. – 1903.) 5. srpnja 1881. Prvo je trebalo osigurati Sarajevo. Stoga je, kada se ukazala prilika po Božjoj Providnosti, sva pozornost odgovornih bila usmjerena na zagrebačkoga svećenika dr. Josipa Stadlera. Vlade: bečka, budimpeštanska, sarajevska, zagrebačka izrazile su svoje mišljenje o carskom izboru i gotovo jednoglasno dale svoj pristanak pred carskim prijestoljem. Isto tako Nadbiskupski duhovni stol u Zagrebu, Nuncijatura u Beču, Državno tajništvo u Vatikanu i sam papa Leon XIII., koji 18. studenoga 1881. proglašava ili svečano potvrđuje, prekonizira, carski izbor.

Time kandidat prevladava sve scile carskoga ispita i haribde papinskoga provjeravanja. Svi jednoglasno: sretno imenovanje! I sam Stadler u svojoj 38. godini osjeća se spremnim prihvatiti se ove neobično zahtjevne službe u Bosni. Na četiri se jezika jednako snalazi, i govorno i napismeno: na latinskom i talijanskom s Rimom, na njemačkom s Bečom, na hrvatskom s Bosnom. Do tada je Bosna bila misionarska zemlja u kojoj su stoljećima misionarili franjevci koji su se zalagali za svoj povlašten i isključiv položaj pod civilnom vlašću Istanbula i crkvenom jurisdikcijom Rima. Biskupsko ređenje u Rimu u bazilici sv. Klementa I., pape (92.–98.), pokraj groba sv. Ćirila, brata sv. Metodija, 20. studenoga 1881. Biograf Krešić nabraja, kronološki i logički, Stadlerove providonosne putove slične onima koje je prošao Abraham, otac naše vjere, koji napušta svoju domovinu i odlazi u zemlju koju će mu Bog pokazati i gdje sve mora poći od novoga temelja (str. 95–103.).

Prvi koraci

Tijekom svoga boravka u Rimu, novi je Nadbiskup zamolio Papu da načelno riješi neka temeljna pitanja dušobrižništva u Bosni: da crkvena dobra pripadnu dotičnim županama i da župe budu *ad liberam collationem,* na slobodno raspolaganje biskupima, kao i drugdje u katoličkom svijetu. Dana 10. prosinca 1881. Papa načelno odobrava, a Kongregacija za crkvene javne poslove odgovara pismom *Cum Providentia* na Stadlerov zahtjev, s iznimkom župa koje su izravno vezane uza sa-

mostane. Osim toga, Nadbiskup traži reformu franjevaca, koji su u Bosni odavno postali župnici, gubeći iz vida činjenicu da su bili u prvom redu redovnici, samostanci.

Autor Krešić ne propušta istaknuti da nitko kao Stadler, koji početkom 1882. godine preuzima upravljanje Crkvom u Bosni, oko sebe ne primjećuje siromahe, sa živom željom da im pomogne jer je i sam potjecao iz siromašne obitelji, prošao kroz sirotišta i škole u Požegi i Zagrebu, proživio siromaštvo do srži. A onda, 1882. godine, Bog mu stavlja kao posljednju kušnju cijelu zemlju, metropoliju, od Neretve do Save, od Une do Drine, siromašnu i bijednu. – Josipe – kao da je to u srcu osjećao – izvedi narod moj iz ropstva mučna, zlopatna! Dovedi ga, zajedno sa svojom braćom u Bosni, u slobodu katoličke vjere i Crkve, u prostore bratske i ljudske ljubavi! Samo tako opremljen i uvježban Nadbiskup, s egzistencijalnim iskustvom siromaštva, mogao je razumom i srcem shvatiti „zemlju Bosnu" koju je u knjigama proučavao i knjige o njoj prevodio kao mlad svećenik. Godine 1872. pohodio ju je, a kao Nadbiskup prošao je na konju i pješice, u pogibli od rijeka i razbojnika, u pogibli od lažne braće; u trudu i naporu, često u nespavanju, u gladu i žeđi, u postovima i studeni! Uz to, svakodnevno salijetanje, briga za sve župe, sjemenište i bogosloviju, kaptol i katedralu. Primjer misionara Pavla iz 2 Kor 11,26–28. U ovoj zemlji i službi netko je morao imati sposobnost poučavanja, posvećivanja, upravljanja; graditi, biti prijateljski raspoložen prema drugim narodima, njegovati zdrave odnose s političkim vlastima, uvijek i u svemu vjeran Svetoj Sto-

lici. Na ovom polju mogu se razviti i uočiti glavne Stadlerove vrline: pravednost, razboritost, jakost i umjerenost (str. 105–146.).

Administrator Banje Luke

Kako ni biskupsko ni materijalno pitanje Banjolučke biskupije nije bilo riješeno, Papa odlučuje nadbiskupa Stadlera u travnju 1882. imenovati privremenim apostolskim administratorom Banje Luke. On njome upravlja više od dvije godine, udarivši temelje kao i za Vrhbosansku nadbiskupiju, do imenovanja fra Marijana Markovića biskupom u lipnju 1884. sa statusom apostolskog administratora do smrti 1912. (str. 147–155.).

U razdoblju od 1883. godine, kada je izdan papinski dekret *Cum inter*, kojim se načelno rješava problem raspodjele župa, do 1897. godine, kada je izdana konstitucija *Felicitate quadam*, koja zahtijeva od Franjevačkog reda izradu novih konstitucija s naglaskom na „zajedničkom životu" redovnika, Stadlerov je život obilježen neprestanim borbama s franjevcima, što će biti njegova sudbina do svršetka života. Ustanove su zahtijevale zajednički život franjevaca: oni koji nisu mogli pristati na to, mogli su se snalaziti na drugim stranama (str. 157–173.).

Kandidat za zagrebačku katedru

Ubrzo se uviđa da je Stadler svjestan svoje biskupske službe i da ne želi biti sluga ni zemaljske vlasti u Sarajevu, ni one u Budimpešti, ni one u Beču. Želi biti vjeran sluga Božji i odgovoran biskup

Katoličke Crkve. A apostolski i katolički car ima konkordatsku povlasticu da prvi izabere i imenuje biskupskoga kandidata i da mu ime podnese Papi na odluku i potpis. Zagreb je 1891. godine ostao bez svoga pastira, nadbiskupa Mihalovića. Sve crkvene strukture, od prezbiterskih do vrhovnih, bile su za Stadlera. No, car i carska svita bili su radikalno protiv toga. Stadler nije bio „politički korektan"! Ni dodvorica carskoga dvora. Nije se upuštao u carevu igru, osobito u pogledu zakona o prijelazu na katoličanstvo. Stadler je toga bio potpuno svjestan i ostao je miran – u Sarajevu, kao da se ništa nije dogodilo (str. 249–260.).

Pravedno uzdržavanje klera

Pravedno uzdržavanje klera – *congrua sustentatio cleri* – pomoć koju bi državna vlast davala župnicima u BiH kao što to čini u Austriji – bio je problem koji nije riješen za života Nadbiskupova sve do rata. Ovo se pitanje arhivski proteže od 1885. do 1914. Nadbiskup je nastojao obuhvatiti doslovno sve uključene strane, pošteno i pravedno. Autor izvješćuje o najmanje 17 Stadlerovih pokušaja da pravedno riješi pitanje obraćajući se vladama u Sarajevu, Budimpešti i Beču; franjevcima na župama, provincijama u Sarajevu i Mostaru te Franjevačkoj kuriji u Rimu, uvijek osluškujući savjete Svete Stolice. Glavnu zaprjeku činili su franjevci koji su svoj status rješavali praksom i „dobrovoljnim prilozima vjernika", a branili se da im *regula paupertatis* – pravilo o siromaštvu ne dopušta drukčije. Napokon, 15. prosinca 1914.,

kada je *Papin* delegat primio suglasnost franjevaca za uvođenje kongrue, već je izbio strašan rat i sve je odgođeno za poslijeratni period (str. 349–360.).

Zakon o obraćenjima

Krešić iznosi nekoliko primjera koji pokazuju Stadlerovu osjetljivu savjest u pogledu obraćenja muslimana ili pravoslavaca na katoličanstvo: bio je jasan i otvoren u obrani Božjega zakona i ljudske savjesti pred svakim carskim zakonom protivnim Božjemu. Poštovao je zakone Crkve. Savjest mu je nedvosmisleno govorila kako treba postupiti. Taj je zakon bio jedan od kamena spoticanja u odnosima Stadlera i Beča. Beč je bio za prividan mir, čak i na štetu Crkve i vjere. Državno tajništvo štitilo je Stadlera i njegovo poštovanje zakona, a izbjegavalo sukobe s carskom kućom (str. 209–247.).

Reorganizacija Instituta sv. Jeronima u Rimu

Autor iz raznih arhiva donosi dokumentaran prikaz nastojanja da se reorganiziraju ustanove Svetoga Jeronima u čemu je Stadler sudjelovao dvadesetak godina, od 1891. do 1911. Godine 1901. papa Leon XIII. izdaje pismo *Slavorum gentem* kojim ukida višestoljetni kaptol i bolnicu Sv. Jeronima i daje novoj ustanovi naslov „Collegium S. Hieronymi pro gente croatica – Svetojeronimski zavod za hrvatski narod", odnosno za svećenike koje biskupi šalju na više studije u Rim. Nakon diplomatskih napada s raznih strana (Austrije, Ma-

đarske, Crne Gore, talijanskih iredentista...), Papa je 1902. godine vratio Zavodu anakroni naziv „Istituto Illirico di S. Girolamo – Ilirski institut sv. Jeronima". U audijenciji pred Papom u travnju 1902., Nadbiskup je u ime hrvatskih biskupa naveo Crnu Goru i Mađarsku koje su se usprotivile hrvatskom naslovu svetoga Jeronima. Ovaj govor, objavljen u Hrvatskoj, izazvao je nezadovoljstvo Svete Stolice, koja je tvrdila da ne djeluje pod pritiskom vanjskih sila, nego *motu proprio* – vlastitom pobudom. Stadler se morao ispričati, iako je govorio istinu, ali Papa je na kraju sve izveo na čistac jer je tada spasio imovinu koja je 1971. godine uzela i hrvatsko ime s papinskim naslovom (str. 273–312.).

Promoveatur ut amoveatur

Neka se promakne samo da se odmakne. Godine 1891. austrougarski politički krugovi nisu dopustili da se Stadler premjesti iz Sarajeva u Zagreb, a 1900. i 1903. bili su spremni učiniti sve da ga uklone iz Bosne jer je postao preprjeka njihovim političkim interesima. Nisu uspjeli. Sveta je Stolica razumjela njihove namjere i nije reagirala po njihovu prohtjevu (str. 337–342.).

Bez crkvene autonomije

Iako su pravoslavci i muslimani u BiH zadobili svoje autonomije, prvi 1905., drugi 1909. godine, Katolička Crkva nije uspjela sve do početka rata, kada je sve skliznulo u ratni vrtlog iz kojega je nastala nova država i novi odnosi (str. 343–348.).

Politička borba

Godine 1906. osniva se politička udruga, nazvana Zajednica, kojoj Nadbiskup želi dati katolički pečat, a laici koji vode Zajednicu uz potporu franjevaca, to odbijaju. Zato Nadbiskup 1910. godine osniva novu političku stranku, nazvanu Udruga s katoličkim načelima. I sam se upušta u dnevnu politiku. Uz političku stranku, pokreće svenarodni politički dnevnik. Tako je, bez sumnje, imao najbolju namjeru pomoći Hrvatima katolicima svoje Nadbiskupije na načelima katoličke vjere i narodnih prava i sloboda. Ali se sukobio s onim dijelom naroda, prije svega s intelektualnim snagama, koje su bile pod franjevačkim utjecajem. Iz Krešićeva izlaganja proizlazi da je Nadbiskup zadržao svoj kulturni pristup, sabranost, smirenost i umjerenost, ali je izgubio na konkretnoj razini, na političkim izborima, u napadima intelektualnih sljedbenika franjevaca, koji nisu izbjegavali političke manipulacije. On se sam morao pridržavati pravila igre, pravde i poštenja, ali je napadnut nemilosrdnim ponižavanjem. Još jednom se pokazalo istinitim pravilo: kada ljudi iz Crkve iziđu sudjelovati u političkom životu države, bili oni pobjednici ili gubitnici, dio naroda na njih ne gleda dobrim okom! (str. 377–417.).

Uloga apostolskoga delegata (1910. – 1914.)

Ponajviše ove suprotnosti između franjevačke političke Zajednice i Stadlerove Udruge dovode Papina delegata u Sarajevo. Bilo je to, možda, jedno od najbolnijih poglavlja cjelokupne Nadbiskupove

službe, ali i razdoblje u kojemu je Stadler pokazao iznimnu strpljivost, snagu i razboritost pred poteškoćama koje su dolazile sa svih strana, pun pouzdanja u Božju pomoć. Pierre Bastien, belgijski benediktinac (1866. – 1940.), savjetnik Kongregacije za biskupe i redovnike od 1907. i apostolski delegat u Vrhbosanskoj nadbiskupiji, poslan je svršetkom 1910. u Sarajevo da istraži i predloži rješenja za nejasnu situaciju. Problemi s kojima se Nadbiskup uhvatio u koštac nagomilali su se na stolu, a delegat nije uvijek davao najsretnije prijedloge za rješenja.

Članak o Bastienu i njegovoj ulozi u pomirenju franjevačke Zajednice i Nadbiskupove Udruge sadrži autorovu obranu Stadlerovih postupaka te ukazuje na neke netočnosti i nedosljednosti u Bastienovu ponašanju. A civilna vlast, i lokalna i središnja, načelno je bila protiv Stadlera: ponižavala ga, kažnjavala, predlagala njegov premještaj. Krešić dokumentaciju iznosi kronološki, ističući Bastienovo zalaganje za smjenu Stadlera sa sarajevske stolice, pa makar kao kardinal otišao u Vatikan! Nije uspio. Smatrao je da je za sve odgovoran u prvom redu Stadler. Nadbiskup je od početka vidio da delegat Bastien radije slijedi liniju franjevaca (str. 419–460.). Delegat je bio radije na strani onih koji su obarali Stadlera s njegove nadbiskupske katedre, ne samo zbog političke i financijske situacije, nego i zbog insinuacija na moralnom području. Ali montiranja nisu uspjela jer je Sveta Stolica imala razloga da ne vjeruje nijednoj takvoj kleveti (str. 489–516.). Nakon skoro četiri i pol godine službe u kojoj nije uspješno riješio gotovo nijedan ozbiljan problem, delegat je napustio Bosnu. Očito se od njegove misije puno više očekivalo.

Nadbiskup i redovništvo

Vlč. Krešić donosi pregled ženskih i muških zajednica koje služe mjesnoj Crkvi u Bosni. Nadbiskup je svim silama nastojao okupiti sve raspoložive snage za stvaranje uvjeta i struktura za novu Nadbiskupiju. Stoga se radovao prisutnosti časnih sestara milosrdnica svetoga Vinka Paulskoga, koje su od 1871. godine nazočne u Bosni, te im je na sve načine, duhovno i materijalno, nastojao pomoći i pružiti im polje primjerena djelovanja. Sestre i danas imaju svoju provinciju sa sjedištem u Sarajevu (uz one u Splitu i u Zagrebu). A budući da su zahtjevi i potrebe uglavnom bili veći od ljudskih odaziva, već 1882. pozvao je sestre mlade bečke Kongregacije Kćeri Božje ljubavi da otvore svoju kuću u Sarajevu i prošire svoje djelovanje u Bosni, povjerivši im odgoj ženske mladeži. Danas iz te Družbe potječe pet Drinskih mučenica zbog zavjetovane čistoće, koje su beatificirane u Sarajevu 2011. godine. Isusovcima je 1882. povjerio odgoj i srednjoškolsko obrazovanje sjemeništaraca u Travniku, a od 1890. odgoj i pripremu bogoslova za svećenike, najprije u Travniku od 1890., a zatim od 1893. u Sarajevu. Iz toga je maloga sjemeništa Petar Barbarić (1874. – 1897.), časni sluga Božji od 2016. (str. 517–529.).

Utemeljitelj Služavki Maloga Isusa

Nepunih deset godina nakon ulaska u Bosnu, Nadbiskup je uspio osnovati žensku Družbu kako bi povjerio siromahe njezinu srcu, nastavljajući svoje providonosno, mudro i milosrdno djelo u

karitativnoj i pastoralnoj skrbi svoje Nadbiskupije. Ne samo da je zakonski utemeljio ovu Družbu, nego joj je dao temelje za život: kuće, imovinu, gospodarstvo, proizvodnju kako bi članice mogle raditi i živjeti od plodova svojih ruku. Posebno ih je vezao, ne uza svoju osobu, nego sa Svetom Stolicom, od koje je tražio i primio dekret papinskoga prava od 1911. A to su njegove duhovne kćeri – od 1969. podijeljene u tri provincije: Zagrebačku, Splitsku i Sarajevsku – njegova živa duhovna baština, osobito zaslužna i molitvom i radom da Nadbiskupovo ime i djelo bude stalna *lucerna lucens et ardens* (Iv 5,35), ne samo u sarajevskoj katedrali nego i u cijeloj zemlji. Aktivne u domovima za nezbrinutu djecu, za starije i nemoćne, u bolnicama, u dječjim vrtićima; u sjemeništima, na Ordinarijatu, u apostolatu, u katehezi, osim u domovini i u Zapadnoj Europi, također i u Ruandi, Haitiju itd. Osobito su zaslužne za duhovnu i molitvenu potporu živoj uspomeni na Stadlera, za izdavanje publikacija od njega ili o njemu, za organiziranje studijskih dana i otvaranje procesa beatifikacije svoga Utemeljitelja te za širenje Stadlerova djela (str. 531–548.).

Posljednji dani i smrt

Ovo poglavlje otkriva Stadlerovo pouzdanje u zagovor svetoga Josipa, u Providnost Božju uopće. Sva je ulaganja i zajmove poduzimao vjerujući u Božje vodstvo, a sam se stavio Bogu na raspolaganje da se prihvati svega što mu se činilo potrebnim za život i rast cijele Nadbiskupije i raznih

crkvenih ustanova koje u njoj djeluju. Bog mu je u svemu pomogao, a mogao je biti najsretniji čovjek na svijetu kada se razdužio deset mjeseci prije smrti, ostavivši za sobom veliko graditeljsko i karitativno djelo (str. 558–560.).

Zaključak

Stadler se pojavljuje kao heroj i kada gubi: pravedan, crkven, pun pouzdanja u Boga, a ne popuzan ni Beča ni Budimpešte, nikako se ne doima prevarantom i lukavcem, kako mu neki spočitavaju. U tri se navrata doima kao da je prevaren na desetke tisuća kruna, ali nikoga nije on prevario. Deset mjeseci prije svoje smrti sve je dugove izmirio i s te je strane ostao čiste savjesti (str. 469–487.).

U svim životnim poteškoćama, nadbiskup se Stadler ponašao s velikom vjerom u Boga i u Božju providnost, bio je razborit u prosuđivanju, pravedan u odlučivanju, čvrst u izvršenju, umjeren u ophođenju s ljudima, poslušan zakonima Crkve.

Stadlerov je rad grandiozan: u učiteljstvu, u graditeljstvu, u dušobrižništvu, u prevoditeljstvu, na ekumenskom i političkom području. Bio je čovjek velike nade u Boga, ne samo Stvoritelja, nego i Uzdržavatelja svega i konačno Sudca. U Bosni je kao Nadbiskup ostvario neka divna djela:

– U 38 godina 85 magistralnih poslanica. Postoji njihova zbirka s više od 800 stranica objavljena 2001. godine.

– Gradio je velika zdanja koja su opstala do danas. Malo sjemenište s travničkom gimnazijom. Bogoslovija u Sarajevu, s crkvom posvećenom sv. Ćirilu i

Metodiju. Kroz bogosloviju je od 1890. do 1944., zatim od 1969. do danas prošlo 1255 bogoslova, od kojih više od 750 svećenika. Podigao je velike zavodske crkvene objekte u Sarajevu i cijeloj Bosni: „Betlehem", „Egipat", Kaptol i Katedralu u Sarajevu, samostan Dolorosu u Čardaku, samostan u Vitezu.

– Ekumenski otvoren prema pravoslavcima, dijaloški prema muslimanima, ali nikako naivan. Iako je bio biblijski „golub", znao je „zmijski" čuvati glavu i glavnicu, polog/depositum katoličke vjere i Crkve. Osnovao je „ekumenski" časopis *Balkan*, koji je izlazio više godina (1896. – 1902.).

– Disciplinirao se u svemu. A tolikim napadima i klevetama odolijevao smirenošću i argumentima.

– Bio je vrlo vjeran sin Svete Stolice, koja ga je ne jednom stavila pred velike i ozbiljne kušnje, ali ga, kako se kaže, nikada nije ostavila na cjedilu.

Autor Krešić, profesor crkvene povijesti, pristupio je ovom biografskom djelu savjesno i znanstveno, smireno, objektivno i kompetentno, prepuštajući dokumentima da govore i vode čitatelja u dva stoljeća: u XIX. – 57 godina i u XX. – 18 godina, posebno kroz bosansko „čistilište" biskupstva Josipa Stadlera.

ZNAČENJE APOSTOLSKOGA PISMA *Ex hac augusta*

Najprije u vezi sa suvremenim objavljivanjem ovoga crkvenog dokumenta, brevea.

Kakav je *ovomu dokumentu dan publicitet?* – Možda je moglo i više i bolje. I onda i tijekom vremena. Čovjek svoju diplomu ili povelju – na kraju papinskoga teksta i govori se o diplomi ili povelji – stavi na vidno mjesto u svome uredu. Ova povelja ili *magna charta* Vrhbosanske pokrajine i pojedinih novoosnovanih biskupija s početnim riječima *Ex hac augusta* i s nadnevkom od 5. srpnja 1881. poslana je u nekoliko otiskanih primjeraka apostolskomu vikaru fra Paškalu Vujičiću (ili Vujčiću) koji ih je razaslao po nekim samostanima i župama u Bosni. A ovakva bi diploma na hrvatskom jeziku mogla i morala biti na radnom stolu svakoga biskupova i župnikova, provincijalova i gvardijanova i uopće crkvenoga ureda. Odnosno svake katoličke obitelji koja suodgovorno prati i sudjeluje u crkvenim događanjima u ovoj zemlji.

Apostolsko pismo ili breve prvi je put službeno objavljeno na latinskom jeziku u *Aktima* pape Leona XIII., 1882. godine.[299]

Drugi put objavljen je latinski tekst brevea u *Spomenici* Jubilarne 50. obljetnice uspostave crkvene hijerarhije u Sarajevu 1932. godine.[300]

---

[299] *Acta* LEONIS P. P. XIII., vol. II., Romae, 1882., str. 288–312.

[300] LEO XIII., „Ex hac augusta" , u: *Spomenica vrhbosanska 1882. – 1932.*, Sarajevo, 1932., str. 13–23.

Treći put objavljeno je apostolsko pismo, dvojezično, u povodu 125. obljetnice obnove biskupske hijerarhije u izdanju Biskupske konferencije BiH, također u Sarajevu, 2006. godine.[301]

Navedimo, također, i hrvatske prijevode. Prvi prijevod (uz latinski izvornik), pod upravom nadbiskupa Stadlera, izišao je u Sarajevu 1883. godine u Imeniku klera.[302]

Drugi prijevod, 1977. godine, najprije ciklostrojem u Mostaru, a potom u *Mladom teologu*, časopisu studenata teologije u Sarajevu 1981., u povodu 100. obljetnice *Ex hac augusta,*[303] i taj isti prijevod u knjizi don Marka Perića 2002. godine.[304]

Treći je prijevod izišao u izdanju BK BiH u obliku knjižice s usporednim latinskim izvornikom.[305]

Dana 7. prosinca 2006., u bogosloviji u Sarajevu u prezentaciji ovoga apostolskog pisma u povodu izdanja na izvornom latinskom i hrvatskom

---

[301] LEO XIII., *Ex hac augusta – S ove uzvišene Stolice*, BK BiH, Sarajevo, 2006., usporedan prijevod, latinsko-hrvatski.

[302] Prvi prijevod bule: LEO BISKUP, sluga slugam Božjim. Na vječnu uspomenu. „S ove svete stolice", u: *Imenik klera i župah nadbiskupije Vrhbosanske i biskupije Banjalučke za godinu 1883.*, Sarajevo, 1883., str. 4–20.

[303] Drugi prijevod: „S ove uzvišene stolice", u: *Hercegovačka afera*, II. dio, Važniji dokumenti, priredio Marko Perić, ciklostrojem, Mostar, 1977., str. 1–18.; potom objavljeno tiskom u: *Mladi teolog*, Sarajevo, 5/1981., str. 79–90.

[304] „S ove uzvišene stolice", u: M. Perić, Hercegovačka afera, Mostar, 2002., str. 327–339. (knjigotiskom).

[305] Treći prijevod, službeni: BK BiH, *Ex hac augusta – S ove uzvišene stolice*, Sarajevo, 2006.

prijevodu prikazan je put i postupak kako je došlo do hrvatskoga službenog prijevoda i njegova prihvaćanja. U prijevodu su sudjelovali i dijecezanski i franjevački teološki i jezični stručnjaci.[306]

Nije mi nikada bilo jasno zašto su za *Spomenicu* uzete te godine 1882. – 1932., kada je *Ex hac augusta*, tj. ustanovljenje metropolije i nadbiskupije bilo u srpnju 1881., pa i samo Stadlerovo imenovanje i biskupsko ređenje, također, 1881. u mjesecu studenome. Istina, Stadler je u siječnju 1882. stupio na sarajevsko tlo i ustoličen u Sarajevu i počeo djelovati u Bosni.

Kakav je ovo papinski dokument s obzirom na prigodu, način, opseg, objekt, formu? – Eto takav da je među jačima, svečanijim, dalekosežnijim i uzvišenijim dokumentima s uzvišene Petrove stolice sve tamo od Ilirske dijeceze iz prvih stoljeća do naših dana i u svome odgovoru na prošlost i u svome projektu za budućnost Crkve u BiH. Papa na kraju kaže na što se sve odnosi ovaj dokument: na ustanovu, uredbu, uspostavu, obnovu, razdiobu, dokinuće, doznačenje, pripojenje, dodjeljenje, odluku, nalog i volju. Obuhvaća sve bitne juridičke termine koji se odnose na ustanovu i upravu jedne dijeceze.

Nije ovo *apostolska konstitucija,* jer nema ni univerzalnoga ni dogmatskoga značenja, a mogla je to po sebi biti jer se radi o organskom, konstitu-

---

[306] Ratko PERIĆ, „Prigodom prezentacije ap. pisma ‘Ex hac augusta’”, u: *Vrhbosna,* 4/2006., str. 432–434.

cijskom podizanju ne jedne nego triju dijeceza jedne metropolije.

Apostolsko pismo? – Da. Tako počinje naslov isprave: *Litterae apostolicae* – Apostolsko pismo, dakle ulazi u deklaracije ili izjave Svete Stolice.

Bula ili breve? – Jest bula, jer počinje s Papinim imenom, jer je piše Papa u „Mi-formi", a potpisuje je kardinal u kancelariji Državnoga tajništva, jer je poslana pod napisanim izrazom „Bulla" i ima pečat na sebi, ali nije ona najsvečanija bula, s dugim tekstom i stilom i s olovnim pečatnim privjeskom. Prema tomu ovo je pismo „Breve" jer također počinje Papinim naslovom, pisano je u papinskoj „Mi-formi", stil je kraći (zato se zove „breve"), potpisuje ga kardinal u Kancelariji breveâ i uvršten je u Tajništvo breveâ u Državnom tajništvu Svete Stolice, kako stoji na kraju pisma, bule, brevea.

Hijerarhija: biskupska, crkvena, redovita? – Ovo je u prvom redu biskupska hijerarhija. Nisu ovo teritorijalne ili personalne prelature, ni apostolski vikarijati, ni apostolske prefekture, ni apostolske administrature, ni misije „sui juris". Nego najviši stupanj katoličke hijerarhije dijecezanskih biskupa. U tom se slučaju može zvati i crkvena i redovita i stalna. Osnovana je crkvena pokrajina ili metropolija pod koju potpadaju tri novoosnovane biskupije, kojima na čelu trebaju biti dijecezanski biskupi s pravima i obvezama kao i u ostaloga svijeta, a kojoj će se 1890. priključiti Trebinjsko-mrkanska biskupija, do tada pod jurisdikcijom dubrovačkoga biskupa kao administratora.

Novoustanovljena ili obnovljena hijerarhija? – Iako tekst govori o prethodnim crkvenim strukturama,

od početka kršćanstva do apostolskih vikarijata, na primjer spominje se Ilirska biskupija, i Vrhbosanska utvrda kao biskupsko sjedište, i Duvanjsko biskupsko sjedište od starine – ne spominje se Bistue/Zenica, koju Sveta Stolica priznaje kao titularnu,[307] i Trebinjsko-mrkanska biskupija koja ima tisućgodišnji kontinuitet, ali se izričito ne govori o obnovi, ponovnoj uspostavi, obnavljanju, restauraciji, rekonstituciji, revitalizaciji ili oživljavanju prethodnih starodrevnih biskupija, nego o ustanovljenju nove crkvene pokrajine s novim biskupijama, o uspostavi novih biskupija s novim granicama, o podizanju novih katedralnih sjedišta u novim biskupijama: *instituimus, constituimus, erigimus, facimus et declaramus, statuimus* itd. Na jednom se mjestu govori o *restitutionis,* ali to se ne odnosi na restituciju hijerarhije, nego vjerojatno na neki mogući povratak prava ili povlastica, na koje bi se netko mogao prizivati.

Ali mi smo uobičajili govoriti o obnovi crkvene hijerarhije misleći u prvom redu na činjenicu da je na ovim prostorima u povijesti bila nekada puna ili nepotpuna crkvena hijerarhija. Franjevački autori govore o „zavađanju redovite hijerarhije", o „izmjeni crkvene uprave", o „promjeni u upravi katoličke crkve" u Bosni, o „preuređaju katoličke crkve" o „novom crkvenom uređenju crkve" u Bosni, o „preuređenju uprave katoličke crkve" itd.[308] Ili her-

---

[307] *Annuario Pontificio* 2006., str. 858.

[308] GAVRANOVIĆ, *Uspostava redovite katoličke hijerarhije u Bosni i Hercegovini 1881. godine,* str. 212–217., 238–239.

cegovački franjevac fra Vjekoslav Bambir u naslovu svoje doktorske radnje spominje restauraciju ili obnovu redovite hijerarhije u BiH.[309]

Iako su uspostavljene biskupije i imenovani biskupi u zemlji koja je brojila 1.867.982 stanovnika među kojima 209.000 katolika,[310] ipak je BiH ostala i dalje djelomično pod Kongregacijom za misije, a od 1927. potpuno pod misijama do početka 2006. godine, kada smo definitivno izuzeti ispod misijskoga prava i područja: 383 godine nakon osnutka Propagande i 125 godina nakon osnutka Biskupske hijerarhije u BiH.

Što je značila ta uspostava biskupske hijerarhije? – Papa je snagom svojih apostolskih ovlasti uspostavio tri biskupije sa sjedištima u Sarajevu, u Mostaru i u Banjoj Luci s točnim naslovima, s nadbiskupom i biskupima ordinarijima koji imaju ista prava i iste obveze kao biskupi u drugih naroda, posebno na području Austro-Ugarske Monarhije. Dokidaju se sve povlastice, svakoj zajednici i osobi, pa i one iz nezapamtiva vremena. Gavranović u svojoj studiji *Uspostava redovite katoličke hijerarhije u Bosni i Hercegovini 1881. godine* kaže da su osobito tri takve franjevačke povlastice dokinute: „njihovo isključivo pravo na duhovnu pastvu, privilegij da predlažu kandidate za stolicu bosan-

---

[309] Fra Vjerkoslav Bambir doktorirao je na *Antonianumu* 1945. s tezom: *De privilegiis Fr. Bosnensium ab erectione eorum Vicariae usque ad restaurationem hierarchiae ordinariae in Bosnia et Hercegovina 1340. – 1881*.

[310] GAVRANOVIĆ, *Uspostava*, str. 183.

skoga biskupa, da je provincijal čim biskup umre *eo ipso* administrator ispražnjene dijeceze".[311] Uspostava je, dakle, značila:

– da dijecezanskoga biskupa imenuje Sveta Stolica bez prijedloga Bosanske provincije Manje braće, kakva je bila praksa do tada barem 250 godina, od 1632. godine

– da župe nisu više isključivo u dušobrižništvu samo jednoga Reda ili Provincije, pa koliko god ta Provincija bila velezaslužna za vjeru i Crkvu

– da su biskupi dužni osnovati malo i veliko sjemenište za odgoj i izobrazbu dijecezanskoga, odnosno svjetovnoga klera u vidu njihova dušobrižničkoga djelovanja

– da su biskupi u Sarajevu, Banjoj Luci i Mostaru dužni podignuti katedrale, a uz katedrale kanonički zbor ili kaptol (čim to prilike dopuste)

– da dijecezanski biskup osniva župe itd.

Kako je došlo do prijevoda ovoga dokumenta? – Don Marko Perić, tajnik biskupa Petra Čule, potom generalni vikar, pa provikar, pisao mi je u Sarajevo 1976. godine da planira prirediti studiju *Hercegovačka afera*, s obrazloženjem i dokumentacijom poznatoga stogodišnjeg slučaja oko župa. U tu svrhu predložio je da bih za dokumentacijski dio preveo apostolsko pismo *Ex hac augusta – S ove uzvišene stolice.* Dao se na prijevod, koji je najprije uvršten u *Hercegovačku aferu*, daktilografiranih

---

[311] Isto, str. 238.

desetak primjeraka,[312] koji su ostali u Arhivu, u očekivanju boljih dana za knjigotisak.

U međuvremenu taj je prijevod objavljen u *Mladom teologu* – časopisu studenata Vrhbosanske katoličke bogoslovije. Bilo je to u povodu 100. obljetnice i ovoga Apostolskog pisma i novoga preuređenja crkvene uprave u Bosni i Hercegovini.

Kako je došlo vrijeme za normalan tisak *Hercegovačke afere*, taj je prijevod otišao u tu posthumnu knjigu pokojnoga don Marka.[313]

U razgovoru na zasjedanju u Mostaru u ožujku 2006. godine o proslavi 125. obljetnice spomenute uspostave hijerarhije, odlučeno je da Biskupska konferencija izda taj papinski dokument i u službenom latinskom izvorniku i u službenom hrvatskom prijevodu. Tako me zapala dužnost da pozovem stručnjake koji će pregledati dotadašnji prijevod i dati svoje primjedbe i sugestije.

Nekoliko toponomastičkih izmjena. – Dobro je odmah podsjetiti da je u navedenoj *Spomenici* službeni izvornik prilagođen našim domaćim izrazima: npr. latinski *werhbosnensis.* Regina Apostolorum 1932. promijenila je u *Vrhbosnensis.* Nikada nijedan dokument koji je izlazio iz Bosne i Hercegovine na latinskom nije se tako nazivao, nego uvijek *Vrhbosnensis.*

Ili neke nazive župa, krivo ili nepotpuno napisane: Tranvnik, Gučia Gora, Zepče, Sutinska/Sutje-

312 Marko PERIĆ, *Hercegovačka afera*, II. dio. Važniji dokumenti, Mostar, 1977., str. 1–19. (rukopis), ABO Mostar.

313 Marko PERIĆ, *Hercegovačka afera*, Mostar, 2002., str. 327–339. (knjigotisak).

ska, Tramosnjica, Brood, Koratje, Kotorisće, Gradiska itd. Čak je u vrhbosanskoj *Spomenici* apostolsko pismo 8. prosinca 1932. ovjerio Joannes Šarić, Archiepiscopus Vrhbosnensis. I mi smo u ovom izdanju uglavnom primijenili isti princip.

Vrlo umjesne i korisne primjedbe, korekcije i sugestije – tehničke, gramatičke, lingvističke i sintaktičke naravi dali su:

– dr. fra Velimir Blažević, *professor emeritus,* na Petrićevcu kod Banje Luke

– dr. fra Tomislav Pervan, župni vikar u Međugorju

– dr. don Tomo Vukšić, msgr. dr. Mato Zovkić, mr. don Drago Župarić, profesori u Sarajevu, pisci i prevoditelji koji imaju ne samo vješta oka, nego i prokušana jezika.

Ovo se apostolsko pismo premalo proučavalo, premalo citiralo, premalo propagiralo. Pred javnošću je službeni latinski izvornik i službeni hrvatski prijevod. Nadamo se da će ono naći ne samo marljivih čitatelja, nego i studioznih proučavatelja. A ako bi se tko usudio svemu ovomu suprotstavljati – završava Papino pismo ovom opomenom: „(...) neka zna da će na sebe navući srdžbu svemogućega Boga i blaženih njegovih apostola Petra i Pavla". Bog nas takve srdžbe oslobodio!

Završavamo parafrazirajući Makabejca: „Ako smo dobro i vješto preveli i priredili, ispunila nam se želja. Ako li slabo i osrednje, učinili smo što smo mogli" (2 Mak 15, 38).

Bile sretne nove obljetnice, srebrene, zlatne i stoljetne!

——————————————————

Ovdje ispravljeno i dopunjeno što je trebalo učiniti.

KOLIKO SMO OBOGAĆENI USPOSTAVOM REDOVITE CRKVENE HIJERARHIJE?

Na blagdan sv. Ćirila i Metoda, 5. srpnja 1881., papa Leon XIII. izdao je pismo s pečatom i s početnim riječima *Ex hac augusta – S ove uzvišene stolice apostolskoga Prvaka*. Tim je apostolskim pismom obnovljena, restaurirana, uspostavljena redovita crkvena hijerarhija u Bosni i Hercegovini. Tako su se ova naša tri biskupska sjedišta – Sarajevo, Banja Luka i Mostar – uključila u broj od 248 drugih biskupija koje je osnovao ili obnovio isti papa Leon, koji je umro (u 93. godini života i 25. godini papinstva) 1903.

Pojmovi

To da je Papa *obnovio* ili *ponovo uspostavio,* znači da je u prošlih 1900 godina bilo te redovite hijerarhije i ovdje u nas. Štoviše, ta je hijerarhija i u samoj prošlosti na ovim trusnim područjima više puta nastajala i nestajala, dok se konačno nije učvrstila.

Što je to *redovita crkvena hijerarhija*, najbolje se razabire iz pojma. Taj nam odgovor daje Drugi vatikanski koncil,[314] a doslovno ga prenosi *Zakonik kanonskoga prava*: „Biskupija je dio Božjega naroda koji se povjerava na pastoralnu brigu biskupu u suradnji s prezbiterijem, tako da, prianjajući uza

[314] Dekret o biskupima, *Christus Dominus*, br. 11.

svojeg pastira koji ga po evanđelju i euharistiji sabire u Duhu Svetome, tvori partikularnu Crkvu u kojoj uistinu jest i djeluje jedna, sveta, katolička i apostolska Kristova Crkva".[315]

Redovita znači da nije izvanredna, privremena, nego da ima svoj stalan ured i red.

Hijerarhija znači da ima neke veze s vlašću, sa svetom vlašću ili bolje s ovlašću, da Isusovom naukom ljude evangelizira, njegovim sakramentima vjerne administrira i cijelu biskupiju kanonski organizira na duhovno dobro svega puka Božjega.

Hijerarhija u povijesti

Papino nas pismo podsjeća na neke takve uspostave.

Početke crkvene hijerarhije vidimo u I. stoljeću kada u Novom zavjetu čitamo da je sv. Pavao poslao „Tita u Dalmaciju" (2 Tim 4, 10), ili sam apostol dopirao „sve do Ilirika" (Rim 15,18).[316] Je li moguće da apostolska noga nije doprla uz Neretvu i do Huma da rastjera „pagansku" tamu po Mostaru?

Prava uspostava redovite hijerarhije dogodila se u 6. stoljeću, 530.–533. godine na Pokrajinskim saborima u Solinu. Tu se spominju biskupi potpisnici: Marcel naronski, Andrija „bistuenski"[317] ili zenički, Paulin „in Sarsentero", u sjedištu za

---

[315] *Kan*. 369.

[316] *Ex hac augusta*, str. 6–7.

[317] *Annuario Pontificio* već više godina, od 1986., donosi među naslovnima biskupiju Bistue u Bosni.

koje ozbiljne studije kazuju da je bilo na području današnjega Stoca.[318]

Nova uspostava događa se zajedno s pokrštenjem Hrvata. Stare se biskupije oživljavaju, nove se uspostavljaju. *Trebinjska biskupija*, u IX. stoljeću s pokrštenim narodom Hrvata u Humu i Travunji, među prvima je osnovana i do danas stoji.[319] *Bosanska biskupija*, koja vjerojatno nastavlja bistuansku, uspostavlja se između 1060. i 1075. u vrijeme Petra Krešimira IV.[320], a darovnicama Kolomana iz 1239. i Bele IV. 1244. bosanski biskupi prelaze u Đakovo.[321] *Visočka biskupija,* osnovana je i utrnula se u 15. stoljeću, prije Turaka.[322]

---

318 Ivica PULJIĆ, „Neum, povijesna domovina Hrvata", u: *Neum, zavičaj i zemlja Hrvata*, Neum, 1995., str. 11–109. (o biskupiji: 22–26.); Ivica PULJIĆ, „Stolac – sjedište kasnoantičke biskupije sarsenterensis", u: *Stolac u povijesti i kulturi Hrvata*, Zagreb – Stolac, 1999., str. 93–115. Sve tri ove nekadašnje biskupije navode se među naslovnima u Annuario Pontificio 2023. – Bistue (*Zenica*), str. 850.; Narona (*Vid*), str. 931.; Sarsenterum (*Stolac*), str. 957.

319 Ivica PULJIĆ (priredio), *Tisuću godina Trebinjske biskupije,* Sarajevo, 1988.

320 Krunoslav DRAGANOVIĆ, „Katolička crkva u sredovječnoj Bosni", u: *Povijest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1942., str. 713–714.

321 Andrija ŠULJAK, „Bosanski biskupi od prelaza u Đakovo do1526. godine", u: *Kršćanstvo srednjovjekovne Bosne*, Sarajevo, 1991., str. 269–270.

322 Juraj KUJUNDŽIĆ, „Visočka biskupija", u: *Dobri pastir*, 1975, XXV., str. 133–140.

Apostolski vikarijati

Sveta je Stolica više puta i na više načina pokušavala uspostaviti hijerarhiju u BiH, ali su za turske vladavine bile velike poteškoće. Manifestirala je tu želju osnivanjem ilirsko/hrvatskih zavoda u Loretu, u Fermu, u Garganskom gorju i u Rimu, ali zbog objektivnih razloga i u Crkvi i izvan Crkve, nije to mogla provesti.

Bosanski apostolski vikarijat bio je uspostavljen 150 godina prije obnove redovite crkvene hijerarhije, 1735.

Hercegovački apostolski vikarijat uspostavljen je 1846. Svi su bosanski i hercegovački apostolski vikari – njih 16 na broju – bili iz Franjevačkoga reda.

Posljednja obnova
redovite crkvene hijerarhije, 1881.

U čemu smo obnovom crkveno obogaćeni? Gdje se vide novi uza sve poštovanje starih koraka?

Prvo, obogaćeni smo na eklezijalno-ekleziološkom planu. Umjesto dotadašnja dva apostolska vikarijata, nastala je metropolija s tri biskupska sjedišta: u Sarajevu, Banjoj Luci i Mostaru, kojoj je od 1890. pripojeno i već postojeće Trebinje. Prvi put od srednjega vijeka na području BiH istodobno postoje četiri biskupije s pravima i obvezama rezidencijalnih biskupa.

Papa je suveren, slobodan u imenovanju biskupa. Ne ovisi ni o broju, ni o podrijetlu, ni o pripadnosti svećenika u nekoj regiji, dijecezi ili provinciji. To je crkvena služba koju Crkva povjerava,

podjeljuje, prema tomu nitko na nju nema ni naravnoga prava ni crkvenoga privilegija.

Dijecezanskom ili rezidencijalnom biskupu pripada sva redovita, vlastita i neposredna crkvena vlast koja se traži za vršenje njegove pastoralne službe.[323] A temeljna prava i obveze rezidencijalnih biskupa jesu sljedeće:

Katedralne crkve. Rezidencijalni ili dijecezanski biskup, koji ima biskupsko sjedište na području biskupije, ima i katedru u stolnici, zvanoj upravo po katedri – katedrala.

U Sarajevu je katedrala sagrađena 1889. i posvećena Presvetomu Srcu Isusovu. I ona prvostolnica.

U Banjoj Luci sagrađena je 1885. i posvećena sv. Bonaventuri.

U Mostaru je najprije crkva sv. Petra i Pavla bila građena kao katedrala. Zatim je biskup Buconjić predao tu crkvu samostanu u Mostaru, a on odlučio pripremati teren i građu na Rondou, gdje je komunistička država poslije 2. svjetskoga rata sve oduzela i sagradila Dom kulture. Napokon je biskup Čule s biskupom Žanićem, 1980. podigao katedralu Majke Crkve.

U Trebinju je župna crkva uzdignuta na rang katedrale prigodom stote obljetnice uspostave župe i proslave tisućite obljetnice Trebinjske biskupije, 1984.

Osnivanje pokrajinskoga sjemeništa za klerike. Papa u pismu veli: „Odlučujemo i određujemo da se u međuvremenu, bez ikakve odgode, u Vrhbosan-

[323] *Kan.* 381,1.

skoj nadbiskupiji osnuje pokrajinsko sjemenište za klerike, koje će odgovarati potrebama te nadbiskupije i ostalih biskupija koje joj dodjeljujemo kao područne."[324] Uz franjevačka sjemeništa u Visokom i na Širokom Brijegu i franjevačke teologije u Sarajevu i Mostaru, dolaskom dijecezanskih biskupa osnovano je međubiskupijsko malo sjemenište u Travniku i bogoslovija u Sarajevu. Nastalo je natjecanje između dva klera, k tomu su došli i isusovci koji su u Travniku dali klasične temelje brojnim kulturnim djelatnicima i svećenicima. U 50 godina, tj. od 1882. do 1932. izišlo je 635 maturanata iz Travnika.[325] Kada su komunistički partizani izišli iz šume, uzeli su kulturu i literaturu iz toga sjemeništa 1946. u iznosu od oko 50.000 knjiga.[326]

Bogoslovija je, prigodom svoje stote obljetnice (1890. – 1990.), sa svojih 75 djelatnih godina, dala više od 550 svećenika.[327] Iz bogoslovije su izišli svećenici koje su biskupi poslali na postdiplomske studije, tako da je iz sve četiri dijeceze po raznim europskim učilištima izišao impozantan broj magistara i doktora. Iz dviju franjevačkih provincija vjerujemo da je bilo dvaput više. Bogoslovijska knjižnica u Sarajevu iznosi oko 50.000 svezaka.[328]

---

[324] *Ex hac augusta*, str. 33., izdanje BK BiH, 2006.

[325] Josip PREDRAGOVIĆ (uredio), *Travnički jubilej*, Sarajevo, 1933., str. 70–77.

[326] Ivan ĆORUŠA, „Knjižnica Vrhbosanske bogoslovije", Franjo TOPIĆ – Tomo VUKŠIĆ (uredili), *Vrhbosanska katolička bogoslovija 1890-1990.*, Sarajevo, 1991., str. 351.

[327] Isto, rezultat zbroja.

Od 1987. do 1992., pa od 1994. do danas u Mostaru djeluje Teološki institut koji je do 2021. godine pohađao 641 upisnik. Sveučilišnu diplomu stekla su 274 vjeroučitelja. Na prostorima hercegovačkih biskupija radi oko 160 vjeroučitelja i vjeroučiteljica u osnovnim i srednjim školama, a ostali djelatni u raznim službama u BiH i u Hrvatskoj.[329]

Uvođenje svjetovnoga ili biskupijskoga svećenstva u dušobrižništvo. Obnova hijerarhije zatekla je ili omogućila u ovih 140 godina u Mostarsko-duvanjskoj biskupiji 140 inkardiniranih/zaređenih svećenika (gotovo polovica preminulih; neki su se ekskardinirali, neki su imenovani biskupima, neki odustali).

Župe. Uvođenjem dijecezanskih svećenika, koji „u dušobrižničkom djelovanju prvo mjesto zauzimaju",[330] osnivaju se nove župe. Sve župe u Mostarsko-duvanjskoj biskupiji do 1881. godine bile su u dušobrižništvu otaca franjevaca (osim Drežnice), a potom neke dogovorno između franjevačkih poglavara i biskupa fra Paškala Buconjića od 9. travnja 1899. te decizijom Svete Stolice od 17. srpnja 1899.[331], kao i dekretom Svete Stolice *Romanis Pontificibus* od 6. lipnja 1975.[332] stupnjevno su prelazile na upravu biskupijskom kleru. Nije to išlo

---

[328] Isto, 356.

[329] Podatke dostavio 15. svibnja 2023. dugogodišnji predstojnik Teološko-katehetskog instituta i ravnatelj dijecezanskoga Katehetskog ureda u Mostaru dr. don Ante Pavlović.

[330] *Christus Dominus*, br. 28.

[331] Marko PERIĆ, *Hercegovačka afera*, str. 340–343.

[332] Isto, str. 534–539.

bez ozbiljnih poteškoća i smetnji, koje se i dan-danas u nekim župama doživljavaju, pojava nazvana „hercegovačka afera"[333] ili hercegovački slučaj.

Drugo, obogaćeni smo na kulturno-odgojnom planu:

Ušao je novi Red, članovi Družbe Isusove, kojima je povjerena izobrazba i odgoj dijecezanskoga klera i u međubiskupijskom Dječakom sjemeništu u Travniku (1882. – 1945.) i na teologiji i bogosloviji u Sarajevu (1890. – 1945.). Tako su se na području Bosne i Hercegovine pojavili i isusovci i svjetovni svećenici kao nova crkvena snaga u evangelizacijskom smislu, razmičući granice dotadašnjem djelovanju otaca franjevaca.

Nove su snage, već prema vremenskom razdoblju i dijecezanskim mogućnostima, mogle osobito na pisanom području dati značajan doprinos: s više listova, časopisa, tjednika, knjiga, spomenica (i o 50. i o 100. obljetnici), mjesečnika, zbornika itd. Od početka uspostave hijerarhije i tijekom vremena palilo se, a ponekad i gasilo na desetine crkvenih, katoličkih časopisa. Uz te časopise radile su ili rade cijele biblioteke ili nizanke raznih izdanja. Na primjer *Crkva na kamenu* u razdoblju od 1982. do 2022. godine izdala je više od 170 naslova povijesnoga, duhovnog, teološkog biblijskog sadržaja. Slično i druge biskupije i redovničke zajednice.

---

[333] Ratko PERIĆ, „Hercegovačke afere", u: *Teološke tribine*, 2002. – 2003., Sarajevo, 2004., str. 181–222.; također u: *Kroz mnoge nam je nevolje*, Mostar, [2]2006., str. 269–280.

ZAHVALA I ZAKLJUČAK

Godine 2021., prigodom 140. obljetnice apostoloskoga pisma *Ex hac augusta,* u Mostaru je izišao kratak životopis hercegovačkih biskupa i dijecezanskih svećenika djelatnih i preminulih u razdoblju od 1881. do 2021. Na tridesetak slobodnih mjesta unijeli smo isto toliko dijelova spomenutog apostolskog pisma. Donesena je i opisna bibliografija radova povezanih s uspostavom biskupske hijerarhije u BiH od 2000. do 2021. godine.[334]

Hvala Bogu na svemu. Hvala Svetoj Stolici. I hvala svima koji nas podržavaju da budemo u službi svima.

---

[334] *Kriste, budi im život ti!* Mostar, 2021., bibliografija, str. 205–217.

ČLANCI O STADLERU

1. Velikomu Stadleru
Crkva na kamenu, 12/1994., str. 1.

2. Spomen Stadlerova rođenja i krštenja
Službeni vjesnik, 1–2/2020., str. 88–91.

3. Zaljubljenik u Bosnu
Sto godina u službi Malog Isusa, Zagreb, 1994., str. 19–31.

4. Stadlerova ljubav prema Srcu Isusovu
Službeni vjesnik, 2/2018., str. 202–204.

5. Stadler o Duhu Svetom
Izgovoreno u sarajevskoj katedrali 8. ožujka 1998.

6. Marijina uloga u spasenju

7. Stožerne krjeposti u Stadlerovu životu
Vrhbosnensia, 1/2019., str. 359–372.

8. Stadlerova uloga u razgraničenju biskupija

9. Nadbiskup Stadler i Hrvatski zavod u Rimu
U Službi čovjeka, Zbornik Nadbiskupa-Metropolite Dr. Frane Franića, izd. Crkva u svijetu, Split, 1987., str. 465–490. Također u: Josip Stadler, prir. Želimir Puljić, Sarajevo, 1989., str. 141–172.

10. Nadbiskup Stadler i Sveta Stolica
Josip Stadler život i djelo, prir. Pavao Jurišić, Sarajevo, 1999., str. 109–128.

11. Franjevački *nihil obstat, 2000.*
Vrhbosnensia, 2/2002., str. 417–426.

13. Solidan životopis, 2023.

14. Značenje apostolskoga pisma *Ex hac augusta*
Vrhbosna, 4/2006., str. 432–434.

15. Koliko smo obogaćeni obnovom hijerarhije?
Vrhbosna, 3–4/2001., str. 364–367., ovdje dopuna

Bibliografija

Nadbiskup Stadler i Hrvatski zavod u Rimu

Stadlerov rad na kršćanskom jedinstvu;
Vrhbosna, 2/1990., str. 14–16.

O Stadlerovu razboru;
Vrhbosna, 4/1990., str. 19–20.

Zaljubljenik u Bosnu

Velikom Stadleru

Stadler o Duhu Svetom

Marijina uloga u spasenju

Nadbiskup Stadler i Sveta Stolica

Obogaćeni obnovom redovite crkvene hijerarhije;
Vrhbosna, 3–4/2001., str. 364–367.

Franjevački *nihil obstat*
Velimir BLAŽEVIĆ, *Bosanski franjevci i nadbiskup dr. Josip Stadler,* Svjetlo riječi, Sarajevo, 2000.

Za Stadlera do oltara;
Crkva na kamenu, 10/2002., str. 12–13.

Prigodom prezentacije ap. pisma 'Ex hac augusta',
Vrhbosna, 4/2006., str. 432–434.

Adventsko razmišljanje…
Imaj srce… Sluga Božji Josip Stadler, Sarajevo, 2007., str. 6–9.

Stadlerova krjepost jakosti;
Izgovoreno u Sarajevu na svećeničkoj rekolekciji 8. travnja 2017.
Ljubav sluge Božjega Josipa Stadlera prema Srcu Isusovu

Sluga Božji Josip Stadler (8. prosinca)
Crkva na kamenu, 12/2018., str. 4–7.
Stožerne krjeposti u životu nadbiskupa Stadlera

Spomen Stadlerova rođenja i krštenja; Opisna bibliografija;
Kriste, budi im život ti!, Mostar, 2021., str. 205–217.

RECENZIJA

Dr. sc. Ratko Perić, biskup u miru

STADLEROV TRNOVITI PUT DO OLTARA

Svima nam poznati, ali i osobito poštovani mostarski biskup u miru mons. dr. sc. Ratko Perić, uz mnoga druga duhovna blaga, među kojima su i brojna književna djela, podario nam je uoči Svete jubilarne godine 2025. još jednu znamenitu knjigu pod jednako znamenitim, ali i stručnim naslovom: *Stadlerov trnoviti put do oltara,* gdje se zacijelo misli na očekivanu beatifikaciju za koju svi molimo.

Knjiga je ponajprije satkana, kako u uvodu navodi i sam autor, od njegovih desetak već ranije objavljenih znanstvenih radova o prvom vrhbosanskom nadbiskupu dr. Josipu Stadleru sa sjedištem u Sarajevu. Radi se od deset pomno odabranih tematskih cjelina ili naslova povijesnoga, ali još više i duboko teološkog sadržaja, koji se međusobno dopunjuju i čine jedinstvenu monografsku cjelinu kojoj je autor dr. Perić dao već spomenuti naslov *STADLEROV TRNOVITI PUT DO OLTARA,* koji u svome sažetom izričaju podsjeća na Isusov trnoviti put, a koji je i nadbiskup Stadler dragovoljno prihvatio i kojim je uz pomoć Božje milosti ustrajno hodio do kraja života. Vjeran takovom polazištu, dr. Perić u svim svojim tematskim cjelinama ili poglavljima prepoznaje i tumači

Stadlerov život i djela, ne samo u okolnostima povijesnoga vremena u kojima je živio i radio, već mnogo više u otajstvima Sv. pisma, posebno evanđeljima i Pavlovim poslanicama, što smatram i iznimnom vrijednošću ove knjige.

U skladu s navedenim polaznim činjenicama, pomno koristeći kronološki povijesni slijed, koji je uvijek i vrlo koristan metodološki pristup, prema kojemu je pomno poredao i poglavlja u ovoj knjizi, dr. Perić ponajprije predstavlja čitatelju najvažnije biografske podatke o Stadleru: o njegovu rođenju i krštenju, te sv. potvrdi i presvetoj euharistiji, kasnijem školovanju i studijima, svećeničkome ređenju u Rimu, te služenjima u Zagrebu i poslije u Sarajevu, zajedno i sa svim iskušenjima, odnosno izazovima u kojima se Stadler našao i hodio do kraja života. Na temeljima povijesne građe i stručne literature dr. Perić pokazuje da Stadler od najranijega djetinjstva ostaje bez oba roditelja i prema planu Božje providnosti, koja će ga pratiti i dalje tijekom cijelog njegova života zajedno i s porugama i nepravdama, uspijeva u suradnji s milošću Božjom i snagom sv. sakramenata izgrađivati se u čovjeka po uzoru na Krista i stoga donositi obilne plodove trajne vrijednosti koji stoje i danas i svima nam služe. Ovakav metodološki pristup dr. Perić koristi i u svim ostalim poglavljima ove knjige, što smatram i osobitom i jednom od temeljnih vrijednosti ove knjige, ali i porukama svakome čitatelju.

Slijede poglavlja, među kojima je na prvome mjestu naslov *Zaljubljenik u Bosnu*, koju je Stadler također prema planu Božje providnosti upoznao

već i prije imenovanja prvim vrhbosanskim nadbiskupom na putovanju kroz tu prelijepu, ali i stoljećima napaćenu zemlju, ljeta godine 1872. Promatrao je njezine prirodne ljepote, i još divnije, jednostavne, skromne i susretljive njezine žitelje, i ne samo katolike. Prepoznao je Stadler već tada da su svi oni, u žarištu burnih ratnih povijesnih okolnosti, žeđali za istinom, pravdom i slobodom, i ne znajući da će baš on, dr. Josip Stadler, tada mlad i sposoban sveučilišni profesor u Zagrebu, biti uskoro poslan od Svete Stolice, velikoga pape Lava XIII., da stoljećima teško iskušavanoj Bosni bude pastir po Srcu Božjem.

Stigavši po drugi put u Bosnu u Sarajevo, 15. siječnja 1881., Stadler je svečano ustoličen za prvoga vrhbosanskog nadbiskupa, te se „na svršetku obreda oglasi posvetnom molitvom: I, evo, ja, najmanji od braće svoje, nevrijedan stanovati u Srcu Gospodina mojega, ipak pozvan od Njega, stavljam sebe i svu braću svoju i sav puk svoj cijele Vrhbosanske nadbiskupije u Srce Njegovo (...)". I stoga javno proglašava da je „glavni naš Čuvar i Patron ove nadbiskupije SRCE ISUSOVO. Zatim posveti nadbiskup Stadler sebe i svoju Nadbiskupiju i Bezgriješnom Začeću Marijinu i sv. Josipu". Ističem, svi ostali sadržaji i sva ostala poglavlja koja još slijede u ovoj knjizi i svjedoče o životu, djelu i plodovima života i rada nadbiskupa Stadlera, koji stoje i danas i koje u njihovim bitnostima pomno navodi biskup dr. Perić, proizlazili su upravo iz ove posvete. I u tome je specifičnost ove knjige. Ostajući vjeran ovim temeljima života i rada dr. Stadlera, mons. dr. Perić uspio je kronološkim slijedom, ali i izvrs-

nom metodologijom sva poglavlja ove knjige ponajprije utkati i u njezinim bitnostima predstaviti čitateljima u njezinu središnjem poglavlju: *Stadlerova ljubav prema Srcu Isusovu.*

U strukturi spomenutoga poglavlja *Stadlerova ljubav prema Srcu Isusovu,* mons. dr. Perić navodi i osobito znamenite povijesne činjenice ili možda bolje reći znakove Stadlerove predanosti, ljubavi i suradnje sa Srcem Isusovim. Na temeljima relevantne povijesne građe, nakon sjemeništa i gimnazije u Travniku, te biskupijskog glasila *Srce Isusovo* (godine 1882.), čiji će naziv uskoro biti preimenovan u *Vrhbosnu* (1885.) koja izlazi i danas, Stadler bez vlastitih financijskih sredstava, ali uz brojna i glasna osporavanja, hrabro započinje i uspješno završava gradnju i likovno ukrašavanje znamenite katedrale u čast Srca Isusova, koja je posvećena na blagdan Uzvišenja sv. Križa 14. rujna 1889. godine. Razumije se, uz pomoć dobročinitelja „koje mu je slalo Srce Isusovo", kako je često i javno govorio.

Već sljedeće godine Stadler otvara u Sarajevu bogosloviju (1890.), koja iz Travnika prelazi u novu zgradu u Sarajevu (1893.), te uskoro dovršava gradnju sjemenišne crkve sv. Ćirila i Metoda (1896.). Godinu dana ranije dovršeni su kaptolski dvori (1895.). Kasnije, uz suglasnost nadbiskupa Stadlera izlaze u Sarajevu i znamenite novine *Hrvatski dnevnik* (1906. – 1918.), koji je utemeljen na katoličkim vjerskim i hrvatskim nacionalnim načelima te zbog toga i često plijenjen od strane političkih vlasti. U središnje poglavlje *Stadlerova ljubav prema Srcu Isusovu,* biskup Perić stavlja i

plodnu spisateljsku djelatnost nadbiskupa Stadlera koja sadrži: 8 pastirskih knjiga i 85 pastirskih poslanica, 13 duhovnih spisa što prevedenih što izvorno napisanih, 15 znanstvenih radova izvornih i prevodilačkih. I ne samo to.

U istom poglavlju, među središnje plodove Stadlerova života i rada, biskup dr. Perić navodi njegovu plodnu suradnju sa sestrama milosrdnicama koje je našao u Sarajevu, ali i onima koje je on pozvao u grad – školskim sestrama Kćeri Božje ljubavi (1882.). Također, pomno navodi i osnivanje „Samaritanske zajednice“ koju je nadbiskup Stadler nazvao *Družba sestara Služavki Maloga Isusa,* a koju utemeljuje u Sarajevu 1890. godine. Gledajući u gradu, ali i izvan njega, ostavljene i nezbrinute osobe treće životne dobi, Stadler je nastojao osigurati im pristojan smještaj i osigurati osoblje koje će za njih brinuti. Pri tome, dr. Perić također navodi da je nadbiskup Stadler novoj Družbi napisao i *Pravila,* kojih je bit: „U siromašnim, bolesnim i slabim ljudima služiti samom Isusu, jer je siromaštvo sa zimom prvo bilo, što je Utjelovljeni Sin Božji trpio, kad se je od Bl. Djevice Marije rodio u Betlehemu“. Ono što nadbiskupa Stadlera resi s obzirom na Družbu, dr. Perić ističe da nije ljubomorno čuvao da ona ostane biskupijskoga prava, i prema tomu da on ima vrhovnu vlast nad Kongregacijom, nego je sam tražio od Sv. Stolice odobrenje za novu zajednicu, koje je i dobio. Prvo odobrenje Konstitucija Družbe bilo je 2. ožujka 1906. godine, a konačno 25. travnja 1912. U Pravilima se zrcale i bitnosti posebne svrhe ove Družbe: „(...) odgajati i školovati povjerenu im djecu i siročad, brinuti se za žene si-

rote i zapuštene siromahe". Kako pomno navodi biskup dr. Perić, i ova je Družba, unatoč vjernosti svojoj karizmi, „trpjela udarac za udarcem". Ponekad teži i žešći i od onih koji Stadleru zadavahu njegovi nemili dušmani. Jedan od gorih bijaše onaj 1949. kada sestre bijahu protjerane iz Bosne. Nakon 25 godina izgnanstva u Ninivu, sestre se vraćaju i godine 1974. ponovno posvetiše svoju Družbu Srcu Isusovu u Stadlerovoj katedrali, a bijaše blagoslovljen i novi *Betlehem* u Sarajevu. „Družba se pokazala živom i autentičnom izvršiteljicom Utemeljiteljeve duhovne oporuke, govoreći njegovim jezikom i osjećajući srcem njegove ljubavi ne samo prema Bosni i njezinoj raji, nego širom bijeloga svijeta do Afrike crne."

Sljedeći znameniti sadržaji, odnosno poglavlja u ovoj knjizi, teološke su naravi i njima je mons. dr. Perić darovao sljedeće naslove: *Stadler o Duhu Svetom, Marijina uloga u spasenju,* te *Stožerne krjeposti u Stadlerovom životu,* koji su osobito vrijedni doprinosi poznavanju duhovnosti dr. Stadlera, odnosno hodanja po trnju i nošenja križa Gospodinova, zajedno s porugama i nepravdama, ali i duhovnim plodovima, koje nam je ostavio u baštinu. Od jednako znamenite i stručne vrijednosti jest i znamenito poglavlje crkveno-pravnoga značenja pod naslovom: *Stadlerova uloga u razgraničenju biskupija,* u kojem je Stadler pokazao da je uvijek spreman trpjeti za ljubav Kristovu. Ona je ovdje prikazana u dugim i teškim procesima koji su išli i do same Svete Stolice. Ali Stadler je, kako pomno navodi biskup dr. Perić, odolijevao svim napadima i neistinama, ustvari lažima zavedenih ljudi

ovozemaljskim interesima, „mirno i razborito, argumentirano, pravedno i ponizno, odvažno i intelektualno, umjereno i pošteno, mučenički i svetački“. Štoviše, zaključuje dr. Perić, Stadler „Prema Svetoj Stolici bio je sinovski odan, a ona ga nije žalila, ne jednom, staviti na veliku i ozbiljnu kušnju. Ali ga nije ostavila na cjedilu nijednoga trenutka, do posljednjega daha, 8. prosinca 1918. Zato mu je i uzela kauzu na razmatranje i za beatifikaciju“.

Osobito znamenito, ali i vrsno crkveno-povijesno poglavlje mons. dr. Perića u ovoj knjizi ima naslov: *Nadbiskup Stadler i Hrvatski zavod u Rimu*, u kojemu je na temelju iscrpnog poznavanja povijesne građe, ali i političkih i crkvenih okolnosti, pomno analizirao svu i veoma zamršenu problematiku, iz godine u godinu, i to već od polazne godine 1889. i 1890. pa sve do konačnog i neugodnog završetka 1902. godine. Mons. dr. Perić, uz povijesno-crkvenu, ali i uskoro upletenu političku situaciju, u kojoj po svojoj službi moraju sudjelovati đakovački biskup dr. Josip Juraj Strossmayer, zagrebački nadbiskup dr. Juraj Posilović i njegov povjerenik svećenik i profesor dr. Josip Pazman, koji će pri završetku toga procesa tijekom godine 1900. i 1902. biti u Rimu, te prvi vrhbosanski nadbiskup dr. Josip Stadler, koji će na kraju tijekom više godina zalaganja u kojima je dao znatne doprinose (1889. – 1901.), biti javno vrijeđan i ponižavan, ali se i pokazati poniznim Slugom Božjim, ali i Svete Stolice. Naime, tijekom cijeloga procesa nadbiskup Stadler, kao i svi hrvatski biskupi ustrajali su na relevantnim povijesnim činjenicama da je Zavod sv. Jeronima utemeljen od

Hrvata i za Hrvate, uz suglasnost Svete Stolice, odnosno bulom pape Siksta V. *Sapientiam Sanctorum* od 1. kolovoza 1589., kojom ustanovljuje i Kaptol sv. Jeronima i određuje da članovi istoga mogu biti samo svećenici koji potječu iz Ilirske (Hrvatske) zemlje, koji su rodom Hrvati i koji govore hrvatski, i koji je i sam financijski pomagao, ali i nadgledao gradnju. Štoviše, i slavni papa Lav XIII. apostolskim pismom *Slavorum gentem* (1. kolovoza 1901.) nazvao je zavod *Collegium Hieronymianum pro Croatica Gente* (Svetojeronimski zavod za hrvatski narod). Budući da su Talijani, Austrijanci, Mađari, pa čak i Crnogorci pružili istoga dana jak politički i diplomatski otpor, spomenuto pismo pape Lava XIII. nije objavljeno. Otporu se pridružuje i više drugih europskih država, među kojima i Rusija, ali i Srbija i još neke zemlje. Zbog svih tih „udruženih", ali i lažnih političkih igara, Zavodu je 7. ožujka 1902. i službeno promijenjeno ime u *Collegium Hieronymianum Illyricorum* (Jeronimski zavod Ilirâ). Autor, dr. Perić, na temelju izvorne povijesne građe pomno navodi sve ove burne i teške događaje, ali i nezadovoljstvo u hrvatskoj javnosti, koje je dobrim dijelom preneseno i na političko polje. Pri pomnoj analizi ovih doista burnih događaja, u kojima je na kraju neopravdano napadan i nadbiskup Stadler, koji je i ova vrijeđanja upravo herojski, što znači svetački podnio. Od prvorazrednog je značenja i zaključna rečenica dr. Perića, koje je bit da ta patnja nije tada urodila punim plodom. No, Zavod je bio otvoren samo četiri godine (1911. – 1915.), ali je tijekom vremena Crkva u Hrvata postigla sve ono što

je nadbiskup Stadler i cio hrvatski episkopat s pravom predlagao i za što se zalagao. Danas znamo, godine 1971. Papa Pavao VI., danas i sveti, dao je Ilirskom zavodu sv. Jeronima u Rimu ne samo hrvatski nego i papinski naslov. Njegovim pismom od 22. srpnja 1971. ovaj Zavod nosi ime *Pontificium Collegium Chroaticum Sancti Hieronymi*, odnosno *Papinski hrvatski zavod svetog Jeronima.* Ovu papinsku odluku priznala je i talijanska država dekretom predsjednika Republike 11. listopada 1982. godine.

Umjesto zaključka ističem, autor mons. dr. Perić, i u ovome poglavlju kao i u svima prethodnima, zadivljuje svojom erudicijom i izvrsnim poznavanjem višestrukosti cjelokupne povijesne problematike, koja je teološke naravi, ali i duboke političke naravi. A unutar njihove složenosti mons. dr. Perić izvrsno prepoznaje i povijesnu ulogu nadbiskupa dr. Stadlera, ali i poslanje koje je urodilo višestrukim izvrsnim plodovima, koji i danas nama služe. Stoga sam slobodna predložiti da se predloženi rukopisi mons. dr. Ratka Perića, biskupa u miru, objave u cijelosti. Razumije se na veliku korist svakoga čitatelja.

U Zagrebu, na Nedjelju Božanskog milosrđa,
27. travnja 2025.

Agneza Szabo, Zagreb

KAZALO IMENA

Abraham 260
Alfonza, sestra SMI 51
Ambrozije, sveti 191
Ana, sveta 49
Andrija, bistuenski biskup 282
Antonina, sestra SMI 51
Artemida 108
Atanazije, sveti 191
Augustin, sveti 59, 63, 76, 191

Babić, Petar 196
Balan, Pietro 37
Bambir, fra Vjekoslav 277
Banić, s. Marija SMI 18
Barbarić, Petar 268
Barnaba, sudrug apostola Pavla 38
Bastien, Pierre, apostolski delegat, 14, 53, 85-88, 202, 216, 218, 220, 222, 224, 226-227, 229, 254, 267
Begić, fra Luka, provincijal 217
Bela IV., hrvatsko-ugarski kralj 283
Benedikt XV., papa 192, 205
Bernard, sveti 76
Bernardina, sestra SMI 51
Bezić, Josip, kanonik 44, 100
Blažević fra Velimir, 96-98, 232, 234-236, 239, 243, 247, 249, 252, 255, 280, 292
Bogdan, Jure, biskup 133
Böhm, Antonije, 20
Boroš, Alojzije, 38
Brašnić, Petar, 20
Bražnjak, Mato (don Ivan Tomas) 192
Brigita, sestra SMI 55-56
Brković, fra Arkanđeo 228
Buconjić, fra Paškal, biskup 38, 65, 112-116, 118-121, 123, 127, 143, 199, 285, 287
Bulić, don Frane 159
Buljan, Antun, Stadlerov tajnik 46, 92, 188-189
Burian, Stefan, austrougarski državnik 93
Burić, don Josip 162

Caratan, s. Alojzija KBLJ 40
Coronini-Cronberg, grof 210
Crostarosa, Pietro 135
Cziszarik, Johann, 87

Čaić, Katarina, Stadlerova baka 29
Čapkun, fra Petar 251
Črnčić Ivan, kanonik 36, 135, 162
Čule, Petar, nad/biskup 123, 278

Ćavarović, fra Ilija 38, 198, 236
Ćiril, sveti 41, 46, 101, 108, 152, 260, 270, 281, 296
Ćoruša, Ivan, svećenik, 286
Ćurić, fra Anđeo 38
Ćurić, Ivan, biskup 18, 133
Ćurić, fra Ivan, kateheta 228

Dalmata Prosperus (fra Ante Cikojević) 14, 200
Dandin George (fra Ante Cikojević) 14, 199
Deliahmetović, Useifa (Josipa) 90
Delivić, fra Matija, biskup, ap. vik. 13
Djaković, Luka 214
Draganović, Krunoslav 191, 283
Drljo, don Mato 10, 112, 194, 198, 206, 236, 239
Duić, fra Marijan 219-220
Dujmušić, Ivan, urednik *Vrhbosne* 53, 192, 216

Elijab 38
Ereš, don Bariša 195

Fererija, sestra milosrdnica 27
Ferrata, Domenico, kardinal 93
Filomena, sveta 52, 55-56
Flego, Petar, kanonik 50
Fontanella, Karlo 135
Franciska, sestra SMI 49, 51
Franić, Frane, nadbiskup 190, 290
Franki, Anton 146
Franjo Asiški, sveti 117, 222
Franjo Ferdinand, nadvojvoda 256
Franjo Josip I., car 18, 40, 95, 172, 248

Gaj, suradnik apostola Pavla 19
Galimberti, Luigi, kardinal 121, 125, 128
Garić, fra Jozo, biskup 97
Gavran, fra Ignacije, 14, 84-88, 114, 200, 214, 251
Gavranović, fra Berislav 14, 195, 200, 251, 276-277
Glasnović, Roko, biskup 133
Gonzaga, Alojzije, sveti 100
Göszl, Ivan, Stadlerov tajnik 44
Grgić, Berislav, biskup 133
Grijak, Zlatko, 10, 91, 255
Gubastoff, Konstantin 178

Hammerl, Franjo Ksaver DI 35, 42, 62, 254
Haulik, Juraj, kardinal 24, 34, 258
Helena, sestra KBLj 44
Hijacinta, sestra milosrdnica 27
Hiptmair 14
Höpperger, Fidelis 27-30, 33
Hranić, Đuro, nadbiskup 18, 133
Huzjak, Vjekoslav, biskup 133

Ignacije Lojolski, sveti 52, 64
Ilić, fra Žarko 251
Ivan Zlatousti, sveti 191
Ivančić, fra Stjepan 168

Jacobini, Lodovico, kardinal 38, 121, 201, 238
Jagatić, Andrija, kanonik 44, 49, 100, 140-143, 145-147
Jeglič, Antun Bonaventura, kanonik 44, 100
Jelenež, Philadelphus, 14, 197-198
Jelić, don Luka 168
Jeremija, prorok 63
Jerinić, don Miho 235
Jeronim, sveti 10, 46, 53, 132-137, 140, 143-144, 146, 148-155, 157-158, 161-162, 164, 166, 168, 171-172, 174-177, 179-181, 187-190, 206, 208-209, 211, 264-265, 299-301
Josip, sveti 24, 28, 43, 51, 56, 58, 102, 108, 269
Jozefina, sestra SMI 51
Jukić, fra Franjo 225

Jurišić, don Pavo 6, 9-10, 64-66, 68-69, 75, 106, 108-110, 230, 232, 291

Kállay, Benjamin, austro-ugarski političar 91, 93, 134, 236, 248
Kálnoky von Kőröspatak, Gustav grof 140
Kekić, Nikola, vladika 133
Khuen-Héderváry, Károly grof, austro-ugarski političar 133, 146
Kisić, Vinko 168
Klement I., papa 260
Klement, sveti 41
Klotilda, sestra milosrdnica, 27-28
Koloman, ugarski kralj 283
Kos, Ćiril, biskup 16
Kosanović, Sava, mitropolit 94
Košćak, Ivan, kanonik 44, 100
Krescencija, sestra milosrdnica 27
Krešić, don Milenko 10, 88, 91, 93-94, 254, 259-261, 264, 266-268, 271
Krisp, suradnik apostola Pavla 19
Krišto, Jure 214
Kržan, Antun 38
Kudelić, Zlatko 90
Kujundžić, Juraj 283

Lazarević, don Lazar 114-115, 123-124, 127, 235
Lazarević, don Nikola 235
Lechner, s. Franziska, utemeljiteljica Družbe KBLj 40, 44
Lenić, Ivan, župnik 16-18
Leon XIII., papa 15, 40-41, 99, 112, 130, 135, 156, 160, 172, 181, 184, 192, 196, 208, 259, 264, 272-273, 281, 295, 300
Liepopilli, don Antun 173
Lucije, sudrug apostola Pavla 38
Lulić, fra Franjo 219

Macchio, Karl von 171
MacSwiney of Mashanaglass, Patrick, markiz 180
Magjerec, Juraj, rektor 166, 168
Mahnić, Anton, biskup 182
Manahen, sudrug apostola Pavla 38

Marcel, biskup 282
Marčelić, Josip, biskup 153
Marija, B. D. 13, 16-17, 23-24, 42, 46, 51, 54-57, 59, 61, 65, 68, 75-78, 80-82, 102, 298
Marković, fra Marijan, biskup 42, 97, 117, 119, 143, 218, 220, 237, 262
Marta, sestra SMI 49, 51
Martić, fra Grga, 38
Matić, obitelj 32
Matković, Bartol 36
Maurović, Antun, biskup 182
Metodije, sveti 46, 101, 108, 152, 260, 271, 281, 296
Mihačić, Lovro 248
Mihalović, Josip, kardinal 15, 92, 258, 263
Mihaljek, Vid, župnik 16
Mihaljević, fra Jerko 120-121, 123, 251
Milinović, fra Šimun, nadbiskup 153, 162, 170-171, 173-174, 211
Milišić, fra Bonaventura 38
Mišić, fra Alojzije, biskup 218, 245, 248
Mojsije 32
Monaco la Valetta, Rafaelle, kardinal 41, 196
Müller, gradonačelnik Sl. Broda 222
Mutić, s. Božena, KBLJ 40

Nedić, fra Martin 38
Nikola I., crnogorski knez/kralj 170-171, 173
Nikola V., papa 166
Nikola, sveti 246
Nuić, fra Viktor 251

Oktavija, sestra milosrdnica 27
Oracije, franjevac iz Torina 235
Oršić, Julija/Jula/Julka 24-25, 30, 33, 42, 257
Oršić, Matija 24-25, 257

Paar, Ludwig von, grof 248
Palunko, Vicko, kanonik 55, 153-154
Pandžić, fra Bazilije 251
Paradžik, Anto, župnik 34-35
Pasetti, Marius Friedenburg 171
Patrizi Naro, Costantino, kardinal 35

Paulin, biskup 282
Pavao VI., papa, 301
Pavao, apostol (Savao), 19, 26, 36, 38, 62-63, 116, 261, 280, 282, 294
Pavić, Željko 36
Pavlović, don Ante 287
Pavlović, Đurđinka (Margareta), 93
Pavlović, fra Nedjeljko 228
Pazman, Josip, rektor 46, 159-161, 163-164, 167-168, 172-173, 209-211, 299
Perić, Ratko 84, 94, 106, 195, 274, 288, 293-301
Pervan, fra Tomislav 280
Petar Krešimir IV., kralj 283
Petar, apostol 35, 43, 73, 116, 151, 191-193, 229-230, 274, 280
Philalethes Philadelphus (fra Radoslav Glavaš, st.), 14
Pignatelli di Belmonte, Gennaro Granito, nuncij u Beču 92-93
Pilar, Ivan 214
Pio X., sveti, papa 15, 53, 192, 221
Popović, Evgenije 171
Portogruaro, fra Bernardin da 113
Posilović, Juraj, nadbiskup 175-177, 182, 184, 186, 299
Predmersky, Andrija, župnik 222
Predragović, Josip DI 286
Prešern, Vjekoslava, sestra KBLJ 228
Puljić, don Ivica 283
Puljić, Vinko, kardinal 16, 232
Puljić, Želimir, nadbiskup 290
Puntigam, Anton DI 95
Putica, don Stjepan 235

Rački, Franjo 38, 136, 138-140, 143, 145, 147
Radić, Antun 183
Radoš, Bože, biskup 133
Rafael, arkanđeo 49, 58, 103
Rafaela, sestra SMI 51
Raičević, Grgur, nadbiskup 155
Rajič, Petar, nadbiskup, nuncij 133
Rampolla del Tindaro, Mariano, kardinal 14, 113, 142, 147, 151, 156, 169, 171-173, 175, 177,

179, 182, 187, 208, 211-212, 238, 249
Revertera von Salandra, Friedrich, grof 137-140, 142, 148, 151, 160
Riharda, sestra KBLJ 44
Rogić, Tomislav, biskup 133
Ruben 38

Siksto V., papa 135, 165-166, 206, 210, 300
Sinanović, Mehmed (Alojzije) 92
Sorman, Giovanna (Ivana) 50, 103
Srećko 22
Stadler, Đuro, 20, 23, 25, 31, 256-257
Stadler, Josip, nadbiskup posvuda
Stadler, Marija r. Balošić 20, 23, 25, 30-31, 256-257
Stadler, Mijo 23, 31, 257
Stadler, Petar 32
Stadler, Rozalija 23, 257
Starzensky, Leopold, grof 169
Stefana, suradnica apostola Pavla 19
Steinhuber, Andreas, kardinal 35, 160
Stjepan, sveti, kralj 16-17, 23
Strossmayer, Josip Juraj, biskup 23, 46, 92, 134, 136-147, 149, 152, 154-155, 158-159, 163, 173, 176, 182-183, 186, 200, 206, 208-209, 212, 259, 299
Sumić, don Klemo 235
Susca, Nicola 210
Szabo, Agneza, hrvatska povjesničarka 301
Széll, Kálmán 188, 213
Szescen, Nikolaus, veleposlanik pri Sv. Stolici 178
Szlavy, Joseph, mađarski političar 38

Šarić, Ivan, nad/biskup 219-221, 224, 280
Šaško, Ivan, biskup 133
Šestak, Ivan DI 95
Šilić, fra Rufin 253
Šimun, sudrug apostola Pavla 38
Šišić, Ferdo 136
Šuljak, don Andrija 283

Taliani, Emilio, nuncij u Beču 177

Tit, učenik apostola Pavla 282
Tobija, sin Tobitov 49
Tobit 58
Tomas, don Ivan 191
Topić, Franjo 110, 286
Tvrdeić, don Ante 235
Tvrtković, don Marko, Stadlerov tajnik 36, 54, 56-57

Uccellini (Učelini), fra Frano, biskup 153, 182
Uzinić, Mate, nadbiskup 133

Valburga, sestra milosrdnica 27
Vannutelli, Serafino, kardinal 37-38, 120, 135, 137-138, 140-150, 157, 159, 163-164, 167, 209-210
Vesnić, Milenko 171
Vestenek, Mavro 38
Vinko Paulski, sveti 13, 49, 102, 268
Vitezić, don Ivan 137-140, 142, 151
Vitić, don Ivan 162, 164, 168
Vladić, fra Jeronim 14, 202, 230
Vlahinić, don Ivan 235
Vodopić, Mato, biskup 115, 117, 119, 123-128
Vojnović, Lujo 171-172, 174, 177-179, 211
Volarić, don Frano 154, 159
Voršak, Anđelko 36
Vrankić, don Petar 9-10, 89, 91-94, 218, 255
Vrinjanin, Đuro 56
Vujičić, fra Paškal, biskup, ap. vik., 13, 28, 38, 272
Vujnović, don Marijan 115, 124-128, 130-131
Vuković, Gavro 172
Vukšić, Tomo, nadbiskup 84, 109, 133, 255, 280, 286

Wegheimer, Maksimilijan 23-24, 32, 257

Zaffron, Ivan, biskup 114
Zeus 108
Zgrablić, Milan, biskup 133
Zovkić, Mato 280
Zovko, fra Marijan 113-114, 119
Zwiefelhofer, Krescencija, sestra SMI 50

Žanić, Pavao, biskup 285
Župarić, Drago 280

SADRŽAJ

Uvodna riječ 9
Velikomu Stadleru 12
Spomen Stadlerova rođenja i krštenja 15
Stadler putovima providnosti 18
Zaljubljenik u Bosnu 27
Stadlerova ljubav
prema Srcu Isusovu 59
Stadler o Duhu Svetomu 68
Marijina uloga u spasenju 75
Stožerne krjeposti
u Stadlerovu životu 83
Stadlerova uloga
u razgraničenju biskupija 112
Nadbiskup Stadler
i Hrvatski zavod u Rimu 132
Svetojeronimski zavod
za Hrvatski narod 158
Reakcija na papinski breve
„Slavorum gentem” 167
Nadbiskup Stadler
i Sveta Stolica 191
Franjevački *nihil obstat, 2000.* 232
Solidan životopis, 2023. 254
Značenje apostolskoga pisma
Ex hac augusta 272
Koliko smo obogaćeni
obnovom hijerarhije? 281
Zahvala i zaključak 289
Članci o Stadleru 290
Recenzija 293
Kazalo imena 302